

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Η Διαδικασία της Συνταξιοδοτικής και Υγειονομικής Μεταρρύθμισης
στην Ελλάδα (1974-2021)

Διδακτορική Διατριβή

Ανδρέας-Δαβίδ Τσανικλίδης

Αθήνα, 2024

Τριμελής Επιτροπή

Στυλιανή Λαδή Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (επιβλέπουσα)

Γιάννης Βούλγαρης Ομότιμος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Γεράσιμος Μοσχονάς Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Ανδρέας-Δαβίδ Τσανικλίδης, 2024

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διδακτορικής διατριβής από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Συντομογραφίες

ΑΔΕΔΥ: Ανώτατη Διοίκηση Ενώσεων Δημοσίων Υπαλλήλων

ΑΕΠ: Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν

ΑΜΚΑ: Αριθμός Μητρώου Κοινωνικής Ασφάλισης

ΑΜΣ: Ανοιχτή Μέθοδος Συντονισμού

ΑΝΕΛ: Ανεξάρτητοι Έλληνες

ΓΣΕΕ: Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας

ΔΕΗ: Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού

ΔΕΚΟ: Δημόσιες Επιχειρήσεις και Οργανισμοί

ΔΗΚΚΙ: Δημοκρατικό Κοινωνικό Κίνημα

ΔΗΜΑΡ: Δημοκρατική Αριστερά

ΔΗΣΥ: Δημοκρατική Συμπράταξη

ΔΝΤ: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο

ΔΟΛ: Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη

ΕΔΑ: Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΚ: Ένωση Κέντρου

ΕΚ: Ένωση Κεντρώων

ΕΚΤ: Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα

ΕΟΠΥΥ: Εθνικός Οργανισμός Παροχής Υπηρεσιών Υγείας

ΕΟΚ: Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα

ΕΡΕ: Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση

ΕΣ: Ελληνικός Συναγερμός

ΕΣΥ: Εθνικό Σύστημα Υγείας

ΕΟΦ: Εθνικός Οργανισμός Φαρμάκων

ΗΔΙΚΑ: Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση Κοινωνικής Ασφάλισης

ΗΠΑ: Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

ΙΚΑ: Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων

ΙΚΑ ΕΤΑΜ: Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων Ενιαίο Ταμείο Ασφάλισης Μισθωτών

ΙΟΒΕ: Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών

ΙΣΑ: Ιατρικός Σύλλογος Αθήνας

ΚΙΝΑΛ: Κίνημα Αλλαγής

ΚΚΕ Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος

ΛΑΟΣ: Λαϊκός Ορθόδοξος Συναγερμός

ΛΑΦΚΑ: Λογαριασμός Αλληλεγγύης Φορέων Κοινωνικής Ασφάλισης

ΜΕΘ: Μονάδα Εντατικής Θεραπείας

ΝΔ: Νέα Δημοκρατία

ΝΠΔΔ: Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου

ΟΑΕΕ: Οργανισμός Ασφάλισης Ελευθέρων Επαγγελματιών

ΟΓΑ: Οργανισμός Γεωργικών Ασφαλίσεων

ΟΝΕ: Οικονομική και Νομισματική Ένωση

ΟΟΣΑ: Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας Ανάπτυξης

ΟΠΑΔ: Οργανισμός Περίθαλψης Ασφαλισμένων Δημοσίου

ΟΤΕ: Οργανισμός Τηλεπικοινωνιών Ελλάδος

ΠΑΣΟΚ: Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα

ΠΕΣΥ: Περιφερειακό Σύστημα Υγείας

ΠΟΛΑΝ: Πολιτική Άνοιξη

ΠΟΥ: Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας

ΣΗΣ: Σύστημα Ηλεκτρονικής Συνταγογράφησης

ΣΥΡΙΖΑ: Συνασπισμός Ριζοσπαστικής Αριστεράς

ΤΕΒΕ: Ταμείο Επαγγελματιών και Βιοτεχνών Ελλάδος

ΤΕΚΑ: Ταμείο Επικουρικής Κεφαλαιοποιητικής Ασφάλισης

ΤΣΑ: Ταμείο Συντάξεων Αυτοκινητιστών

ΤΣΜΕΔΕ: Ταμείο Σύνταξης Μηχανικών και Εργοληπτών Δημοσίων Έργων

ΦΠΑ: Φόρος Προστιθέμενης Αξίας

ΧΑ: Χρυσή Αυγή

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τους οικείους μου για την υποστήριξη τους και επίσης τη Στέλλα Λαδή και τους Γιάννη Βούλγαρη και Γεράσιμο Μοσχονά (που αποτέλεσαν την τριμελή επιτροπή) για την εποικοδομητική συνεργασία στο πλαίσιο εκπόνησης της διδακτορικής μου διατριβής. Καταληκτικά, θα ήθελα να ευχαριστήσω τα άτομα που συμμετείχαν στη διαδικασία των συνεντεύξεων για τη σημαντική τους συνεισφορά στην ολοκλήρωση της παρούσας μελέτης.

Περιεχόμενα

Συνοτομογραφίες.....	3
Ευχαριστίες.....	6
Περίληψη.....	22
Abstract.....	24
Κεφάλαιο.Εισαγωγή.....	26
0.1. Το θεωρητικό πλαίσιο της παρούσας μελέτης και οι σύστοιχες υποθέσεις εργασίας.....	27
0.2. Από τη γενική προβληματική για τη θεσμική αδράνεια στην πρόκριση μελέτης της ελληνικής περίπτωσης βάσει της εξέτασης της διαδικασίας μεταρρύθμισης του ελληνικού συνταξιοδοτικού και υγειονομικού πεδίου.....	33
0.3. Το ερευνητικό σχέδιο της παρούσας μελέτης.....	36
0.4. Η διάρθρωση και η περίληψη των επιμέρους κεφαλαίων της παρούσας μελέτης.....	40
Κεφάλαιο 1. Θεωρητικό μέρος.....	46
Εισαγωγή.....	46

1.1. Το οντολογικό σκέλος και η επιλογή του κριτικού ρεαλισμού.....	48
1.2. Οι τρεις +μια πτυχές του νεοθεσμισμού και η επικράτηση του ιστορικού θεσμισμού ως θεωρητικής προσέγγισης για τη μελέτη μας.....	50
1.2.1. Ορθολογικός θεσμισμός.....	51
1.2.2. Κοινωνιολογικός θεσμισμός.....	54
1.2.3. Ο Θεσμισμός του Λόγου. Μια επικουρική (;) προσθήκη εντός του νεοθεσμισμού.....	56
1.2.4. Ο ιστορικός θεσμισμός ως η βασική θεωρητική προσέγγιση της έρευνας.....	57
1.2.4.1. Η συμπερίληψη των ιδεών εντός του ιστορικού θεσμισμού.....	58
1.2.4.2. Η έννοια της διαδοχικής εξάρτησης (path dependence).....	60
1.2.4.3. Η εποικοδομητική διάκριση της διαδοχικής εξάρτησης από τον Mahoney και η πρόκριση της εκδοχής της αντιδραστικής αλληλουχίας (reactive sequence).....	62
1.2.4.4. Η έννοια της διακοπτόμενης ισορροπίας (punctuated equilibrium)....	65
1.2.4.5. Η έννοια της κρίσιμης διασταύρωσης (critical juncture).....	66
1.2.4.6. Η συζήτηση σχετικά με τη βαθμιαία αλλαγή (gradual change) που είναι σύστοιχη με την άρση του ντετερμινιστικού χαρακτήρα του ιστορικού	

θεσμισμού.....	67
1.3. Η χρήση του πλαισίου συνασπισμών υπεράσπισης.....	69
1.4. Η παράμετρος της πολιτικής ηγεσίας.....	73
Κεφάλαιο 2. Μεθοδολογία.....	74
Εισαγωγή.....	74
2.1.1. Η μελέτη περίπτωσης	76
2.1.2. Τα προσδιοριστικά χαρακτηριστικά της ποιοτικής έρευνας.....	76
2.1.3. Η παραγωγική συλλογιστική.....	77
2.1.4. Η ιστορική μέθοδος.....	77
2.1.5. Η ιχνηλάτηση της διαδικασίας.....	78
2.1.6. Η συλλογή δεδομένων.....	78
Κεφάλαιο 3. Τα προσδιοριστικά χαρακτηριστικά του ελληνικού κράτους από τη συγκρότηση του και σε μεταγενέστερο χρόνο. Η πορεία μεταρρύθμισης του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού και υγειονομικού συστήματος μέχρι το 1974.....	81
Εισαγωγή.....	81

3.1. Η πολυκύμαντη πορεία της χώρας από την ίδρυση του ελληνικού κράτους και σε μεταγενέστερο χρόνο.....83

3.2. Ο βασικός άξονας των παρεμβάσεων στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος μέχρι το 1974.....89

3.3. Συμπεράσματα.....94

Κεφάλαιο 4. Το πολιτικό και οικονομικό σκηνικό στο διάστημα 1974-1989. Οι πολιτικές στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος επί του άνωθεν διαστήματος.....95

Εισαγωγή.....95

4.1. Η χρονική περίοδος 1974-1981.....96

4.2. Η χρονική περίοδος 1981-1985.....101

4.3. Η χρονική περίοδος 1985-1989.....103

4.4. Η διελκυστίνδα ιδεών σε διεθνές επίπεδο.....108

4.5. Απολογισμός κεφαλαίου υπό το θεωρητικό πρίσμα.....110

Κεφάλαιο 5. Από την εκπεφρασμένη πρόθεση για εναρμόνιση στις οικονομικές επιταγές της ΕΕ στην πρόταξη της επεκτατικής οικονομικής λογικής.....114

Εισαγωγή.....	114
5.1. Η εκλογική αναμέτρηση του 1990 και τα ορόσημα της περιόδου 1990-1993.....	115
5.1.1. Οι συνασπισμοί επί του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού στη βάση της κυβερνητικής παρέμβασης το 1990.....	118
5.1.2. Οι βασικότερες πτυχές του νόμου 1902/1990.....	121
5.1.3. Οι συνασπισμοί επί του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού στη βάση της κυβερνητικής παρέμβασης το 1992.....	122
5.1.4. Οι βασικότερες πτυχές του νόμου 2084/1992.....	125
5.1.5. Οι συνασπισμοί εξ αφορμής της παρέμβασης της κυβέρνησης της ΝΔ στο υγειονομικό πεδίο το 1992.....	127
5.1.6. Βασικές αρχές του νόμου 2071/1992.....	129
5.2. Το πολιτικό πλαίσιο των εθνικών εκλογών του 1993 και η επιστροφή του ΠΑΣΟΚ στην κυβέρνηση της χώρας.....	131
5.2.1. Τα επιχειρήματα υπέρ και κατά της παρέμβασης της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό το 1994.....	132
5.2.2. Βασικές πτυχές του νόμου 2227/94.....	133

5.2.3. Τα επιχειρήματα υπέρ και κατά της κυβερνητικής παρέμβασης του 1994 στο υγειονομικό πεδίο.....	134
5.2.4. Βασικές πτυχές του νόμου 2194/1994.....	136
5.3. Απολογισμός κεφαλαίου υπό το θεωρητικό πρίσμα.....	137
Κεφάλαιο 6. Από την ενταξιακή πορεία στην ΟΝΕ στα πρόθυρα του οικονομικού τέλματος.....	140
Εισαγωγή.....	140
6.1. Το πολιτικό πλαίσιο των εθνικών εκλογών του 1996 και η ενταξιακή πορεία της χώρας στην ΟΝΕ.....	141
6.1.1. Η έκθεση Σπράου που επισημαίνει τις παθογένειες του ασφαλιστικού συστήματος και ταραάζει τα νερά.....	143
6.1.2. Οι συνασπισμοί στο υγειονομικό πεδίο εξ αφορμής της κυβερνητικής παρέμβασης του 1997.....	145
6.1.3. Οι βασικές πτυχές του νόμου 2519/1997.....	147
6.2. Το πολιτικό πλαίσιο των εθνικών εκλογών του 2000 και τα ορόσημα της χρονικής περιόδου 2000-2004.....	149
6.2.1. Το σχέδιο Γιαννίτση που έμεινε επί χάρτου.....	151

6.2.2. Η επιχειρηματολογία υπέρ και κατά της κυβερνητικής παρέμβασης στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό το 2002.....	154
6.2.3. Οι βασικές αρχές του νόμου 3029/2002.....	156
6.2.4. Οι συνασπισμοί επί του υγειονομικού πεδίου εξ αφορμής της κυβερνητικής παρέμβασης του 2001.....	157
6.2.5. Οι βασικές πτυχές του νόμου 2889/2001.....	161
6.3. Το πολιτικό πλαίσιο των εθνικών εκλογών του 2004 και τα ορόσημα της χρονικής περιόδου 2004-2007.....	163
6.3.1. Τα επιχειρήματα υπέρ και κατά της κυβερνητικής παρέμβασης στο ασφαλιστικό/συνταξιοδοτικό βάσει της κυβερνητικής παρέμβασης του 2005.....	165
6.3.2. Βασικές εκφάνσεις του νόμου 3408/2005.....	166
6.3.3: Οι συνασπισμοί επί του υγειονομικού πεδίου στο πλαίσιο της πρώτης κυβερνητικής παρέμβασης του 2005.....	166
6.3.4. Οι βασικές αρχές του νόμου 3329/2005.....	169
6.3.5. Τα επιχειρήματα υπέρ και κατά της κυβερνητικής παρέμβασης επί της δεύτερης κυβερνητικής παρέμβασης του 2005 στο υγειονομικό πεδίο.....	169
6.3.6. Η βασική λογική του νόμου 3370/2005.....	171

6.4. Η εκλογική αναμέτρηση του 2007, η νέα κυβέρνηση της ΝΔ και τα ορόσημα της περιόδου 2007-2009.....	172
--	-----

6.4.1. Οι συνασπισμοί επί του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού στο πλαίσιο της κυβερνητικής παρέμβασης του 2008.....	174
---	-----

6.4.2. Οι σημαντικότερες αρχές του νόμου 3655/2008.....	177
---	-----

6.5. Απολογισμός κεφαλαίου υπό το θεωρητικό πρίσμα.....	178
---	-----

Κεφάλαιο 7. Από την οικονομική κρίση στην κρίση της πανδημίας. Η πορεία της μεταρρύθμισης στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος στο χρονικό φάσμα 2009-2021.....	182
---	-----

Εισαγωγή.....	182
---------------	-----

7.1. Το πολιτικό πλαίσιο των εθνικών εκλογών του 2009 και η υπαγωγή της χώρας στο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής.....	183
--	-----

7.1.1. Οι συνασπισμοί επί του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού σκέλους εξ αφορμής της παρέμβασης του 2010.....	186
---	-----

7.1.2. Σημαντικές θέσεις του νόμου 3863/2010.....	188
---	-----

7.1.3. Οι συνασπισμοί επί του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού σκέλους εξ αφορμής της δεύτερης παρέμβασης του	14
--	----

2010.....	189
7.1.4: Οι βασικότερες θέσεις του νόμου 3865/2010.....	191
7.1.5. Τα επιχειρήματα υπέρ και κατά της κυβερνητικής παρέμβασης επί του υγειονομικού πεδίου εξ αφορμής της προώθησης της ηλεκτρονικής συνταγογράφησης.....	192
7.1.6. Βασικές θέσεις του νόμου 3892/2010.....	195
7.1.7. Οι συνασπισμοί επί του υγειονομικού πεδίου εξ αφορμής της κυβερνητικής παρέμβασης του 2011.....	196
7.1.8. Βασικές θέσεις του νόμου 3918/2011.....	199
7.2. Ο σχηματισμός της κυβέρνησης συνεργασίας και οι διπλές εκλογές του 2012.....	201
7.3. Η πορεία προς τις εθνικές εκλογές τον Μάιο και τον Ιούνιο του 2012.....	203
7.3.1. Η παρέμβαση της κυβέρνησης συνεργασίας (ΝΔ, ΠΑΣΟΚ, ΔΗΜΑΡ) στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο μέσα από τον πολυνόμο 4093/12.....	205
7.3.2. Βασικές αρχές του πολυνόμου 4093/2012 σε σχέση με το συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος.....	208

7.3.3. Η παρέμβαση του 2014 στο υγειονομικό πεδίο.....	208
7.3.4. Βασικές αρχές του νόμου 4238/2014.....	211
7.4. Η πορεία προς τις εθνικές εκλογές τον Ιανουάριο του 2015 και η εκλογική νίκη του ΣΥΡΙΖΑ.....	213
7.4.1. Η συζήτηση στο πλαίσιο της κυβερνητικής παρέμβασης του 2015 στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό.....	215
7.4.2. Οι βασικές αρχές του νόμου 4331/2015.....	216
7.4.3. Η κυβερνητική οπτική για το υγειονομικό πεδίο.....	217
7.5. Το δημοψήφισμα τον Ιούλιο του 2015 και το νέο πρόγραμμα με τους δανειστές.....	219
7.6. Οι νέες εθνικές εκλογές τον Σεπτέμβριο του 2015.....	222
7.6.1. Οι συνασπισμοί στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό πεδίο το 2016.....	223
7.6.2. Βασικές αρχές του νόμου 4387/2016.....	226
7.6.3. Η προσπάθεια μετατόπισης της πολιτικής ατζέντας	227
7.6.3.1. Τα επιχειρήματα υπέρ και κατά της κυβερνητικής παρέμβασης στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό το 2018.....	227
7.6.3.2. Οι βασικές αρχές του νόμου 4583/2018.....	229

7.6.3.3. Τα επιχειρήματα υπέρ και κατά της κυβερνητικής παρέμβασης εξ αφορμής πολυνομοσχεδίου του 2016 επί του οποίου συμπεριλαμβάνονται πτυχές της πολιτικής υγείας.....	230
7.6.3.4. Σημαντικές πτυχές του πολυνόμου 4368/2016 για το υγειονομικό πεδίο.....	232
7.7. Η πορεία προς τις εκλογές του 2019.....	233
7.7.1. Τα επιχειρήματα υπέρ και κατά της κυβερνητικής παρέμβασης στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό πεδίο το 2020.....	235
7.7.2. Οι βασικές εκφάνσεις του νόμου 4670/2020.....	237
7.7.3. Οι συνασπισμοί επί του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού εξ αφορμής της κυβερνητικής παρέμβασης του 2021.....	238
7.7.4. Βασικές πτυχές του νόμου 4826/2021.....	240
7.8. Η πανδημία από τον covid-19 που αναδιατάσσει την πολιτική σε διεθνές και εγχώριο επίπεδο.....	241
7.9. Απολογισμός κεφαλαίου υπό το θεωρητικό πρίσμα.....	244
Κεφάλαιο 8. Η ανάλυση των ευρημάτων της παρούσας μελέτης υπό το πρίσμα των τεσσάρων υποθέσεων εργασίας.....	248
Εισαγωγή.....	248

8.1. Η ανάλυση υπό το πρίσμα της αντιδραστικής αλληλουχίας.....	249
8.2. Η ανάλυση υπό το πρίσμα της διακοπτόμενης ισορροπίας.....	259
8.3. Η ανάλυση υπό το πρίσμα του πλαισίου συνασπισμών υπεράσπισης.....	261
8.4. Η ανάλυση υπό το πρίσμα της έννοιας της πολιτικής ηγεσίας.....	269
8.5. Αποτιμώντας τον αντίκτυπο των θεωρητικών πτυχών στην ανάλυση.....	276
Κεφάλαιο 9. Συμπεράσματα.....	278
9.1. Τα όρια της παρούσας μελέτης και οι επιστημονικές προτροπές για μεταγενέστερες μελέτες.....	280
Πηγές-Βιβλιογραφία.....	282
Πηγές.....	282
Ελληνόγλωσση.....	309
Ξενόγλωσση.....	314
Παραρτήματα.....	327
Παράρτημα Α1. Ερωτηματολόγιο για συνεντεύξεις που αφορούσαν τη μεταρρύθμιση του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού πεδίου.....	327

Παράρτημα Α2. Ερωτηματολόγιο για συνεντεύξεις που αφορούσαν τη μεταρρύθμιση του υγειονομικού πεδίου.....	328
--	-----

Παράρτημα Β. Γλωσσάριο όρων.....	329
----------------------------------	-----

Πίνακες

Πίνακας 1. Ερευνητικό πρωτόκολλο.....	75
---------------------------------------	----

Πίνακας 2. Οι συνασπισμοί επί του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού πεδίου εξ αφορμής της κυβερνητικής παρέμβασης του 1990.....	120
---	-----

Πίνακας 3. Οι συνασπισμοί επί του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού πεδίου εξ αφορμής της κυβερνητικής παρέμβασης του 1992.....	125
---	-----

Πίνακας 4. Οι συνασπισμοί επί του υγειονομικού πεδίου εξ αφορμής της κυβερνητικής παρέμβασης του 1992.....	129
--	-----

Πίνακας 5. Οι συνασπισμοί επί του υγειονομικού πεδίου εξ αφορμής της κυβερνητικής παρέμβασης του 1997.....	147
--	-----

Πίνακας 6. Οι συνασπισμοί επί του υγειονομικού πεδίου εξ αφορμής της κυβερνητικής παρέμβασης του 2001.....	160
--	-----

Πίνακας 7. Οι συνασπισμοί επί του υγειονομικού πεδίου εξ αφορμής της κυβερνητικής παρέμβασης του 2005.....	168
Πίνακας 8. Οι συνασπισμοί επί του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού πεδίου εξ αφορμής της κυβερνητικής παρέμβασης του 2008.....	176
Πίνακας 9. Οι συνασπισμοί επί του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού πεδίου εξ αφορμής της πρώτης κυβερνητικής παρέμβασης του 2010.....	188
Πίνακας 10. Οι συνασπισμοί επί του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού πεδίου εξ αφορμής της δεύτερης κυβερνητικής παρέμβασης του 2010.....	191
Πίνακας 11. Οι συνασπισμοί επί του υγειονομικού πεδίου εξ αφορμής της κυβερνητικής παρέμβασης του 2010.....	195
Πίνακας 12. Οι συνασπισμοί επί του υγειονομικού πεδίου εξ αφορμής της κυβερνητικής παρέμβασης του 2011.....	199
Πίνακας 13. Οι συνασπισμοί στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο εξ αφορμής του πολυνόμου του 2012.....	207
Πίνακας 14. Οι συνασπισμοί επί του υγειονομικού πεδίου εξ αφορμής της κυβερνητικής παρέμβασης του 2014.....	211

Πίνακας 15. Οι συνασπισμοί επί του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού πεδίου εξ αφορμής της κυβερνητικής παρέμβασης του 2016.....	226
Πίνακας 16. Οι συνασπισμοί επί του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού πεδίου εξ αφορμής της κυβερνητικής παρέμβασης του 2021.....	240
Πίνακας 17. Τα βήματα της αντιδραστικής αλληλουχίας και η διελκυστίνδα ιδεών οικονομικής πολιτικής.....	255
Πίνακας 18. Οι σημαντικές παρεμβάσεις στη διαδικασία μεταρρύθμισης στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό πεδίο και οι αντίστοιχοι συνασπισμοί.....	265
Πίνακας 19. Οι σημαντικές παρεμβάσεις στη διαδικασία της υγειονομικής μεταρρύθμισης και οι αντίστοιχοι συνασπισμοί.....	267
Πίνακας 20. Τα πολιτικά προτάγματα των πολιτικών ηγετών προ των εκάστοτε εθνικών εκλογών και οι παρεμβάσεις των κυβερνήσεων τους σε ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο.....	270

Περίληψη

Στόχος της παρούσας μελέτης είναι να προωθήσει την επιστημονική συζήτηση που αφορά την αιτιολόγηση της θεσμικής αδράνειας. Αυτή η στόχευση εκπληρώνεται μέσα από την ανάλυση της διαδικασίας της συνταξιοδοτικής και υγειονομικής μεταρρύθμισης στην Ελλάδα στο χρονικό διάστημα 1974-2021 και για την εν λόγω ανάλυση χρησιμοποιείται το αναλυτικό φάσμα του ιστορικού θεσμισμού, η προσέγγιση του πλαισίου συνασπισμών υπεράσπισης και η έννοια της πολιτικής ηγεσίας.

Βάσει της ανάλυσης μας τεκμαίρεται πως η ισχύς της επεκτατικής οικονομικής ιδέας είναι συνυφασμένη με έναν ισχυρό συνασπισμό που τάσσεται ενάντια σε παρεμβάσεις που αντιβαίνουν στην προαναφερθείσα οικονομική ιδέα και σύστοιχα λειτουργεί ως καταλύτης αδράνειας. Το εν λόγω πλαίσιο αποτυπώνεται και μετά την υπαγωγή της χώρας στο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής και λειτουργεί ως καταλύτης άμβλυνσης της έντασης των προωθούμενων αλλαγών στα δύο πεδία πολιτικής που πραγματεύεται η παρούσα μελέτη, ενώ στη δυναμική της επεκτατικής οικονομικής ιδέας συμβάλλει σημαντικά η στάση των πολιτικών ηγεσιών.

Υπό αυτό το πρίσμα στην ανάλυση μας καταδεικνύεται ότι επί του χρονικού φάσματος 1974-1985 κυριάρχησε στην Ελλάδα η ιδέα της επεκτατικής οικονομικής λογικής, με την εν λόγω κυριαρχία να είναι ασύμβατη με την προώθηση παρεμβάσεων, στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος, που να αντιβαίνουν στην προαναφερθείσα οικονομική λογική. Στις αρχές της δεκαετίας του 1990 η χώρα καλείται να εναρμονιστεί στις οικονομικές επιταγές της Ευρωπαϊκής Ένωσης και αυτή η αναγκαιότητα είναι συνυφασμένη με την ανάδειξη της προβληματικής της μεταρρύθμισης στα άνωθεν δύο πεδία πολιτικής. Μολαταύτα, η εν λόγω ανάδειξη δεν συνδέεται με την προώθηση εκτενών αλλαγών σε αυτά. Η υπαγωγή της χώρας στο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής συνέβαλε στην προώθηση αλλαγών μεγαλύτερης έντασης (σε σχέση με το παρελθόν) επί του συνταξιοδοτικού

και υγειονομικού πεδίου. Ωστόσο, η επιρροή της ιδέας που τάσσεται ενάντια στις πολιτικές οικονομικής λιτότητας συνεχίζει να υφίσταται και λειτουργεί ως αντίρροπη δύναμη. Καταληκτικά, η πανδημική κρίση φαίνεται να αναρριπίζει τη δυναμική της επεκτατικής οικονομικής ιδέας, χωρίς, ωστόσο, να υπάρχουν αξιόλογες μεταβολές στο υγειονομικό πεδίο και χωρίς να επηρεάζεται η διαδικασία μεταρρύθμισης στο συνταξιοδοτικό σκέλος.

Λέξεις κλειδιά: Θεσμική αδράνεια, Θεσμική αλλαγή, συνταξιοδοτική μεταρρύθμιση, υγειονομική μεταρρύθμιση, Ελλάδα

Thesis title: The Process of Pension and Health Reform in Greece (1974-2021)

Author: Andreas-David Tsaniklidis

Abstract

The purpose of this study is to promote the scientific discussion about the justification of institutional inertia. This goal is accomplished through the analysis of the process of pension and health reform in Greece for the period 1974-2021 and for this analysis it is used the analytical framework of historical institutionalism, the approach of advocacy coalition framework and the concept of political leadership.

According to our analysis it is proven that the strength of expansionary economic idea is connected with a strong coalition which is against interventions which have different economic logic and functions as a catalyst of inertia. This framework is imprinted and after the entrance of the country to the program of economic adjustment and is working as a catalyst which reduces the strength of changes in two fields which are examined in this study. For the strength of expansionary economic idea the feature of political leadership is important.

From this point of view in our analysis it is proven that during the period 1974-1985 the expansionary economic idea was dominated in Greece and this domination was incompatible with interventions which had different logic in the pension field and in the health field. In the beginning of the 1990 decade the country is needed to be harmonized to the economic restrictions of EU and this need is connected with the prominence of reform in the said two fields. However this prominence is not connected with big changes in these two fields. The entrance of Greece to the program of economic adjustment was a catalyst for bigger changes (in comparison with the past) in the pension field and in the health field. However the influence of economic idea which is against austerity interventions continues to exist and it functions as an opponent force. Finally the pandemic crisis seems to

reinforce the expansionary economic idea, but this situation is not connected with big changes in the pension field and in the health field.

Keywords: institutional inertia, institutional change, pension reform, health reform, Greece

Κεφάλαιο

Εισαγωγή

Το βασικό ερώτημα της παρούσας μελέτης συνίσταται στο **γιατί παρουσιάζεται μεταρρυθμιστική αδράνεια** και στόχος αυτής είναι να προάγει την επιστημονική συζήτηση που συνδέεται με το προαναφερθέν ερώτημα.

Η προβληματική σχετικά με τη μεταρρυθμιστική αδράνεια συνεχίζει να έχει σημασία επί της διεθνούς επιστημονικής συζήτησης και καλύπτει ένα εκτενές εύρος δημόσιων πολιτικών. Είναι ενδεικτικό πως η εν λόγω προβληματική βρίσκει πεδίο αποτύπωσης στο σκέλος της περιβαλλοντικής πολιτικής (Rosenschold et al.,2014), όπως επίσης βρίσκεται σε σύζευξη και με το σκέλος της νομισματικής πολιτικής (Bonciani&Oh,2020). Επίσης και στο εγχώριο επίπεδο η διελκυστίνδα μεταξύ θεσμικής αδράνειας και θεσμικής μεταρρύθμισης αποτελεί ένα διαχρονικό πεδίο ανάπτυξης επιστημονικής επιχειρηματολογίας (Πελαγίδης,2005*Featherstone,2007* Featherstone&Παπαδημητρίου,2010 * Σπανού,2021), με την εν λόγω διελκυστίνδα να εξακολουθεί να έχει επίκαιρη σημασία, δεδομένων των πολυμερών προκλήσεων που αντιμετωπίζει η Ελλάδα.

0.1: Το θεωρητικό πλαίσιο της παρούσας μελέτης και οι σύστοιχες υποθέσεις εργασίας

Στην προσπάθεια προώθησης της επιστημονικής συζήτησης για τη μεταρρυθμιστική αδράνεια η παρούσα μελέτη ενστερνίζεται κατά πρώτον τη θεωρητική προσέγγιση του ιστορικού θεσμισμού¹. Ένα βασικό εργαλείο της εν λόγω θεωρητικής προσέγγισης για την αιτιολόγηση της μεταρρυθμιστικής αδράνειας αποτελεί η έννοια της διαδοχικής εξάρτησης (path dependence). Ο Pierson (2004), ο οποίος δίνει έμφαση στο σκέλος της αυξάνουσας απόδοσης (increasing return), προσφέρει μια εύγλωττη αποτύπωση σχετικά με τη χρήση της προαναφερθείσας έννοιας. Βάσει αυτής μπορεί να αναδειχθεί ως υπόθεση εργασίας πως μια θεσμική διευθέτηση αναπαράγεται λόγω της αυξάνουσας απόδοσης που προσφέρει στα θεσμικά εμπλεκόμενα μέρη.

Ωστόσο, όπως θα επισημανθεί και επί του θεωρητικού κεφαλαίου, θεωρούμε πως η συλλογιστική που αναπτύσσεται βάσει της αυξάνουσας απόδοσης δίνει μια μονομερή έμφαση στο σκέλος της αναπαραγωγής μιας

1 Ο ιστορικός θεσμισμός, όπως θα επισημανθεί και σε μεταγενέστερο μέρος της παρούσας μελέτης, αποτελεί πτυχή του νεοθεσμισμού και η χρήση της εν λόγω θεωρητικής προσέγγισης βρίσκει αποτύπωση και στο ελληνικό γίγνεσθαι. Ένα παράδειγμα αποτελεί η μελέτη του Leontitsis (2009) που αφορά τις μεταρρυθμίσεις αποκέντρωσης στην Ελλάδα. Ένα έτερο παράδειγμα αποτελεί η μελέτη της Ladi (2014) σχετικά με τον αντίκτυπο της κρίσης της ζώνης του ευρώ και των πολιτικών λιτότητας στην πορεία της διοικητικής μεταρρύθμισης. Επίσης η θεωρητική προσέγγιση του ιστορικού θεσμισμού χρησιμοποιείται από τους Trantidis & Tsagkroni (2017), οι οποίοι μελετούν τον αντίκτυπο που έχουν οι πελατειακές σχέσεις και η διαφθορά εντός του ελληνικού κράτους στις στρατηγικές που χαράσσονται εντός ενός αυστηρού δημοσιονομικού πλαισίου. Επιπρόσθετα, είναι πρόδηλο πως ο ιστορικός θεσμισμός βρίσκει αποτύπωση και σε μελέτες εκτός του ελληνικού γίγνεσθαι. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η μελέτη των Farell & Newman (2010) που δίνουν έμφαση στον τρόπο που οι τοπικοί ρυθμιστικοί κανόνες ασκούν επιρροή στο διεθνές οικονομικό και πολιτικό επίπεδο. Καταληκτικά ένα έτερο παράδειγμα αποτελεί η μελέτη των Pan & Hosli & Lantmeeters (2023) όπου υπάρχει η επιχειρηματολογία πως η θεσμική μορφή του Ευρωπαϊκού εξαμήνου (European Semester) δεν υπήρξε αποτέλεσμα μιας κρίσιμης διασταύρωσης (στην εν λόγω έννοια θα αναφερθούμε επί του θεωρητικού μας κεφαλαίου) αλλά απότοκο μιας βαθμιαίας εξέλιξης, η οποία ερμηνεύεται μέσα από την έννοια της διαδοχικής εξάρτησης (στην οποία επίσης θα αναφερθούμε σε μεταγενέστερο χρόνο εντός της παρούσας μελέτης).

θεσμικής διευθέτησης. Ως εκ τούτου δεν δίνεται η πρέπουσα σημασία στην εξέταση των δυνάμεων που προωθούν τη θεσμική αλλαγή.

Βάσει των προαναφερθέντων θεωρούμε πως υπάρχει ένα κενό ως προς τη χρήση της διαδοχικής εξάρτησης με τρόπο που θα συμπεριλαμβάνει, ουσιαστικά, τόσο τις δυνάμεις που λειτουργούν ως καταλύτες προώθησης μιας θεσμικής διευθέτησης όσο και τις δυνάμεις που προωθούν τη θεσμική αλλαγή. Μολαταύτα, θεωρούμε πως υπάρχει παράλληλα και ένα πρόσφορο επιστημονικό πεδίο για μια συμπεριληπτική εκδοχή της προαναφερθείσας έννοιας. Υπό αυτή τη βάση προσεγγίζουμε με κριτικό τρόπο μια εκδοχή της έννοιας της διαδοχικής εξάρτησης, την αντιδραστική αλληλουχία (reactive sequence), όπως αποτυπώνεται από τον Mahoney (2000) και την τοποθετούμε στο πρίσμα της διελκυστίνδας μεταξύ της θεσμικής αδράνειας και της θεσμικής αλλαγής.

Το έναυσμα για τις δυνατότητες εφαρμογής της αντιδραστικής αλληλουχίας στην ερμηνεία της προαναφερθείσας διελκυστίνδας μας το έδωσε η ανάδειξη ενός παραδείγματος από τον Mahoney (2000), όσον αφορά τη χρήση της εν λόγω εκδοχής της διαδοχικής εξάρτησης. Στο πλαίσιο αυτό, βάσει της μελέτης των Isaac et al. (1994), ο θάνατος του M.L.King αποτέλεσε το συμβάν Α, το οποίο οδήγησε στην αποτυχία της καμπάνιας για τους φτωχούς (συμβάν Β), η οποία οδήγησε σε μαζικές καλοκαιρινές διαδηλώσεις (συμβάν Γ), το οποίο συμβάν Γ οδήγησε στη μεγέθυνση του προνοιακού ακτιβισμού (συμβάν Δ), η οποία μεγέθυνση του προνοιακού ακτιβισμού οδήγησε σε αυξημένες αιτήσεις για το πρόγραμμα AFDC (Aid to Families with Dependent Children), όπως επίσης και σε δικαστικές αποφάσεις που κατέστησαν πιο φιλελεύθερα τα κριτήρια υπαγωγής στο προαναφερθέν πρόγραμμα (συμβάν Ε). Το συμβάν Ε οδήγησε με τη σειρά του στο μεγάλο εύρος που είχε το εν λόγω πρόγραμμα (συμβάν Ζ) που αποτελεί το καταληκτικό συμβάν της εν λόγω αλληλουχίας.

Το προαναφερθέν παράδειγμα το συσχετίσαμε με δύο ιδέες που διατρέχουν την κοινωνία των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής (ΗΠΑ), δηλαδή τη μια ιδέα που είναι υπέρ της ευμενούς αντιμετώπισης των αφροαμερικάνων και την

έτερη ιδέα που τάσσεται ενάντια τους. Υπό αυτό το πρίσμα, βάσει του προαναφερθέντος παραδείγματος θεωρούμε πως καταδεικνύεται πως το συμβάν Γ της άνωθεν αλληλουχίας (δηλαδή οι μαζικές καλοκαιρινές διαδηλώσεις μετά την αποτυχία της καμπάνιας για τους φτωχούς) λειτούργησε ως καταλυτικό γεγονός προκειμένου να ακολουθηθεί μια πιο ευμενής πολιτική (και) για τους αφροαμερικάνους, μια άποψη που κρίνουμε πως επιβεβαιώνεται από τα έτερα βήματα/ συμβάντα (Δ+Ε+Ζ).

Ως εκ τούτου, τοποθετώντας την εν λόγω συλλογιστική στο πρίσμα της διελκυστίνδας μεταξύ θεσμικής αδράνειας και θεσμικής αλλαγής στοιχειοθετείται η πρώτη υπόθεση εργασίας της παρούσας μελέτης. Επί αυτής θεωρείται πως ***εντός μιας αντιδραστικής αλληλουχίας εφόσον δεν υπάρξει ένα γεγονός που να λειτουργεί ως καταλύτης αλλαγής τότε υπάρχει θεσμική αδράνεια***. Ωστόσο, σε αυτό το σημείο πρέπει να επισημανθεί πως η μελέτη των Isaac et al. (1994) καλύπτει μια μικρή χρονική περίοδο, δίνοντας τη δυνατότητα στους προαναφερθέντες να αποτυπώσουν ένα συνεκτικό σχήμα αντιδραστικής αλληλουχίας. Στον αντίποδα σε μελέτες που καλύπτουν ένα εκτενές χρονικό εύρος η γραμμικότητα της αντιδραστικής αλληλουχίας είναι, πρωτίστως, χρονική και έχει διασταλτικά χαρακτηριστικά (χωρίς μολαταύτα να αποκλείεται και η αιτιότητα εντός αυτής). Επίσης μπορεί να ειπωθεί πως το σχήμα της αντιδραστικής αλληλουχίας, τοποθετημένο σε ένα εκτενές χρονικό εύρος, έχει συνάφεια με τη διασταλτική εκδοχή της διαδοχικής εξάρτησης, σύμφωνα με την οποία ότι συμβαίνει σε προγενέστερο χρόνο ασκεί επιρροή σε ότι συμβαίνει σε μεταγενέστερο χρόνο, όπως επίσης δύναται να ειπωθεί πως υπάρχει συνάφεια με την έννοια της ιζηματοποίησης που εδράζεται στο αναλυτικό φάσμα του κοινωνιολογικού θεσμισμού. Υπό αυτή τη βάση θεωρούμε πως η υιοθέτηση ενός σχήματος αντιδραστικής αλληλουχίας σε ένα εκτενές χρονικό φάσμα μπορεί να στοιχειοθετηθεί μέσα από την ανάλυση των ιδεών, με τις οποίες είναι συνυφασμένο κάθε επιμέρους βήμα και κάθε επιμέρους χρονική περίοδος μεταξύ των βημάτων. Συνεπώς, επί της προκειμένης περίπτωσης, οι ιδέες αποτελούν το

ερμηνευτικό κλειδί για την ανάλυση της διελκυστίνδας μεταξύ θεσμικής αδράνειας και θεσμικής αλλαγής.

Εκτός από τη διαδοχική εξάρτηση ένα ακόμα εννοιολογικό εργαλείο που χρησιμοποιούν οι θιασώτες του ιστορικού θεσμισμού, προκειμένου να εξετάσουν τη διελκυστίνδα μεταξύ θεσμικής αδράνειας και θεσμικής αλλαγής, είναι η έννοια της διακοπτόμενης ισορροπίας (punctuated equilibrium). Ένα βασικό προσδιοριστικό χαρακτηριστικό της εν λόγω έννοιας είναι η απόδοση μιας σταθερής και προσαυξητικής ροής στην πολιτική διαδικασία και η θεώρηση πως οι εκτενείς διαφοροποιήσεις (αλλαγές) σε σχέση με το παρελθόν εκπορεύονται από τις κρίσεις (True et al., 2007). Υπό αυτή τη βάση έχουμε θεμελιώσει ως (δεύτερη) υπόθεση εργασίας πως οι εκτενείς θεσμικές αλλαγές είναι συνυφασμένες με περιόδους κρίσης και στις έτερες χρονικές περιόδους παρουσιάζεται μια σταθερή και προσαυξητική θεσμική πορεία.

Η δεύτερη θεωρητική προσέγγιση που ενστερνίζεται η παρούσα μελέτη είναι το πλαίσιο των συνασπισμών υπεράσπισης. Όπως επισημαίνεται από τον P. Sabatier (1988) μια βασική πτυχή της προαναφερθείσας προσέγγισης αποτελεί η αποδοχή πως οι δημόσιες πολιτικές δύναται να αντιμετωπιστούν με τρόπο εφάμιλλο της αντιμετώπισης των συστημάτων πεποιθήσεων. Ως εκ τούτου, η εν λόγω παράμετρος θεωρούμε πως βρίσκεται σε γόνιμη σύζευξη με τη συμπερίληψη των ιδεών στο αναλυτικό φάσμα του ιστορικού θεσμισμού, στην οποία έγινε αναφορά σε προγενέστερο πεδίο της εισαγωγής. Επίσης, μια σημαντική πτυχή που αφορά το πλαίσιο των συνασπισμών υπεράσπισης έγκειται στη διαδικασία εκμάθησης πολιτικής, η οποία, ωστόσο, εκτυλίσσεται στη βάση μιας εργαλειακής/οπορτουνιστικής λογικής, δηλαδή προκειμένου να εξυπηρετείται η προώθηση των στόχων των επιμέρους συνασπισμών (Sabatier, 1988).

Όπως επισημαίνεται επί του θεωρητικού κεφαλαίου ο Sabatier (1988) δίνει μια διασταλτική υπόσταση στη σύνθεση των συνασπισμών υπεράσπισης και προτρέπει τους θιασώτες της εν λόγω προσέγγισης να αποφύγουν τη μονομερή ανάλυση στη βάση των πολιτικών ελίτ. Ο Sabatier (1988) αναδεικνύει ένα εύγλωττο

παράδειγμα για τους διακριτούς συνασπισμούς υπεράσπισης, το οποίο εδράζεται στο θέμα της μόλυνσης του αέρα στις ΗΠΑ τη δεκαετία του 1970. Στο πλαίσιο αυτό υπήρχε ο Συνασπισμός για τον Καθαρό Αέρα (Clean Air Coalition), ο οποίος είχε στόχο την προάσπιση της δημόσιας υγείας και στον αντίποδα υπήρχε ο Συνασπισμός της Οικονομικής Σκοπιμότητας (Economic Feasibility Coalition), ο οποίος είχε ως πρώτιστο μέλημα την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης, επί της οποίας καταλυτικό ρόλο επιτελούσαν οι βιομηχανίες και οι εταιρίες ενέργειας και ως εκ τούτου το διακύβευμα της διαφύλαξης της δημόσιας υγείας ουσιαστικά παρακαμπτόταν από τον προαναφερθέντα συνασπισμό.

Το περιβαλλοντικό θέμα στις ΗΠΑ αναδεικνύεται, με ακόμα πιο εύγλωττο τρόπο, από τους Kukkonen et al. (2017), οι οποίοι επισημαίνουν (επικαλούμενοι προγενέστερες μελέτες από τη δική τους) την απροθυμία των κυβερνήσεων στην εν λόγω χώρα να προωθήσουν νόμους που αφορούν το περιβάλλον σε επίπεδο ομοσπονδίας. Η προαναφερθείσα απροθυμία (όπως αναφέρουμε και επί του θεωρητικού κεφαλαίου) κρίνουμε πως αντικατοπτρίζει την ελλιπή υποστήριξη ως προς την προώθηση νόμων που αφορούν το περιβάλλον σε επίπεδο ομοσπονδίας. Στο πλαίσιο της ανάλυσης τους οι προαναφερθέντες αναδεικνύουν τρεις διακριτούς συνασπισμούς επί του άνωθεν θέματος. Ο πρώτος εξ αυτών είναι ο Συνασπισμός για την Οικονομία και επί αυτού καταλυτικός ρόλος αποδίδεται στο Ρεπουμπλικανικό Κόμμα (Kukkonen et al., 2017). Επίσης, επισημαίνεται η άποψη ατόμων, που έχουν εντυφλήσει με το προαναφερθέν θέμα, πως στον εν λόγω συνασπισμό περιλαμβάνονται και εταιρίες ορυκτών καυσίμων, ομάδες που διαπνέονται από μια συντηρητική πεποίθηση, ομάδες πίεσης που ανήκουν στον κόσμο των επιχειρήσεων, όπως και εμπορικές ενώσεις οι οποίες σχετίζονται με το πεδίο της ενέργειας, με το πεδίο των κατασκευών και με το πεδίο της γεωργίας (Kukkonen et al., 2017). Στον αντίποδα υπάρχει ο Συνασπισμός για το Περιβάλλον, όπου επισημαίνεται ο καταλυτικός ρόλος της Διακυβερνητικής Επιτροπής για την Αλλαγή του Κλίματος (IPCC) και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), ενώ αναφέρεται η παρουσία και Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων που αφορούν το περιβάλλον, όπως

επίσης και του Δημοκρατικού Κόμματος (Kukkonen et al.,2017). Ο τρίτος συνασπισμός υπεράσπισης είναι ο Επιστημονικός Συνασπισμός και επί αυτού καταλυτικός ρόλος αποδίδεται στα πανεπιστήμια των ΗΠΑ και επίσης στα διεθνή πανεπιστήμια (Kukkonen et al., 2017). Βασικός στόχος της επιχειρηματολογίας του εν λόγω συνασπισμού είναι να δοθεί έμφαση στον αντίκτυπο της ανθρώπινης δραστηριότητας επί του περιβαλλοντικού ζητήματος (Kukkonen et al.,2017). Μολαταύτα, ο Επιστημονικός Συνασπισμός έχει μια πρόδηλη επιστημονική υπόσταση. Συνεπώς, ως προς το πολιτικό σκέλος και επί της διελκυστίνδας που αφορά την περιβαλλοντική πολιτική θεωρούμε πως πιο εύγλωττος είναι ο ρόλος των δύο έτερων συνασπισμών, μιας και η επιχειρηματολογία του Επιστημονικού Συνασπισμού μπορεί κάλλιστα να χρησιμοποιηθεί ως ενισχυτικός καταλύτης των προταγμάτων του Συνασπισμού για το Περιβάλλον.

Βάσει των προαναφερθέντων τεκμαίρεται η τρίτη υπόθεση εργασίας, η οποία είναι θεμελιωμένη επί της θεωρητικής προσέγγισης του πλαισίου των συνασπισμών υπεράσπισης. Στο πλαίσιο αυτής θεωρείται πως **όταν δεν υπάρχει ένας ευνοϊκός συσχετισμός ισχύος για τον συνασπισμό που τάσσεται υπέρ της μεταρρύθμισης τότε παρουσιάζεται θεσμική αδράνεια**.

Η τελευταία υπόθεση εργασίας της μελέτης μας εδράζεται στη βάση της έννοιας της πολιτικής ηγεσίας και επί αυτής έχουμε δώσει έμφαση στον τρόπο που προσδιορίζει ο Bennis το πολιτικό όραμα ενός ηγέτη. Είναι χαρακτηριστικό πως ο προαναφερθείς συναρτά το πολιτικό όραμα ενός ηγέτη με την ύπαρξη μιας σαφούς πολιτικής κατευθυντήριας γραμμής από το μέρος του (Bennis,2009,pp.33-34). Ως εκ τούτου, συνδέοντας την εν λόγω συνάρτηση με τη διελκυστίνδα μεταξύ θεσμικής αδράνειας και θεσμικής αλλαγής τεκμαίρεται ως υπόθεση εργασίας πως **μια πολιτική ηγεσία που είναι σαφώς υπέρμαχη της θεσμικής αλλαγής αποτελεί καταλύτη για την προώθηση αυτής και σύστοιχα πως όταν μια πολιτική ηγεσία δεν είναι σαφώς υπέρμαχη της θεσμικής αλλαγής αποτελεί καταλύτη αδράνειας**.

0.2: Από τη γενική προβληματική για τη θεσμική αδράνεια στην πρόκριση μελέτης της ελληνικής περίπτωσης βάσει της εξέτασης της διαδικασίας μεταρρύθμισης του ελληνικού συνταξιοδοτικού και υγειονομικού πεδίου

Σε προγενέστερο πεδίο του εισαγωγικού κεφαλαίου επισημάνθηκε το ευρύ φάσμα των δημόσιων πολιτικών που καλύπτει η προβληματική σχετικά με τη θεσμική αδράνεια σε διεθνές επίπεδο. Επίσης, αναδείχθηκε η διαχρονικότητα της εν λόγω προβληματικής στο ελληνικό επιστημονικό γίγνεσθαι, με την Ελλάδα να συνεχίζει να αποτελεί ένα πολύ ενδιαφέρον πεδίο μελέτης σχετικά με τη διελκυστίνδα μεταξύ θεσμικής αδράνειας και θεσμικής αλλαγής, δεδομένων των προκλήσεων που εξακολουθεί να αντιμετωπίζει η ελληνική οικονομία. Είναι γνωστό πως η χώρα αποτέλεσε, επί πολλά χρόνια, ένα δυσμενές σημείο αναφοράς λόγω της έντονης παρέκκλισης των δημόσιων ελλειμμάτων της, λόγω του πολύ μεγάλου ύψους του δημόσιου χρέους της και λόγω των σύστοιχων διαρθρωτικών αδυναμιών που χαρακτήριζαν την οικονομία της. Οι εν λόγω αδυναμίες θεωρούνται από πολλούς μελετητές του ελληνικού πολιτικού και οικονομικού γίγνεσθαι ως απότοκο της αδράνειας των κυβερνήσεων της χώρας να προωθήσουν τις απαραίτητες μεταρρυθμίσεις, οι οποίες εφόσον είχαν πραγματοποιηθεί πιθανότατα να απέτρεπαν το οικονομικό της τέλμα. Ωστόσο, η εν λόγω συζήτηση δεν είναι πεπερασμένη, μιας και η επιχειρηματολογία για τις αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας συνεχίζει να υφίσταται. Εξ ου και θεωρούμε πως είναι πολύ ενδιαφέρουσα και εποικοδομητική, ως προς την προώθηση της επιστημονικής συζήτησης για τη θεσμική αδράνεια, η εξέταση της διαδικασίας μεταρρύθμισης του ελληνικού συνταξιοδοτικού και υγειονομικού πεδίου εντός ενός εκτενούς χρονικού φάσματος. Αυτή θα μας βοηθήσει να εξάγουμε εμπειριστατωμένα συμπεράσματα σχετικά με τους καταλύτες προώθησης της θεσμικής αδράνειας και σύστοιχα

σχετικά με τους καταλύτες προώθησης της μεταρρύθμισης σε δύο κρίσιμα πεδία της ελληνικής οικονομίας².

Υπό αυτό το πρίσμα, η κρισιμότητα των δύο προαναφερθέντων πεδίων πολιτικής τεκμαίρεται βάσει των αριθμών. Είναι ενδεικτικές οι αθροιστικές κρατικές δαπάνες, οι οποίες σχετιζόντουσαν με την κάλυψη των ασφαλιστικών ελλειμμάτων των Ταμείων και με τις συντάξεις του Δημοσίου. Αυτές έφτασαν για το διάστημα 2001 ως και 2009 τα 133.4 δις ευρώ (Γιαννίτσης, 2016, σσ.47-48)³, ενώ και η δημόσια δαπάνη υγείας παρουσίασε σημαντική άνοδο και από τα 6.444 εκ. ευρώ του 2000 έφτασε τα 13.212 εκ. ευρώ το 2007 (IOBE, 2011, σ.44)⁴. Οι προαναφερθέντες αριθμοί θεωρούμε πως καταδεικνύουν, με τρόπο που δεν αμφισβητείται, τη σημαντικότητα των δύο πολιτικών πεδίων για την πορεία της ελληνικής οικονομίας και ενισχύουν την απόφαση της επιστημονικής επικέντρωσης σε αυτά. Επίσης, πρέπει να επισημανθεί πως η σημαντικότητα του συνταξιοδοτικού και υγειονομικού σκέλους δεν περιχαρακώνεται μόνο στην ελληνική περίπτωση αλλά έχει μια ευρωπαϊκή αναγωγή. Στο πλαίσιο αυτό είναι εύγλωττη η επισήμανση της Α. Μέρκελ για το γεγονός πως ο ευρωπαϊκός πληθυσμός αντιπροσωπεύει

2 Σε άρθρο του που αφορούσε το μοντέλο κράτους πρόνοιας της Νότιας Ευρώπης ο Ferrera (1996) επισημαίνει την τάση που υπήρχε στην Ελλάδα, την Ισπανία, την Ιταλία και την Πορτογαλία για προώθηση μεταρρυθμίσεων στο σκέλος της υγείας που θα ενίσχυαν τη δημόσια παροχή υγείας, η οποία θα ήταν συνυφασμένη με μια ελεύθερη πρόσβαση σε αυτή. Επίσης, ο προαναφερθείς τονίζει τη μεγάλη αύξηση που παρατηρείται στην Ελλάδα, από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, όσον αφορά τη δαπάνη που κατευθύνεται προς ηλικιωμένα άτομα, με την εν λόγω δαπάνη να αφορά κυρίως τις συντάξεις (Ferrera, 1996). Πρέπει να επισημανθεί πως το διακριτό μοντέλο κοινωνικής προστασίας για τις χώρες της Νότιας Ευρώπης ο Σωτηρόπουλος (2007, σσ.91-92) το συσχετίζει με τον τρόπο της ιστορικής εξέλιξης του καπιταλισμού στις εν λόγω χώρες, με το κράτος να προβαίνει σε οικειοποίηση εισοδήματος και κατόπιν σε διανομή του προς όφελος κοινωνικών τάξεων που είχαν σύνδεση με αυτό.

3 Επίσης για τη διόγκωση της συνταξιοδοτικής δαπάνης στην Ελλάδα είναι χαρακτηριστική η έκθεση του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) (2017, π.143), σύμφωνα με την οποία η προαναφερθείσα δαπάνη από το 9.5 % του ΑΕΠ το 1990 έφτασε το 2013 στο 17.4% του ΑΕΠ.

4 Για την πορεία της δαπάνης για τη δημόσια υγεία είναι χαρακτηριστική η μελέτη των Kalavrezou & Jin (2021, π.17) για το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), στην οποία μελέτη υπάρχει επίκληση σε πίνακα του ΟΟΣΑ επί του οποίου αποτυπώνονται περίοδοι αύξησης της προαναφερθείσας δαπάνης εντός της δεκαετίας του 2000.

περίπου το 7% του παγκόσμιου πληθυσμού, το 25% του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος (ΑΕΠ) του και ένα ποσοστό που ξεπερνά το 50% ως προς τις δαπάνες που σχετίζονται με το κράτος πρόνοιας (Begg et al.,2015,p.4), με το συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο να αποτελούν δύο βασικά μέρη αυτού.

0.3: Το ερευνητικό σχέδιο της παρούσας μελέτης

Όπως αναφέρθηκε σε προγενέστερο χρόνο, εντός του εισαγωγικού, κεφαλαίου η παρούσα μελέτη υιοθετεί τη θεωρητική προσέγγιση του ιστορικού θεσμισμού και τη θεωρητική προσέγγιση του πλαισίου συνασπισμών υπεράσπισης βάσει των οποίων αναδείχθηκαν οι σύστοιχες υποθέσεις εργασίας. Εκτός αυτών, η παρούσα μελέτη ενστερνίζεται τη θεωρία του κριτικού ρεαλισμού ως προς το οντολογικό σκέλος, μια επιλογή που καθιστά επιβεβλημένη την πρόσδοση χρονικού βάθους στην ανάλυση. Επί αυτής της απαίτησης είναι εύγλωττη η μεταφορά του παγόβουνου που χρησιμοποιεί η Fletcher (2017) προκειμένου να διακρίνει τα τρία επίπεδα αλήθειας. Επί της εν λόγω μεταφοράς ο πυθμένας του παγόβουνου θεωρείται πως αποτελεί τους αιτιώδεις μηχανισμούς ενός αντικειμένου ή μιας δομής, αποτελώντας τον καταλύτη πραγματοποίησης των συμβάντων. Ως εκ τούτου, η πρόσδοση μιας ιστορικής διάστασης στην παρούσα μελέτη θα βοηθήσει στην επισήμανση των πολιτικών και οικονομικών δυναμικών που προέρχονται από το παρελθόν και ασκούν επιρροή στο ελληνικό γίνεσθαι από το 1974 και σε μεταγενέστερο χρόνο. Επίσης, η μελέτη του τρόπου εξέλιξης της πολιτικής του συνταξιοδοτικού και υγειονομικού πεδίου στην Ελλάδα σε παρελθοντικό χρόνο θα βοηθήσει στην αποσαφήνιση της βάσης επί της οποίας αναπτύχθηκε η πολιτική επί των δύο πεδίων στο χρονικό φάσμα που καλύπτει η παρούσα μελέτη, δηλαδή στο διάστημα 1974-2021.

Εκτός της ιστορικής διάστασης που εκπορεύεται από τον ενστερνισμό του κριτικού ρεαλισμού πρέπει να επισημανθεί πως η παρούσα μελέτη εδράζεται στο πεδίο της πολιτικής επιστήμης και ως εκ τούτου είναι πρόδηλη η αναλυτική μέριμνα που θα δοθεί στο πεδίο της πολιτικής στην Ελλάδα. Ο τρόπος προσέγγισης του εν λόγω πεδίου καθορίζεται από τις δύο θεωρητικές προσεγγίσεις που χρησιμοποιούνται, δηλαδή από τον ιστορικό θεσμισμό και το πλαίσιο των συνασπισμών υπεράσπισης.

Υπό αυτή τη βάση υιοθετούμε μια διασταλτική λογική της αντιδραστικής αλληλουχίας, βάσει της οποίας θεωρείται πως ότι συμβαίνει σε προγενέστερο χρόνο ασκεί επιρροή σε ότι συμβαίνει σε μεταγενέστερο χρόνο. Η εν λόγω αντιδραστική αλληλουχία αναπτύσσεται επί του χρονικού εύρους που καλύπτει η παρούσα μελέτη, δηλαδή στο διάστημα 1974-2021 και ως Βήμα Α προσδιορίζεται η αποκατάσταση της δημοκρατίας στη χώρα το 1974, ενώ ως έτερα βήματα της αλληλουχίας λογίζονται: η επίσημη ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) το 1981, η υπογραφή από την Ελλάδα της Συνθήκης του Μάαστριχτ, με έναρξη ισχύος της εν λόγω Συνθήκης από την 1η Νοεμβρίου 1993, η ένταξη της χώρας στη ζώνη του ευρώ, η υπαγωγή της Ελλάδας στο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής το 2010 και η πανδημία από τον ιό covid-19. Διευκρινίζουμε πως η πανδημική κρίση δεν έχει μεν αιτιώδη σχέση με τα προγενέστερα βήματα, ωστόσο η οικονομική προβληματική που επήλθε λόγω αυτής (πέραν του πρόδηλου υγειονομικού σκέλους) εμπίπτει στη διασταλτική λογική που αναπτύσσεται η αντιδραστική αλληλουχία που έχουμε θεμελιώσει, επί της οποίας αποδίδεται πολύ μεγάλη σημασία στην παράμετρο των ιδεών. Επίσης, η χρήση της προσέγγισης του πλαισίου των συνασπισμών υπεράσπισης μας βοηθά σημαντικά στη σκιαγράφηση των χρονικών διαστημάτων που βρίσκονται ανάμεσα στα επιμέρους βήματα της αντιδραστικής αλληλουχίας. Τα εν λόγω ενδιάμεσα διαστήματα ασκούν με τη σειρά τους επιρροή στα επιμέρους βήματα της αντιδραστικής αλληλουχίας και αντικατοπτρίζουν τις ιδέες οικονομικής πολιτικής σε ότι αφορά τη μεταρρύθμιση στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος στην Ελλάδα, με την αντιπαράθεση μεταξύ των επιμέρους συνασπισμών, που εδράζονται επί των δύο πολιτικών που πραγματεύεται η παρούσα μελέτη, να καθίσταται εύγλωττη (και ως εκ τούτου να αποτυπώνεται μέσω αντίστοιχων πινάκων στα επιμέρους κεφάλαια) στις περιπτώσεις προωθούμενων αλλαγών που είναι εκδήλως εναρμονισμένες με τη λογική του Νέου Δημόσιου Μάνατζμεντ (με τις αλλαγές στην παρούσα μελέτη να αποτιμώνται βάσει του βαθμού εναρμόνισης στην προαναφερθείσα λογική). Επικουρικά, η παράμετρος των ιδεών οικονομικής

πολιτικής αποσαφηνίζεται μέσα από την επιχειρηματολογία που προτάσσουν οι ηγέτες των κομμάτων με τη μεγαλύτερη εκλογική επιρροή σε σχέση με το πεδίο της οικονομίας και σε σχέση με συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο⁵, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις η επίκληση του προεκλογικού προγράμματος των προαναφερθέντων κομμάτων συμβάλλει στην εν λόγω αποσαφήνιση. Πέρα από τις προαναφερθείσες πτυχές, η χρήση του ιστορικού θεσμισμού καθιστά πρόδηλη τη σημασία που έχει η χρονική παράμετρος στην ανάλυση μας. Ως εκ τούτου επί αυτής συμπεριλαμβάνονται επιμέρους γεγονότα υψηλής σημασίας (επί του χρονικού διαστήματος 1974-2021), τα οποία ασκούν επιρροή στο πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό γίνεσθαι της χώρας, επηρεάζοντας και τον τρόπο που εξελίσσονται οι παρεμβάσεις των κυβερνήσεων στα δύο πεδία πολιτικής που πραγματευόμαστε.

Καταληκτικά πρέπει να επισημανθεί πως εκτός της ιστορικής διάστασης που έχει η παρούσα μελέτη και πέρα από την πρόδηλη αναλυτική έμφαση που αυτή αποδίδει στο σκέλος της πολιτικής, η εν λόγω μελέτη θα εστιάσει και στο σκέλος των πιο σημαντικών νόμων που προώθησαν οι επιμέρους κυβερνήσεις στην Ελλάδα (από το 1974 και μεταγενέστερα) επί του συνταξιοδοτικού και υγειονομικού πεδίου⁶. Πρέπει να επισημανθεί πως οι προαναφερθέντες νόμοι αποκωδικοποιούνται υπό το πρίσμα των ιδεών οικονομικής πολιτικής (και σύστοιχα από τον βαθμό εναρμόνισης στη λογική του Νέου Δημόσιου Μάνατζμεντ), με την παράμετρο των ιδεών να υπενθυμίζουμε πως είναι κρίσιμη για τον ιστορικό

5 Η απόφαση μας να επικεντρωθούμε στα πολιτικά προτάγματα που θέτουν σε προεκλογικό χρόνο οι ηγέτες των κομμάτων με τη μεγαλύτερη εκλογική επιρροή θεωρούμε πως τεκμαίρεται βάσει της μελέτης του Malkoutzis (2011) επί της οποίας επισημαίνεται πως από το 1974 και σε μεταγενέστερο χρόνο κυριάρχησαν πολιτικά η Νέα Δημοκρατία (ΝΔ) και το Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα (ΠΑΣΟΚ). Το προαναφερθέν πολιτικό σκηνικό ανατρέπεται στις εθνικές εκλογές τον Μάιο του 2012, εξ ου και στη συγκεκριμένη περίπτωση δίνουμε έμφαση στα οικονομικά προτάγματα που θέτουν οι πολιτικοί ηγέτες των τριών κομμάτων με τη μεγαλύτερη εκλογική επιρροή. Στη συνέχεια κυριαρχούν εκ νέου δύο κόμματα στο εγχώριο πολιτικό γίνεσθαι και ως εκ τούτου η ανάλυση μας επικεντρώνεται στα οικονομικά προτάγματα που θέτουν, προ των εκάστοτε εθνικών εκλογών, οι ηγέτες της ΝΔ και του Συνασπισμού Ριζοσπαστικής Αριστεράς (ΣΥΡΙΖΑ).

6 Τη διάκριση του εμπειρικού μέρους σε ιστορικό, πολιτικό και νομικό επίπεδο υιοθετεί ο Leontitsis (2009) στη μελέτη του που αφορά τις μεταρρυθμίσεις αποκέντρωσης στην Ελλάδα.

θεσμισμό, για το πλαίσιο των συνασπισμών υπεράσπισης και για την έννοια της πολιτικής ηγεσίας, που (μαζί με την έννοια της διακοπτόμενης ισορροπίας) συνθέτουν το θεωρητικό πλαίσιο της παρούσας μελέτης.

Ως προς το μεθοδολογικό σκέλος, και όπως θα επισημανθεί πιο εκτενώς στο αντίστοιχο κεφάλαιο, το προαναφερθέν ερευνητικό σχέδιο θα εξυπηρετηθεί βάσει της επισκόπησης της σχετικής βιβλιογραφίας, βάσει της ανάλυσης πρωτογενών και δευτερογενών πηγών και βάσει προσωπικών συνεντεύξεων, ημι-δομημένου χαρακτήρα, με άτομα που είχαν σημαντική πολιτική παρουσία ή σημαντική επιστημονική γνώση επί των δύο πολιτικών που πραγματεύεται η παρούσα μελέτη.

0.4: Η διάρθρωση και η περίληψη των επιμέρους κεφαλαίων της παρούσας μελέτης

Πέρα από το παρόν, εισαγωγικό, κεφάλαιο η παρούσα μελέτη διακρίνεται σε εννέα επιμέρους κεφάλαια. Το πρώτο εξ αυτών καλύπτει το θεωρητικό σκέλος και επί αυτού τεκμαίρεται η πρόκριση του κριτικού ρεαλισμού ως πιο κατάλληλης θεωρίας ως προς το οντολογικό σκέλος, μέσα από την αντιπαραβολή της εν λόγω θεωρίας με τον θετικισμό και τον μεταμοντερνισμό. Στη συνέχεια του θεωρητικού κεφαλαίου θα υπάρξει εστίαση στο πεδίο του νεοθεσμισμού και επί αυτού του πλαισίου θα αναδειχθούν οι βασικές προσδιοριστικές (και εννοιολογικές) πτυχές του ορθολογικού θεσμισμού, του κοινωνιολογικού θεσμισμού, του θεσμισμού του λόγου και του ιστορικού θεσμισμού, βάσει των οποίων θα τεκμηριωθεί η πρόκριση της τελευταίας θεωρητικής προσέγγισης ως πιο κατάλληλης για να προωθηθεί η απάντηση στο βασικό ερώτημα της παρούσας μελέτης, το οποίο συνίσταται στο γιατί παρουσιάζεται μεταρρυθμιστική αδράνεια. Επίσης, επί της συνέχειας θα επιχειρηματολογήσουμε για την πρόκριση του πλαισίου των συνασπισμών υπεράσπισης ως έτερης θεωρητικής προσέγγισης της έρευνας, αναδεικνύοντας τις προσδιοριστικές πτυχές αυτής και τις δυνατότητες σύζευξης με τον ιστορικό θεσμισμό, ενώ στο καταληκτικό μέρος του θεωρητικού κεφαλαίου θα αναφερθούμε σε βασικές πτυχές της έννοιας της πολιτικής ηγεσίας και στην υπόθεση εργασίας που έχουμε θεμελιώσει βάσει αυτής.

Το δεύτερο κεφάλαιο αποτελεί το μεθοδολογικό μέρος της μελέτης και στην αρχή του εν λόγω κεφαλαίου θα αποτυπωθεί το ερευνητικό πρωτόκολλο αυτής. Στη συνέχεια θα επισημανθούν τα βασικά προσδιοριστικά χαρακτηριστικά σε ότι αφορά: τη μελέτη περίπτωσης, την ποιοτική έρευνα, την παραγωγική συλλογιστική, την ιστορική μέθοδο, την ιχνηλάτηση διαδικασίας και τη συλλογή δεδομένων.

Το τρίτο κεφάλαιο θα προσδώσει μια ιστορική διάσταση στην παρούσα μελέτη, η οποία, όπως επισημάνθηκε ήδη, συσχετίζεται με την πρόκριση της θεωρίας του κριτικού ρεαλισμού ως προς το οντολογικό σκέλος και τη μέριμνα που

αυτός αποδίδει στην αναγκαιότητα αποσαφήνισης των αιτιωδών δυνάμεων. Επί της προκειμένης μελέτης οι αιτιώδεις δυνάμεις έρχονται από το παρελθόν και ασκούν επιρροή στο πολιτικό γίνεσθαι της Ελλάδας όπως αυτό εξελίσσεται από το 1974 και μεταγενέστερα και σύστοιχα ασκούν επιρροή στη διαδικασία της συνταξιοδοτικής και υγειονομικής μεταρρύθμισης της χώρας, από το προαναφερθέν χρονικό σημείο και ύστερα. Βάσει του προαναφερθέντος κεφαλαίου καταδεικνύεται η πολυμερής περιδίνηση της χώρας, η οποία έχει αντίκτυπο στο πολιτικό και στο οικονομικό σκέλος. Επί του τρίτου κεφαλαίου δίδεται σημαντική έμφαση στο μεταπολεμικό γίνεσθαι λόγω της χρονικής εγγύτητας με το διάστημα που ξεκινά η μελέτη της διαδικασίας μεταρρύθμισης στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο στην Ελλάδα (δηλαδή από το 1974). Επί αυτού του πλαισίου, επισημαίνεται ο αντίκτυπος της κυριαρχίας του “κράτους της δεξιάς”, το διεκδικητικό πλαίσιο που αποτυπώνεται μέσα από απεργιακές κινητοποιήσεις και οι έντονες πολιτικές προστριβές στη δεκαετία του 1960. Μολαταύτα, όπως αναφέρεται στο αντίστοιχο κεφάλαιο, το μεταπολεμικό γίνεσθαι υπήρξε συνυφασμένο και με μια εύγλωττη αναπτυξιακή πορεία, η οποία συνεχίστηκε μέχρι τη στρατιωτική δικτατορία και κατά τη διάρκεια αυτής (Alogoskoufis, 2021, pp. 28-29).

Επί του άνωθεν πλαισίου εκτυλίχθηκε η ανάπτυξη της ασφαλιστικής/ συνταξιοδοτικής και υγειονομικής πολιτικής μέχρι το 1974. Επί του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού σκέλους μπορεί κάλλιστα να ειπωθεί πως παρουσιάζεται μια αποσπασματική λειτουργία, ενώ είναι σημαντικό να επισημανθεί πως από τη μεταπολεμική περίοδο διαφαίνεται μια παραδοξότητα, δηλαδή η χώρα να έχει μεν από τις χαμηλότερες δαπάνες για την κοινωνική προστασία σε σχέση με τις έτερες ευρωπαϊκές χώρες, αλλά παράλληλα να κατευθύνει ένα εκτενές μέρος των εν λόγω δαπανών στη χρηματοδότηση των συντάξεων (Ιορδάνογλου, 2020, σσ. 329-357). Επίσης, όπως επισημαίνεται στο αντίστοιχο κεφάλαιο και επί του υγειονομικού πεδίου επικρατεί μια ανεργμάτιστη πορεία, η οποία υπήρξε σύστοιχη με την

πολυμερή εθνική περιδίνηση, τις πολιτικές παθογένειες και την οικονομική καχεξία της χώρας.

Το τέταρτο κεφάλαιο καλύπτει το χρονικό φάσμα από το 1974 μέχρι το 1989. Επί του εν λόγω κεφαλαίου εξετάζεται καταρχάς το πολιτικό πλαίσιο των εθνικών εκλογών του 1974 και επισημαίνεται ο ενστερνισμός της (οικονομικής) ιδέας της πολιτικής παροχών, ο οποίος είναι πιο έκδηλος στην περίπτωση των προταγμάτων που θέτει ο Α. Παπανδρέου. Επί του χρονικού πλαισίου των κυβερνήσεων της ΝΔ (1974-1981) ακολουθείται μια επεκτατική οικονομική πολιτική, χωρίς ωστόσο να υπάρχουν αξιοσημείωτες παρεμβάσεις στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος.

Τα πεπραγμένα της πρώτης κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ (1981-1985) εναρμονίζονται στα οικονομικά προτάγματα που έθετε ο Α. Παπανδρέου, με την εν λόγω εναρμόνιση να αποτυπώνεται στο σκέλος των συντάξεων και στην πολιτική που αφορά το υγειονομικό πεδίο. Στη συνέχεια η δυσμενής κατάσταση της οικονομίας αναγκάζει τη νέα κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ να υιοθετήσει μέτρα σταθεροποίησης της οικονομίας, τα οποία προκαλούν μια πολυμερή αντίδραση. Η προαναφερθείσα πολυμερής αντίδραση οδήγησε σε πολιτική μεταστροφή και στην εκ νέου υιοθέτηση της πολιτικής οικονομικών παροχών.

Στο πέμπτο κεφάλαιο αποτυπώνεται η χρονική περίοδος επί της οποίας η χώρα καλείται να εναρμονιστεί στις οικονομικές επιταγές της ΕΕ, με την κυβέρνηση της ΝΔ να προωθεί αλλαγές στο οικονομικό πεδίο με στόχο την εν λόγω εναρμόνιση και στις εν λόγω αλλαγές συμπεριλαμβάνονται διαφοροποιήσεις στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο. Η προαναφερθείσα πολιτική αντιμετωπίζει έντονες επικρίσεις, ενώ το ΠΑΣΟΚ επικρατεί στις εθνικές εκλογές του 1993, προωθώντας, επί των δύο πολιτικών που πραγματεύεται η παρούσα μελέτη, παρεμβάσεις με ήπιο επεκτατικό πρόσημο.

Επί του έκτου κεφαλαίου συμπεριλαμβάνεται η ενταξιακή πορεία της Ελλάδας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ) και το εν λόγω κεφάλαιο έχει ως κατακλείδα το χρονικό σημείο επί του οποίου η χώρα βρίσκεται αντιμέτωπη

με το οικονομικό τέλμα. Στο προαναφερθέν χρονικό πλαίσιο η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, με την ηγεσία του Κ. Σημίτη, προωθεί στο υγειονομικό πεδίο μια παρέμβαση που εναρμονίζεται στις πολιτικές προτάξεις του τότε πρωθυπουργού. Ωστόσο στο συνταξιοδοτικό σκέλος επιλέγεται μια αναβλητική στάση και οι αλλαγές μετατίθενται για μεταγενέστερο χρόνο.

Το κόμμα του ΠΑΣΟΚ επικρατεί και στις εθνικές εκλογές του 2000 και ως προς το συνταξιοδοτικό σκέλος ο Γιαννίσης (2007,σσ.134-135) εκφράζει τη βούληση και την αποφασιστικότητα του για τη δρομολόγηση των ενδεδειγμένων παρεμβάσεων. Μολαταύτα, οι προτάσεις του συνάντησαν αντιδράσεις από συνδικαλιστικούς φορείς, ενώ προβληματισμός υπήρξε και εντός του κυβερνώντος κόμματος (Γιαννίσης,2007,σσ.145-159). Οι προαναφερθείσες αντιδράσεις υπήρξαν καταλυτικές για την πολιτική μεταστροφή της κυβέρνησης και τον ενστερνισμό μιας παρέμβασης ισορροπιών υπό την υπουργία του Δ. Ρέππα. Επί του υγειονομικού πεδίου ο Α. Παπαδόπουλος προβαίνει στην αναγγελία ενός σχεδίου που θα προωθούσε σημαντικές αλλαγές επί αυτού, με το εν λόγω σχέδιο όμως να συναντά ένα πολυμερές πλαίσιο αντιδράσεων, το οποίο είχε ως αντίκτυπο να απολέσει ένα σημαντικό μέρος της δυναμικής του (Μόσιαλος&Allin,2007), με την παρέμβαση του 2001 να αποτελεί, ωστόσο, σημείο αναφοράς στο υγειονομικό πεδίο.

Το κόμμα της ΝΔ επικρατεί στις εθνικές εκλογές του 2004, με τον Κ. Καραμανλή να ενστερνίζεται μια αμφίσημη προεκλογική στρατηγική, ενώ η κυβέρνηση της οποίας ηγείτο επιλέγει μια στάση αδράνειας στο συνταξιοδοτικό σκέλος και επί του υγειονομικού πεδίου προωθεί παρεμβάσεις παραμετρικής λογικής. Στη συνέχεια (2008), με την οικονομία της χώρας να βρίσκεται σε μια δυσμενή κατάσταση, η νέα κυβέρνηση της ΝΔ προωθεί την πιο σημαντική της παρέμβαση στο συνταξιοδοτικό, η οποία ωστόσο ήταν κυρίως φορμαλιστικής λογικής και επίσης συνάντησε εκτενείς αντιδράσεις.

Το έβδομο κεφάλαιο της παρούσας μελέτης καλύπτει το χρονικό φάσμα ανάμεσα στο 2009 και το 2021, όπου η χώρα βρίσκεται αντιμέτωπη με αλληπάλληλες κρίσεις που σχετίζονται με το οικονομικό σκέλος και με την

πανδημία που προέκυψε από τον ιό covid-19. Το κόμμα του ΠΑΣΟΚ επικρατεί στις εθνικές εκλογές του 2009, με τον πρόεδρο του, Γ. Παπανδρέου, να υιοθετεί μια επαμφοτερίζουσα προεκλογική στρατηγική. Ωστόσο, η συνεχής πίεση που υφίσταται η ελληνική οικονομία και ο διαφαινόμενος κίνδυνος άτακτης χρεοκοπίας οδηγεί στην καταφυγή στον μηχανισμό στήριξης που συνέθεταν η ΕΕ, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) για την παροχή δανειακής βοήθειας. Η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ προωθεί σημαντικές αλλαγές (στις οποίες συμπεριλαμβάνονται και παρεμβάσεις στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος), οι οποίες υπήρξαν συνυφασμένες με πολυμερείς και έντονες αντιδράσεις και εν τέλει υπήρξε συμφωνία για κυβέρνηση συνεργασίας μεταξύ ΠΑΣΟΚ, ΝΔ, Λαϊκού Ορθόδοξου Συναγερμού (ΛΑΟΣ), υπό την πρωθυπουργία του Λ. Παπαδήμου. Στις αλλεπάλληλες εθνικές εκλογές του 2012 το εγχώριο πολιτικό σκηνικό διαφοροποιείται άρδην και η κυβέρνηση συνεργασίας ΝΔ-ΠΑΣΟΚ-Δημοκρατικής Αριστεράς (ΔΗΜΑΡ), που προέκυψε από τις εκλογές του Ιουλίου, προωθεί σημαντικές αλλαγές (επί των οποίων περιλαμβάνονται και σημαντικές διαφοροποιήσεις στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο), οι οποίες συναντούν έντονες και πολυμερείς αντιδράσεις.

Το κόμμα του ΣΥΡΙΖΑ επικρατεί στις εθνικές εκλογές τον Ιανουάριο του 2015 και σχημάτισε κυβέρνηση συνεργασίας με το κόμμα των Ανεξαρτήτων Ελλήνων (ΑΝΕΛ). Το τέλμα στις διαπραγματεύσεις με τους δανειστές το καλοκαίρι του 2015 υπήρξε συνδεδεμένο με την προκήρυξη δημοψηφίσματος και την απόρριψη της πρότασης των δανειστών ακολούθησαν νέες διαπραγματεύσεις με τους προαναφερθέντες, οι οποίες οδήγησαν σε νέα δανειακή συμφωνία και σε νέες εθνικές εκλογές, από τις οποίες προέκυψε και πάλι κυβέρνηση συνεργασίας των άνωθεν κομμάτων. Στο πλαίσιο της νέας δανειακής συμφωνίας η εν λόγω κυβέρνηση συνεργασίας προωθεί σημαντικές αλλαγές στο συνταξιοδοτικό πεδίο, οι οποίες δημιουργούν πολυμερείς και έντονες αντιδράσεις, ενώ σε λίγο μεταγενέστερο χρόνο υπάρχει μια προσπάθεια άμβλυνσης του αντίκτυπου που είχε ο νόμος που είχε προωθηθεί επί υπουργίας Γ. Κατρούγκαλου. Από την άλλη μεριά

το υγειονομικό πεδίο μπορεί να ειπωθεί πως λειτουργεί ως μια βάση επισήμανσης της κοινωνικής μέριμνας της τότε κυβέρνησης στην προσπάθεια της να αντισταθμίσει τον αντίκτυπο της μνημονιακής συμφωνίας.

Στη συνέχεια, προ των εθνικών εκλογών του 2019, ο Κ. Μητσοτάκης προτάσσει μια ήπια μεταρρυθμιστική λογική ως προς το πεδίο της οικονομίας, με το κόμμα της ΝΔ να επικρατεί στις εν λόγω εκλογές. Στο συνταξιοδοτικό σκέλος η κυβέρνηση του προαναφερθέντος κόμματος προωθεί μια παρέμβαση που αποσκοπεί στην τήρηση πολιτικών ισορροπιών, ενώ μια δεύτερη παρέμβαση της έχει μια πιο εύγλωττη μεταρρυθμιστική λογική και συναντά σημαντικές αντιδράσεις. Η εμφάνιση της πανδημικής κρίση (λόγω του ιού covid-19) οδηγεί την κυβέρνηση στον ενστερνισμό μιας πολιτικής οικονομικών παροχών σε μια προσπάθεια αντιστάθμισης του πολυμερούς αντίκτυπου που υπήρχε στο εγχώριο γίνεσθαι, χωρίς, ωστόσο, να παρουσιάζεται μια αξιόλογη μεταβολή στο υγειονομικό σκέλος και χωρίς να επηρεάζεται το συνταξιοδοτικό πεδίο.

Στο όγδοο κεφάλαιο υπάρχει η ανάλυση των ευρημάτων της παρούσας μελέτης, με την εν λόγω ανάλυση να συναρτάται με την εξέταση της ισχύος των τεσσάρων υποθέσεων εργασίας που έχουμε θεμελιώσει.

Καταληκτικά, επί του ένατου κεφαλαίου της παρούσας μελέτης θα επισημανθεί το βασικό θεωρητικό συμπέρασμα και τα επιμέρους εμπειρικά συμπεράσματα που εξάγονται από αυτή. Επίσης, θα αποτυπωθούν τα επιστημονικά όρια της άνωθεν μελέτης, με την εν λόγω οριοθέτηση να λειτουργεί και ως μια προτροπή για την κατεύθυνση που μπορούν να ακολουθήσουν μεταγενέστερες έρευνες.

Κεφάλαιο 1

Θεωρητικό μέρος

Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο πραγματευόμαστε το θεωρητικό μέρος της μελέτης μας και ως εκ τούτου αυτό έχει μια πρόδηλη σημασία, μιας και αποτελεί τον βασικό άξονα επί του οποίου αυτή αναπτύσσεται. Στην αρχή του κεφαλαίου ξεκινάμε αναφερόμενοι στο οντολογικό σκέλος της έρευνας μας και προβαίνουμε στην αντιδιαστολή θετικισμού, μεταμοντερνισμού και κριτικού ρεαλισμού και επιχειρηματολογούμε υπέρ του τελευταίου ούτως ώστε να αποτελέσει τη θεωρία επί της οποίας οικοδομείται η παρούσα μελέτη (αναδεικνύοντας παράλληλα τα προσδιοριστικά χαρακτηριστικά του). Στη συνέχεια προβαίνουμε σε μια βραχεία αναφορά στον νεοθεσμισμό και εξετάζουμε τα προσδιοριστικά χαρακτηριστικά του ορθολογικού θεσμισμού και του κοινωνιολογικού θεσμισμού (που αποτελούν δύο εκ των τριών βασικών αρχικών πτυχών του νεοθεσμισμού), ενώ αναφερόμαστε και σε βασικές πτυχές του θεσμισμού του λόγου που αποτελεί μια πιο όψιμη παρουσία στο νεοθεσμικό πεδίο. Στα μεταγενέστερα πεδία επισημαίνουμε τα βασικά προσδιοριστικά χαρακτηριστικά της βασικής θεωρητικής προσέγγισης της παρούσας μελέτης, δηλαδή του ιστορικού θεσμισμού, και δίνουμε ιδιαίτερη έμφαση στην έννοια της διαδοχικής εξάρτησης με την οποία είναι συνυφασμένη η προαναφερθείσα θεωρητική προσέγγιση. Επί αυτού του πλαισίου επιχειρηματολογούμε για την πρόκριση της αντιδραστικής αλληλουχίας ως κατάλληλης εκδοχής της διαδοχικής εξάρτησης, προκειμένου να προαχθεί ο επιστημονικός στόχος της έρευνας μας και βάσει της οποίας θεμελιώνεται η πρώτη υπόθεση εργασίας μας. Κατόπιν αναλύουμε τις έτερες βασικές εννοιολογικές πτυχές που εμπίπτουν στο αναλυτικό φάσμα του ιστορικού θεσμισμού και στη βάση της έννοιας της διακοπτόμενης ισορροπίας (punctuated equilibrium)

τεκμαίρεται η δεύτερη υπόθεση εργασίας μας. Στη συνέχεια αναλύουμε τις βασικές πτυχές της θεωρητικής προσέγγισης του πλαισίου των συνασπισμών υπεράσπισης (advocacy coalitions framework) στη βάση της οποίας έχουμε θεμελιώσει την τρίτη υπόθεση εργασίας μας και στην κατακλείδα του παρόντος κεφαλαίου εστιάζουμε στην έννοια της πολιτικής ηγεσίας επί της οποίας έχουμε οικοδομήσει την τέταρτη υπόθεση εργασίας της μελέτης μας.

1.1: Το οντολογικό σκέλος και η επιλογή του κριτικού ρεαλισμού

Το οντολογικό σκέλος μιας έρευνας είναι συνυφασμένο με τη θεωρία που αποδέχεται ο εκάστοτε ερευνητής, όσον αφορά τον τρόπο που δίνει νόημα στον κόσμο, μια παράμετρος που έχει πρόδηλο αντίκτυπο στο πεδίο των θεωρητικών επιστημών, όπου εδράζεται και η παρούσα μελέτη. Υπό αυτό το πρίσμα, στην παρούσα ενότητα θα αναλύσουμε τα προσδιοριστικά χαρακτηριστικά της θεωρίας μας, δηλαδή του κριτικού ρεαλισμού, ο οποίος θεωρούμε πως αποτελεί την ενδεδειγμένη επιλογή για την απόδοση μιας εμπεριστατωμένης αιτιολόγησης της μεταρρυθμιστικής αδράνειας.

Έχοντας ως βάση τα προλεγόμενα πρέπει να επισημάνουμε πως ο κριτικός ρεαλισμός αντλεί σημαντικές επιρροές από το έργο του φιλόσοφου Kant (1999) σχετικά με τον υπερφυσικό ιδεαλισμό. Ωστόσο, ο βασικός καταλύτης για την ανάπτυξη της προαναφερθείσας θεωρίας ήταν ο φιλόσοφος Bhaskar (2008,ρ.13) ο οποίος διαχωρίζει την έννοια της αλήθειας σε τρία επίπεδα: στους μηχανισμούς, στο σκέλος των συμβάντων και στο εμπειρικό πεδίο, με την εν λόγω διάκριση (από τον προαναφερθέντα) να επισημαίνεται και από άλλους μελετητές του κριτικού ρεαλισμού (Collier,1994;Fleetwood,2014). Συνεπώς, μέσα από τον προαναφερθέντα διαχωρισμό υπάρχει η παραδοχή της παράλληλης ύπαρξης ενός κόσμου που διαφεύγει από την ανθρώπινη αντίληψη (Danermark et al.,2002,pp.5-6 ;Zachariadis et al.,2010). Στο πλαίσιο της ενδιαφέρουσας ανάλυσης του Sousa (2010) επισημαίνεται πως ο κριτικός ρεαλισμός στέκεται επικριτικά απέναντι στον θετικισμό, με τον τελευταίο να προβαίνει σε οντολογικές επιχειρηματολογίες βάσει της παρατήρησης και του πειραματισμού (Sousa,2010), με τον κριτικό ρεαλισμό να δίνει παράλληλη έμφαση τόσο στο παρατηρήσιμο όσο και στο μη παρατηρήσιμο σκέλος (Sousa,2010). Από τη μεριά του ο μεταμοντερνισμός αναδείχθηκε στον αντίποδα του θετικισμού (Sousa,2010), απορρίπτοντας το παρατηρήσιμο σκέλος (Sousa,2010), με την εν λόγω απόρριψη να καθιστά εύγλωττη και τη διαφορά του με τον κριτικό ρεαλισμό και συνεπώς, βάσει των άνωθεν πτυχών, μπορεί να

ειπωθεί πως ο κριτικός ρεαλισμός τοποθετείται στο μέσο του θετικισμού και του μεταμοντερνισμού.

Επί της ανάλυσης των προσδιοριστικών χαρακτηριστικών του κριτικού ρεαλισμού και του τρόπου που αυτός προσεγγίζει το πεδίο της αλήθειας είναι κατατοπιστική η μεταφορά που χρησιμοποιεί η Amber Fletcher, η οποία χρησιμοποιεί το σχήμα του παγόβουνου, προκειμένου να διακρίνει τα τρία διακριτά επίπεδα αλήθειας. Στο πλαίσιο του εν λόγω σχήματος η κορυφή του παγόβουνου αποτελεί το εμπειρικό σκέλος, με το εν λόγω επίπεδο να είναι συνδεδεμένο με γεγονότα ή αντικείμενα, τα οποία με μεγάλη συχνότητα εξηγούνται υπό το πρίσμα της κοινής αίσθησης και επίσης ερμηνεύονται μέσω της ανθρώπινης εμπειρίας και αλληλεπίδρασης (Fletcher,2017). Το μέσο του σχήματος συνδέεται με το σκέλος των συμβάντων και έχει αντικειμενική υπόσταση, ενώ ο πυθμένας του παγόβουνου συνδέεται με τους αιτιώδεις μηχανισμούς ενός αντικειμένου ή μιας δομής και αποτελεί τον καταλύτη δημιουργίας των συμβάντων (Fletcher,2017).

Βάσει της προαναφερθείσας μεταφοράς θεωρούμε πως είναι εύλογη η απαιτητική διαδικασία που πρέπει να φέρεις εις πέρας ο ερευνητής/ η ερευνήτρια που αποδέχεται τον κριτικό ρεαλισμό ως θεωρία επί της οποίας οικοδομείται μια επιστημονική μελέτη. Κάνοντας μια σύνδεση με τη μεταφορά του παγόβουνου μπορεί να ειπωθεί πως απαιτείται μια επιστημονική καταβύθιση προκειμένου να αποσαφηνιστούν με επαρκή τρόπο οι αιτιώδεις μηχανισμοί που οδήγησαν σε ένα γεγονός ή σε ένα συμβάν, με το τελευταίο επίπεδο να ακολουθείται (βάσει του σχήματος του παγόβουνου) από το εμπειρικό επίπεδο.

1.2: Οι τρεις+μια πτυχές του νεοθεσμισμού και η επικράτηση του ιστορικού θεσμισμού ως θεωρητικής προσέγγισης για τη μελέτη μας

Στην υποενότητα που προηγήθηκε αιτιολογήσαμε την επιλογή του κριτικού ρεαλισμού ως θεωρία που αποτελεί την οντολογική βάση της παρούσας μελέτης. Ωστόσο, πέραν της υιοθέτησης της κατάλληλης θεωρίας, είναι καταλυτικής σημασίας και η πρόκριση των κατάλληλων θεωρητικών προσεγγίσεων, οι οποίες θα μας δώσουν τα εχέγγυα προκειμένου να αιτιολογήσουμε, με εμπεριστατωμένο τρόπο, τη θεσμική αδράνεια. Υπό αυτό το πρίσμα, θεωρούμε πως ο κριτικός ρεαλισμός ως μια πολυμερής θεωρία βρίσκει μια γόνιμη σύζευξη με το πεδίο του νεοθεσμισμού και ιδιαίτερα με τη θεωρητική προσέγγιση του ιστορικού θεσμισμού που αποτελεί και την εκδοχή με την πιο πολιτική υπόσταση σε σχέση με τις έτερες εκδοχές (όπως θα επισημανθεί και σε μεταγενέστερο χρόνο). Ωστόσο, πριν την εξέταση των προσδιοριστικών χαρακτηριστικών της προαναφερθείσας θεωρητικής προσέγγισης, θεωρούμε σημαντικό, στο πλαίσιο της επιστημονικής πληρότητας, να σκιαγραφήσουμε τη γενική πορεία του νεοθεσμισμού και να επισημάνουμε τις βασικές παραμέτρους των έτερων πτυχών αυτού, δηλαδή του ορθολογικού θεσμισμού, του κοινωνιολογικού θεσμισμού και του θεσμισμού του λόγου (που αποτελεί την όψιμη παρουσία στο νεοθεσμικό πεδίο).

Υπό αυτή τη βάση πρέπει να επισημανθεί πως ο νεοθεσμισμός αποτέλεσε το επιστέγασμα μιας αρκετά εκτενούς και ταλαντευόμενης πορείας των ενδιαφερόμενων σχετικά με τη μελέτη των θεσμών και σχετικά με τον ενδεδειγμένο τρόπο για την ανάλυση αυτών. Ως εκ τούτου, μπορεί να ειπωθεί πως η εν λόγω προσέγγιση προέκυψε μέσα από την αμφισβήτηση της υπέρμετρης έμφασης που δινόταν από ένα εκτενές μέρος της πολιτικής επιστήμης στο ανεπίσημο μέρος των θεσμών (μετά το πέρας του Έβ Παγκοσμίου Πολέμου). Η προαναφερθείσα αντίδραση υπήρξε με τη σειρά της συνυφασμένη με την εκτενή εστίαση στο σκέλος της συμπεριφοράς επί του θεσμού, με τον νεοθεσμισμό ουσιαστικά να

σηματοδοτεί την αυξημένη μέριμνα στη θεσμική παράμετρο, αλλά και την (παράλληλη) επίκριση της (μονομερούς) αναλυτικής εστίασης στο σκέλος της συμπεριφοράς, με την εν λόγω μεταστροφή να αναδεικνύεται από τους Hall&Taylor (1996), Bell (2002), Thelen&Steinmo (1992) και Λαδή&Νταλάκου (2016).

1.2.1: Ορθολογικός Θεσμισμός. Μετά τη βραχεία αναφορά μας στην πορεία που οδήγησε στην εμφάνιση του νεοθεσμισμού θεωρούμε σημαντικό να εστιάσουμε (όπως αναφέραμε και προηγουμένως) στα βασικά προσδιοριστικά χαρακτηριστικά των επιμέρους πτυχών του νεοθεσμισμού, μια διαδικασία που θα μας βοηθήσει να επισημάνουμε τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που συνεισφέρει ο ιστορικός θεσμισμός στην προσπάθεια εκπλήρωσης του επιστημονικού μας στόχου (δηλαδή στην προώθηση της επιστημονικής συζήτησης που αφορά τη θεσμική αδράνεια).

Σε πρώτο στάδιο θα αναφερθούμε στον ορθολογικό θεσμισμό, ο οποίος υπήρξε συνυφασμένος με τη μελέτη της συμπεριφοράς του Αμερικανικού Κογκρέσου, με την εν λόγω προσέγγιση να μπορεί να ειπωθεί πως αναδείχθηκε σε αντιδιαστολή της συμβατικής ορθολογικής επιλογής, η οποία εφόσον επαληθευόταν στην περίπτωση του Αμερικάνικου Θεσμού, θα έπρεπε να είχε ως αποτέλεσμα μια ασταθή νομοθετική λειτουργία (Hall&Taylor,1996). Ωστόσο, αντί της αναμενόμενης αστάθειας, η νομοθετική λειτουργία του Κογκρέσου χαρακτηριζόταν από μια σημαντική σταθερότητα και προκειμένου να αιτιολογηθεί αυτή η “αναπάντεχη” συμπεριφορά υπήρξε στροφή προς τους θεσμούς και επί αυτής της μετατόπισης καταλυτικό ρόλο επιτέλεσαν τα “*νέα οικονομικά της οργάνωσης*”, προκειμένου να επεξηγήσουν τη θεσμική λειτουργία και τη θεσμική ανάπτυξη (Hall&Taylor, 1996). Υπό αυτή τη βάση, αξίζει να επισημανθεί η επίκληση των Hall&Taylor (1996) σε δύο ενδιαφέροντα άρθρα που αποτυπώνουν τα αναλυτικά εργαλεία που χρησιμοποιούνται επί των νέων οικονομικών της οργάνωσης, δηλαδή το άρθρο του Moe (1984) και το άρθρο των Weingast

&Marshall (1988), με τα εν λόγω αναλυτικά εργαλεία να ασκούν επιρροή στην ανάλυση υπό το πρίσμα του ορθολογικού θεσμισμού (Hall& Taylor, 1996). Επίσης, εκτός της άνωθεν επιρροής οι Hall& Taylor (1996) αποτυπώνουν, με περιεκτικό τρόπο, τις βασικές αρχές που διέπουν τους θιασώτες της προαναφερθείσας προσέγγισης:

- οι θεσμικοί παίκτες έχουν ένα σετ προκαθορισμένων προτιμήσεων και ως εκ τούτου συμπεριφέρονται με τρόπο που θα τους βοηθήσει να επιτύχουν το μέγιστο των προτιμήσεων τους.
- οι θιασώτες του ορθολογικού θεσμισμού αντιμετωπίζουν, ως επί το πλείστον, τις επιμέρους πολιτικές ως μια σειρά από διλήμματα συλλογικής δράσης, που είναι συνυφασμένα με περιπτώσεις που τα άτομα ενεργούν με γνώμονα την επίτευξη της μέγιστης προτίμησης τους, κάτι που επιφέρει ένα αποτέλεσμα συλλογικά υποβέλτιστο.
- ο ορθολογικός θεσμισμός δίνει μεγάλη σημασία στη στρατηγική αλληλεπίδραση που συντελείται στο πλαίσιο ενός πολιτικού αποτελέσματος, που ουσιαστικά αποκολλά τα άτομα από τις απρόσωπες ιστορικές δυνάμεις. Σε αυτό το πλαίσιο η αναλυτική έμφαση δίνεται στο σκέλος του στρατηγικού υπολογισμού, με αυτή την υπολογιστική διαδικασία να θεωρείται πως προσδιορίζεται (σε σημαντικό βαθμό) από τις ατομικές προσδοκίες σχετικά με τη συμπεριφορά των υπόλοιπων παικτών.
- ο ορθολογικός θεσμισμός ως προς την εξήγηση της εκάστοτε θεσμικής δημιουργίας, δίνει έμφαση στην ανάδειξη της ειδικής λειτουργίας που επιτελεί ο εξεταζόμενος θεσμός. Στη συνέχεια της διαδικασίας η ύπαρξη

του θεσμού δικαιολογείται στη βάση της αξίας που έχει η προαναφερθείσα λειτουργία για τα θεσμικά άτομα.

Από τις άνωθεν πτυχές θεωρούμε πως έχει μεγάλη σημασία η παράμετρος του στρατηγικού υπολογισμού, με την προαναφερθείσα παράμετρο να επισημαίνεται και από τους Ανδρέου (2018,σσ.54-55) και Τσακατίκα (2004). Ωστόσο, εκτός της καταλυτικής επιρροής των Hall & Taylor θεωρούμε πως θα συνιστούσε αμέλεια να μην αναφερθούμε στο καταλυτικό στίγμα του D. North σε σχέση με την εν λόγω προσέγγιση. Ο προαναφερθείς, μέσα από το επιστημονικό του έργο, προσφέρει μια ευρεία αναλυτική οπτική, η οποία είναι σε θέση να υπερκεράσει την άκαμπτη έμφαση στον ορθολογισμό. Η επιστημονική οπτική του North αναδεικνύεται με περιεκτικό τρόπο από τον Σακκελαρόπουλο (2000), ο οποίος επισημαίνει τον ευκταίο συνδυασμό του ορθολογισμού, που πρεσβεύουν οι θιασώτες της οικονομικής επιστήμης, με την (παράλληλη) έμφαση σε μια δυναμική πτυχή της ιστορίας, δηλαδή μια ανάλυση που δίνει έμφαση στο κοινωνικό γίνεσθαι και εκλαμβάνει ως εκτενούς σημασίας τις παραμέτρους: κράτος, ιδεολογία και ιδιοκτησία. Ωστόσο, παρά την πολυμερή αναλυτική οπτική που ακολουθεί ο North φαίνεται πως το τελικό επεξηγηματικό φίλτρο εδράζεται σε μια οικονομική βάση, μιας και προσδιορίζει το σκέλος της διαπάλης των κερδών ως βασικό καταλύτη μεταβολής επί της οικονομικής ιστορίας (Σακκελαρόπουλος, 2000, σσ. 23-24), γεγονός που θεωρούμε πως δεν προσφέρει μια λειτουργική σύνδεση με τις πολυμερείς και μακροσκοπικές διαδικασίες, με τις οποίες συνδέεται η συνταξιοδοτική και η υγειονομική μεταρρύθμιση στην Ελλάδα.

Σαν κατακλείδα της ανάλυσης των βασικών προσδιοριστικών χαρακτηριστικών του ορθολογικού θεσμισμού θεωρούμε σημαντικό να αναφερθούμε διακριτά και στη συνεισφορά του Shepsle (2008), ο οποίος κάνει μια ξεχωριστή ανάδειξη της κατηγορίας των αναλυτικών αφηγήσεων (analytical narratives), η οποία (κατηγορία) βρίσκεται σε εγγύτητα με τον ιστορικό θεσμισμό.

Μολαταύτα, και στην περίπτωση των αναλυτικών αφηγήσεων τα εννοιολογικά εργαλεία, τα οποία συνδέονται από τον Shepsle (2008) με την εν λόγω κατηγορία, θεωρούμε πως δεν είναι σε θέση να προάγουν τον επιστημονικό στόχο που έχουμε θέσει, μιας και έννοιες όπως η χωρική αντιπροσώπευση (spatial representation), η φόρμα του παιχνιδιού (game form) και η βελτιστοποίηση της εγκατάστασης (optimization set-up) κρίνουμε πως αποτελούν εργαλεία που είναι πιο χρηστικά για περιπτώσεις πολιτικών όπου το πεδίο της ανάλυσης θα εστιάζει σε συγκεκριμένους (και λίγους στον αριθμό) φορείς και παράλληλα θα υπάρχει σαφής γνώση για τις προτιμήσεις των εν λόγω φορέων.

1.2.2: Κοινωνιολογικός Θεσμισμός. Η δεύτερη πτυχή του νεοθεσμισμού βρίσκει υπόσταση στον κοινωνιολογικό θεσμισμό, με την εν λόγω θεωρητική προσέγγιση να αποκτά αξία εντός του πεδίου της θεωρίας των οργανώσεων και να χαρακτηρίζεται από τον ευρύ τρόπο που προσδιορίζει τους θεσμούς. Σε αυτή τη βάση, πέρα από τις επίσημες πτυχές ενός θεσμού, δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα και στο σκέλος των συμβολισμών, στις νοητικές εγγραφές, αλλά και στα ηθικά πρότυπα (Hall&Taylor,1996). Συνεπώς, ο κοινωνιολογικός θεσμισμός χαρακτηρίζεται από την έμφαση που δίνει στην πολιτισμική παράμετρο και η ειδοποιός διαφορά του σε σχέση με τον ορθολογικό θεσμισμό έγκειται στην αντιδιαστολή της λογικής του αρμόζοντος (logic of appropriateness), που ενστερνίζονται οι κοινωνιολογικοί θεσμιστές, απέναντι στην εργαλειακή λογική που ενστερνίζονται οι θιασώτες του ορθολογικού θεσμισμού (Τσακατίκα,2004). Υπό αυτό το πρίσμα, οι υποστηρικτές του κοινωνιολογικού θεσμισμού θεωρούν πως η εκάστοτε θεσμική μορφή σχηματοποιείται περισσότερο στη βάση της λογικής του αρμόζοντος (Hall&Taylor,1996·Τσακατίκα,2004) και ως εκ τούτου η προτίμηση τους στο πολιτισμικό αναλυτικό φίλτρο, για την εξέταση της εκάστοτε θεσμικής κατάστασης, είναι πρόδηλη.

Στη βάση αυτή, εντός του κοινωνιολογικού θεσμισμού, έχει έκδηλη

σημασία ο όρος ισομορφισμός (isomorphism), ο οποίος αποδέχεται την καταλυτική επιρροή που ασκεί το ευρύτερο πολιτισμικό περιβάλλον στο σκέλος της εκάστοτε θεσμικής διαμόρφωσης. Υπό αυτή την οπτική οι επιμέρους οργανώσεις θεωρείται πως είναι αποδέκτριες κοινών περιβαλλοντικών επιρροών, γεγονός που συντείνει στην πραγμάτωση του προαναφερθέντος όρου (Ortu et al.,1991· Τσακαλικά,2004). Ως επιστέγασμα της παραπάνω διαδικασίας οι θεσμοί θεωρούνται πως αποκτούν αφενός μια ανθεκτικότητα, αλλά και παράλληλα μια καταλυτική δύναμη, η οποία δεσμεύει τα θεσμικά μέλη, προκειμένου να αποδεχτούν συγκεκριμένες συμπεριφορές, οι οποίες μπορεί και να βρίσκονται σε αντίθεση με το προσωπικό τους συμφέρον (Ανδρέου, 2018,σ.116-117).

Μια έτερη σημαντική παράμετρος εντός του κοινωνιολογικού θεσμισμού αφορά την έννοια της ιζηματοποίησης (sedimentation), η οποία απεικονίζει μια διαδικασία αργής και σταδιακής αλλαγής, επί της οποίας έχουν καταλυτική σημασία αξίες και αντιλήψεις προγενέστερων χρόνων. Αυτές θεωρείται πως βρίσκονται (σαν ίζημα) κάτω από τους ισχύοντες κανόνες και ρουτίνες που διέπουν μια δυνητική οργάνωση (Ανδρέου,2018,σ.125), ενώ μια ακόμα αξιοσημείωτη πτυχή εντός της προαναφερθείσας προσέγγισης είναι η έννοια της θεσμικής αντίφασης (institutional contradiction). Αυτή με τη σειρά της θεωρείται πως αντικατοπτρίζει μια προσπάθεια ούτως ώστε να επέλθει συγκερασμός σε διαφορετικές λογικές του αρμόζοντος, με την εν λόγω προσπάθεια να είναι συνυφασμένη με τη πιθανότητα εμφάνισης πολιτικών συγκρούσεων, οι οποίες θα οδηγήσουν στην πραγματοποίηση θεσμικών αλλαγών (Ανδρέου, 2018,σ.126).

Από τα προαναφερθέντα είναι ευδιάκριτη η έμφαση που αποδίδουν οι θιασώτες του κοινωνιολογικού θεσμισμού στο σκέλος της θεσμικής φόρμας και επίσης στις (σύστοιχες) πτυχές των διαδικασιών και των συμβόλων. Συνεπώς, μέσα από αυτή την έμφαση υπάρχει η βούληση να προσδιοριστεί ο τρόπος διάχυσης των πρακτικών στα επιμέρους πεδία οργάνωσης ή ακόμα και να προσδιοριστεί ο τρόπος που οι προαναφερθείσες πρακτικές διαχέονται εν μέσω των κρατών (Hall&Taylor,1996). Μολαταύτα, και βάσει των όσων έχουν αναφερθεί, θεωρούμε

πως τα προσδιοριστικά χαρακτηριστικά του κοινωνιολογικού θεσμισμού δεν προσιδιάζουν με εκτενώς λειτουργικό τρόπο στην επιστημονική στόχευση της παρούσας μελέτης, μιας και η συγκεκριμένη θεωρητική προσέγγιση φαίνεται πως προκρίνει ένα αμιγές πολιτισμικό φίλτρο ως τον ενδεδειγμένο τρόπο ανάλυσης.

1.2.3: Ο Θεσμισμός του Λόγου. Μια επικουρική (;) προσθήκη εντός του νεοθεσμισμού. _Μια σχετικά όψιμη παρουσία εντός του νεοθεσμισμού είναι συνυφασμένη με την επιχειρηματολογία της Vivien Schmidt. Σε αυτήν ενυπάρχει η βούληση της επεξήγησης της πολιτικής και κοινωνικής πραγματικότητας, με τις εν λόγω πτυχές να θεωρείται από την προαναφερθείσα πως έχουν εξοβελιστεί από το αναλυτικό βεληνεκές των κυριάρχων προσεγγίσεων του νεοθεσμισμού (Schmidt, 2012).

Επίσης, στο πλαίσιο της επισήμανσης των προβληματικών πτυχών του ιστορικού θεσμισμού και του ορθολογικού θεσμισμού η Schmidt (2008) ψέγει την πρώτη θεωρητική προσέγγιση για την έμφαση που αυτή θεωρεί πως αποδίδει στο σκέλος του θεσμικού “κολλήματος”/ ακινησίας, κρίνοντας πως η μετατόπιση που έχει επέλθει εντός του ιστορικού θεσμισμού (δηλαδή από τις θεωρίες της μεγάλης έκρηξης (big bang) στις θεωρίες της βαθμιαίας αλλαγής) επίσης δεν είναι σε θέση να προσδιορίσει με επαρκή τρόπο τη θεσμική αλλαγή, μιας και της αποδίδει έναν περιγραφικό παρά επεξηγηματικό χαρακτήρα. Από την άλλη μεριά η προαναφερθείσα επικρίνει τον ορθολογικό θεσμισμό, αποφαινόμενη πως μέσα από την αναλυτική έμφαση που αποδίδει στη λογική του μικρο-επιπέδου καθίσταται μη επαρκής στην επεξήγηση των αλλαγών που συντελούνται κατά τη διάρκεια των ετών (Schmidt, 2008). Επί αυτού του πλαισίου, η Schmidt (2008) στέκεται στην επιστημονική χρηστικότητα που προσφέρει η έμφαση στο σκέλος της ομιλίας και επισημάνει τη διάκριση του λόγου σε δύο διακριτά πεδία, δηλαδή στο

πεδίο του συντονισμού και στο πεδίο της επικοινωνίας. Ωστόσο, η μομφή που αποδίδει η Schmidt (2008) στον ιστορικό θεσμισμό κρίνουμε πως αντιμετωπίζεται αποτελεσματικά από την εν λόγω θεωρητική προσέγγιση. Η εν λόγω αποτελεσματική αντιμετώπιση θεωρούμε πως πραγματοποιείται αφενός βάσει της λογικής που κινείται η επιχειρηματολογία των Thelen, Streeck και Mahoney σχετικά με την βαθμιαία αλλαγή και (κύρια) μέσα από τον ενστερνισμό της αντιδραστικής αλληλουχίας, όπως και μέσα από τη συμπερίληψη των ιδεών στο αναλυτικό του σχήμα.

Βάσει των προαναφερθέντων μπορεί να ειπωθεί πως η έμφαση στο σκέλος του λόγου είναι σε θέση να αποδώσει μια δυναμική διάσταση σε μια μελέτη, μιας και ο λόγος σε θέματα πολιτικής αποτελεί την εκφορά των ιδεών και η εξέταση του θεωρούμε πως είναι σε θέση να συμβάλει στον αναλυτικό εμπλουτισμό ενός επιστημονικού εγχειρήματος. Ωστόσο, μια ενδεχόμενη μονομερής έμφαση στο πεδίο του λόγου είναι πρόδηλο πως είναι συνυφασμένη με τον κίνδυνο να αγνοηθεί η εκάστοτε θεσμική πραγματικότητα και ως εκ τούτου να μοιάζει εύλογη η απορία που εκφράζει ο Bell (2012) σχετικά με την ύπαρξη των θεσμών εντός του θεσμισμού του λόγου.

1.2.4: Ο ιστορικός θεσμισμός ως η βασική θεωρητική προσέγγιση της έρευνας. Μετά την κριτική ανάδειξη των έτερων πτυχών του νεοθεσμισμού θα εστιάσουμε στην εξέταση των βασικών προσδιοριστικών χαρακτηριστικών της βασικής μας θεωρητικής προσέγγισης, δηλαδή του ιστορικού θεσμισμού. Είναι χαρακτηριστικό πως η εν λόγω θεωρητική προσέγγιση έχει ως διακριτά γνωρίσματα την πιο ευρεία υπόσταση, αλλά και την πιο μεγάλη πολιτική φόρτιση σε σχέση με τις έτερες βασικές πτυχές του νεοθεσμισμού (Thelen, 1999, p.384). Τα προαναφερθέντα χαρακτηριστικά θεωρούμε πως είναι καταλυτικής σημασίας και τον καθιστούν αποτελεσματικό στην προσπάθεια να αποδώσουμε μια εμπειρισταωμένη απάντηση στη βασική μας επιστημονική στόχευση, δηλαδή την

προώθηση της συζήτησης που αφορά την αιτιολόγηση της θεσμικής αδράνειας.

Υπό αυτό το πρίσμα εκτιμούμε πως η εν λόγω προσέγγιση έχει μια λειτουργική σύνδεση με τη βασική θεωρία μας, δηλαδή τον κριτικό ρεαλισμό. Σε αυτή την εκτίμηση οδηγούμαστε από τη βασική προσδιοριστική πτυχή του κριτικού ρεαλισμού, η οποία είναι η προσπάθεια αποσαφήνισης των αιτιωδών δυνάμεων που αποτελούν καταλύτη για τη δημιουργία μεταγενέστερων καταστάσεων, μια επιστημονική διαδικασία που προσδίδει αναλυτικό βάθος στην έρευνα και αυτόχρονα καθιστά γόνιμη τη σύζευξη με τον ιστορικό θεσμισμό.

Ενδεικτικός του εύρους που χαρακτηρίζει τον ιστορικού θεσμισμό είναι ο ορισμός που του αποδίδουν οι Hall & Taylor (1996), οι οποίοι τον ορίζουν ως: *“τυπικές και άτυπες διαδικασίες, ρουτίνες, νόρμες και συμβάσεις που ενυπάρχουν στην οργανωτική δομή της πολιτείας ή της πολιτικής οικονομίας”* (Λαδής & Νταλάκου, 2016, σ.109). Βάσει των προαναφερθέντων μπορεί να ειπωθεί πως εντός του ιστορικού θεσμισμού εδράζονται οι παράμετροι του ορθολογισμού και της πολιτισμικής διάστασης, χωρίς ωστόσο την άκαμπτη διάσταση που χαρακτηρίζει πολλές από τις μελέτες που ενστερνίζονται τις αντίστοιχες θεωρητικές προσεγγίσεις.

1.2.4.1: Η συμπερίληψη των ιδεών εντός του ιστορικού θεσμισμού.

Έχοντας αναφερθεί στα βασικά προσδιοριστικά χαρακτηριστικά του ιστορικού θεσμισμού (και πριν αναφερθούμε στις βασικές έννοιες με τις οποίες είναι συνυφασμένος), είναι σημαντικό να επισημανθεί η επιχειρηματολογία για τη συμπερίληψη των ιδεών στο αναλυτικό φάσμα της προαναφερθείσας θεωρητικής προσέγγισης, μιας και η εν λόγω συμπερίληψη είναι κρίσιμη για την παρούσα μελέτη, δεδομένης της έμφασης που αποδίδουμε στον αντίκτυπο που ασκεί η παράμετρος των ιδεών εντός του σχήματος της αντιδραστικής αλληλουχίας που έχουμε θεμελιώσει.

Υπό αυτή τη βάση θεωρούμε πως είναι πολύ σημαντική η επιχειρηματολογία που αναπτύσσουν οι Blyth et al. (2016), όσον αφορά την αναγκαιότητα της συμπερίληψης των ιδεών στο επεξηγηματικό βεληνεκές του ιστορικού θεσμισμού. Οι προαναφερθέντες επισημαίνουν την παρατήρηση των Farrell & Finnemore (2016), η οποία συνδέει την ανάπτυξη του ιστορικού θεσμισμού, σε προγενέστερο χρόνο, με την κρατική σταθερότητα και την αργή εξέλιξη της θεσμικής συνθετότητας, με την εν λόγω συνθήκη, ωστόσο, να επισημαίνεται πως μπορεί να θεωρηθεί ως ένα είδος πολυτελείας για πολλά μέρη του κόσμου στο πλαίσιο του 21ου αιώνα (Blyth et al., 2016; Farrell & Finnemore, 2016).

Σύστοιχα η σύζευξη του ιστορικού θεσμισμού με την κρατική σταθερότητα δεν θα ήταν άτοπο να κριθεί πως καθιστά την εν λόγω θεωρητική προσέγγιση πεπαλαιωμένη. Συνεπώς κρίνουμε πως ορθά (και εποικοδομητικά για τον ιστορικό θεσμισμό) οι Blyth et al. (2016) επισημαίνουν την αναγκαιότητα της συμπερίληψης των ιδεών στο επεξηγηματικό πεδίο του ιστορικού θεσμισμού, αποδίδοντας του μια δυναμική διάσταση και αποσπώντας τον από τη λογική του ντετερμινισμού. Υπό αυτό το πρίσμα συμφωνούμε με την απόφαση του Blyth (2001) που θεωρεί πως εφόσον υφίσταται η διαδοχική εξάρτηση, τότε αυτή μπορεί να είναι συνυφασμένη με ένα ιδεατό “κλείδωμα” παρά με ένα “κλείδωμα” στο θεσμικό σκέλος, με την εν λόγω οπτική να πιστεύουμε πως αποδίδει μια περισσότερο δυναμική διάσταση στο σκέλος της (εκάστοτε θεσμικής) ανάπτυξης και εναρμονίζεται με την πρόκριση της αντιδραστικής αλληλουχίας για την οποία θα επιχειρηματολογήσουμε εντός του κεφαλαίου.

Πέραν των άνωθεν παραμέτρων που σχετίζονται με τη χρησιμότητα της ένταξης των ιδεών στο αναλυτικό πεδίο του ιστορικού θεσμισμού θεωρούμε πως είναι χρήσιμη η αναφορά στην ανάλυση του Παγουλάτου (1999) σχετικά με τη συσχέτιση των ιδεών, των θεσμών και των συμφερόντων στη Δημόσια Πολιτική. Επί της εν λόγω ανάλυσης γίνεται αναφορά στον θεωρητικό διάλογο και στις εκ διαμέτρου αντίθετες οπτικές που εκφράζονται σχετικά με τον ρόλο των ιδεών

(Παγουλάτος,1999). Σε αυτό το πλαίσιο από τη μια εμφανίζεται να υπάρχει η άκαμπτη ορθολογιστική και ματεριαλιστική οπτική που εκλαμβάνει τον ρόλο των ιδεών ως επιφαινόμενο και από την άλλη να υπάρχει η οργανική και αντιρασιοναλιστική οπτική που τονίζει τον ψυχολογικό και ερμηνευτικό αντίκτυπο των ιδεών (Παγουλάτος,1999). Ως ενοποιητική βάση των εν λόγω εκδοχών τοποθετείται η οπτική που συνδέει τις ιδέες με τα συμφέροντα και τη διεκδίκηση της εξουσίας (Παγουλάτος,1999). Το προαναφερθέν σχήμα θεωρούμε πως δύναται να παραλληλιστεί με το νεοθεσμικό πεδίο, επί του οποίου ο ιστορικός θεσμισμός μπορεί να ειπωθεί πως λειτουργεί ως γεφυροποιός προσέγγιση του ορθολογικού και του κοινωνιολογικού θεσμιισμού, ενώ η πολιτική διάσταση του ιστορικού θεσμιισμού κρίνουμε πως βρίσκεται σε σύζευξη με τη σύνδεση των ιδεών με τα συμφέροντα και τη διεκδίκηση της εξουσίας, στην οποία σύνδεση αναφερθήκαμε μόλις πριν βάσει της ανάλυσης του Γ. Παγουλάτου.

1.2.4.2: Η έννοια της διαδοχικής εξάρτησης (path dependence). Κομβική σημασία για το αναλυτικό φάσμα του ιστορικού θεσμιισμού έχει η έννοια της διαδοχικής εξάρτησης (path dependence), η οποία επιτελεί καταλυτικό ρόλο στον προσδιορισμό της θεσμικής αδράνειας και της θεσμικής αλλαγής. Όσον αφορά τον τρόπο προσδιορισμού της έννοιας της διαδοχικής εξάρτησης δύναται να ειπωθεί πως υπάρχουν δύο διακριτές οπτικές. Υπό αυτό το πρίσμα υπάρχει μια πιο διασταλτική εκδοχή της προαναφερθείσας έννοιας. Θιασώτης της εν λόγω εκδοχής είναι ο Sewell Jr (2005,p.101), ο οποίος θεωρεί πως η διαδοχική εξάρτηση συντίθεται βάσει της επιρροής που ασκούν τα προγενέστερα συμβάντα στα συμβάντα που λαμβάνουν χώρα σε μεταγενέστερο χρόνο. Από την άλλη μεριά η οπτική της Levi (1990,p.402) μπορεί να ειπωθεί πως εδράζεται σε μια περισσότερο οικονομική βάση και επί αυτής η αναπαραγωγή των (εκάστοτε) θεσμικών διευθετήσεων συνδέεται με την παράμετρο της ισχύος. Επί της εν λόγω οπτικής, τα άτομα που συμμετέχουν στο θεσμικό γίγνεσθαι αποδέχονται τους συσχετισμούς

ισχύος εφόσον έχουν κέρδος από αυτούς (Levi,1990,p.402). Επίσης, οι εν λόγω διευθετήσεις αναπαράγονται όταν το κόστος μιας ενδεχόμενης θεσμικής μεταστροφής είναι μη συμφέρουσα προοπτική για τα θεσμικά άτομα, ενώ (καταληκτικά) ενδέχεται να μην υπάρχει και η δυνατότητα προώθησης μιας εναλλακτικής θεσμικής επιλογής από το μέρος τους (Levi,1990,p.402).

Μια επιχειρηματολογία που είναι άξια αναφοράς και προσδιορίζει έτι περαιτέρω την οικονομική διάσταση της διαδοχικής εξάρτησης εδράζεται στην οπτική του Arthur (1990), ο οποίος συνδέει το σκέλος της θετικής ανάδρασης με την οικονομική πτυχή, προκειμένου να προσδιορίσει με πιο εμπεριστατωμένο τρόπο τις πτυχές που εδράζονται στο πεδίο της υψηλής τεχνολογίας. Υπό αυτό το πρίσμα, όπως εύγλωττα επισημαίνει ο Pierson (2004,pp.22-23), μέσω της έννοιας της αυξάνουσας απόδοσης σηματοδοτείται το αυξημένο ενδιαφέρον που έχουν οι τεχνολογικοί πρωταγωνιστές προκειμένου να εστιάσουν σε μια εναλλακτική επιλογή και να συνεχίσουν τη διάβαση του τεχνολογικού μονοπατιού επί του οποίου έχουν τελέσει τα πρώτα τους βήματα. Συνεπώς, βάσει της έννοιας της αυξάνουσας απόδοσης θα μπορούσε να αναδειχθεί ως υπόθεση εργασίας (συνδεδεμένη με το σκέλος της θεσμικής αδράνειας) πως *μια θεσμική διευθέτηση αναπαράγεται λόγω της αυξάνουσας απόδοσης που προσφέρει στα θεσμικά εμπλεκόμενα μέρη.*

Ωστόσο, παρά το ενδιαφέρον αναλυτικό υπόστρωμα που προσφέρουν οι θιασώτες των οικονομικών της τεχνολογίας για την κατανόηση της διαδοχικής εξάρτησης με αυτοαναφορικά χαρακτηριστικά (και τη σύστοιχη χρησιμότητα της έννοιας της αυξάνουσας απόδοσης), θεωρούμε πως οι πολυμερείς πολιτικές, οι οποίες εξελίσσονται σε ένα μακροχρόνιο βεληνεκές, είναι μη λειτουργικό να εξεταστούν υπό το πρίσμα ενός ντετερμινιστικού αναλυτικού φίλτρου. Αυτή η άποψη μας τεκμαίρεται από το γεγονός πως μέσω αυτής της διαδικασίας μπορεί να ειπωθεί πως υπάρχει ενστερνισμός των άκαμπτων πτυχών, που χαρακτηρίζουν μερικούς από τους θιασώτες του ορθολογικού θεσμισμού.

Βάσει των προαναφερθέντων, θεωρούμε πως εύστοχα ο Pierson (2004)

αποτυπώνει τη διάκριση στη χρήση της έννοιας της διαδοχικής εξάρτησης με αυτοαναφορικά χαρακτηριστικά στα πεδία των οικονομικών και της τεχνολογίας από τη χρήση της στο πεδίο της πολιτικής και υπό αυτό το πρίσμα αναδεικνύει τη χρησιμότητα της ιστορικής μεθόδου (Pierson,2004,pp.44-45). Συνεπώς, η εν λόγω μέθοδος θεωρείται πως είναι σε θέση να αποσαφηνίσει τα αρχικά στάδια ενός συνεχούς και να επεξηγήσει τις ειδικές κατευθύνσεις που εμπεδώθηκαν σε ένα πολιτικό σύστημα, με την εν λόγω εξέλιξη να ενισχύεται με την πάροδο του χρόνου (Pierson,2004,p.45). Μολαταύτα, θεωρούμε πως πρέπει να επισημανθεί πως η χρήση της ιστορικής μεθόδου αποδεικνύεται γόνιμη και σε μελέτες (όπως η παρούσα) που δεν υιοθετούν την αμιγώς αυτοαναφορική εκδοχή της διαδοχικής εξάρτησης, μιας και επί αυτών είναι σε θέση να καταδείξει τις δυναμικές που ασκούν επιρροή στα συμβαίνοντα σε μεταγενέστερο χρόνο.

1.2.4.3: Η εποικοδομητική διάκριση της διαδοχικής εξάρτησης από τον Mahoney και η πρόκριση της εκδοχής της αντιδραστικής αλληλουχίας (reactive sequence). Έχοντας (πάντα) στα υπόψιν μας τις προαναφερθείσες παραμέτρους θεωρούμε πως μια εύγλωττη αποτύπωση των εκφάνσεων της διαδοχικής εξάρτησης δόθηκε από τον Mahoney (2000), διακρίνοντας τη διαδοχική εξάρτηση με χαρακτηριστικά αυτοαναφορικής αλληλουχίας (self reinforcing sequences) και την εκδοχή της αντιδραστικής αλληλουχίας (reactive sequences). Επί της πρώτης εκδοχής κάνει μια κατατοπιστική διάκριση που αφορά τέσσερις διαφορετικές τυπολογίες θεσμικής αναπαραγωγής: 1) την ωφελμιστική εκδοχή, 2) τη λειτουργική εκδοχή, 3) την εκδοχή της ισχύος και 4) την εκδοχή της νομιμοποίησης. Οι μηχανισμοί αναπαραγωγής στην πρώτη εκδοχή είναι συνυφασμένοι με την ορθολογική στάθμιση κόστους-οφέλους. Η λειτουργική εκδοχή θεσμικής αναπαραγωγής, όπως καταδεικνύεται άλλωστε και από το προσδιοριστικό της επίθετο, δίνει έμφαση στον λειτουργικό αντίκτυπο που έχει ο εκάστοτε θεσμός για

ένα συνολικό σύστημα. Η τρίτη εκδοχή του Mahoney αποτυπώνει την επεξήγηση της θεσμικής αναπαραγωγής βάσει των συσχετισμών ισχύος εντός του θεσμού και θεωρεί πως ένας θεσμός αναπαράγεται επειδή υποστηρίζεται από μια ελίτ ατόμων ενός θεσμού. Καταληκτικά, η εκδοχή της νομιμοποίησης προσεγγίζει τη θεσμική αναπαραγωγή υπό το πρίσμα της νομιμοποίησης και ουσιαστικά συνδέεται με τις παραμέτρους που ενστερνίζεται ο κοινωνιολογικός θεσμισμός, δηλαδή την παράμετρο της ηθικής και την παράμετρο της καταλληλότητας.

Ωστόσο, πέρα από την πρόδηλη σημασία των προαναφερθέντων πτυχών, θεωρούμε πως το μεγάλο ενδιαφέρον στην τυπολογία του Mahoney (2000), έγκειται στην εκδοχή της αντιδραστικής αλληλουχίας (reactive sequence), μιας και η εν λόγω εκδοχή διακρίνεται από τις αυτοαναφορικές αλληλουχίες (self-reinforcing sequences) και της αποδίδεται η εκτύλιξη στη βάση της λογικής δράση/αντίδραση (Mahoney,2000), με την εν λόγω εκτύλιξη να κρίνουμε πως προσδίδει ουσιαστική αξία στην ανάλυση των επιμέρους μερών μιας αντιδραστικής αλληλουχίας. Η συγκεκριμένη εκδοχή της διαδοχικής εξάρτησης χαρακτηρίζεται από τον ενστερνισμό της χρονικής γραμμικότητας και αυτό το αποτυπώνει εύγλωττα ο Mahoney (2000). Συνεπώς, η Α κατάσταση οδηγεί στη Β κατάσταση, η Β κατάσταση οδηγεί στη Γ, η Γ κατάσταση στη Δ και ούτω καθεξής, μέχρι να φτάσουμε, εν τέλει, στο τελικό συμβάν (Mahoney,2000).

Η επιχειρηματολογία των Isaac et al. (1994) για τον αντίκτυπο που είχε ο θάνατος του Martin Luther King, και την οποία επικαλείται ο Mahoney (2000), καταδεικνύει εύγλωττα τη λογική της αντιδραστικής αλληλουχίας. Η εν λόγω συλλογιστική θεωρεί πως ο θάνατος του Martin Luther King αποτέλεσε το συμβάν Α. Το συμβάν Α οδήγησε στην αποτυχία της καμπάνιας για τους φτωχούς (συμβάν Β). Το συμβάν Β οδήγησε σε μαζικές καλοκαιρινές διαδηλώσεις (συμβάν Γ). Το συμβάν Γ μεγέθυνε τον προνοιακό ακτιβισμό (συμβάν Δ). Το συμβάν Δ οδήγησε σε αυξημένες αιτήσεις για το πρόγραμμα AFDC (Aid to Families with Dependent Children) και σε δικαστικές αποφάσεις που κατέστησαν πιο φιλελεύθερα τα κριτήρια υπαγωγής στο πρόγραμμα AFDC (συμβάν Ε), ενώ το συμβάν Ε οδήγησε

στο μεγάλο εύρος που είχε το πρόγραμμα AFDC στα τέλη της δεκαετίας του 1960 , το οποίο αποτελεί το συμβάν Z και ουσιαστικά το καταληκτικό συμβάν της διαδικασίας.

Όπως επισημάνθηκε ήδη και στην εισαγωγή το προαναφερθέν πλαίσιο (που εκτυλίσσεται βάσει της αντιδραστικής αλληλουχίας) το συσχετίσαμε με δύο ιδέες που διατρέχουν την κοινωνία των ΗΠΑ, δηλαδή τη μια που είναι υπέρ της ευμενούς αντιμετώπισης των αφροαμερικάνων και την έτερη που βρίσκεται ενάντια τους. Υπό αυτό το πρίσμα, όπως διατυπώνεται η σειρά των βημάτων των από τους Isaac et al. (1994), θεωρούμε πως το συμβάν Γ (μαζικές καλοκαιρινές διαδηλώσεις) υπήρξε καταλυτικό υπέρ της πιο ευμενούς αντιμετώπισης των αφροαμερικάνων γεγονός που κρίνουμε πως τεκμαίρεται βάσει των επόμενων συμβάντων που ακολουθούν ($\Delta+E+Z$).

Ωστόσο, επί αυτού του σημείου θα εκφράσουμε μια διαφωνία με τον Mahoney (2000) σχετικά με την τυχαιότητα που αποδίδεται στο αρχικό συμβάν/βήμα που είναι συνυφασμένο με την αντιδραστική αλληλουχία και επί αυτής μας της άποψης θα επικαλεστούμε και πάλι το θάνατο του M. L. King και το σχήμα αντιδραστικής αλληλουχίας των Isaac et al. (1994). Υπό αυτό το πρίσμα θεωρούμε πως ο εν λόγω θάνατος δεν πρέπει να ανάγεται στο πεδίο του τυχαίου, μιας και ο προαναφερθείς αποτέλεσε υπερασπιστή των δικαιωμάτων των αφροαμερικάνων, οι οποίοι υφίσταντο επιθετικές συμπεριφορές που περιγράφονται εύγλωττα από τον Monroe (2008) και βάσει αυτού του πλαισίου κρίνουμε πως η δολοφονία του ηγέτη τους είναι πιο δόκιμο να προσδιοριστεί ως ένα συμβάν υψηλής σημασίας που ωστόσο υπάγεται στο πεδίο μιας σχετικής πιθανότητας.

Ως εκ τούτου, τοποθετώντας την εν λόγω συλλογιστική στο πρίσμα της διελκυστίνδας μεταξύ θεσμικής αδράνειας και θεσμικής αλλαγής, στοιχειοθετούμε την πρώτη υπόθεση εργασίας της παρούσας μελέτης, δηλαδή πως ***εντός μιας αντιδραστικής αλληλουχίας εφόσον δεν υπάρξει ένα γεγονός που να λειτουργεί ως καταλύτης αλλαγής τότε υπάρχει θεσμική αδράνεια.***

Στο πλαίσιο της πληρέστερης αποσαφήνισης του συνόλου των επιμέρους

βημάτων ο Mahoney (2000) επισημαίνει τη χρησιμότητα της ιστορικής αφήγησης (και σε αυτήν την παράμετρο συμφωνεί με τον Pierson). Συνεπώς, η τελευταία θεωρείται πως είναι σε θέση να προσφέρει μια εύγλωττη ανάλυση των πολλαπλών σταδίων της, κατά περίπτωση, διαδικασίας και να συνεισφέρει καταλυτικά στην αναλυτική ισχύ της εκάστοτε έρευνας, με την εν λόγω παράμετρο να εναρμονίζεται με τη θεωρία του κριτικού ρεαλισμού και την έμφαση που αποδίδει στις αιτιώδεις δυνάμεις.

1.2.4.4: Η έννοια της διακοπτόμενης ισορροπίας (punctuated equilibrium). Μια επίσης σημαντική έννοια που χρησιμοποιείται εντός του φάσματος του ιστορικού θεσμισμού στο πλαίσιο της διελκυστίνδας μεταξύ θεσμικής αδράνειας και θεσμικής αλλαγής είναι η διακοπτόμενη ισορροπία. Ένα βασικό προσδιοριστικό χαρακτηριστικό της εν λόγω έννοιας αποτελεί η διάκριση μεταξύ της περιόδου επί της οποίας εδράζεται η θεσμική δημιουργία και της περιόδου όπου εμπεδώνεται μια θεσμική στάση, ενώ θεωρείται πως η εμφάνιση νέων δομών είναι συνυφασμένη με περιόδους κρίσης (Krasner, 1984). Επί αυτής της βάσης, μέσω της διακοπτόμενης ισορροπίας αποδίδεται μια σταθερότητα και μια προσαυξητική υπόσταση στην πολιτική διαδικασία και θεωρείται πως οι εκτενείς διαφοροποιήσεις σε σχέση με το παρελθόν εκπορεύονται από τις κρίσεις (True et al., 2007). Ως εκ τούτου, βάσει των προαναφερθέντων πτυχών και υπό το πρίσμα της διελκυστίνδας μεταξύ θεσμικής αδράνειας και θεσμικής αλλαγής μπορεί να ειπωθεί πως ανακύπτει ως υπόθεση εργασίας πως **οι εκτενείς θεσμικές αλλαγές συμβαίνουν σε περιόδους κρίσης και εκτός αυτού του διαστήματος υπάρχει σταθερή και προσαυξητική θεσμική πορεία.**

1.2.4.5: Η έννοια της κρίσιμης διασταύρωσης (critical juncture). Η έννοια της κρίσιμης διασταύρωσης (critical juncture) αποτελεί ένα ακόμα εννοιολογικό εργαλείο που χρησιμοποιείται από τους θιασώτες του ιστορικού θεσμισμού στην προσπάθεια επεξήγησης της θεσμικής αδράνειας και της θεσμικής αλλαγής. Η εν λόγω έννοια είναι συνυφασμένη με τη διαδοχική εξάρτηση και προσδιορίζεται ως ένα διάστημα που έχει σύντομη διάρκεια, κατά το οποίο διάστημα υπάρχει σημαντική δυνατότητα οι επιμέρους επιλογές να ασκήσουν επιρροή σε ένα αποτέλεσμα, με την εν λόγω δυνατότητα να σηματοδοτεί μια ποιοτική διαφοροποίηση σε σχέση με την κανονικότητα των προγενέστερων ετών (Carrrocia&Kelemen,2007;Carrrocia,2015). Υπό αυτή τη βάση, όπως εύγλωττα επισημαίνει ο Kingdon (1995), στην πάροδο του χρόνου εμφανίζονται παράθυρα ευκαιρίας που αποτελούν ευνοϊκές συνθήκες για την προώθηση της θεσμικής αλλαγής. Επίσης, πρέπει να επισημανθεί πως οι Carrrocia&Kelemen (2007) θεωρούν πως οι αυξημένες δυνατότητες επιρροής τεκμαίρονται όχι μόνο σε σχέση με τις δυνατότητες επιρροής που υπήρχαν σε προγενέστερο χρόνο του διαστήματος που χαρακτηρίζεται ως κρίσιμη διασταύρωση, αλλά και στον μεταγενέστερο χρόνο του εν λόγω διαστήματος. Μολαταύτα, θεωρούμε πως το αναλυτικό βεληνεκές της κρίσιμης διασταύρωσης εμπίπτει στο αναλυτικό φάσμα της διακοπτόμενης ισορροπίας, με την τελευταία να διακρίνει τις περιόδους κρίσης και τα χρονικά διαστήματα που υπάρχει μια σταθερή και προσαυξητική πορεία (όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως) και ως εκ τούτου μια υπόθεση εργασίας θεμελιωμένη στη βάση της κρίσιμης διασταύρωσης κρίνουμε πως απαντάται από την υπόθεση εργασίας που τεκμαίρεται στη βάση της έννοιας της διακοπτόμενης ισορροπίας.

1.2.4.6: Η συζήτηση σχετικά με τη βαθμιαία αλλαγή (gradual change) που είναι σύστοιχη με την άρση του ντετερμινιστικού χαρακτήρα του ιστορικού θεσμισμού. Στα παραπάνω πεδία αναφερθήκαμε στην έννοια της διαδοχικής εξάρτησης και στους διακριτούς προσδιορισμούς αυτής, εστιάζοντας στην τυπολογία του Mahoney, η ανάλυση του οποίου θεωρούμε πως αποτελεί ένα γόνιμο έδαφος για τη σχηματοποίηση της πρώτης υπόθεσης εργασίας μας, η οποία τεκμαίρεται στη βάση της αντιδραστικής αλληλουχίας. Η προαναφερθείσα εκδοχή της διαδοχικής εξάρτησης θεωρούμε πως βρίσκεται σε συστοιχία με τη λογική των Streeck και Thelen (2005), βάσει της οποίας μπορεί να ειπωθεί πως αίρεται η ντετερμινιστική υπόσταση του ιστορικού θεσμισμού (η οποία υπήρξε συνυφασμένη με τη συμβατική εκδοχή της διαδοχικής εξάρτησης) και μέσω της οποίας τίθεται στο επίκεντρο της ανάλυσης ο προσδιορισμός της θεσμικής αλλαγής. Υπό αυτό το πλαίσιο οι προαναφερθέντες αναδεικνύουν πέντε διακριτούς τύπους θεσμικής αλλαγής: 1) εκτοπισμός (displacement), 2) στρωματοποίηση (layering), 3) Ολίσθηση (drift), 4) μετατροπή (conversion) και 5) εξάντληση (exhaustion), ενώ οι διακριτοί τύποι θεσμικής αλλαγής εξετάζονται, σε μεταγενέστερο χρόνο, και από τους Mahoney & Thelen (2010). Είναι χαρακτηριστικό πως οι προαναφερθέντες θεωρούν πως ο εκτοπισμός βρίσκει πεδίο εφαρμογής όταν οι θεσμικοί κανόνες αντικαθίστανται από νέους και έχει αντιστοίχιση τόσο στις θεσμικές μεταβολές που συντελούνται με ραγδαίο τρόπο, όσο και στις περιπτώσεις βαθμιαίας μεταβολής (Mahoney & Thelen, 2010, pp.15-18). Η στρωματοποίηση θεωρείται συνυφασμένη με περιπτώσεις, όπου συνδέονται νέοι και προγενέστεροι θεσμικοί κανόνες και ως εκ τούτου δεν πρέπει να συγχέεται με περιπτώσεις συνολικής αντικατάστασης των θεσμικών κανόνων, όπως συμβαίνει στις περιπτώσεις του εκτοπισμού (Mahoney & Thelen, 2010, pp.15-18). Από την άλλη μεριά η ολίσθηση αντιπροσωπεύει περιπτώσεις, στις οποίες οι υπάρχοντες κανόνες διατηρούν τη φαινομενική υπόστασή τους, ωστόσο ο αντίκτυπος τους διαφοροποιείται εξαιτίας των αλλαγών που έχουν συντελεστεί στο εξωτερικό περιβάλλον της θεσμικής κατάστασης (Mahoney & Thelen, 2010, pp.15-18). Καταληκτικά η μετατροπή,

αντικατοπτρίζει θεσμικές καταστάσεις, όπου οι κανόνες δεν διαφοροποιούνται σε φορμαλιστικό επίπεδο, αλλά οι αλλαγές συντελούνται στο επίπεδο της ερμηνείας και της υπόστασης τους. Αυτή η διαδικασία διευκολύνεται από την εγγενή αμφισημία που διακατέχει ορισμένους θεσμούς και ως εκ τούτου δίνει γόνιμο έδαφος στους φορείς της αλλαγής, προκειμένου να εκμεταλλευτούν την απουσία της καθοριστικής σύνδεσης μεταξύ θεσμικής φόρμας και θεσμικής ερμηνείας (Mahoney&Thelen,2010, pp.15-18).

Μολαταύτα, πάρα τη συμβολή των άνωθεν παραμέτρων στην αποκόλληση της επιστημονικής συζήτησης από το πεδίο της θεσμικής στάσης, θα συμφωνήσουμε με την κριτική προσέγγιση απέναντι στην άνωθεν τυπολογία, η οποία αναδεικνύεται από τους Van der Heijden & Kuhlmann (2017) και επί της οποίας θεωρούμε ως εύγλωττο το επιχείρημα που αφορά την ασάφεια που υπάρχει σχετικά με τη διάκριση των επιμέρους πτυχών της θεσμικής αλλαγής, γεγονός που θα είχε σύστοιχο αντίκτυπο στην περίπτωση σχηματισμού μιας υπόθεσης εργασίας στη βάση του εν λόγω (ασαφούς) πλαισίου.

1.3: Η χρήση του πλαισίου συνασπισμών υπεράσπισης

Στα πεδία που προηγήθηκαν αναφερθήκαμε στη διελκυστίνδα γύρω από την οντολογική βάση της παρούσας διατριβής, στην πρόκριση του κριτικού ρεαλισμού, ενώ προβήκαμε σε μια ανάδειξη των βασικών προσδιοριστικών πτυχών του νεοθεσμισμού και επικεντρωθήκαμε στην ανάλυση του ιστορικού θεσμισμού, των εννοιών που εμπίπτουν στο αναλυτικό φάσμα αυτού και επισημάνσαμε την ανάδυση της συζήτησης που αφορά τη βαθμιαία αλλαγή.

Υπό αυτή τη βάση, εκτός του ιστορικού θεσμισμού μια ακόμα χρήσιμη προσέγγιση για την παρούσα μελέτη είναι το πλαίσιο των συνασπισμών υπεράσπισης (advocacy coalitions framework) μέσω της οποίας κρίνουμε πως θα εμβαθύνουμε την ανάλυση μας σχετικά με την επιχειρηματολογία που σχετίζεται με τη διαδικασία μεταρρύθμισης του συνταξιοδοτικού και υγειονομικού πεδίου στην Ελλάδα. Πρέπει να προσθέσουμε πως η εν λόγω προσέγγιση θεωρούμε πως βρίσκεται σε μια γόνιμη σύζευξη με τον ιστορικό θεσμισμό, ειδικά με τη δυναμική εκδοχή που επιθυμούμε να αποδώσουμε στη μελέτη μας μέσα από τον ενστερνισμό της αντιδραστικής αλληλουχίας και τη συμπερίληψη των ιδεών στο αναλυτικό μας σχήμα.

Η προαναφερθείσα απόφαση μας σχετικά με τη συμβατότητα μεταξύ ιστορικού θεσμισμού (και ιδίως μέσα από τη χρήση της αντιδραστικής αλληλουχίας) και του πλαισίου των συνασπισμών υπεράσπισης θεωρούμε πως τεκμαίρεται από το γεγονός πως βασικός παράγοντας συνοχής για τα μέλη των συνασπισμών υπεράσπισης αποτελεί το κοινό σύστημα πεποιθήσεων (Ladi, 2005, p.38· Λαδή & Νταλάκου, 2016, σσ.114-117), μια παράμετρος που μπορεί κάλλιστα να συνδεθεί με τη συμπερίληψη των ιδεών και τη βούληση μας να αποτυπώσουμε μια δυναμική και λιγότερο ντετερμινιστική εκδοχή του ιστορικού θεσμισμού.

Μια βασική προσδιοριστική πτυχή του πλαισίου των συνασπισμών υπεράσπισης έγκειται στην εργαλειακή χρήση της εκμάθησης πολιτικής από τους

επιμέρους συνασπισμούς (Sabatier,1988), με την εν λόγω εργαλειακή χρήση να θεωρούμε πρόδηλο πως λειτουργεί ως καταλύτης αναπαραγωγής διαφωνιών σε περιπτώσεις επί των οποίων συγκρούονται διακριτοί συνασπισμοί επί μιας πολιτικής.

Εκτός της ομορτυνιστικής διάστασης είναι κρίσιμο να επισημανθεί ο διασταλτικός τρόπος με τον οποίον ο Sabatier (1988) ουσιαστικά προσδιορίζει τον τρόπο σύστασης ενός συνασπισμού, προτρέποντας μας να αποφύγουμε τη μονομέρεια της ανάλυσης στη βάση των πολιτικών ελίτ. Επίσης, πρέπει να συμπληρώσουμε πως η διασταλτική λογική που συνδέεται με το πλαίσιο των συνασπισμών υπεράσπισης δεν εντοπίζεται μονάχα στον τρόπο σύστασης των επιμέρους συνασπισμών επί μιας πολιτικής, αλλά εμφανίζεται και στην οπτική των Jones & Jenkins-Smith (2009), οι οποίοι υιοθετούν τη χρήση της εν λόγω προσέγγισης υπό ένα μακροεπίπεδο πρίσμα. Η προαναφερθείσα άποψη πιστεύουμε πως βρίσκεται σε μια γόνιμη σύζευξη με τη λογική που αναπτύσσεται ο ιστορικός θεσμισμός και με την αντιδραστική αλληλουχία που αποδίδει μια δυναμική διάσταση στη μελέτη μας.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα του πλαισίου των συνασπισμών υπεράσπισης σχετίζεται με την περίπτωση μόλυνσης του αέρα στην Αμερική τη δεκαετία του 1970. Στο πλαίσιο αυτό εντός του υποσυστήματος που αφορούσε τη μόλυνση του αέρα στην Αμερική, υπήρξαν δύο διαφορετικοί συνασπισμοί υπεράσπισης. Ο πρώτος εξ αυτών, δηλαδή ο Συνασπισμός για Καθαρό Αέρα (Clean Air Coalition), είχε ως γνώμονα την προάσπιση της δημόσιας υγείας και έβαζε σε δεύτερη μοίρα την οικονομική ανάπτυξη και την οικονομική επάρκεια, ενώ στον αντίποδα ο έτερος/ ανταγωνιστικός συνασπισμός υπεράσπισης, δηλαδή ο Συνασπισμός για την Οικονομική Βιωσιμότητα (Economic Feasibility Coalition), είχε ως πρωταρχικό μέλημα την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης μέσα από τις βιομηχανίες και τις εταιρίες ενέργειας, παρακάμπτοντας ουσιαστικά το διακύβευμα της δημόσιας υγείας (Sabatier, 1988).

Το περιβαλλοντικό ζήτημα στις ΗΠΑ αποτελεί σημείο αναφοράς και για τους

Kukkonen et al. (2017), οι οποίοι επισημαίνουν (επικαλούμενοι προγενέστερες μελέτες από τη δική τους) την απροθυμία των κυβερνήσεων στην εν λόγω χώρα να προωθήσουν νόμους που αφορούν το περιβάλλον σε επίπεδο ομοσπονδίας. Συνεπώς η προαναφερθείσα απροθυμία κρίνουμε πως αντικατοπτρίζει μια ελλιπή υποστήριξη ως προς την προώθηση νόμων που αφορούν το περιβάλλον σε επίπεδο ομοσπονδίας. Οι προαναφερθέντες στην ανάλυση τους διακρίνουν τρεις συνασπισμούς υπεράσπισης, με τον πρώτο να είναι ο Συνασπισμός για την Οικονομία (Kukkonen et al.,2017). Σε αυτόν έχει σημαντικό ρόλο το Ρεπουμπλικανικό Κόμμα, ενώ εκτός από το προαναφερθέν κόμμα, εντός του εν λόγω συνασπισμού, συμπεριλαμβάνονται (βάσει της άποψης ατόμων που έχουν εντυπώσει στο θέμα): εταιρίες ορυκτών καυσίμων, ομάδες που διαπνέονται από μια συντηρητική πεποίθηση, ομάδες πίεσης που ανήκουν στον κόσμο των επιχειρήσεων, όπως και εμπορικές ενώσεις οι οποίες σχετίζονται με το πεδίο της ενέργειας, με το πεδίο των κατασκευών και με το πεδίο της γεωργίας (Kukkonen et al.,2017). Ο δεύτερος συνασπισμός είναι ο Συνασπισμός για το Περιβάλλον, επί του οποίου αναδεικνύεται ο καταλυτικός ρόλος που έχει η Διακυβερνητική Επιτροπή για την Αλλαγή του Κλίματος (IPCC) και η ΕΕ, ενώ εκτός αυτών επισημαίνεται η παρουσία Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων που αφορούν το περιβάλλον, καθώς και του Δημοκρατικού Κόμματος (Kukkonen et al.,2017). Πέρα από τους δύο προαναφερθέντες συνασπισμούς υπεράσπισης αναδεικνύεται και ένας τρίτος που αποτυπώνεται ως Επιστημονικός Συνασπισμός και σε αυτόν καταλυτικό ρόλο έχουν τα πανεπιστήμια των ΗΠΑ, καθώς επίσης και τα διεθνή πανεπιστήμια, με τον βασικό στόχο του εν λόγω συνασπισμού να έγκειται στην επισήμανση του αντίκτυπου που έχει η ανθρώπινη δραστηριότητα επί του περιβαλλοντικού ζητήματος (Kukkonen et al.,2017) . Ωστόσο, λόγω της πρόδηλης επιστημονικής υπόστασης του τελευταίου συνασπισμού υπεράσπισης, θεωρούμε πως, ως προς το πολιτικό σκέλος, πιο ισχυρός είναι ο αντίκτυπος των έτερων συνασπισμών, καθώς η επιχειρηματολογία που αναδεικνύεται από τον Επιστημονικό Συνασπισμό μπορεί να αποτελέσει σημείο αναφοράς για την

ενίσχυση της επιχειρηματολογίας του Συνασπισμού για το Περιβάλλον⁷.

Βάσει των προαναφερθέντων τεκμαίρεται η τρίτη υπόθεση εργασίας θεμελιωμένη επί της θεωρητικής προσέγγισης του πλαισίου των συνασπισμών υπεράσπισης. Στο πλαίσιο αυτής θεωρείται ***πως όταν δεν υπάρχει ένας ευμενής συσχετισμός ισχύος υπέρ του συνασπισμού που τάσσεται υπέρ της μεταρρύθμισης επί μιας πολιτικής τότε υπάρχει θεσμική αδράνεια.***

⁷ Επίσης πρέπει να επισημανθεί πως παραδείγματα χρήσης του πλαισίου συνασπισμών υπεράσπισης σχετίζονται και με την Ελλάδα και αφορούν, κατά πρώτον, την περίπτωση του συνασπισμού υπεράσπισης για το περιβάλλον, η οποία σχετίζεται με τη προβληματική που αναπτύχθηκε σχετικά με το άρθρο 24 του Συντάγματος και την αναθεώρηση αυτού (Ladi,2005·Λαδή,Νταλάκου,2016,σ.116) και, κατά δεύτερον, τον συνασπισμό υπεράσπισης σχετικά με την αποκέντρωση (Ladi,2005).

1.4: Η παράμετρος της πολιτικής ηγεσίας

Μια επιπρόσθετη πτυχή του θεωρητικού πλαισίου που υιοθετεί η παρούσα μελέτη, προκειμένου να πετύχει τον επιστημονικό της στόχο (δηλαδή την προώθηση της επιστημονικής συζήτησης που αφορά τη θεσμική αδράνεια), αφορά την παράμετρο της πολιτικής ηγεσίας, της οποίας ο αντίκτυπος είναι πολύ σημαντικός στο σύγχρονο πολιτικό γίγνεσθαι και σύστοιχα της αποδίδεται μεγάλη σημασία σε πολλές μελέτες που εδράζονται στο πεδίο της πολιτικής ανάλυσης. Σημαντική συνεισφορά στην ανάδειξη της σημασίας της πολιτικής ηγεσίας έχει ο M. Weber, με την διάκριση τριών τύπων πολιτικής ηγεσίας και με την εν λόγω διάκριση να καθίστανται εύγλωττη από την J. Erley. Υπό αυτό το πλαίσιο, η προαναφερθείσα επισημαίνει πως ο πρώτος τύπος της βεμπεριανής διάκρισης εδράζεται σε μια παραδοσιακή βάση, ο δεύτερος είναι συνυφασμένος με τη χαρισματική παράμετρο και ο τρίτος συνδέεται με μια νομική/ ορθολογική υπόσταση (Erley,2015). Μολαταύτα, κρίνουμε πως η εν λόγω (βεμπεριανή) διάκριση συνδέεται με την αναμφισβήτητη κοινωνιολογική οπτική του θεμελιωτή της. Στον αντίποδα θεωρούμε πως ο προσδιορισμός του Bennis (2009) σχετικά με το πολιτικό όραμα ενός ηγέτη είναι σε θέση να επισημάνει, έτι παραιτέρω, την πολιτική παράμετρο που (πρόδηλα) ενυπάρχει στην έννοια της πολιτικής ηγεσίας. Είναι χαρακτηριστικό πως ο προαναφερθείς προσδιορίζει το όραμα ενός πολιτικού ηγέτη βάσει της ύπαρξης μιας σαφούς πολιτικής κατευθυντήριας γραμμής από το μέρος του (Bennis, 2009,pp.33-34). Βάσει της εν λόγω θεώρησης και συσχετίζοντας την με τη διεγκυστίνδα μεταξύ θεσμικής αδράνειας και θεσμικής αλλαγής τεκμαίρεται η καταληκτική υπόθεση εργασίας της μελέτης μας, σύμφωνα με την οποία ***μια πολιτική ηγεσία που είναι σαφώς υπέρμαχη της θεσμικής αλλαγής αποτελεί καταλύτη για την προώθηση της και σύστοιχα πως όταν μια πολιτική ηγεσία δεν είναι σαφώς υπέρμαχη της θεσμικής αλλαγής αποτελεί καταλύτη αδράνειας.***

Κεφάλαιο 2

Μεθοδολογία

Εισαγωγή

Το πρώτο κεφάλαιο αποτελεί το θεωρητικό μέρος της παρούσας μελέτης και τα όσα αναφέραμε σε αυτό αποτελούν τη βάση επί της οποίας θα στηριχθεί το μεθοδολογικό σκέλος της έρευνας μας, στο οποίο θα αναφερθούμε στο παρόν κεφάλαιο. Επί αυτού θα αποτυπωθεί καταρχάς το ερευνητικό πρωτόκολλο της παρούσας μελέτης (πίνακας 1), ενώ στη συνέχεια θα επισημανθούν τα βασικά προσδιοριστικά χαρακτηριστικά σε ότι αφορά: 1) τη μελέτη περίπτωσης, 2) την ποιοτική έρευνα, 3) την παραγωγική συλλογιστική, 4) την ιστορική μέθοδο, 5) την ιχνηλάτηση διαδικασίας και 6) τη συλλογή δεδομένων.

Πίνακας 1. Ερευνητικό πρωτόκολλο

Ο σκοπός της μελέτης	Η αιτιολόγηση της μεταρρυθμιστικής αδράνειας.
Πεδίο από το οποίο αντλήθηκε η μελέτη περίπτωσης	Δημόσιες πολιτικές στις χώρες της ΕΕ.
Η προκριθείσα μελέτη περίπτωσης	Η διαδικασία της ελληνικής συνταξιοδοτικής και υγειονομικής μεταρρύθμισης στο διάστημα 1974-2021.
Η ανεξάρτητη μεταβλητή	Οι ιδέες οικονομικής πολιτικής, ο συσχετισμός ισχύος μεταξύ των επιμέρους συνασπισμών στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος.
Η εξαρτημένη μεταβλητή	Οι αποτυπωμένες παρεμβάσεις στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος.
Μέθοδος	Χρήση ιστορικής μεθόδου, χρήση της μελέτης περίπτωσης με ποιοτική υπόσταση, χρήση της ιχνηλάτησης διαδικασίας.
Θεωρητικό πλαίσιο	Υιοθέτηση του κριτικού ρεαλισμού ως προς το οντολογικό σκέλος. Υιοθέτηση του ιστορικού θεσπισμού και του πλαισίου των συνασπισμών υπεράσπισης ως θεωρητικών προσεγγίσεων και χρήση της έννοιας της πολιτικής ηγεσίας.
Τύπος τεκμηρίωσης	Ημιδόμημένες συνεντεύξεις, επισκόπηση βιβλιογραφίας, ανάλυση πρωτογενών και δευτερογενών πηγών.

2.1.1: Η μελέτη περίπτωσης. Όπως έχει επισημανθεί ήδη στην εισαγωγή της παρούσας μελέτης, προκειμένου να απαντηθεί το ερευνητικό της ερώτημα (γιατί παρουσιάζεται *θεσμική αδράνεια*) έχουμε προκρίνει ως βασική μελέτη περίπτωσης την Ελλάδα και την επικέντρωση στη μελέτη της συνταξιοδοτικής και υγειονομικής μεταρρύθμισης σε αυτή. Η εν λόγω πρόκριση τεκμαίρεται από το γεγονός πως η Ελλάδα αποτελούσε, επί πολλά χρόνια, ένα δυσμενές σημείο αναφοράς λόγω των εκτενών προβλημάτων της οικονομίας της, ενώ η προαναφερθείσα οικονομική παρέκκλιση υπήρξε σύστοιχη με σημαντικές δαπάνες στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος. Βάσει του άνωθεν πλαισίου καθίσταται αναγκαία η αναφορά στη μελέτη περίπτωσης στο (παρόν) μεθοδολογικό κεφάλαιο. Συνεπώς, μια βασική προσδιοριστική πτυχή της έγκειται στη δυνατότητα που παρέχεται, σε έναν ερευνητή/ μια ερευνήτρια, για μια διεισδυτική μελέτη ενός πραγματικού φαινομένου, το οποίο ερευνάται εντός του πλαισίου στο οποίο ανήκει (Ridder, 2017), μια επιστημονική διαδικασία που θεωρούμε πως λαμβάνει χώρα στην παρούσα μελέτη μέσα από την ανάλυση της διαδικασίας μεταρρύθμισης των δύο προαναφερθέντων πολιτικών στην Ελλάδα στο χρονικό διάστημα 1974-2021.

2.1.2: Τα προσδιοριστικά χαρακτηριστικά της ποιοτικής έρευνας. Η φύση του ερευνητικού ερωτήματος (με το “γιατί” να έχει ένα ποιοτικό πρόσημο), το εκτενές χρονικό φάσμα που καλύπτεται και επίσης η πολυμέρεια των πολιτικών πεδίων που πραγματεύεται η μελέτη μας, εδράζουν αυτή στο πεδίο της ποιοτικής έρευνας. Η εν λόγω τοποθέτηση προσδίδει και τα αντίστοιχα πλεονεκτήματα. Σε αυτά εντάσσεται η πιο διεισδυτική γνώση που προσφέρει η ποιοτική έρευνα σε σχέση με τις μελέτες που έχουν ποσοτική υπόσταση, με την ποιοτική έρευνα να επικεντρώνεται στην κατανόηση και την επεξήγηση των κοινωνικών δυναμικών και συνάμα να αποδίδει καταλυτικό ρόλο στον εκάστοτε ερευνητή/ στην εκάστοτε

ερευνήτρια (Queiros et al.,2017).

2.1.3: Η παραγωγική συλλογιστική. Η παρούσα μελέτη υιοθετεί την παραγωγική συλλογιστική, και επί αυτής, όπως αναφέρει ο Bryman (2017,σ.48), αξιοποιείται το γνωστικό και θεωρητικό πλαίσιο σχετικά με ένα πεδίο προκειμένου να προκύψουν οι υποθέσεις εργασίας, των οποίων ο έλεγχος τίθεται υπό το εμπειρικό πρίσμα. Σε αυτό το σημείο αξίζει αναφοράς η άποψη του προαναφερθέντος σχετικά με τα βήματα που ακολουθούνται επί της παραγωγικής πορείας, επί των οποίων επισημαίνεται η συμπερίληψη της επαγωγής, η οποία τεκμαίρεται βάσει του τελευταίου βήματος της άνωθεν πορείας, δηλαδή βάσει του σταδίου που αφορά τον επανέλεγχο της θεωρίας και ενώ αυτού προηγείται το βήμα που σχετίζεται με την ισχύ ή μη ισχύ των υποθέσεων εργασίας (Bryman,2017,σσ.48-49). Συνεπώς, επί της μελέτης μας έχουμε στοιχειοθετήσει τις τέσσερις υποθέσεις εργασίας βάσει του γνωστικού και θεωρητικού πλαισίου σχετικά με τη θεσμική αδράνεια και τη θεσμική αλλαγή και μέσω των ευρημάτων μας θα αποφανθούμε για την ισχύ της εκάστοτε υπόθεσης εργασίας, με την εν λόγω διαδικασία να ακολουθείται από την αποτίμηση του θεωρητικού πλαισίου.

2.1.4: Η ιστορική μέθοδος. Η ιστορική διάσταση που ενυπάρχει στη μελέτη μας (και την οποία ήδη έχουμε επισημάνει στο ερευνητικό μας σχέδιο) αποτελεί καταλυτικό παράγοντα προκειμένου να αναφερθούμε αυτοτελώς στην ιστορική μέθοδο εντός του παρόντος κεφαλαίου. Επί της εν λόγω αναφοράς κρίνουμε πως είναι σημαντική η επισήμανση του Ikenberry (1994), που αφορά τους θιασώτες του ιστορικού θεσμισμού. Μέσω αυτής αποτυπώνεται η άποψη πως για τους

προαναφερθέντες η ιστορία δεν αποτελεί μια φορμαλιστική έκφανση, αλλά είναι σε θέση (μέσω των δομικών ρυθμίσεων) να θέσει τα όρια μιας αλλαγής πολιτικής, όπως επίσης και μιας πολιτικής αλλαγής, ενώ είναι (επίσης) σε θέση να προσδιορίσει και τις πιθανότητες που υπάρχουν ως προς την πραγματοποίηση της αλλαγής αυτής (Ikenberry,1994). Συνεπώς, η χρησιμότητα των άνωθεν επισημάνσεων του J. Ikenberry για μια μελέτη που ενστερνίζεται τον κριτικό ρεαλισμό (που αποδίδει ιδιαίτερη βαρύτητα στην ανάλυση των αιτιωδών δυνάμεων) και τον ιστορικό θεσμισμό είναι πρόδηλη.

2.1.5: Η ιχνηλάτηση της διαδικασίας. Η εκπεφρασμένη πρόθεση μας να αναλύσουμε τη διαδικασία μεταρρύθμισης του συνταξιοδοτικού και υγειονομικού σκέλους στην Ελλάδα είναι συνυφασμένη με τη χρησιμότητα της μεθόδου της ιχνηλάτησης διαδικασίας (process tracing). Η εν λόγω μέθοδος, όπως επισημαίνει ο Collier (2011), αποτελεί ένα χρήσιμο εργαλείο στο πεδίο της ποιοτικής έρευνας και θεωρούμε πως είναι σημαντικό να δώσουμε έμφαση στις επισημάνσεις του προαναφερθέντος, όσον αφορά τους διακριτούς τρόπους, με τους οποίους αυτή χρησιμοποιείται. Υπό αυτή τη βάση κρίνουμε πως πρέπει να δώσουμε έμφαση στο περιγραφικό σκέλος, το οποίο παρουσιάζεται από τον Collier (2011) ως συνδεδεμένο με την προαναφερθείσα μέθοδο, μιας και μέσω αυτού προσφέρεται σημαντική βοήθεια στην επεξήγηση ενός γεγονότος ή μιας κατάστασης σε μια δεδομένη χρονική στιγμή. Ως εκ τούτου το περιγραφικό πεδίο θεωρούμε πως έχει μια αυτονόητη χρησιμότητα για την παρούσα μελέτη, η οποία καλύπτει ένα εκτενές χρονικό φάσμα και αποδίδει μεγάλη σημασία στην ανάλυση των επιμέρους χρονικών περιόδων.

2.1.6: Η συλλογή δεδομένων. Οι προαναφερθείσες ενότητες, επί του μεθοδολογικού κεφαλαίου, βρίσκονται σε συστοιχία με τον τρόπο συλλογής των δεδομένων, προκειμένου να καταστεί εφικτή η εκπλήρωση του επιστημονικού μας

στόχου (δηλαδή η προώθηση της επιστημονικής συζήτησης που αφορά τη θεσμική αδράνεια). Στο πλαίσιο αυτό πρέπει να σημειώσουμε τη συσχέτιση που αποδίδεται στην ιχνηλάτηση διαδικασίας με: τη χρήση της ιστορίας, τη χρήση αρχειακών δεδομένων, την απομαγνητοφώνηση συνεντεύξεων και με τη χρήση άλλων πηγών (Bennett & Checkel, 2014).

Υπό αυτό το πρίσμα ένα σημαντικό μέρος χρήσιμων δεδομένων θα το αντλήσουμε μέσα από την επισκόπηση βιβλιογραφίας που θα μας βοηθήσει να αποσαφηνίσουμε το διαδικαστικό σκέλος της συνταξιοδοτικής και υγειονομικής μεταρρύθμισης στην Ελλάδα (το οποίο διαδικαστικό σκέλος είναι σύστοιχο με μια διασταλτική οπτική, επί της οποίας περιλαμβάνεται η ιστορική, η νομική και η πολιτική παράμετρος, όπως επισημάνθηκε επί του ερευνητικού μας σχεδίου). Μια έτερη σημαντική πηγή για την άντληση του υλικού μας αποτέλεσε το ιστορικό αρχείο του Δημοσιογραφικού Οργανισμού Λαμπράκη (ΔΟΛ), με την εν λόγω επιλογή άντλησης δεδομένων να αποτελεί απόρροια του εύχρηστου τρόπου λειτουργίας του εν λόγω ιστορικού αρχείου και της σύστοιχης κάλυψης των ερευνητικών μας αναγκών. Επίσης, ένα πολύ σημαντικό πεδίο για την άντληση δεδομένων είναι το διαδίκτυο (με τα πρακτικά της Βουλής των Ελλήνων να είναι διαθέσιμα και μέσω αυτού), ενώ, τέλος, μια εξίσου σημαντική πηγή υλικού αποτέλεσαν οι επιμέρους συνεντεύξεις που πραγματοποιήσαμε με άτομα που είχαν γνώση (ή και ρόλο) επί της διαδικασίας της συνταξιοδοτικής μεταρρύθμισης και επί της διαδικασίας της υγειονομικής μεταρρύθμισης.

Η εν λόγω διαδικασία είναι συνυφασμένη με σημαντικά προτερήματα, επί των οποίων περιλαμβάνεται η δυνατότητα που δίδεται στον εκάστοτε ερευνητή/ στην εκάστοτε ερευνήτρια να αποκτήσει μια πρωτογενή γνώση για κάποια γεγονότα μέσω μιας ερώτησης που θα απευθυνθεί στον συνεντευξαζόμενο/ στην συνεντευξαζόμενη, ενώ (επίσης) μέσα από την προαναφερθείσα επιστημονική διαδικασία παρέχεται η δυνατότητα στον λήπτη της συνέντευξης να αντλήσει πληροφορίες που θα υπερβαίνουν μια επίσημη εκδοχή κάποιων (δυνητικών) γεγονότων (Tansey, 2007).

Επί της παρούσας μελέτης πραγματοποιήθηκαν 18 συνεντεύξεις, μέσα από τις οποίες κρίνουμε πως προήχθη σημαντικά η έρευνα μας, με τη διαδικασία των συνεντεύξεων να τελείται σε μια ημι-δομημένη βάση. Η διαδικασία των συνεντεύξεων δρομολογούνταν, κάθε φορά, μέσα από μια αρχική επικοινωνία (είτε μέσω τηλεφώνου είτε μέσω ηλεκτρονικής αλληλογραφίας) για να συμφωνηθεί η πραγματοποίηση της συνέντευξης και για να οριστεί ο τόπος και η ώρα για την τέλεση της. Μετά την πραγματοποίηση της συνέντευξης ακολουθούσε η διαδικασία απομαγνητοφώνησης από το μέρος μας, προκειμένου να επισημανθούν (οι θεωρούμενες από εμάς) βασικές πτυχές από τα όσα ελέχθησαν. Πέραν των διαζώσης συναντήσεων, ένας αριθμός συνεντεύξεων έλαβε χώρα μέσω της πλατφόρμας zoom (λόγω της πανδημικής κρίσης που είχε προκύψει) και επί αυτών η απομαγνητοφώνηση γινόταν στη βάση της συζήτησης που είχαμε εγγράψει, ενώ στη μια συνέντευξη που πραγματοποιήθηκε μέσω τηλεφωνικής επικοινωνίας κρατούσαμε χειρόγραφες σημειώσεις. Πρέπει να επισημάνουμε πως σε κάθε μια εκ των 18 συνεντεύξεων έχει δοθεί ένας διακριτός αριθμός, με την αρίθμηση να ξεκινά από το 1 και να έχει ως τερματικό σημείο το 18, ενώ στο αντίστοιχο πεδίο περιγράφεται η ιδιότητα των ατόμων που πραγματοποιήσαμε τις συνεντεύξεις, χωρίς να αποτυπώνεται το όνομα τους, ακολουθώντας, με τον τρόπο αυτό, την ηθική ερευνητική δεοντολογία της ποιοτικής έρευνας σχετικά με την ανωνυμία των πηγών.

Κεφάλαιο 3

Τα προσδιοριστικά χαρακτηριστικά του ελληνικού κράτους από τη συγκρότηση του και σε μεταγενέστερο χρόνο. Η πορεία μεταρρύθμισης του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού και του υγειονομικού συστήματος μέχρι το 1974

Εισαγωγή

Στα κεφάλαια που προηγήθηκαν αναφερθήκαμε στο θεωρητικό και μεθοδολογικό σκέλος της έρευνας μας, τα οποία (όπως άλλωστε όλο το περιεχόμενο της παρούσας μελέτης) αναπτύχθηκαν στη βάση του εκπεφρασμένου μας στόχου, δηλαδή την επιστημονική προώθηση της συζήτησης που αφορά την αιτιολόγηση της θεσμικής αδράνειας. Των προαναφερθέντων κεφαλαίων ακολουθεί το παρόν κεφάλαιο, το οποίο εδράζεται σε μια ιστορική λογική και η χρησιμότητα του τεκμαίρεται αν αναλογιστούμε το σχήμα του παγόβουνου που χρησιμοποιεί η Fletcher (2017) στη βάση του οποίου τοποθετούνται οι αιτιώδεις δυνάμεις που οδηγούν στα έτερα δύο επίπεδα. Υπενθυμίζουμε πως στην αντίστοιχη αναφορά μας στο θεωρητικό κεφάλαιο είχαμε επισημάνει το δύσκολο εγχείρημα που καλείται να φέρει εις πέρας ο εκάστοτε ερευνητής/ η εκάστοτε ερευνήτρια που υιοθετεί τη θεωρία του κριτικού ρεαλισμού, παραλληλίζοντας το εν λόγω επιστημονικό εγχείρημα ως μια προσπάθεια επιστημονικής καταβύθισης, προκειμένου να αποσαφηνιστούν οι αιτιώδεις δυνάμεις που οδηγούν στο επίπεδο των συμβάντων.

Συνεπώς, βάσει των όσων θα αποτυπωθούν εντός του παρόντος κεφαλαίου, θεωρούμε πως αντανακλάται η εκτενής (και πολυεπίπεδη) περιδίνηση που βρισκόταν η Ελλάδα από την περίοδο της ίδρυσης του ελληνικού κράτους, η οποία έχει σύστοιχο αντίκτυπο στη διαδικασία μεταρρύθμισης στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος. Όπως εύκολα θα διαπιστώσει ένας αναγνώστης/ μια αναγνώστρια της παρούσας μελέτης, επί του παρόντος κεφαλαίου αποδίδεται μια μεγάλη σημασία στη μεταπολεμική περίοδο, μιας και αυτή (αναλογιζόμενοι και το περιεχόμενο των επόμενων κεφαλαίων) κρίνουμε πως είχε έκδηλο αντίκτυπο στις

πολιτικές που ασκήθηκαν στη χώρα μετά το 1974 και πρόδηλα στη διαδικασία μεταρρύθμισης των δύο πολιτικών που πραγματευόμαστε.

3.1: Η πολυκύμαντη πορεία της χώρας από την ίδρυση του ελληνικού κράτους και σε μεταγενέστερο χρόνο

Η περιδίνηση για την οποία κάναμε λόγο στο εισαγωγικό μέρος του παρόντος κεφαλαίου θεωρούμε πως αποτυπώνεται ευθύς εξαρχής. Είναι ενδεικτικό πως αρχικά η Ελλάδα βρισκόταν, ουσιαστικά, υπό μια τριπλή επιτροπεία, μιας και η Γαλλία, η Αγγλία και η Ρωσία είχαν λόγο στα εσωτερικά της χώρας και στη βάση του Πρωτοκόλλου του Λονδίνου την 3η Φεβρουαρίου του 1830 αναγνωρίστηκε το ανεξάρτητο ελληνικό κράτος (Κωστής, 2013,σ.167). Το εν λόγω πλαίσιο είναι πρόδηλο πως είναι συνυφασμένο με μια κατάσταση ανταγωνισμού (ανάμεσα στις μεγάλες δυνάμεις που αναφέρθηκαν λίγο πριν), ως προς την ασκηθείσα επιρροή στην Ελλάδα, η οποία μπορεί να ειπωθεί πως θέτει φραγμούς στην ανάπτυξης μιας συντεταγμένης πορείας της χώρας. Σε επιβεβαίωση της προαναφερθείσας άποψης είναι χαρακτηριστικό πως ο Ι. Καποδίστριας (δηλαδή ο πρώτος κυβερνήτης της χώρας) είχε διατελέσει υπουργός του Τσάρου και αντιμετώπιζε μια καχύποπτη συμπεριφορά από τις έτερες δύο μεγάλες δυνάμεις, γεγονός που υπήρξε συνυφασμένο με την ανάληψη του βασικού ρόλου ενίσχυσης της χώρας από τη Ρωσία (Κωστής,2013,σσ.168-169). Η συνέχεια της διακυβέρνησης του Καποδίστρια μπορεί κάλλιστα να ειπωθεί πως υπήρξε ακόμα πιο έντονη. Συνεπώς, απέναντι στην αμφισβήτηση που αντιμετώπιζε ο προαναφερθείς υιοθέτησε έναν πιο αυστηρό τρόπο διακυβερνητικής λειτουργίας και επιστέγασμα της εν λόγω μεγάλης έντασης υπήρξε η δολοφονία του τότε κυβερνήτη της Ελλάδας (Κωστής,2013,σσ.173-175).

Η περίοδος έντασης συνεχίστηκε και σε μεταγενέστερο χρόνο. Είναι χαρακτηριστικό πως μετά το κίνημα του 1843 δίνεται η δυνατότητα στον Όθωνα να προβεί στην κατάργηση των κομμάτων και παράλληλα να προχωρήσει στη συγκρότηση του δικού του κόμματος, ενώ επίσης είναι ενδεικτικό πως μέσα από το Σύνταγμα του 1844 αποδίδεται πολύ μεγάλη ισχύς στο πρόσωπο του βασιλιά

(Κωστής,2013,σσ.275-276).

Εκτός από τις προαναφερθείσες πτυχές πρέπει να επισημανθούν και οι εγγενείς αδυναμίες που χαρακτήριζαν την οικονομία της χώρας, οι οποίες (σε συνδυασμό με την πολιτική της κατάσταση) έθεταν εμπόδια στη συντεταγμένη λειτουργία της. Υπό αυτή τη βάση, ένας πολύ ανασταλτικός παράγοντας για την οικονομία της Ελλάδας αφορά την πολύ μεγάλη έλλειψη σε υποδομές, ενώ ακόμα μια προβληματική πτυχή αποτελεί ο αποκλεισμός της χώρας από τα δυτικά χρηματιστήρια (Δερτιλής,2015,σ.192). Επίσης, ένα ακόμα προσδιοριστικό χαρακτηριστικό για τη λειτουργία της χώρας σχετίζεται με το σκέλος της διοίκησης. Είναι χαρακτηριστικό πως, επί των χρόνων του Καποδίστρια και του Όθωνα, η διοίκηση της Ελλάδας οργανώθηκε χωρίς να υπάρχει μια προγενέστερη βάση, επί της οποίας θα αναπτυσσόταν, γεγονός που είχε δυσμενή αντίκτυπο στην ποιοτική στάθμη και στο κόστος των προσφερόμενων υπηρεσιών (Δερτιλής,2015,σ.405).

Η περιδίνηση της Ελλάδας συνεχίζεται και σε μεταγενέστερο χρόνο, με τον ρόλο των Μεγάλων Δυνάμεων στα εσωτερικά δρώμενα της χώρας να παραμένει ισχυρός και την ενθρόνιση του Γεωργίου του Α' να αποτελεί το επιστέγασμα των μεταξύ τους διαβουλεύσεων (Κωστής,2013,σσ.344-347).

Στη συνέχεια επί του πολιτικού σκηνικού σημαντικό ρόλο είχε η παρουσία του Τρικούπη και του Δελιγιάννη και στο πλαίσιο αυτό θεωρούμε πως πρέπει να επισημανθεί η πρωθυπουργία του πρώτου. Επί αυτής, βασικό μέλημα υπήρξε η προώθηση του κρατικού εκσυγχρονισμού και της στρατιωτικής αναδιοργάνωσης της χώρας (Κωστής,2013,σσ.444-473). Μολαταύτα, οι εν λόγω δύο προτεραιότητες υπήρξαν συνυφασμένες με υψηλό κόστος, το οποίο οδήγησε την Ελλάδα στο να απευθυνθεί στον εξωτερικό δανεισμό, ενώ απαραίτητη συνθήκη για την ευδοκίμηση αυτού ήταν η ρύθμιση των οφειλών από προγενέστερο δάνειο που είχε λάβει η χώρα (Κωστής,2013,σ.473). Εντούτοις, η σύναψη του νέου δανείου και τα αλλεπάλληλα δάνεια που ακολούθησαν δεν απέτρεψαν το νέο οικονομικό αδιέξοδο της χώρας το 1893 (Κωστής,2013,σσ.474-476). Στο μεταξύ οι ελληνικές κυβερνήσεις είχαν προστρέξει (και) στον εσωτερικό δανεισμό, γεγονός που

λειτουργήσε ανασταλτικά για την ιδιωτική οικονομία (Κωστής,2013,σσ.476-477), με την ήττα στον Ελληνοτουρκικό πόλεμο να αποτελεί την ολοκλήρωση των αρνητικών εξελίξεων που αντιμετώπισε η χώρα προς τα τέλη του 19ου αιώνα (Κωστής,2013,σ.490).

Ως εκ τούτου, ο διεθνής οικονομικός έλεγχος (που ακολούθησε του Ελληνοτουρκικού πολέμου) έθεσε φραγμό στην πτωτική πορεία της χώρας και σε συνδυασμό με την εμπιστοσύνη των διεθνών αγορών υπήρξαν καταλύτες ανάκαμψης της εγχώριας οικονομίας (Δερτιλής, 2015,σσ.866-868). Η πρώτη δεκαετία του νέου αιώνα θα σημάνει την ανάμειξη του Ελευθέριου Βενιζέλου στο πολιτικό γίνεσθαι της χώρας, με τον προαναφερθέντα να είχε θέσει ως στόχο τον πολυμερή εκσυγχρονισμό της χώρας, δηλαδή την επίτευξη μιας βελτιωτικής πορείας σε θεσμικό, οικονομικό, πολιτικό και πολιτισμικό επίπεδο (Δερτιλής,2015,σσ.946-947). Ωστόσο, προκειμένου να επιτευχθεί η άνωθεν βούληση θεωρούνταν επιβεβλημένη η εγκαθίδρυση ενός αστικού, φιλελεύθερου και δημοκρατικού καθεστώτος (Δερτιλής,2015,σ.947). Στον αντίποδα των βενιζελικών προταγμάτων βρίσκονταν τα αντιβενιζελικά κόμματα, με ένα σημαντικό μέρος των αστικών στρωμάτων να συντάσσεται με αυτά είτε λόγω των συντηρητικών του πεποιθήσεων είτε λόγω της υποστήριξης που υπήρχε στη βασιλεία (Δερτιλής,2015,σ.947).

Η περίοδος μέχρι το 1919 σηματοδότησε μια περίοδο ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας παρά τον εμφύλιο διχασμό και τις συνεχείς πολεμικές επιχειρήσεις, με τα συμβάντα του 1922 να αποτελούν έναν αναμφίβολα πολύ ισχυρό κραδασμό (Δερτιλής,2015,σ.950). Ωστόσο, μετά από το προαναφερθέν χρονικό έτος φαίνεται να επέρχεται μια ελπίδα για οικονομική και κοινωνική πρόοδο (Δερτιλής,2015,σ.980).Μολαταύτα, στη χρονική συνέχεια η χώρα κλήθηκε να αντιμετωπίσει νέες πολύ δυσμενείς καταστάσεις, απόρροια του νέου παγκοσμίου πολέμου καθώς και του εμφυλίου πολέμου. Επί αυτού του σημείου είναι σημαντικό να επισημανθεί πως στο χρονικό διάστημα 1952-1963 κυριάρχησαν στο εγχώριο πολιτικό γίνεσθαι δεξιά πολιτικά κόμματα, δηλαδή ο

Ελληνικός Συναγερμός (ΕΣ) και η Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση (ΕΡΕ), των οποίων η κυριαρχία, όπως επισημαίνει ο Νικολακόπουλος (2021,σ.40), υπήρξε συνυφασμένη με τον έλεγχο που ασκούσαν επί των κρατικών λειτουργιών, ο οποίος είχε σύστοιχο αντίκτυπο και επί του οικονομικού και κοινωνικού σκέλους, γεγονός που θεωρούμε πως καταδεικνύει με εύγλωττο τρόπο τον παραγκωνισμό που είχαν υποστεί οι αντίπαλοι της δεξιάς παράταξης. Η πιο έκδηλη αποτύπωση της δυσμενούς κατάστασης που αντιμετώπιζαν τα κόμματα της αντιπολίτευσης αποτυπώνεται στις βουλευτικές εκλογές του 1961, οι οποίες οδήγησαν σε μια ευρεία επικράτηση της ΕΡΕ, αλλά υπήρξαν συνυφασμένες με πολλές αντινομίες, γεγονός που οδήγησε τον Γ. Παπανδρέου να αμφισβητήσει με έντονο τρόπο το εκλογικό αποτέλεσμα, ενώ την αμφισβήτηση της εξέφρασε και η Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά (ΕΔΑ) (Νικολακόπουλος,2021,σσ.274-294). Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να επισημανθεί πως η κυβέρνηση της ΕΡΕ βρέθηκε αντιμέτωπη με ένα εκτενές κύμα απεργιών τόσο στον αγροτικό κόσμο όσο και στους υπαλλήλους και στους εργάτες των πόλεων, το οποίο αποτέλεσε τον καταλύτη της συνδικαλιστικής σύμπλευσης του Κέντρου και της Αριστεράς, ενώ απεργίες και κινητοποιήσεις υπήρξαν και στο χώρο της Παιδείας, με βασικό αίτημα η δαπάνη προς αυτήν να φτάσει το 15% του προϋπολογισμού (Νικολακόπουλος,2021,σσ.296-297). Συνεπώς βάσει των προαναφερθέντων, μπορεί να ειπωθεί πως διαμορφώνεται ένα διεκδικητικό πλαίσιο, επί του οποίου επιζητείται, από την τότε κυβέρνηση, η άσκηση μιας πιο επεκτατικής οικονομικής πολιτικής προς όφελος των πολιτών της χώρας, ενώ η δολοφονία του Γ. Λαμπράκη (βουλευτή της ΕΔΑ) αποτέλεσε ένα γεγονός που όξυνε με πολύ έντονο τρόπο τις αντιδράσεις απέναντι στην κυβέρνηση της ΕΡΕ (Νικολακόπουλος,2021,σσ.298-299).

Στη συνέχεια, το κόμμα της Ένωσης Κέντρου (ΕΚ) πέτυχε μια ισχυρή επικράτηση στις εθνικές εκλογές τον Νοέμβρη του 1963, η οποία υπήρξε καταλύτης ανατροπής μιας εγκαθιδρυμένης κυριαρχίας των δεξιών κόμματος (Νικολακόπουλος,2021,σ.324), ενώ στη νέα εκλογική αναμέτρηση τον Φεβρουάριο του 1964 η ΕΚ πέτυχε μια ευρεία επικράτηση έναντι της ΕΡΕ

(Νικολακόπουλος,2021,σ.328), ένα αποτέλεσμα που αντανάκλα τη σημαντική δυναμική του βασικού πολιτικού ανταγωνιστή της δεξιάς παράταξης. Επί αυτού του πλαισίου, στο στόχαστρο της νέας κυβέρνησης βρέθηκαν μηχανισμοί που είχαν καταπιεστικό χαρακτήρα και υπήρξαν συνυφασμένοι με τη δεξιά πολιτική (Νικολακόπουλος,2021,σ.342). Όμως, εντός του κυβερνώντος κόμματος υπήρχε μια έντονη κρίση, λόγω κυρίως του κυπριακού ζητήματος, ενώ εξαιτίας της σύγκρουσης του Γ. Παπανδρέου με τον βασιλιά Κωνσταντίνο υπήρξε ανατροπή της κυβέρνησης, με την προαναφερθείσα εξέλιξη να αποτελεί καταλύτη για μαζικές διαδηλώσεις ενάντια στον τελευταίο (Νικολακόπουλος,2021,σσ.348-352). Των προαναφερθέντων γεγονότων ακολούθησε μια εκτενής πολιτική περιδίνηση. Ωστόσο η πολύ σημαντική πιθανότητα σχηματισμού μιας αυτοδύναμης κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας της ΕΚ στην εκλογική αναμέτρηση τον Μάιο του 1967 αποτέλεσε τον καταλύτη για τη μη διεξαγωγή των εν λόγω εκλογών εξαιτίας της στρατιωτικής δικτατορίας (Νικολακόπουλος,2021,σ.371), μια εξέλιξη που αντανάκλα τα πολιτικά προσκόμματα που είχε να αντιμετωπίσει ο βασικός αντίπαλος της δεξιάς παράταξης, αλλά αποτυπώνει και το μέγεθος της πολιτικής αστάθειας που ταλάνιζε τη χώρα.

Μολαταύτα, και παρά τις μεγάλες πολιτικές και κοινωνικές εντάσεις, επί της περιόδου 1950-1973 η Ελλάδα σημείωσε μια πολύ υψηλή αναπτυξιακή πορεία στην οποία αναφέρεται ο Alogoskoufis (2021), ενώ αυτή επισημαίνεται και από τον Βούλγαρη (2019) και τον Καζάκο (2010). Η εν λόγω αναπτυξιακή πορεία υπήρξε συνυφασμένη με τη σταθεροποίηση των δημόσιων οικονομικών (επί κεντρώας κυβέρνησης και επί κυβέρνησης Παπάγου), αλλά και με τη νομισματική σταθεροποίηση, μέσα από την παρέμβαση του 1953, όταν σημειώθηκε μια υποτίμηση του εθνικού νομίσματος και μέσα από την παρέμβαση του 1954, όταν προωθήθηκε μια μεταρρύθμιση που αφορούσε το νομισματικό σκέλος (Alogoskoufis,2021,pp.28-29). Είναι χαρακτηριστικό πως η οικονομική ανάπτυξη που σημειώθηκε τη χρονική περίοδο μέχρι τη στρατιωτική δικτατορία του 1967 συνεχίστηκε και στη διάρκεια αυτής. Ωστόσο, επί του επταετούς καθεστώτος

σημειώθηκε υπέρβαση όσον αφορά το δημοσιονομικό σκέλος και μια σύστοιχη επέκταση όσον αφορά το πιστωτικό σκέλος (Alogoskoufis,2021,p.30). Οι προαναφερθείσες πτυχές αντανακλούν μια προσπάθεια ενίσχυσης της ζήτησης, με την εν λόγω πολιτική να είναι συνυφασμένη με αύξηση του ελλείμματος στο σκέλος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, αλλά και με την άρση της σταθερής πορείας που είχε η ελληνική οικονομία (Alogoskoufis,2021,p.30).

3.2: Ο βασικός άξονας των παρεμβάσεων στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος μέχρι το 1974

Τα όσα αναφέραμε στα προηγούμενα πεδία του παρόντος κεφαλαίου θεωρούμε πως αντανakλούν την εκτενή περιδίνηση και τα προσκόμματα που είχε να αντιμετωπίσει η Ελλάδα ως προς την άσκηση μιας συντεταγμένης, και με μακροπρόθεσμη στόχευση, πολιτικής επί των δύο πολιτικών που πραγματεύεται η μελέτη μας.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα πολιτικής ανακολουθίας κρίνουμε πως αντικατοπτρίζεται στο συνταξιοδοτικό πεδίο. Είναι χαρακτηριστικό πως το συνταξιοδοτικό πρόγραμμα των δημοσίων υπαλλήλων βρισκόταν στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος του τότε υπουργού οικονομικών Α. Σίμου (το 1861), μιας και μέχρι εκείνο το σημείο η απονομή συντάξεων γινόταν μόνο με βασιλικά διατάγματα (Τσαλίκης,2008,σσ.44-45). Ωστόσο, η αρχική πρόβλεψη, επί της οποίας θεμελιώθηκε το εν λόγω πρόγραμμα, δεν επαληθεύτηκε στην πράξη και 5 χρόνια αργότερα, από τη νομοθετική παρέμβαση του 1861, λόγω των ανεπαρκών εσόδων των ταμείων των δημοσίων υπαλλήλων, επιβλήθηκαν αναδρομικές άτοκες εισφορές, ο δυσμενής αντίκτυπος των οποίων έγινε μια προσπάθεια να αντισταθμιστεί μέσα από τη μείωση των ορίων ηλικίας (Τσαλίκης,2008,σ.49). Ένα επιπρόσθετο παράδειγμα πολιτικής ανακολουθίας, επίσης, εδράζεται στο συνταξιοδοτικό πεδίο και για μια ακόμα φορά σχετίζεται με το συνταξιοδοτικό πρόγραμμα των δημοσίων υπαλλήλων. Υπό αυτό το πρίσμα υπήρξε μια νομοθετική πράξη το 1877 που ουσιαστικά εναρμονιζόταν με την πρόθεση της τότε κυβέρνησης για περιστολή διοικητικών εξόδων και αύξηση των εσόδων του ταμείου των δημοσίων υπαλλήλων (Τσαλίκης,2008,σ.49). Ο εν λόγω στόχος υπήρξε προσπάθεια να εκπληρωθεί μέσα από τη συγχώνευση του ταμείου με τον δημόσιο προϋπολογισμό, από την αναδρομική αύξηση των εισφορών και από τη μείωση των συντάξεων κατά 10% (Τσαλίκης,2008,σ.49). Ωστόσο, οι παρεμβάσεις που σημειώθηκαν αποδείχθηκαν και πάλι ανεπαρκείς (Τσαλίκης,2008,σ.49). Στη

συνέχεια η κυβέρνηση του Ράλλη, το 1905, λαμβάνει νέα μέτρα, με τα εν λόγω μέτρα να αφορούν αυξήσεις τόσο στο ηλικιακό όριο για την απονομή σύνταξης όσο και στο ύψος των εισφορών που αυξήθηκε από 7.5% σε 9% (Τσαλίκης,2008,σσ.49-50).

Το 1923 τα μέτρα που αφορούσαν το συνταξιοδοτικό σκέλος υπήρξαν αυτή τη φορά πιο ευμενής απέναντι στους ασφαλισμένους. Συνεπώς προβλεπόταν μείωση των συντάξιμων ετών υπηρεσίας στα 20 έτη (από τα 25 έτη), παράλληλη αύξηση των συντάξιμων αποδοχών και επιβράβευση των ατόμων που αποχωρούσαν μετά από 30 χρόνια υπηρεσίας (Τσαλίκης, 2008,σ.50). Η συγκεκριμένη δέσμη μέτρων μπορεί να ειπωθεί πως ευθυγραμμίζονταν με τη συνολική προσπάθεια αντιμετώπισης του αντίκτυπου που υπήρχε στη χώρα από τα γεγονότα του 1922, με την προαναφερθείσα πολιτική να φαίνεται πως αντλεί επιρροή από την πολιτική που άσκησε ο Μπίσμαρκ στη Γερμανία (Τσαλίκης,2008,σ.89).

Το 1932, μέσα από τον Ν. 5733/1932 θεμελιώνεται το Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων (ΙΚΑ) ως ένας ενιαίος φορέας για την ασφάλιση των μισθωτών που εμπίπτουν στο καθεστώς της εξαρτημένης σχέσης εργασίας (Κυριόπουλος,2008,σ.53). Μολαταύτα, απέναντι στον προαναφερθέντα νόμο υπάρχει μια πολυμερής αντίδραση, η οποία οδηγεί στον Ν. 6298/1934 που ουσιαστικά λειτουργεί ακυρωτικά για τον Ν. 5733/1932, ενώ είναι χαρακτηριστικό πως το ΙΚΑ τίθεται σε μερική λειτουργία το 1937 (Κυριόπουλος,2008,σ.53).

Σε μεταγενέστερο χρόνο, επί του πλαισίου της μεταπολεμικής περιόδου, είναι χρήσιμες οι επισημάνσεις του Ιορδάνογλου (2020) για την πορεία της ελληνικής οικονομίας, στην οποία συμπεριλαμβάνεται και η διακριτή εξέταση της πορείας του ασφαλιστικού συστήματος στην εν λόγω χρονική περίοδο. Επί των εν λόγω επισημάνσεων θεωρούμε σημαντικό να τονιστεί το γεγονός πως η Ελλάδα είχε μεν από τις χαμηλότερες δαπάνες κοινωνικής προστασίας σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες (πιο συγκεκριμένα ήταν για μεγάλο χρονικό διάστημα μόνο πάνω από την Πορτογαλία), ωστόσο είχε την ιδιοτυπία ένα πολύ σημαντικό μέρος

των εν λόγω δαπανών να κατευθύνεται προς τη χρηματοδότηση των συντάξεων, γεγονός που τη διαφοροποιεί, και μάλιστα αισθητά, σε σχέση με τις έτερες ευρωπαϊκές χώρες (Ιορδάνογλου,2020,σσ.329-357).

Υπό αυτή τη βάση, στο συνταξιοδοτικό σκέλος, είναι χαρακτηριστικό πως με την πάροδο των ετών επερχόταν μια αρκετά εύγλωττη διαφοροποίηση στην αναλογία μεταξύ ασφαλισμένων και συνταξιούχων, με το αριθμητικό χάσμα μεταξύ των δύο κατηγοριών να αμβλύνεται με το πέρασμα του χρόνου και με τα άτομα που υπάγονταν στην κατηγορία των συνταξιούχων να κερδίζουν αριθμητικό έδαφος (Ιορδάνογλου,2020,σσ.359-411).

Η πορεία στο υγειονομικό πεδίο .Η πολιτική περιδίνηση και η οικονομική στενωπός που αντιμετώπιζε το νεότευκτο κράτος είχε αντίκτυπο και στο υγειονομικό σκέλος της χώρας. Είναι χαρακτηριστικό πως το χρονικό διάστημα 1821-1832 υπήρξε συνυφασμένο με μια πολύ μεγάλη στασιμότητα σε σχέση με τη δημόσια υγεία και την υγιεινή της Ελλάδας (Κουρέα-Κρεμαστινού,2010,σ.151). Επίσης πρέπει να επισημανθεί πως η νοσοκομειακή περίθαλψη υπήρξε συνυφασμένη με τη φιλανθρωπική δραστηριότητα, με την κρατική παρουσία να αποτυπώνεται κυρίως σε περιπτώσεις λοιμωδών νόσων (Θεοδώρου κ.α,2001,σσ.184-185). Από το 1827 και σε μεταγενέστερο χρόνο αρχίζει μια ροή δημιουργίας νοσοκομειακών μονάδων στην Αθήνα και σε διάφορες άλλες πόλεις και στην εν λόγω εξέλιξη, εκτός της φιλανθρωπίας, αξιοσημείωτο ρόλο είχε και ο εκκλησιαστικός παράγοντας (Θεοδώρου κ.α.,2001,σσ.184-185). Ωστόσο η παρουσία του ιδιωτικού τομέα παρέμενε για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα ισχνή και είναι χαρακτηριστικό πως το 1903 υπήρξε μια ισχυρή παρουσία αυτού μέσα από τη θεμελίωση της Πολυκλινικής Αθηνών (Θεοδώρου κ.α.,2001,σσ.184-185).

Πέρα από τις προαναφερθείσες πτυχές είναι σημαντικό να επισημανθεί και η αριθμητική καχεξία, όσον αφορά το ιατρικό προσωπικό της χώρας. Συνεπώς, ο αριθμός των 2.454 ατόμων το 1901 αποτελούσε το ιατρικό προσωπικό της χώρας

με την πλειονότητα των ατόμων να είχε εγκατασταθεί στις δύο μεγάλες πόλεις της Ελλάδας (Θεοδώρου κ.α., 2001,σσ.184-185).

Στα δομικά προβλήματα του εγχώριου υγειονομικού γίνεσθαι έρχεται να προστεθεί και η παράμετρος της πολιτικής αναβλητικότητας, η οποία τεκμαίρεται βάσει της επίκλησης του παραδείγματος του νόμου 346 του 1914. Ο προαναφερθείς νόμος προέβλεπε τη λειτουργία μιας κεντρικής υγειονομικής υπηρεσίας στο Υπουργείο Εσωτερικών και παράλληλη λειτουργία νομαρχιακών υγειονομικών συμβουλίων και παρουσία νομιάτρων σε κάθε νομό. Ωστόσο, τα προβλεπόμενα από το νόμο παρέμειναν σχέδια επί χάρτου, για ένα σημαντικό χρονικό διάστημα (Θεοδώρου κ.α.,2001,σσ.184-185), μια εξέλιξη που έρχεται να επιβεβαιώσει την προγενέστερη αναφορά μας περί πολιτικής αναβλητικότητας.

Εκτός των άνωθεν πτυχών κρίνουμε πως πρέπει να τονιστεί πως η δημιουργία ενός (διακριτού) υπουργείου έλαβε χώρα το 1922 (Θεοδώρου κ.α,2001,σ.186·Κουρέα-Κρεμαστινού,2010,σ.151), δηλαδή πολλές δεκάδες χρόνια μετά τη συγκρότηση του ελληνικού κράτους. Επίσης ο ερχομός ενός πολύ εκτενούς αριθμού ατόμων υπήρξε συνυφασμένος με έκτακτες ανάγκες στο υγειονομικό πεδίο, οι οποίες δεν υπήρχε η δυνατότητα να αντιμετωπιστούν με τις υφιστάμενες υποδομές, και ως εκ τούτου, για την αντιμετώπιση των έκτακτων συνθηκών, δημιουργήθηκαν 35 προσωρινά νοσοκομεία που προσέφεραν αθροιστικά 2.630 κλίνες (Θεοδώρου κ.α,2001,σσ.185-187).

Ωστόσο, σε λίγο μεταγενέστερο χρόνο σημειώθηκαν δύο σημαντικές εξελίξεις στο άνωθεν πεδίο πολιτικής. Καταρχάς, μέσα από τον νόμο 6298/1934 και τη δημιουργία του ΙΚΑ αποτυπώνεται η βούληση για την άσκηση μιας ασφαλιστικής πολιτικής υγείας (Θεοδώρου κ.α,2001,σσ.186-187·Κουρέα-Κρεμαστινού,2010,σ.155). Επίσης, μέσα από τον 965/37, ο οποίος αφορούσε την οργάνωση και την ίδρυση των δημόσιων νοσηλευτικών και υγειονομικών ιδρυμάτων, τέθηκε μια βάση προκειμένου να υπάρξει ένα ενιαίο πλαίσιο οργάνωσης και λειτουργίας των δημόσιων νοσοκομείων (Θεοδώρου κ.α,2001,σ.187). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα αριθμητικά δεδομένα που

παραθέτουν οι Θεοδώρου κ.α. (2001,σ.187), σύμφωνα με τα οποία στο διάστημα 1934-1937 σημειώθηκε μια αύξηση από 111 νοσοκομειακές μονάδες σε 117 και στον αριθμό των κλινών από 13 χιλιάδες σε 16 χιλιάδες, ενώ στο αντίστοιχο χρονικό διάστημα οι ιδιωτικές κλινικές ήταν 209 και ο αριθμός των προσφερόμενων κλινών έφτανε τις 2.300.

Στη συνέχεια η εθνική περιδίνηση (γερμανική κατοχή και εμφύλιες συγκρούσεις) υπήρξε συνυφασμένη με μια μεγάλη έλλειψη στις αναγκαίες υποδομές, η οποία σήμαινε μια μεγάλη έλλειψη σε νοσοκομειακές κλίνες και σε νοσοκομειακούς γιατρούς (Θεοδώρου κ.α, 2001,σ.187). Επίσης, η παροχή της υγειονομικής περίθαλψης γινόταν μέσα από έναν ανεργμάτιστο και σύστοιχα μη αποτελεσματικό τρόπο, κάτι που θα μπορούσε να ειπωθεί πως αποτελούσε το επιστέγασμα της πολυμερούς εμπλοκής σε αυτήν (Θεοδώρου κ.α,2001,σ.187)

3.3: Συμπεράσματα

Στο παρόν κεφάλαιο προβήκαμε στην ανάδειξη των βασικών πολιτικών και οικονομικών συνισταμένων της Ελλάδας από την ίδρυση του ελληνικού κράτους μέχρι το 1974 και επίσης επισημάναμε τον τρόπο που εξελίχθηκε, στο εν λόγω εκτενές χρονικό διάστημα, η πολιτική που αφορούσε το συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος. Η επιλογή μας να αποδώσουμε και μια ιστορική διάσταση στη μελέτη μας εκπηγάζει από τη πεποίθηση μας πως οι άνωθεν παρελθοντικές πτυχές αποτελούν τη βάση επί της οποίας αναπτύσσεται η πολιτική και η οικονομική πολιτική της χώρας από το 1974 και σε μεταγενέστερο χρόνο, με σύστοιχο αντίκτυπο στη διαδικασία της συνταξιοδοτικής και υγειονομικής μεταρρύθμισης (εναρμονιζόμενοι με τη λογική που αναπτύσσεται ο κριτικός ρεαλισμός, στον οποίον αναφερθήκαμε στο θεωρητικό κεφάλαιο).

Βάσει των όσων αναφέρθηκαν στο παρόν κεφάλαιο μπορεί να ειπωθεί (ως γενικό συμπέρασμα) πως η εκτενής πολιτική και οικονομική περιδίνηση, που αντιπροσώπευε την πορεία της Ελλάδας, είχε αντίκτυπο και επί των δύο πολιτικών που πραγματεύεται η παρούσα μελέτη, επί των οποίων οι παρεμβάσεις είχαν έναν μη συντεταγμένο/ αποσπασματικό χαρακτήρα. Το τέλος της γερμανικής κατοχής και το τυπικό τέλος του εμφυλίου πολέμου υπήρξε συνυφασμένο με την ανάδυση μιας θετικής προοπτικής στο πεδίο της οικονομίας, με τις παρεμβάσεις επί του συνταξιοδοτικού και υγειονομικού πεδίου να γίνονται πιο σαφείς στο διάστημα που ακολούθησε την αποκατάσταση της δημοκρατίας στη χώρα, όπως θα καταδειχθεί στα κεφάλαια που ακολουθούν.

Κεφάλαιο 4

Το πολιτικό και οικονομικό σκηνικό στο διάστημα 1974-1989. Οι πολιτικές στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος επί του άνωθεν διαστήματος

Εισαγωγή

Το παρόν κεφάλαιο καλύπτει το χρονικό φάσμα μεταξύ 1974 και 1989 και το περιεχόμενο του είναι πολύ σημαντικό για την ανάλυση που θα ακολουθήσει στα έτερα μέρη της παρούσας μελέτης, μιας και επί αυτού εντάσσονται τα δύο πρώτα βήματα του σχήματος που έχουμε θεμελιώσει στη βάση της αντιδραστικής αλληλουχίας. Βάσει του υλικού που έχουμε συλλέξει θεωρούμε πως τεκμαίρεται το επιχείρημα περί ισχυρής κυριαρχίας της επεκτατικής οικονομικής ιδέας, η οποία έχει σύστοιχο αντίκτυπο στις ασκούμενες πολιτικές στο συνταξιοδοτικό αλλά και στο υγειονομικό σκέλος (με εύγλωττο παράδειγμα την περίοδο της πρώτης κυβέρνησης ΠΑΣΟΚ). Επίσης, η εν λόγω κυριαρχία αντανακλά έναν ευρύ συνασπισμό που τάσσεται υπέρ της άσκησης επεκτατικών οικονομικών επιλογών, ο οποίος αντικατοπτρίζεται, αντίστοιχα, και επί των δύο πολιτικών που πραγματευόμαστε. Το προαναφερθέν πλαίσιο πολιτικής, όπως θεωρούμε πως θα καταδειχθεί εντός του κεφαλαίου, λειτουργεί ως εμπόδιο στην υιοθέτηση πολιτικών λιτότητας, μια άποψη που κρίνουμε πως επιβεβαιώνεται από τις έντονες αντιδράσεις που σημειώθηκαν απέναντι στο σταθεροποιητικό πρόγραμμα του 1985. Οι εν λόγω αντιδράσεις αποτέλεσαν και τον καταλύτη για την επιστροφή στη λογική των παροχών από την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ.

4.1: Η χρονική περίοδος από 1974-1981

Η πτώση του επταετούς στρατιωτικού καθεστώτος σήμανε το πέρασμα της χώρας σε μια νέα περίοδο, μέσα από την αποκατάσταση της δημοκρατίας στη χώρα. Όπως έχουμε επισημάνει στο ερευνητικό μας σχέδιο, η προαναφερθείσα εξέλιξη αποτελεί το **Βήμα Α**, που αποτελεί το αρχικό σημείο της αντιδραστικής αλληλουχίας που έχουμε θεμελιώσει. Επί αυτού του πλαισίου θεωρούμε πως είναι σημαντικό να σταθούμε ιδιαίτερα στην άποψη του Γ. Βούλγαρη για την εν λόγω χρονική περίοδο. Συνεπώς, σύμφωνα με τον προαναφερθέντα, την άνωθεν χρονική περίοδο σηματοδοτείται η θεμελίωση του αντιφασισμού ως προσδιοριστικού χαρακτηριστικού του πολιτικού συστήματος μετά το 1974, με τον αντιφασισμό να αντικαθιστά τον αντικομμουνισμό που αποτελούσε την πολιτική νομιμοποιητική βάση κατά τη διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου (Βούλγαρης, 2005, σσ. 25-28· Βούλγαρης, 2011, σ. 202), μια εξέλιξη που είναι πρόδηλο πως φέρνει σε μια ευνοϊκή θέση τις πολιτικές ιδέες που προτάσσουν τα κόμματα της αριστεράς.

Το προαναφερθέν πλαίσιο πολιτικής θεωρούμε πως αντανakλάται ευθύς εξαρχής στο εγχώριο πολιτικό γίνεσθαι. Συνεπώς, βάσει της ιδρυτικής διακήρυξης της ΝΔ (“Ιδρυτική διακήρυξη”, 1974) γίνεται προσπάθεια να αναδειχθεί το κόμμα ως προοδευτική δύναμη και σύστοιχα να τηρήσει αποστάσεις από τα μεταπολεμικά δρώμενα. Επίσης, είναι χαρακτηριστικό πως στην ομιλία του στο Ηράκλειο Κρήτης, ενόψει των εθνικών εκλογών του 1974, ο Καραμανλής ψέγει το επταετές στρατιωτικό καθεστώς, επιρρίπτοντας του σημαντικές ευθύνες για τα δυσμενή συμβάντα που τελέστηκαν στην Κύπρο (“Ο χθεσινός λόγος”, 1974), με την εν λόγω στηλίτευση να αντανakλά τη βούληση του προέδρου της ΝΔ να φανεί ως αντιτιθέμενος απέναντι στο καθεστώς που είχε προηγηθεί.

Από τη μεριά του ο Α. Παπανδρέου προτάσσει μια πολιτική, επί της οποίας υπάρχει συμπερίληψη των αιτημάτων που αφορούν τη μεγάλη πλειονότητα των επιμέρους κοινωνικών ομάδων και παράλληλα εμπεριέχεται η σαφής στηλίτευση των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων και της δεξιάς πολιτικής (Βούλγαρης, 2005, σσ. 67-

98). Είναι χαρακτηριστικό πως σε ομιλία του προέδρου του ΠΑΣΟΚ, ενόψει των εθνικών εκλογών του 1974, τίθεται το πρόταγμα της προώθησης των κοινωνικοποιήσεων (“Ο λόγος του Α. Παπανδρέου”, 1974), με την εν λόγω πρόταξη να είναι σύστοιχη με τη δυσμενή άποψη που έχει για τη λειτουργία του καπιταλιστικού συστήματος οργάνωσης της παραγωγής.

Επί της κυβερνητικής θητείας της ΝΔ (η οποία συνέπιπτε με τις δύο πετρελαϊκές κρίσεις) ακολουθήθηκε μια οικονομική πολιτική κεϋνσιανής λογικής, η οποία είχε αντίκτυπο και στο εισοδηματικό σκέλος (Βούλγαρης, 2005, σ.131) και σε συστοιχία με την εν λόγω πολιτική επιλογή κρίνουμε πως πρέπει να ερμηνευτεί η μεταγενέστερη πολιτική στρατηγική του προέδρου του προαναφερθέντος κόμματος. Συνεπώς, η πορεία προς τις εθνικές εκλογές του 1977 κρίνουμε πως καθιστά ακόμα πιο εύγλωττο τον ενστερνισμό της επεκτατικής οικονομικής λογικής από τον Κ. Καραμανλή, γεγονός που θεωρούμε πως αντανακλά το εύρος του συνασπισμού που τάσσεται υπέρ των επεκτατικών οικονομικών επιλογών. Είναι χαρακτηριστικό πως σε σχέση με την ασκούμενη οικονομική πολιτική ο πρόεδρος της ΝΔ δίνει έμφαση στην επίτευξη μιας σημαντικής αύξησης του ΑΕΠ, αλλά και στις πολύ υψηλές αυξήσεις που υπήρξαν στις αποδοχές των εργαζομένων, δηλαδή κατά 66% στους άνδρες και κατά 83% στις γυναίκες (“Την ίδια πολιτική”, 1977). Ωστόσο, πρέπει να επισημανθεί πως βάσει της αποτύπωσης, που αφορά την ποσοστιαία διάρθρωση εξόδων σε ότι αφορά τις τρέχουσες συναλλαγές των ασφαλιστικών οργανισμών, στο διάστημα 1975-1980 παρατηρείται μια μικρή πτώση στο σκέλος των συντάξεων και η μεγάλη διόγκωση παρατηρείται το 1982 και το 1983 (Προβόπουλος, 1987, σ.39).

Επίσης, ο Α. Παπανδρέου κινείται στο ίδιο μήκος κύματος με τη στρατηγική που είχε υιοθετήσει, όσον αφορά το οικονομικό σκέλος, προ των εθνικών εκλογών του 1974. Στο πλαίσιο αυτό ο πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ (εφόσον το κόμμα του επικρατούσε στις εκλογές) επισημαίνει τη βούληση του να προωθήσει τις τιμαριθμικές αυξήσεις στις συντάξεις και τη δωρεάν, ιατρική, φαρμακευτική και νοσοκομειακή περίθαλψη (“Το ΠΑ.ΣΟ.Κ υπόσχεται”, 1977), με τις εν λόγω αναφορές

να έχουν πρόδηλη σημασία για εμάς, μιας και σχετίζονται άμεσα με τις δύο πολιτικές που πραγματεύεται η παρούσα μελέτη.

Ωστόσο, παρά την εκτενή επεκτατική εισοδηματική πολιτική που ακολουθούν οι κυβερνήσεις της ΝΔ (Βούλγαρης,2005,σσ.134-136), επί του υγειονομικού πεδίου φαίνεται πως, εντός του εν λόγω κόμματος, δεν υπήρχε συμφωνία ως προς την κατεύθυνση των αλλαγών που πρέπει να προωθηθούν. Υπό αυτή τη βάση, ο Σ. Δοξιάδης, που διετέλεσε υπουργός Υγείας για το διάστημα 1978-1981, προτείνει μια σειρά μέτρων που κάλυπταν σε εκτενές εύρος τις λειτουργίες που αφορούσαν τον τομέα υγείας⁸, με τα εν λόγω μέτρα να επικρίνονται από ένα άκαμπτο μέρος εντός της ΝΔ και να προσδιορίζονται ως σοσιαλιστικά (Σίσσουρας,2012,σσ.62-63), ενώ ο τότε υπουργός βρέθηκε χωρίς την επιβεβλημένη πολιτική στήριξη (Κυριόπουλος,2019,σ.35).

Σε μεταγενέστερο χρόνο, προ των εθνικών εκλογών του 1981, ο νέος πρόεδρος της ΝΔ, Γ. Ράλλης θα μπορούσε να ειπωθεί πως επηρεάζεται από την πολιτική δυναμική που είχε αναπτύξει το κόμμα του ΠΑΣΟΚ. Στο πλαίσιο αυτό προσπαθεί να προτάξει τον οιονεί κίνδυνο για τη δημοκρατία της χώρας, σε περίπτωση εκλογικής νίκης του προαναφερθέντος κόμματος (“Ο <<δεκάλογος>> του κ. Ράλλη”,1981). Όσον αφορά το οικονομικό σκέλος, ο Γ. Ράλλης φαίνεται να προσπαθεί να διαφοροποιηθεί από έναν αμιγή ενστερνισμό της επεκτατικής οικονομικής λογικής. Υπό αυτή τη βάση θέτει ως προτάγματα: την προσπάθεια ταχύρυθμης ανάπτυξης, την πίστη στην ελεύθερη επιχειρηματική πρωτοβουλία και την επικρότηση του δημιουργικού ζήλου των ιδιωτών, με το κράτος να λειτουργεί

8 Την άποψη πως η παρουσία του Σ. Δοξιάδη στο Υπουργείο Υγείας συνέδεσε τη χώρα με τον σύγχρονο κόσμο μας εξέφρασε η συνέντευξη 12 (Ακαδημαϊκός,2021). Επίσης πρέπει να επισημανθεί πως η περίοδος της υπουργίας του Σ. Δοξιάδη συνέπεσε με τη διακήρυξη της Άλμα-Άτα, η οποία υιοθετήθηκε από τα μέλη του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (ΠΟΥ) και της UNICEF, με την εν λόγω διακήρυξη να είναι συνυφασμένη με τη στρατηγική του ΠΟΥ που αναγνώριζε την υγεία ως καθολικό δικαίωμα και είχε ως σύστοιχο στόχο την άμβλυνση των ανισοτήτων στο σκέλος της υγείας, συναρτώντας την εν λόγω παράμετρο με την κοινωνική και οικονομική εξέλιξη (Φιλαλήθης,2021). Συνεπώς μπορεί κάλλιστα να ειπωθεί πως η πρωτοβουλία του τότε υπουργού της κυβέρνησης της ΝΔ υπήρξε εναρμονισμένη με μια ευρύτερη οπτική σε ότι αφορά τη φροντίδα υγείας.

υποστηρικτικά στην ιδιωτική πρωτοβουλία (“Ο <<δεκάλογος>> του κ. Ράλλη”,1981).

Στη δική του ομιλία ο Α. Παπανδρέου, προ των εθνικών εκλογών του 1981, στην Αθήνα θέτει στο επίκεντρο της επιχειρηματολογίας του τη λειτουργία του κράτους. Υπό αυτή τη βάση σκιαγραφεί μια κατάσταση (επί της κρατικής λειτουργίας) που έχει σχηματοποιηθεί από τη χρόνια παραμονή της δεξιάς στην εξουσία και προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι αντινομίες της κρατικής λειτουργίας ο πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ υπόσχεται: τη χειραφέτηση των δημοσίων υπηρεσιών από τον κομματικό παράγοντα, την ενίσχυση της συνδικαλιστικής δραστηριότητας, τη συμμετοχή των εργαζομένων στη διοίκηση των δημόσιων επιχειρήσεων και την προώθηση έμπειρων ηγεσιών σε αυτές (“Ναι στη μεγάλη”,1981· “Έχετε να διαλέξετε”,1981).

Επιπρόσθετα, ο πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ φαίνεται να προτάσσει έναν πολιτικά δισυπόστατο στόχο, ο οποίος έγκειται (αφενός) στην προώθηση αυστηρών μέτρων για τη μείωση του κόστους στις δημόσιες επιχειρήσεις και (αφετέρου) στην υιοθέτηση μιας επεκτατικής οικονομικής πολιτικής, που θα είναι συνυφασμένη με την τιμαριθμική προσαρμογή των μισθών και των ημερομισθίων για τους εργαζόμενους της χώρας (“Ναι στη μεγάλη”,1981· “Έχετε να διαλέξετε”,1981). Εκτός των προαναφερθέντων πτυχών, επί των δύο πολιτικών που πραγματεύεται η παρούσα μελέτη, ο Α. Παπανδρέου μπορεί να ειπωθεί πως προκρίνει, με εύγλωττο τρόπο, την επεκτατική οικονομική λογική. Ως προς το συνταξιοδοτικό σκέλος, υπόσχεται την καθιέρωση εθνικών κατώτατων ορίων συντάξεων, προκειμένου να έχουν οι συνταξιούχοι μια αξιοπρεπή διαβίωση, με τον εν λόγω στόχο να θεωρείται πως θα επιτευχθεί και μέσω της τιμαριθμικής προσαρμογής των συντάξεων. Επίσης τίθεται ως μελλοντικός στόχος να φτάσει το ύψος των συντάξεων το 80% των εν ενεργεία αποδοχών στα 35 έτη (“Ναι στη μεγάλη”,1981· “Έχετε να διαλέξετε”,1981). Σε ότι αφορά το υγειονομικό πεδίο ο πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ διαβεβαιώνει για έναν εθνικό φορέα υγείας και την προώθηση ιδίων δικαιωμάτων στην περίθαλψη για όλους τους πολίτες, ενώ στις βασικές του στοχεύσεις συμπεριλαμβάνεται η επέκταση των υποδομών υγείας πέρα από τα μεγάλα αστικά

κέντρα (“Ναι στη μεγάλη”,1981· “Έχετε να διαλέξετε”,1981). Συνεπώς, η πραγματοποίηση της εν λόγω πρόταξης θα ήταν συνυφασμένη με την προώθηση ενός πυκνού δικτύου κέντρων υγείας και με την αποκέντρωση της νοσοκομειακής περίθαλψης, μέσα από την ίδρυση μεγάλων νοσοκομειακών μονάδων σε κάθε περιφέρεια της χώρας (“Ναι στη μεγάλη”,1981· “Έχετε να διαλέξετε”,1981) .

4.2: Η χρονική περίοδος 1981-1985

Η εκλογική επικράτηση του ΠΑΣΟΚ στις εθνικές εκλογές του 1981, με μια ευρεία διαφορά και με μια ισχυρή κοινοβουλευτική πλειοψηφία (“Εκλογικά αποτελέσματα”,χ.χ.) του έδινε τη δυνατότητα να ασκήσει απρόσκοπτα τις πολιτικές του. Αυτή η ευχέρεια κινήσεων φαίνεται πως υπήρξε ικανή συνθήκη προκειμένου, το προαναφερθέν κόμμα, να δρομολογήσει πολλές από τις πολιτικές που ευαγγελιζόταν όταν βρισκόταν στη θέση της αντιπολίτευσης.

Υπό αυτή τη βάση, και σε σχέση με το σχήμα αντιδραστικής αλληλουχίας που έχουμε θεμελιώσει , μπορεί να ειπωθεί πως **το Βήμα Β** (υπογραφή της συνθήκης για την ένταξη στην ΕΟΚ το 1981), δεν φαίνεται να εμποδίζει την υιοθέτηση επεκτατικών οικονομικών επιλογών. Είναι χαρακτηριστικό πως η εισοδηματική πολιτική της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ χαρακτηρίστηκε από σημαντικές αυξήσεις τόσο για τους μισθούς όσο και για τα ημερομίσθια, με τους μισθωτούς που βρίσκονταν στη χαμηλή κλίμακα να έχουν σημαντικό όφελος και με τις σημαντικές αυξήσεις να βρίσκουν πεδίο αποτύπωσης τόσο στον ιδιωτικό όσο και στον ευρύτερο δημόσιο τομέα (Βούλγαρης,2005,σσ.161-164). Μολαταύτα, ένα παράλληλο χαρακτηριστικό γνώρισμα της πρώτης κυβερνητικής περιόδου του ΠΑΣΟΚ υπήρξε (και) η ελλειμματικότητα στο δημοσιονομικό σκέλος (Βούλγαρης,2005,σσ.164-169), με τον αντίκτυπο του εν λόγω χαρακτηριστικού της ελληνικής οικονομίας να καταδεικνύεται στα μεταγενέστερα κεφάλαια της μελέτης μας.

Μια από τις βασικές παρεμβάσεις της πρώτης κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ σχετίζεται με την ίδρυση του Εθνικού Συστήματος Υγείας (ΕΣΥ) και επί αυτής της βάσης είναι σημαντικό να αναδειχθούν οι υπέρμαχοι της εν λόγω κυβερνητικής παρέμβασης, καθώς και το πλαίσιο εναντίωσης απέναντι σε αυτή⁹. Ως εκ τούτου

9 Όπως επισημαίνεται από τον Carpenter (2003) το προγενέστερο σχέδιο του Σ. Δοξιάδη άσκησε επιρροή σε σημαντικές πτυχές του προγράμματος του ΠΑΣΟΚ στο υγειονομικό σκέλος, επί του

υπέρ της μεταρρύθμισης τασσόταν (πέραν του κυβερνώντος κόμματος) και το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας (ΚΚΕ), με την ΕΔΑ να διατηρεί επιφυλάξεις (Αυγερινός,2013,σ.157). Στον αντίποδα το κόμμα της ΝΔ εκπροσώπησαν βουλευτές που είχαν ως επικεφαλής τον Γιάννη Κεφαλογιάννη, ο οποίος διεμήνυσε πως δεν επρόκειτο να γίνει αποδεκτή η εν λόγω μεταρρυθμιστική παρέμβαση και επίσης απορριπτόταν η προοπτική διαλόγου επί αυτής (Αυγερινός,2013,σ.157). Το κόμμα της ΝΔ συνεπικουρούσε ο φίλα προσκείμενος σε αυτήν τύπος, ενώ αντιδράσεις σημειώθηκαν από τον Ιατρικό Σύλλογο Αθηνών (ΙΣΑ), όπως επίσης και από τον Πανελλήνιο Ιατρικό Σύλλογο (ΠΙΣ) (Αυγερινός,2013,σ.157).

Εκτός των προαναφερθέντων είναι σημαντικό να επισημάνουμε πως μέσα από τον ιδρυτικό νόμο του ΕΣΥ (Νόμος 1397/1983) προβλεπόταν (μεταξύ άλλων): 1) η διαίρεση της χώρας σε υγειονομικές περιφέρειες, 2) η μετατροπή των νοσοκομείων σε Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου (ΝΠΔΔ) και η απαγόρευση που αφορούσε την ίδρυση και την επέκταση των ιδιωτικών κλινικών, 3) η καθιέρωση του θεσμού που αφορά τον μόνιμο νοσοκομειακό γιατρό που είχε πλήρη και αποκλειστική απασχόληση, 4) η ίδρυση κέντρων υγείας (Οικονόμου,2004,σ.202).

οποίου (όπως αναφέραμε σε λίγο προγενέστερο χρόνο) υπήρξαν σθεναρές αντιστάσεις εντός της ΝΔ.

4.3: Η χρονική περίοδος 1985-1989

Η πορεία προς τις εθνικές εκλογές του 1985 είχε ως βασικά σημεία αναφοράς τον πρόεδρο του ΠΑΣΟΚ Α. Παπανδρέου και τον πρόεδρο της ΝΔ Κ. Μητσοτάκη, ενώ πρέπει να επισημανθεί πως ο τελευταίος είχε αποχωρήσει, προ της επταετούς δικτατορίας, από την ΕΚ δημιουργώντας πολλές αντιδράσεις την τότε περίοδο.

Η εν λόγω παράμετρος μπορεί να ειπωθεί πως επηρεάζει την επιχειρηματολογία του Α. Παπανδρέου στην ομιλία του στην Αθήνα, ενώ ο πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ στέκεται, επίσης, στη χρόνια παρουσία της δεξιάς παράταξης στα κυβερνητικά δρώμενα της χώρας (“Το ποτάμι της αλλαγής”,1985 · “Αύριο κρίνεται”,1985). Εκτός των άνωθεν πτυχών, επί του οικονομικού πεδίου, ο προαναφερθείς προσπαθεί να αμαυρώσει τη φιλελεύθερη επίκληση του Κ. Μητσοτάκη, συνδέοντας την με την πολιτική του νεοφιλελευθερισμού και με τα πρόσωπα των Θάτσερ και Ρήγκαν (“Το ποτάμι της αλλαγής”,1985 · “Αύριο κρίνεται”,1985). Είναι ενδεικτικό πως ο Α. Παπανδρέου θεωρεί πως η κυριαρχία της αγοράς (με την οποία είναι συνυφασμένος ο νεοφιλελευθερισμός) θα έχει ως αντίκτυπο: 1) την ενίσχυση των μονοπωλίων, 2) έναν δυσμενή αντίκτυπο στους επιχειρηματίες μικρής και μεσαίας κλίμακας και 3) μια σημαντική απομείωση του κράτους πρόνοιας (“Το ποτάμι της αλλαγής”,1985 · “Αύριο κρίνεται”,1985), με τις εν λόγω επισημάνσεις να καταδεικνύουν την απόρριψη των πολιτικών λιτότητας από τον πρόεδρο του ΠΑΣΟΚ.

Στον αντίποδα της ομιλίας του Α. Παπανδρέου κινήθηκε ο πρόεδρος της ΝΔ, Κ. Μητσοτάκης στη δική του προεκλογική ομιλία. Είναι ενδεικτικό πως ο προαναφερθείς καταλογίζει στο κόμμα του ΠΑΣΟΚ πολιτική ανωριμότητα και συνυφαίνει το εν λόγω κόμμα με απειλή για τη χώρα και σύστοιχα με εθνική αβεβαιότητα (“Επανάληψη γνωστών υποσχέσεων”,1985). Επικουρικά (και προφανώς για να αντικρούσει την επιχειρηματολογία του Α. Παπανδρέου) ο Κ. Μητσοτάκης αποδίδει στο κόμμα του μια σύγχρονη, δημοκρατική, φιλελεύθερη και προοδευτική υπόσταση, που έρχεται σε αντιδιαστολή με την πολιτική που

ενστερνίζεται το αντίπαλο κόμμα (“Επανάληψη γνωστών υποσχέσεων”,1985).

Η επόμενη ημέρα των εθνικών εκλογών του 1985 βρήκε και πάλι το κόμμα του ΠΑΣΟΚ στα κυβερνητικά ηνία της χώρας (“Εκλογικά αποτελέσματα”,χ.χ.). Ωστόσο, φαίνεται πως η κατάσταση της εγχώριας οικονομίας ήταν πολύ δυσχερής και απαιτούσε τη λήψη μέτρων. Για τη δυσμενή κατάσταση της ελληνικής οικονομίας φέρεται να είχε ενημερώσει ο τότε διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδας, Δ. Χαλικιάς, τον Α. Παπανδρέου, προ των εθνικών εκλογών του 1985, επισημαίνοντας τον κίνδυνο της χρεοκοπίας (Στεργίου,2017). Στο ύστερο χρονικό διάστημα των εθνικών εκλογών η ανάληψη του Υπουργείου Οικονομικών από τον Κ. Σημίτη σηματοδότησε μια προσπάθεια για: τη μείωση του ελλείμματος στον δημόσιο τομέα, τη βελτίωση στο σκέλος του ισοζυγίου πληρωμών και την προσπάθεια τιθάσευσης των πληθωριστικών πιέσεων που αντιμετώπιζε η χώρα. Προκείμενου να εκπληρωθούν οι στόχοι της τότε κυβέρνησης προωθείται η εφάπαξ υποτίμηση της δραχμής (σε ποσοστό 15%), ενώ υπήρξε αλλαγή και στο σκέλος της Αυτόματης Τιμαριθμικής Αναπροσαρμογής (ΑΤΑ) και μέσα από αυτήν οι επικείμενες αυξήσεις στους μισθούς των εργαζομένων στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα δεν προβλεπόταν να ξεπεράσουν την αύξηση της ΑΤΑ (Βούλγαρης, 2005,σσ.287-297· Γκαργκάνας κ.α,1989).

Η ομιλία του προέδρου του ΠΑΣΟΚ στην κοινοβουλευτική ομάδα του κόμματος του αντικατοπτρίζει μια διαφορετική λογική σε σχέση με τα επεκτατικά οικονομικά προτάγματα που έθετε στο παρελθόν ο Α. Παπανδρέου. Είναι χαρακτηριστικό πως τα μέτρα λιτότητας που προωθεί η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ συνυφαίνονται με την ανάγκη να χαραχθεί μια πολιτική που θα επιφέρει σταθερότητα στην εγχώρια οικονομία, με την εν λόγω στόχευση να θεωρείται πως θα εκπληρωθεί μέσα από: τη μείωση των ελλείμματος που υπήρχε στο πεδίο του ισοζυγίου πληρωμών, τη μείωση των ελλειμμάτων που χαρακτήριζαν τον δημόσιο τομέα και ιδίως από τη μείωση των ελλειμμάτων που υπήρχαν στις δημόσιες επιχειρήσεις και οργανισμούς, τα οποία τροφοδοτούσαν τα ελλείμματα στο σκέλος του ισοζυγίου πληρωμών (“Τι τόνισε χθες”,1985).

Όπως προαναφέραμε σημαντικό ρόλο στην προώθηση του σταθεροποιητικού προγράμματος είχε ο Κ. Σημίτης, μέσα από τον ρόλο του υπουργού Οικονομικών, ο οποίος σε ομιλία του εναρμονίζεται με τα προτάγματα που είχε θέσει ο πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ σχετικά με την αναγκαιότητα λήψης μέτρων λιτότητας. Συνεπώς, και από τη δική του μεριά ο Κ. Σημίτης τονίζει την προβληματική παράμετρο του ισοζυγίου πληρωμών, που συσχετίζεται με την έλλειψη ανταγωνιστικότητας της χώρας (Γκαργκάνας κ.α,1989,σσ.52-53). Επίσης, δίνεται (από το μέρος του) μεγάλη έμφαση στην αναγκαιότητα μείωσης του ελλείμματος στον κρατικό προϋπολογισμό και στην ανάγκη μείωσης των ελλειμμάτων στον δημόσιο τομέα (Γκαργκάνας κ.α,1989,σ.57), ενώ αναδεικνύεται η βούληση της τότε κυβέρνησης για προώθηση μιας μορφής διοίκησης, που θα είναι λιγότερο κοστοβόρα, αλλά συνάμα θα είναι περισσότερο αποτελεσματική και παραγωγική (Γκαργκάνας κ.α,1989,σ.59), με την προαναφερθείσα πτυχή να συνδέεται με τη λογική του Νέου Δημόσιου Μάνατζμεντ, στην οποία θα αναφερθούμε σε λίγο μεταγενέστερο χρόνο.

Μολαταύτα, τα εν λόγω μέτρα πυροδότησαν ένα σημαντικό κύμα αντίδρασης από συνδικαλιστικές οργανώσεις, ενώ έντονες στηλιτεύσεις σημειώθηκαν και στο εσωτερικό του ΠΑΣΟΚ, οι οποίες οδήγησαν στη διαγραφή συνδικαλιστικών και κομματικών στελεχών (“Πίεση με κύμα απεργιών”,1985). Εκτός των άνωθεν αντιδράσεων, απέναντι στην πολιτική της τότε κυβέρνησης ήταν και ο πρόεδρος της ΝΔ, ο οποίος κατηγορεί το ΠΑΣΟΚ για παραπλάνηση του ελληνικού λαού και για άρνηση διαλόγου είτε με τις ενδιαφερόμενες κοινωνικές τάξεις είτε με τα κόμματα της Βουλής (“Η ομιλία του κ. Μητσοτάκη”,1985), με το προαναφερθέν πλαίσιο να θεωρούμε πως αντανάκλα τις μεγάλες δυσκολίες που υπήρχαν για την άσκηση πολιτικών οικονομικής λιτότητας και σύστοιχα να καταδεικνύει το έλλειμμα ισχύος του συνασπισμού που τάσσεται υπέρ των αλλαγών που θα διασφάλιζαν την ευμενή πορεία της ελληνικής οικονομίας.

Ο αντίκτυπος των εν λόγω αντιδράσεων φαίνεται πως υπήρξε καταλυτικός για την πολιτική μεταστροφή της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ και την (εκ νέου)

υιοθέτηση της επεκτατικής οικονομικής λογικής. Είναι χαρακτηριστικό πως ο Α. Παπανδρέου (πιθανότατα για να δικαιολογήσει την αλλαγή πολιτικής από την κυβέρνηση του) τονίζει σε ομιλία του πως μέσα από το σταθεροποιητικό πρόγραμμα της περιόδου 1985-1987 μπήκαν οι βάσεις που θα επέτρεπαν τη χάραξη μιας αναπτυξιακής πολιτικής από το 1988 και σε μεταγενέστερο χρόνο (“Τέλος στη λιτότητα”,1985).

Η υιοθέτηση της επεκτατικής οικονομικής λογικής υπήρξε συνυφασμένη με την απομάκρυνση του Κ. Σημίτη από τη θέση του υπουργού Οικονομικών και την ανάθεση του εν λόγω υπουργείου στον Δ. Τσοβόλα. Οι πολιτικές που ασκήθηκαν επί θητείας του τελευταίου είχαν ως αντίκτυπο τη σημαντική αύξηση των πραγματικών αμοιβών των εργαζομένων, αλλά είχαν, ταυτοχρόνως, δυσμενή αντίκτυπο στο σκέλος του πληθωρισμού και των δημοσίων οικονομικών (Βούλγαρης, 2005,σσ.343-345).

Κλείνοντας την ανάλυση που σχετίζεται με την πολιτική μεταστροφή του ΠΑΣΟΚ κρίνουμε σημαντικό να αναδείξουμε την άποψη του Ν. Διαμαντούρου επί του θέματος. Ο προαναφερθείς αποδίδει μια συμβολική σημασία στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, καθώς θεωρεί πως καταδεικνύει ανάγλυφα τη μετατροπή κοινωνικών στρωμάτων, που λειτούργησαν στο παρελθόν ως φορείς και καταλύτες αλλαγής, σε δυνάμεις περιχαράκωσης και συντήρησης (Διαμαντούρος,2000,σσ.64-67). Ωστόσο, επί αυτής της οπτικής, θέλουμε να επισημάνουμε πως το διακύβευμα της αλλαγής στο παρελθόν δεν υπήρξε συνυφασμένο με την άσκηση μιας πολιτικής οικονομικής λιτότητας. Συνεπώς, η υιοθέτηση μέτρων που εδράζονταν στη βάση της προαναφερθείσας οικονομικής λογικής σηματοδοτούσε μια νέα κατάσταση σε σχέση με τις οικονομικές πολιτικές που ακολουθήθηκαν από το 1974 και σε μεταγενέστερο χρόνο. Μολαταύτα, θα συμφωνήσουμε με τον συμβολικό χαρακτήρα που προσδίδει ο Ν. Διαμαντούρος στην άνωθεν χρονική περίοδο, μιας και κρίνουμε πως αυτή αντικατοπτρίζει την μη διαίωνιση των πολιτικών οικονομικής λιτότητας λόγω της πολυμερούς αντίδρασης που σημειώνονται απέναντι σε αυτές, γεγονός που θεωρούμε πως αποτυπώνεται,

σε σημαντικό βαθμό, μέχρι την υπαγωγή της χώρας στο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής.

4.4: Η διελκυστίνδα ιδεών σε διεθνές επίπεδο

Στα προγενέστερα πεδία του παρόντος κεφαλαίου αναφερθήκαμε στο πολιτικό και οικονομικό γίνεσθαι της Ελλάδας στο χρονικό φάσμα 1974-1989, επισημαίνοντας (παράλληλα) την πορεία που ακολουθήθηκε στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο, που αποτελούν τις δύο πολιτικές που πραγματεύεται η παρούσα μελέτη. Ωστόσο είναι πρόδηλο πως οι εγχώριες εξελίξεις δεν πρέπει να αναλύονται αυτοτελώς, αλλά είναι ανάγκη να ερμηνεύονται και σε συνάρτηση με το διεθνές περιβάλλον. Υπό αυτό το πρίσμα, πρέπει να τονιστούν οι αμφισβητήσεις που είχε υποστεί η μεταπολεμική συναίνεση και οι οποίες αναδείχθηκαν, με εύγλωττο τρόπο, τη δεκαετία του 1970 λόγω, κυρίως, των πετρελαϊκών κρίσεων. Οι εν λόγω αμφισβητήσεις, εδράζονται, σε σημαντικό βαθμό, στη δημοσιονομική κρίση του κράτους, με το πρόβλημα να έγκειται στον ρυθμό αύξησης των δημοσίων δαπανών σε σχέση με τη φορολογική βάση (Cerny,2008). Επιπρόσθετα, βρισκόταν σε αμφισβήτηση το μοντέλο των νεοκορπορατιστικών διευθετήσεων, ενώ κυριαρχούσαν οι φόβοι για οικονομική στασιμότητα και ύφεση και επίσης είχε παύσει ο κανόνας του χρυσού, ο οποίος αποτελούσε σημαντική πτυχή του συστήματος Bretton Woods (Cerny,2008), με το εν λόγω σύστημα να συνδέεται με την περίοδο άνθησης της σοσιαλδημοκρατικής πολιτικής.

Η αμφισβήτηση της μεταπολεμικής συναίνεσης υπήρξε συνυφασμένη (και) με τις αυξανόμενες πιέσεις στη λειτουργία του κράτους πρόνοιας (Pierson,2001,pp.80-104), το οποίο αποτέλεσε ένα σημαντικό σημείο αναφοράς για τις πολιτικές που ασκήθηκαν σε πλείστες χώρες την περίοδο μετά τον πόλεμο και επί του οποίου εντάσσεται το συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος. Συνεπώς, στον αντίποδα των μεταπολεμικών πολιτικών προτάσσεται η λογική του Νέου Δημόσιου Μάνατζμεντ και επί αυτού του πλαισίου θεωρούμε πως είναι σημαντικό να επισημάνουμε τα προσδιοριστικά χαρακτηριστικά του, με ορισμένες βασικές πτυχές αυτού να είναι: οι περικοπές στους προϋπολογισμούς, η προώθηση μετρήσιμων παραμέτρων, οι ιδιωτικοποιήσεις, η προώθηση στρατηγικών πλάνων, η

προώθηση του ανταγωνισμού και επίσης η χρήση της πληροφοριακής τεχνολογίας (Gruening,2001).

4.5: Απολογισμός κεφαλαίου υπό το θεωρητικό πρίσμα

Έχοντας ως βάση τα όσα αναφέρθηκαν στο τέταρτο κεφάλαιο, επί της παρούσας υποενότητας θα προσεγγίσουμε το άνωθεν περιεχόμενο υπό το πρίσμα των τεσσάρων υποθέσεων εργασίας που έχουμε θεμελιώσει.

Υπενθυμίζουμε πως η πρώτη υπόθεση εργασίας μας τεκμαίρεται στη βάση της αντιδραστικής αλληλουχίας και σύμφωνα με αυτή θεωρείται πως ***εντός μιας αντιδραστικής αλληλουχίας εφόσον δεν υπάρξει ένα γεγονός που να λειτουργεί ως καταλύτης αλλαγής τότε υπάρχει θεσμική αδράνεια***, με το περιεχόμενο του παρόντος κεφαλαίου να κρίνουμε πως επαληθεύει την άνωθεν υπόθεση σε ότι αφορά την πολιτική που ακολουθήθηκε στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος.

Στο πλαίσιο αυτό, βάσει της ανάλυσης μας, θεωρούμε πως προκύπτει πως η αποκατάσταση της δημοκρατίας στη χώρα **(Βήμα Α)** υπήρξε συνυφασμένη με την κυριαρχία της επεκτατικής οικονομικής λογικής. Σε ότι αφορά τη ΝΔ, η εν λόγω άποψη θεωρούμε πως τεκμαίρεται μέσα: 1) από την ιδρυτική διακήρυξη του κόμματος, 2) από την επεκτατική οικονομική πολιτική της κυβέρνησης της ΝΔ (ωστόσο σε ότι αφορά τη διάρθρωση εξόδων που αφορούν τις τρέχουσες συναλλαγές των ασφαλιστικών οργανισμών, στο διάστημα 1975-1980 παρατηρείται μια μικρή πτώση στο σκέλος των συντάξεων, όπως σημειώσαμε και προηγουμένως) και 3) από τις επικλήσεις του Κ. Καραμανλή προ των εθνικών εκλογών του 1977. Από τη δική του μεριά ο Α. Παπανδρέου ενστερνίζεται με ακόμα πιο εύγλωττο τρόπο (σε σχέση με τον Κ. Καραμανλή) την επεκτατική οικονομική λογική, με την πρώτη κυβέρνηση του κόμματος του να εναρμονίζεται στην εν λόγω πρόταση, με σύστοιχο αντίκτυπο στη συνταξιοδοτική και υγειονομική πολιτική. Επίσης, επί των δύο πολιτικών που πραγματεύεται η παρούσα μελέτη, καταδεικνύεται ότι η ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ **(Βήμα Β)** δεν λειτούργησε ως καταλύτης προώθησης παρεμβάσεων που θα συνέβαλαν στη διασφάλιση μιας ευμενούς οικονομικής κατάστασης στα άνωθεν δύο πεδία πολιτικής.

Η δεύτερη υπόθεση εργασίας μας στοιχειοθετείται στη βάση της έννοιας της διακοπτόμενης ισορροπίας (η οποία εμπίπτει στο αναλυτικό φάσμα του ιστορικού θεσμισμού) και βάσει αυτής θεωρείται πως **οι εκτενείς θεσμικές αλλαγές είναι συνυφασμένες με περιόδους κρίσης και στις έτερες χρονικές περιόδους παρουσιάζεται μια σταθερή και προσαυξητική θεσμική πορεία.** Συνεπώς, βάσει των ευρημάτων μας, η άνωθεν υπόθεση βρίσκει εν μέρει πεδίο επαλήθευσης. Υπό αυτό το πρίσμα, ως διάστημα οικονομικής κρίσης μπορεί να ιδωθεί η χρονική περίοδος του 1985, με τον τότε διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας να επισημαίνει τον άμεσο κίνδυνο χρεοκοπίας που αντιμετώπιζε η χώρα και με την τότε κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ να υιοθετεί μέτρα λιτότητας, τα οποία δεν είναι συνυφασμένα με αλλαγές επί του συνταξιοδοτικού και του υγειονομικού πεδίου. Επίσης, επί των έτερων χρονικών διαστημάτων η ΝΔ (1974-1981) δεν προωθεί αξιόλογες παρεμβάσεις στα δύο προαναφερθέντα πεδία πολιτικής, ενώ η πρώτη κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ ενστερνίζεται μια εύγλωττη επεκτατική πολιτική στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο (με την εν λόγω πολιτική να βρίσκεται στην αντιδιαστολή της λογικής που επιδιώκει μια ευμενή πορεία στα δύο πεδία πολιτικής).

Η τρίτη υπόθεση εργασίας τεκμαίρεται στη βάση του πλαισίου συνασπισμών υπεράσπισης και βάσει αυτής θεωρείται πως **όταν δεν υπάρχει ένας ευνοϊκός συσχετισμός ισχύος για τον συνασπισμό που τάσσεται υπέρ της μεταρρύθμισης τότε παρουσιάζεται θεσμική αδράνεια,** με την εν λόγω υπόθεση να κρίνουμε πως επαληθεύεται βάσει του περιεχομένου του παρόντος κεφαλαίου.

Στο πλαίσιο αυτό πρέπει να ειπωθεί πως το διακύβευμα της μεταρρύθμισης (δηλαδή της προώθησης αλλαγών που θα διασφαλίζουν μια ευμενή οικονομική κατάσταση) δεν φαίνεται να τίθεται (στο χρονικό διάστημα 1974-1989) στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο. Στον αντίποδα θεωρούμε, πως βάσει της ανάλυσης μας, προκύπτει ένας ευρύς συνασπισμός που είναι υπέρμαχος των επεκτατικών οικονομικών επιλογών, με σύστοιχο αντίκτυπο και στην πολιτική που ασκείται στο σκέλος των συντάξεων (που είναι εύγλωττος στην περίπτωση της

πρώτης κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ), αλλά και σε ότι αφορά την υγειονομική πολιτική (με την ίδρυση του ΕΣΥ να αποτελεί την πιο σημαντική εξέλιξη). Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα της έλλειψης ισχύος του συνασπισμού που τάσσεται υπέρ της μεταρρύθμισης θεωρούμε πως τεκμαίρεται από τις πολυμερείς αντιδράσεις που σημειώθηκαν απέναντι στο σταθεροποιητικό πρόγραμμα της περιόδου 1985-1987, λόγω των οποίων η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ υιοθέτησε εκ νέου την επεκτατική οικονομική λογική.

Καταληκτικά η υπόθεση εργασίας που έχουμε στοιχειοθετήσει στη βάση της έννοιας της πολιτικής ηγεσίας θεωρεί πως **μια πολιτική ηγεσία που είναι σαφώς υπέρμαχη της θεσμικής αλλαγής αποτελεί καταλύτη για την προώθηση αυτής και σύστοιχα πως όταν μια πολιτική ηγεσία δεν είναι σαφώς υπέρμαχη της θεσμικής αλλαγής αποτελεί καταλύτη αδράνειας**. Όπως έχουμε ήδη αναφέρει στο ερευνητικό σχέδιο της παρούσας μελέτης ως θεσμική αλλαγή θεωρούμε την προώθηση παρεμβάσεων, επί των δύο πολιτικών που πραγματευόμαστε, που θα λειτουργούν ως μια ουσιαστική προσπάθεια διασφάλισης της οικονομικής τους ισορροπίας και θα είναι εναρμονισμένες με τη λογική που διέπει το Νέο Δημόσιο Μάνατζμεντ. Συνεπώς, βάσει του εν λόγω πλαισίου μπορεί να ειπωθεί πως η άνωθεν υπόθεση εργασίας βρίσκει πεδίο επαλήθευσης (βάσει της θεώρησης πως όταν μια πολιτική ηγεσία δεν είναι σαφώς υπέρμαχη της θεσμικής αλλαγής τότε αποτελεί καταλύτη θεσμικής αδράνειας). Υπό αυτό το πρίσμα είναι χαρακτηριστικό πως η πολιτική που ασκεί η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ (1981-1985) στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος είναι εναρμονισμένη με τις οικονομικές προτάξεις του Α. Παπανδρέου, προ των εθνικών εκλογών του 1981, μολαταύτα οι εν λόγω παρεμβάσεις δεν είναι συνυφασμένες με τη λογική που έχουμε αποδώσει στον όρο “θεσμική αλλαγή”. Σε προγενέστερο χρόνο, προ των εθνικών εκλογών του 1974 και του 1977, ο Κ. Καραμανλής δεν προτάσσει την αναγκαιότητα της μεταρρύθμισης, με την κυβερνητική περίοδο της ΝΔ (1974-1981) να μην είναι συνυφασμένη με αξιοσημείωτες παρεμβάσεις στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος. Επίσης, προ των εθνικών εκλογών του 1985, ο Α. Παπανδρέου δεν θέτει σαφείς οικονομικές

προτάξεις, με την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ να μετατοπίζεται από το σταθεροποιητικό πρόγραμμα στον ενστερνισμό της επεκτατικής οικονομικής πολιτικής.

Κεφάλαιο 5

Από την εκπεφρασμένη πρόθεση για εναρμόνιση στις οικονομικές επιταγές της ΕΕ στην πρόταξη της επεκτατικής οικονομικής λογικής

Εισαγωγή

Το παρόν κεφάλαιο καλύπτει το χρονικό φάσμα 1990-1996 και επί του εν λόγω χρονικού φάσματος συμπεριλαμβάνεται μια πολύ σημαντική εξέλιξη για το πολιτικό και οικονομικό γίνεσθαι της χώρας, δηλαδή η υπογραφή της Συνθήκης του Μάαστριχτ. Στη βάση της ανάλυσης μας τεκμαίρεται πως η εν λόγω Συνθήκη αναδεικνύει την αναγκαιότητα για προώθηση αλλαγών στο πεδίο της ελληνικής οικονομίας και σύστοιχα στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο. Την εκπεφρασμένη βούληση του Κ. Μητσοτάκη (προ των εθνικών εκλογών του 1990) για εναρμόνιση της χώρας στις οικονομικές επιταγές της ΕΕ ακολουθεί η προώθηση αλλαγών επί κυβέρνησης ΝΔ (1990-1993) στα δύο πεδία πολιτικής που πραγματεύεται η παρούσα μελέτη. Μολαταύτα οι εν λόγω πολιτικές παρεμβάσεις (παρότι δεν εντάσσονταν στο φάσμα των έντονων αλλαγών) συναντούν εκτενείς αντιδράσεις, οι οποίες είναι δηλωτικές της ισχύος του συνασπισμού που τάσσεται ενάντια στη μεταρρύθμιση στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο της χώρας. Οι αντιδράσεις απέναντι στην πολιτική που άσκησε η κυβέρνηση της ΝΔ αποτέλεσαν τον καταλύτη για την πρόταξη της επεκτατικής οικονομικής λογικής (προ των εθνικών εκλογών του 1993) και για την εναρμόνιση της πολιτικής που υιοθέτησε η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ (στα άνωθεν δύο πεδία πολιτικής) στην προαναφερθείσα λογική.

5.1: Η εκλογική αναμέτρηση του 1990 και τα ορόσημα της περιόδου 1990-1993

Οι εθνικές εκλογές του 1990 αποτέλεσαν το καταληκτικό μέρος μιας εκτενούς περιόδου πολιτικής αστάθειας¹⁰ με το κόμμα της ΝΔ να επικρατεί και να σχηματίζει κυβέρνηση (“Εκλογικά αποτελέσματα”, χ.χ.). Στο πλαίσιο της εν λόγω εκλογικής αναμέτρησης φαίνεται να αποκτά δυναμική η ιδέα της μεταρρύθμισης (γεγονός που καταδεικνύει έναν προδρομικό αντίκτυπο της Συνθήκης του Μάαστριχτ), με την προαναφερθείσα δυναμική να είναι πιο έκδηλη βάσει των προταγμάτων που θέτει ο Κ. Μητσοτάκης και πιο συγκεχυμένη βάσει της ρητορικής που υιοθετεί ο Α. Παπανδρέου.

Συνεπώς, επί του προεκλογικού χρόνου, θεωρούμε πως είναι χαρακτηριστικά τα λεγόμενα του Κ. Μητσοτάκη, στη συγκέντρωση της ΝΔ στην Αθήνα, στην οποία καλεί σε υπερψήφιση του κόμματος του προκειμένου να αποφευχθεί η χρεοκοπία και η καταστροφή της χώρας (Τζαννετάκος, 1990). Προκειμένου να ενισχύσει την επιχειρηματολογία του ο πρόεδρος της ΝΔ επικαλείται μια επιστολή του Ζακ Ντελόρ μέσα από την οποία επισημαίνεται η αναγκαιότητα για τη λήψη μέτρων (Τζαννετάκος, 1990), προκειμένου να παύσει η κατιούσα πορεία της οικονομίας και να εναρμονιστεί η χώρα με τις ευρωπαϊκές επιταγές. Πράγματι, η επιστολή Ντελόρ έκρουε τον κώδωνα του κινδύνου, μιας και τόνιζε την επιδείνωση της οικονομικής και δημοσιονομικής κατάστασης στην Ελλάδα, γεγονός που σηματοδοτούσε την αναγκαιότητα λήψης μέτρων και την

10 Είχαν προηγηθεί οι εθνικές εκλογές της 18ης Ιουνίου του 1989. Προ των εν λόγω εκλογών ο Α. Παπανδρέου φαίνεται να επιθυμεί τη συγκρότηση μιας δημοκρατικής πλειοψηφίας (“Τελική επίθεση”, 1989), ενώ ο Κ. Μητσοτάκης ζητά την ευκαιρία να δοκιμαστεί στο πρωθυπουργικό αξίωμα (“Μητσοτάκης: Δοκιμάστε με”, 1989). Στην εν λόγω εκλογική αναμέτρηση η ΝΔ πετυχαίνει την πρωτιά χωρίς την επίτευξη κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας. Ακολουθούν νέες εθνικές εκλογές της 5ης Νοεμβρίου 1989, προ των οποίων ο Α. Παπανδρέου κάνει πολιτικό άνοιγμα προς τον Συνασπισμό της Αριστεράς (“Πρόταση από Ανδρέα”, 1989), ενώ ο Κ. Μητσοτάκης υποστηρίζει την ανάγκη επίτευξης αυτοδυναμίας του κόμματος του (“Μίλησε για χρεοκοπία”, 1989). Και στις προαναφερθείσες εθνικές εκλογές το κόμμα της ΝΔ πετυχαίνει την εκλογική πρωτιά και πάλι όμως χωρίς την επίτευξη της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας.

εκπόνηση ενός πολυετούς προγράμματος, ώστε να επέλθει, προοπτικά, η εξισορρόπηση της εθνικής οικονομίας (Παπαχελάς,2019,σσ.165-166).

Από τη δική του μεριά ο πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ υιοθετεί (επίσης) την ιδέα της μεταρρύθμισης. Είναι ενδεικτικό πως το σύνθημα που είχε ως προμετωπίδα το κόμμα του ΠΑΣΟΚ στη συγκέντρωση που πραγματοποιήθηκε στο Ηράκλειο της Κρήτης ήταν **“Τώρα. Μεταρρύθμιση Παντού”** (Φάτσης,1990). Ωστόσο, ο Α. Παπανδρέου, όπως προκύπτει από την προεκλογική ομιλία του στην Αθήνα, επιθυμεί να καταστήσει διακριτή τη μεταρρυθμιστική προοπτική μιας ενδεχόμενης κυβέρνησης του κόμματος του (σε σχέση με μια ενδεχόμενη κυβέρνηση της ΝΔ). Υπό αυτό το πρίσμα ο Α. Παπανδρέου προτάσσει την άποψη πως ο νεοφιλελευθερισμός, που θεωρεί πως ενστερνίζεται η ΝΔ, αποτελεί μια εγγύηση που οδηγεί στο χάος και είναι συνυφασμένος με τον θάτσερισμό. Ο τελευταίος, σύμφωνα με τον πρόεδρο του ΠΑΣΟΚ, έχει ως στόχο την αποδόμηση του κράτους πρόνοιας, με την εν λόγω στόχευση να συνδέεται με την προώθηση της αસυδοσίας, με απολύσεις και επίσης με πολύ μεγάλη μείωση των μικρών επιχειρήσεων (Φάτσης,1990).

Υπό αυτό πλαίσιο, ο Α. Παπανδρέου υποστηρίζει την αναγκαιότητα των μεταρρυθμίσεων με στόχο τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της χώρας και δίνει έμφαση στις παρεμβάσεις στον δημόσιο τομέα (Φάτσης,1990). Παράλληλα, ωστόσο, επιθυμεί να προσδώσει μια διακριτή προοπτική στη μεταρρύθμιση σε περίπτωση εκλογικής επικράτησης του κόμματος του. Επί αυτής της βάσης, κάνει λόγο για την αναγκαιότητα εκπόνησης ενός κοινωνικού συμβολαίου, το οποίο θα αποβλέπει: στην επίτευξη σταθεροποίησης της οικονομίας, στην προώθηση της αναπτυξιακής της πορείας και στον εκσυγχρονισμό της, στην προστασία του εισοδήματος των εργαζομένων και επίσης στην προστασία του περιβάλλοντος (Φάτσης,1990).

Βάσει των προαναφερθέντων μπορεί να ειπωθεί πως ο Α. Παπανδρέου προσπαθεί να προσδώσει στην ευρωπαϊκή πορεία της χώρας τον χαρακτήρα μιας αμφίρροπης μάχης (μια στρατηγική που τον διαφοροποιεί από τον Κ. Μητσοτάκη),

επί της οποίας η προστασία των λαϊκών στρωμάτων θα αποτελεί βασικό πολιτικό μέλημα. Επίσης προτεραιότητα θα αποτελεί η προώθηση της λειτουργίας του κράτους πρόνοιας (το οποίο ο πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ θεωρεί πως αποδομείται μέσα από τις νεοφιλελεύθερες πολιτικές), στο οποίο εντάσσονται οι δύο πολιτικές που πραγματεύεται η παρούσα μελέτη. Υπό την προαναφερθείσα βάση το διεκδικητικό πλαίσιο που θέτει ο Α. Παπανδρέου, σε ότι αφορά την παρουσία της χώρας στο ευρωπαϊκό γίγνεσθαι, αντικατοπτρίζεται βάσει μιας ομιλίας του στη Βουλή, εξ αφορμής της συζήτησης για τη Συνθήκη του Μάαστριχτ. Σε αυτή κάνει λόγο για την αντίθεση των χωρών του ευρωπαϊκού νότου με τις χώρες του βορρά:

Στα πλαίσια της ΕΟΚ σωβεί πάντα η σύγκρουση βορρά και νότου και αυτό γιατί η ενιαία αγορά στην απουσία μιας άλλης πολιτικής σύγκλισης και συνοχής πολύ υψηλότερου επιπέδου, οξύνει τις αντιθέσεις, οξύνει τις ανισότητες, όχι μόνο ανάμεσα σε κράτη – μέλη, αλλά και σε περιοχές, οι οποίες είναι καθυστερημένες και περιοχές που είναι προχωρημένες (Μαλούχος,2011).

Οι προαναφερθείσες προτάξεις του Α. Παπανδρέου εδράζονται μεν σε ένα διεκδικητικό πεδίο, αλλά παράλληλα θεωρούμε πως απεικονίζουν και τη διαφοροποίηση από τα ριζοσπαστικά προτάγματα που αυτός έθετε λίγο χρονικό διάστημα μετά την ίδρυση του ΠΑΣΟΚ . Η εν λόγω διαφοροποίηση είναι χρήσιμο να ιδωθεί σε συνάρτηση με την πορεία των ιδεών πολιτικής των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων (στην πολιτική οικογένεια των οποίων ανήκει το ΠΑΣΟΚ). Υπό αυτό το πρίσμα είναι χαρακτηριστικό πως ο Moschonas (2002,p.265) επισημαίνει πως στο πλαίσιο της ΕΕ μια ενδεχόμενη άσκηση διαφορετικής οικονομικής πολιτικής είναι συνυφασμένη με τομές και (συναφώς) με εκλογικό ρίσκο. Ως εκ τούτου, τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα παρουσιάζονται ως θιασώτες του μέτρου (Moschonas,2002,p.265), γεγονός που, σύμφωνα με τον προαναφερθέντα, συνδέεται με μια εν γένει υστέρηση των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων στο πεδίο των ιδεών (Moschonas, 2009), μια άποψη που αξίζει να κρατήσουμε ενόψει της ανάλυσης που θα ακολουθήσει στα επόμενα μέρη της μελέτης μας.

Η εκλογική επικράτηση της ΝΔ υπήρξε συνυφασμένη με μια ισχυρή

κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Η πολιτική της νέας κυβέρνησης φαίνεται να εναρμονίζεται στα προτάγματα που έθετε ο Κ. Μητσοτάκης προ των εθνικών εκλογών του 1990 (γεγονός που όπως έχουμε επισημάνει αντικατοπτρίζει την επιρροή της Συνθήκης του Μάαστριχτ επί της αντιδραστικής αλληλουχίας). Είναι χαρακτηριστικό πως οι Pappas&Dinas (2006) θεωρούν πως η τότε κυβέρνηση της ΝΔ υιοθέτησε ένα πρόγραμμα που εδραζόταν σε μια νεοφιλελεύθερη βάση, το οποίο κρίνουν πως δεν υπήρξε επιτυχές. Παράλληλα το εν λόγω πρόγραμμα συνδέεται, από τους προαναφερθέντες, με τη δημιουργία λαϊκών αντιδράσεων, ενώ επισημαίνεται πως και η εσωκομματική υποστήριξη ήταν ελλιπής (Pappas&Dinas,2006), γεγονός που καταδεικνύει πως ο συνασπισμός υπέρ της μεταρρύθμισης στα πεδία της εγχώριας οικονομίας είχε μια περιορισμένη δυναμική.

5.1.1: Οι συνασπισμοί επί του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού στη βάση της κυβερνητικής παρέμβασης το 1990. Όπως επισημάνθηκε στα προηγούμενα πεδία του παρόντος κεφαλαίου, ο Κ. Μητσοτάκης θέτει σε προεκλογικό χρόνο την αναγκαιότητα της προώθησης μεταρρυθμίσεων προκειμένου να μπει η εγχώρια οικονομία σε μια ευμενή πορεία, με την πολιτική της κυβέρνησης του να προσπαθεί να εναρμονιστεί στα εν λόγω προτάγματα. Υπό αυτό το πλαίσιο, και βάσει της ανάλυσης που ακολουθεί, μπορεί να ειπωθεί πως και η πολιτική που ακολουθείται στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό σκέλος στοιχίζεται με την εν λόγω προσπάθεια, η οποία, ωστόσο, συναντά σθεναρές αντιστάσεις (και είναι σύστοιχη με έναν λιγότερο ισχυρό συνασπισμό υπέρ της μεταρρύθμισης σε σχέση με τον συνασπισμό που τάσσεται ενάντια στη μεταρρύθμιση), παρά το γεγονός πως δεν επιφέρει πολύ εκτενείς αλλαγές.

Στη βάση αυτή πρέπει να επισημανθεί πως η βούληση της τότε κυβέρνησης για την προώθηση αλλαγών στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό συνάντησε εξ αρχής

δυναμικές κινητοποιήσεις και οι εν λόγω κινητοποιήσεις οδήγησαν τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας Κ. Καραμανλή να προτρέψει τον τότε πρωθυπουργό να μεταθέσει για μεταγενέστερο χρόνο τις αλλαγές στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό σκέλος, με τον Κ. Μητσοτάκη να αποδέχεται την εν λόγω μετάθεση (Τζαννετάκος,1990). Επίσης, είναι χαρακτηριστικό πως φαίνεται να υπάρχει διχογνωμία και αντιθέσεις εντός της κυβέρνησης για την πολιτική που αυτή ασκεί (Τζαννετάκος,1990), με τις προαναφερθείσες πτυχές να θεωρούμε πως έρχονται να ενισχύσουν την άποψη μας περί μειωμένου ισχύος του συνασπισμού που είναι υπέρ της μεταρρύθμισης σε σχέση με τον συνασπισμό που τάσσεται ενάντια στη μεταρρύθμιση.

Τα όσα ελέχθησαν στα Θερινό Τμήμα της Βουλής (την 24η Σεπτεμβρίου 1990), εξ αφορμής του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού νομοσχεδίου που έφερε η κυβέρνηση της ΝΔ, αντικατοπτρίζουν τις διακριτές οπτικές σε σχέση με τη συνταξιοδοτική μεταρρύθμιση. Συνεπώς, υπάρχει, από τη μια πλευρά, η επιχειρηματολογία υπέρ της μεταρρύθμισης και χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής είναι η τοποθέτηση του Σιούφα (1990). Ο προαναφερθείς, εκπροσωπώντας τη ΝΔ, επισημαίνει την πολύ μεγάλη ανάγκη να ψηφιστεί το νομοσχέδιο της κυβέρνησης, μιας και το ασφαλιστικό της χώρας βρισκόταν σε κατάσταση κατάρρευσης (Σιούφας,1990). Επίσης, και ο εισηγητής του νομοσχεδίου Σωτηρόπουλος (1990) δίνει έμφαση στα μεγάλα ελλείμματα που ταλάνιζαν το ασφαλιστικό σύστημα της χώρας και στο ευρύ πλέγμα που αφορά τις νομικές διατάξεις αυτού, με τον προαναφερθέντα να θεωρεί πως βάσει του νομοσχεδίου της κυβέρνησης προωθούνται διορθωτικές παρεμβάσεις σε αυτές τις δύο πτυχές.

Στον αντίποδα βρίσκεται η επιχειρηματολογία που αναπτύσσει στην ομιλία του στη Βουλή ο εκπρόσωπος του ΠΑΣΟΚ, Βερυβάκης (1990), βάσει της οποίας καταδεικνύεται η απόρριψη της οικονομικής λιτότητας. Συνεπώς στο πλαίσιο της εν λόγω επιχειρηματολογίας, ο προαναφερθείς θεωρεί πως, μέσα από την κυβερνητική παρέμβαση, επέρχεται ένας πολύ δυσμενής αντίκτυπος για τους ασφαλισμένους και τους συνταξιούχους.

Από τη δική της μεριά η εκπρόσωπος του Συνασπισμού, Δαμανάκη (1990),

μπορεί να ειπωθεί πως στην ομιλία της υιοθετεί μια επαμφοτερίζουσα στάση. Είναι χαρακτηριστικό πως επί αυτής αποδέχεται την προβληματική κατάσταση του ασφαλιστικού συστήματος της χώρας και την αναγκαιότητα λήψης μέτρων. Ωστόσο, παράλληλα, επισημαίνει πως τα μέτρα που προτείνει η κυβέρνηση της ΝΔ δεν είναι μονόδρομος, επιβεβαιώνοντας την επαμφοτερίζουσα στρατηγική που της αποδώσαμε και τοποθετώντας (επί της ουσίας) το κόμμα που εκπροσωπεί στο συνασπισμό που τάσσεται ενάντια στη μεταρρύθμιση στο συνταξιοδοτικό πεδίο.

Επίσης, επί της αποτύπωσης των αντιτιθέμενων συνασπισμών που υπήρχαν εξ αφορμής της κυβερνητικής παρέμβασης στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό (πίνακας 2) πρέπει να επισημανθεί και η πρόδηλη υποστήριξη της ΕΕ σε παρεμβάσεις που έχουν ως στόχο τη συγκράτηση των δαπανών στο σύστημα (έχουμε ήδη αναφερθεί στην επιστολή Ντελόρ επί της οποίας ζητούνταν η λήψη οικονομικών μέτρων από την ελληνική κυβέρνηση). Στον αντίποδα βρίσκονται τα συνδικάτα που αντιδρούν, μέσω απεργιακών κινητοποιήσεων, στις αλλαγές που προωθεί η κυβέρνηση της ΝΔ (Τζαννετάκος,1990).

Πίνακας 2. Οι συνασπισμοί επί του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού πεδίου εξ αφορμής της κυβερνητικής παρέμβασης του 1990

Συνασπισμός υπέρ της μεταρρύθμισης	Συνασπισμός ενάντια στη μεταρρύθμιση
Κυβέρνηση ΝΔ (είναι χαρακτηριστική ωστόσο η διχογνωμία και οι αντιθέσεις εντός του κυβερνώντος κόμματος), ΕΕ	ΠΑΣΟΚ, Συνασπισμός, συνδικαλιστικοί φορείς

5.1.2: Οι βασικότερες πτυχές του νόμου 1902/1990. Οι παρεμβάσεις που προωθούνται μέσα από τον νόμο 1902/90 μπορεί κάλλιστα να ειπωθεί (όπως έχουμε ήδη αναφέρει) πως εναρμονίζονται με τα προεκλογικά προτάγματα του πρόεδρου της ΝΔ, Κ. Μητσοτάκη, γεγονός που καταδεικνύει την επιρροή που ασκεί η Συνθήκη του Μάαστριχτ επί της αντιδραστικής αλληλουχίας, χωρίς, ωστόσο, οι εν λόγω αλλαγές να έχουν έντονο χαρακτήρα. Συνεπώς, στη βάση των επισημάνσεων του Σιούφα (2013, σσ.11-12) ως σημαντικές πτυχές του εν λόγω νόμου μπορούν να επισημανθούν τα κάτωθι:

- Θέσπιση ορίου ηλικίας συνταξιοδότησης των δημοσίων πολιτικών υπαλλήλων και σύστοιχα αύξηση των ορίων ηλικίας σε ότι αφορά τον ευρύτερο δημόσιο τομέα.
- Καθιέρωση κρατήσεων που αφορούν τις συντάξεις των δημοσίων υπαλλήλων και των υπάλληλων των Δημόσιων Επιχειρήσεων και Οργανισμών (ΔΕΚΟ).
- Υπολογισμός της σύνταξης για τα άτομα που είχαν προσληφθεί από 1.1.1983 σε πενήνκοστά αντί για τριακοστά πέμπτα (σε ότι αφορά τα 35 έτη ασφάλισης).
- Κίνητρα παραμονής στην υπηρεσία μέσα από την αύξηση της σύνταξης των δημοσίων υπαλλήλων.
- Αύξηση που αφορά το κατώτατο όριο ημερών εργασίας προκειμένου να υπάρχει συνταξιοδότηση από το ΙΚΑ λόγω γήρατος από 4050 ημέρες σε 4500 ημέρες.

5.1.3: Οι συνασπισμοί επί του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού στη βάση της κυβερνητικής παρέμβασης το 1992. Τον νόμο 1902/90 ακολούθησε ο νόμος 1976/91, ο οποίος εξειδίκευε ουσιαστικά κάποιες ρυθμίσεις του πρώτου νόμου (Σιούφας, 2013, σ.23). Στη συνέχεια αποτυπώνεται μια νέα παρέμβαση της ΝΔ στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό σύστημα, η οποία υπήρξε σημείο αναφοράς στη μεταγενέστερη (μεταρρυθμιστική) πορεία του εν λόγω συστήματος. Όπως συνέβη στην περίπτωση της ασφαλιστικής/ συνταξιοδοτικής παρέμβασης του 1990, έτσι και το 1992 επί της κυβερνητικής πολιτικής υπήρξαν δύο διακριτοί συνασπισμοί με τον έναν να τάσσεται υπέρ της μεταρρύθμισης και τον έτερο να απορρίπτει τη λογική της οικονομικής λιτότητας (με τους εν λόγω συνασπισμούς να αποτυπώνονται στον πίνακα 3).

Υπό αυτή τη βάση, στο πλαίσιο της διαμόρφωσης της παρέμβασης του 1992 συγκροτήθηκε μια επιστημονική επιτροπή σε συμφωνία της κυβέρνησης, των συνδικάτων και των κοινωνικών εταίρων τον Μάιο του 1991, ενώ παράλληλα συγκροτήθηκε μια επιστημονική γραμματεία που θα συνεπικουρούσε το έργο της επιτροπής. Ωστόσο, γρήγορα παρουσιάστηκαν διαφωνίες, που οδήγησαν στην αποχώρηση των εκπροσώπων των συνδικαλιστικών οργανώσεων από την επιτροπή και τη γραμματεία (Πέτρουλας κ.α, 1992). Η αποχώρηση των εκπροσώπων των συνδικαλιστικών οργανώσεων σηματοδότησε την εκπόνηση μιας διακριτής μελέτης από τους Πέτρουλα κ.α (1992), η οποία μπορεί να ειπωθεί πως απορρίπτει τη λογική της πολιτικής λιτότητας στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό σύστημα. Συνεπώς, επί αυτής αναφέρεται μεν η διόγκωση των ελλειμμάτων της κοινωνικής ασφάλισης και επισημαίνεται η σημαντικότητα της σχέσης που έχει η τελευταία με την παραγωγική διαδικασία (Πέτρουλας κ.α, 1992). Παράλληλα, ωστόσο, αναδεικνύεται η τάση της καπιταλιστικής συσσώρευσης, να αποσπά όλο και περισσότερο προϊόν που παράγεται από την οικονομία (Πέτρουλας κ.α, 1992). Στο πλαίσιο αυτό, οι πολιτικές που λειτουργούν υποστηρικτικά στη διαδικασία συσσώρευσης, θεωρούνται ο θεμέλιος λίθος της δημιουργίας ελλειμμάτων, με τα

εν λόγω ελλείμματα να επιδεινώνονται μέσα από τον τρόπο διαχείρισης των πόρων της κοινωνικής ασφάλισης (Πέτρουλας κ.α,1992).

Από την άλλη μεριά το Πόρισμα της Επιστημονικής Επιτροπής για την αναμόρφωση του ασφαλιστικού συστήματος φαίνεται να κινείται σε μια διαφορετική λογική σε σχέση με τη μελέτη των Πέτρουλα κ.α (1992). Είναι χαρακτηριστικό πως ο πρόεδρος της επιτροπής, Ρ. Φακιολάς, επισημαίνει τη δυσμενή δημογραφική πορεία της χώρας, η οποία αντικατοπτρίζεται μέσα από τη μείωση της αναλογίας μεταξύ συνταξιούχων/ μη συνταξιούχων (Σιούφας,2013,σσ.56-60). Επίσης, ο προαναφερθείς επισημαίνει τις κοινές συνισταμένες που υπήρχαν μεταξύ των μελών της επιτροπής σε ότι αφορά τις ενδεδειγμένες παρεμβάσεις στο σύστημα, επί των οποίων συμπεριλαμβάνεται μεταξύ άλλων η αναγκαιότητα εκπόνησης αναλογιστικών και λοιπών μελετών στους ασφαλιστικούς φορείς, προκειμένου να είναι εύγλωττη η σχέση μεταξύ των παροχών τους και των εσόδων τους (Σιούφας, 2013,σσ.56-60)¹¹.

Η διακριτή οπτική σε σχέση με την πορεία του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού δεν αφορά μόνο το πεδίο των επιστημόνων, αλλά βρίσκει πεδίο αποτύπωσης και εντός Βουλής (την 8η Σεπτεμβρίου 1992 και την 9η Σεπτεμβρίου 1992). Υπό αυτό το πλαίσιο είναι ενδεικτική η τοποθέτηση του εκπροσώπου της ΝΔ, Γεωργαλιού (1992), βάσει της οποίας επισημαίνεται, ουσιαστικά, η αναγκαιότητα της προώθησης μέτρων λιτότητας στο σύστημα. Είναι χαρακτηριστικό πως ο προαναφερθείς δίνει έμφαση: στα μικρότερα ηλικιακά όρια συνταξιοδότησης που ίσχυαν στην Ελλάδα σε σχέση με άλλες χώρες της ΕΟΚ, στην υπερπαραγωγή αναπηρικών συντάξεων, ειδικά στο ΙΚΑ, και στο υψηλό ποσοστό αναπλήρωσης συντάξεων, που σε μερικές περιπτώσεις έφθανε το 200%.

11 Εκτός του Πορίσματος της Επιστημονικής Επιτροπής για την αναμόρφωση του ασφαλιστικού συστήματος της Ελλάδας και το σχέδιο έκθεσης που εκπόνησε το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) το 1992 τάσσεται υπέρ της αναγκαιότητας παρεμβάσεων στο προαναφερθέν σύστημα. Επί του εν λόγω σχεδίου αναδεικνύεται η τάση της συνεχούς αύξησης του κόστους των συντάξεων σε συνάρτηση με το ΑΕΠ της χώρας και η σαφής υπέρβαση του κόστους συντάξεων σε σχέση με τον μέσο όρο του ΟΟΣΑ. Επίσης, στη βάση του διανεμητικού συστήματος ασφάλισης, η μείωση στο σκέλος των παροχών και η αύξηση της ηλικίας για συνταξιοδότηση τίθενται ως επιλογές για τη μείωση των δαπανών (Σιούφας,2013,σσ.381-393).

Στον αντίποδα της κυβερνητικής πολιτικής στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό βρίσκονται τα κόμματα της αντιπολίτευσης. Στο πλαίσιο της εν λόγω εναντίωσης ο εκπρόσωπος του ΠΑΣΟΚ, Πάγκαλος (1992), ψέγει την κυβερνητική πολιτική για πρόθεση επιβάρυνσης των χαμηλών συντάξεων, ενώ θεωρεί πως θα μπορούσε να επιβληθεί ειδική φορολογία στα υψηλά εισοδήματα. Επιπρόσθετα, ο προαναφερθείς στηλιτεύει την (κατ' αυτόν) προνομιακή αντιμετώπιση, που τυγχάνουν ορισμένες επαγγελματικές ομάδες, όπως οι αστυνομικοί, οι στρατιωτικοί και οι κληρικοί και επισημάνει ως κύριο αντίκτυπο της κυβερνητικής παρέμβασης τη μεταβίβαση πόρων από τους ασφαλισμένους προς ταμεία και από εκεί στον κρατικό κορβανά.

Επίσης, επικριτικός απέναντι στην κυβερνητική παρέμβαση ήταν και ο εκπρόσωπος του ΚΚΕ, Παφίλης (1992), σύμφωνα με τον οποίο το επίμαχο νομοσχέδιο αποσκοπούσε στην κατάργηση του κοινωνικού χαρακτήρα της ασφάλισης, εντασσόμενο στην ίδια λογική που είχαν υιοθετήσει προγενέστεροι ασφαλιστικοί νόμοι της τότε κυβέρνησης.

Στην προαναφερθείσα διεγκυστίνδα πρέπει να προσθέσουμε την πάγια υποστήριξη της ΕΕ σε παρεμβάσεις που έχουν ως στόχο τη συγκράτηση των δαπανών στο σύστημα (υπενθυμίζουμε την επιστολή Ντελόρ), ενώ την αντίθεση τους εκφράζουν τα συνδικάτα που απεργούν λόγω των προωθούμενων μέτρων στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό ("Νέο <<όχι>>", 1992).

Το εκτενές πλαίσιο εναντίωσης που υπήρχε απέναντι στις πολιτικές οικονομικής λιτότητας στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό φαίνεται να θέτει φραγμούς στην ένταση της μεταρρύθμισης, με την κυβέρνηση της ΝΔ να λαμβάνει υπόψιν την παράμετρο του πολιτικού αντίκτυπου που θα υπήρχε στην περίπτωση υιοθέτησης μιας πολιτικής πιο εκτενούς λιτότητας. Τα λόγια του Δ. Σιούφα είναι χαρακτηριστικά:

Η δημιουργία δύο διαφορετικών συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης κατακρίθηκε από πολλούς, ότι μετακυλίζει τα βάρη των παλαιών γενεών στις νέες

γενεές. Αυτό ήταν πράγματι γεγονός και το ξέραμε πολύ καλά. Όμως! Με τις κρατούσες τότε κοινωνικές συνθήκες και τη στάση που τήρησε η τότε αντιπολίτευση και τα εξ' αυτής εξαρτώμενα συνδικάτα, προκειμένου τα τελευταία να διατηρήσουν τα "κεκτημένα τους", για τις προνομιούχες ομάδες τις οποίες εκπροσωπούσαν, δεν μπορούσε εκείνη τη στιγμή να γίνει κάτι παραπάνω (Σιούφας,2013,σ.29).

Πίνακας 3. Οι συνασπισμοί επί του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού πεδίου εξ αφορμής της κυβερνητικής παρέμβασης του 1992

Συνασπισμός υπέρ της μεταρρύθμισης	Συνασπισμός ενάντια στη μεταρρύθμιση
Κυβέρνηση ΝΔ (είναι χαρακτηριστική, ωστόσο, η παραδοχή Σιούφα για συγκεκριμένες πολιτικές δυνατότητες της κυβέρνησης ως προς την προώθηση της μεταρρύθμισης), ΕΕ, ΔΝΤ, μέρος επιστημόνων	ΠΑΣΟΚ, ΚΚΕ, συνδικαλιστικοί φορείς,μέρος επιστημόνων

5.1.4: Οι βασικότερες πτυχές του νόμου 2084/1992. Βάσει του περιεχομένου του νόμου 2084/92 μπορεί να ειπωθεί πως υπάρχει εναρμόνιση με τα προεκλογικά προτάγματα του 1990 (μια εναρμόνιση που είχαμε επισημάνει και βάσει της εξέτασης του νόμου 1902/90), γεγονός που επίσης καταδεικνύει τον αντίκτυπο της Συνθήκης του Μάαστριχτ στην πορεία μεταρρύθμισης του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού συστήματος (και συναφώς επί της αντιδραστικής αλληλουχίας που έχουμε θεμελιώσει). Μολαταύτα και στη συγκεκριμένη περίπτωση η κυβερνητική παρέμβαση κινείται στην κατεύθυνση της μερικότητας, μια άποψη που έρχεται να επιβεβαιωθεί από λεγόμενα του Δ. Σιούφα, τα οποία παραθέσαμε λίγο πριν¹². Συνεπώς, ως σημαντικές πτυχές του παρόντος νόμου, βάσει των επισημάνσεων του προαναφερθέντος (Σιούφας,2013,σσ.27-32), μπορούν

12 Την άποψη πως εκ του αποτελέσματος ο νόμος Σιούφα έδωσε παράταση ζωής στο ασφαλιστικό μας εξέφρασε η συνέντευξη 6 (Πρώην αξιωματούχος Οργανισμού Γεωργικών Ασφαλίσεων (ΟΓΑ),2018).

να επισημανθούν:

- Θέσπιση κοινών κανόνων εφαρμογής για τα άτομα που είχαν ασφαλιστεί μετά την 1.1.1993.
- Το ποσοστό αναπλήρωσης προβλεπόταν στο 60% των συντάξιμων αποδοχών, όσον αφορά την κύρια σύνταξη και στο 20% για τη επικουρική.
- Προσδιορισμός της κατώτατης σύνταξης των ταμείων βάσει των ασφαλιστικών εισφορών.
- Μεταβατικές διατάξεις για τα άτομα που είχαν ασφαλιστεί μέχρι την 31.12.1992, για τα οποία το ποσοστό αναπλήρωσης παρέμεινε στο 80% του συντάξιμου μισθού.
- Τριμερής χρηματοδότηση σε ότι αφορά τους ασφαλισμένους μετά την 1.1.1992, τόσο για το σκέλος της κύριας σύνταξης όσο και για το σκέλος της ασθένειας. Το ποσοστό επιβάρυνσης ήταν 2/9 για τον ασφαλισμένο, 4/9 για τον εργοδότη και 3/9 για το κράτος, ενώ το Δημόσιο προβλεπόταν να καλύπτει το εργοδοτικό μέρος της επικουρικής ασφάλισης, σε ότι αφορά τους εργαζομένους σε αυτό.
- Παρέμβαση στις προϋποθέσεις συνταξιοδότησης, σε ότι αφορά τους φορείς επικουρικής ασφάλισης, προκειμένου να εναρμονιστούν με τα ισχύοντα στους φορείς κύριας ασφάλισης, ενώ παράλληλα η εισφορά των ασφαλισμένων προβλεπόταν να εξισωθεί με την εργοδοτική εισφορά.
- Σταδιακή μείωση από 1.1.1993, όσον αφορά την εργοδοτική εισφορά στις

εφάπαξ παροχές, μέχρι αυτή να μηδενιστεί και να λογίζεται βάσει των εισφορών των ασφαλισμένων.

5.1.5: Οι συνασπισμοί εξ αφορμής της παρέμβασης της κυβέρνησης της ΝΔ στο υγειονομικό πεδίο το 1992. Η προσπάθεια ανάσχεσης της δυσμενούς πορείας της ελληνικής οικονομίας από την κυβέρνηση της ΝΔ μπορεί να ειπωθεί πως βρίσκει πεδίο αποτύπωσης και στο υγειονομικό πεδίο. Μολαταύτα, επί της εν λόγω πολιτικής υπάρχει (όπως και στην περίπτωση του συνταξιοδοτικού) ένας συνασπισμός που αντιτάσσεται στην κυβερνητική πολιτική, εμποδίζοντας, ουσιαστικά, πιο εκτενείς παρεμβάσεις.

Υπό αυτή τη βάση είναι ενδεικτική η επιχειρηματολογία του εκπροσώπου της ΝΔ, Σπηλιόπουλου (1992), στη συνεδρίαση στη Βουλή την 26η Μαΐου 1992, επί της οποίας τονίζεται πως το κράτος δεν πρέπει να αποτελεί τον αποκλειστικά υπεύθυνο παραγωγό των υπηρεσιών υγείας και σε συνάρτηση με την εν λόγω άποψη θεωρείται (από τον προαναφερθέντα) πως το κυβερνητικό νομοσχέδιο είχε ως γνώμονα την ορθολογική χάραξη μιας καινούργιας πολιτικής στο πεδίο της υγείας. Αλληλένδετη με την προαναφερθείσα ομιλία ήταν η επιχειρηματολογία που ανέπτυξε ο καθ' ύλην πολιτικός αρμόδιος, Σούρλας (1992), επί της οποίας θεωρείται επιβεβλημένη η άσκηση μιας πολιτικής λιτότητας στο υγειονομικό πεδίο. Είναι χαρακτηριστικό πως ο προαναφερθείς δίνει έμφαση στις ανησυχίες που διαπνέουν τον δυτικό κόσμο για τις διογκωμένες δαπάνες στο πεδίο της υγείας, οι οποίες κρίνει πως εξελίσσονται με πολύ γρήγορο ρυθμό και εντάσσει την εν λόγω κυβερνητική παρέμβαση σε μια προσπάθεια, της οποίας κυρίαρχο ζήτημα είναι η ελαχιστοποίηση των δαπανών και η επίτευξη του μέγιστου δυνατού αποτελέσματος.

Στον αντίποδα της άνωθεν επιχειρηματολογίας βρίσκονται τα κόμματα της αντιπολίτευσης. Στο πλαίσιο της εν λόγω εναντίωσης, είναι ενδεικτική η άποψη του

Κακλαμάνη (1992), ο οποίος εκπροσωπούσε το ΠΑΣΟΚ, αναφορικά με το κυβερνητικό νομοσχέδιο, το οποίο χαρακτηρίζει ως “ νομοσχέδιο αντι- ΕΣΥ”, μιας και θεωρεί πως το περιεχόμενο του υπέσκαπτε τη λειτουργία του συστήματος και ήταν εναρμονισμένο στις προτιμήσεις της κυβέρνησης της ΝΔ και των κερδοσκόπων της υγείας.

Από τη μεριά του ο εκπρόσωπος του Συνασπισμού, Ανδρουλάκης (1992), φαίνεται πως εκφράζει μια πιο επαμφοτερίζουσα στάση (μια στάση που είχαμε επισημάνει και στη βάση της εξέτασης της τοποθέτησης της εκπροσώπου του Συνασπισμού Μ. Δαμανάκη, σε ότι αφορά την ασφαλιστική/ συνταξιοδοτική παρέμβαση της κυβέρνησης της ΝΔ το 1990), η οποία κρίνουμε πως ουσιαστικά βρίσκεται απέναντι στη μεταρρύθμιση. Συνεπώς, ο προαναφερθείς παραδέχεται πως εκ πρώτης όψεως ο συλλογισμός να μειωθεί η δημόσια δαπάνη και να αυξηθεί η ιδιωτική μοιάζει ορθολογικός. Από την άλλη πλευρά, όμως, είναι χαρακτηριστικό πως επισημαίνει την αναγκαιότητα επίτευξης ευρύτερης αποδοχής σε σχέση με τις παρεμβάσεις στο υγειονομικό πεδίο, μια άποψη που εφόσον τελεσφορούσε θεωρούμε πως θα ήταν συνυφασμένη με τη λογική της μετάθεσης των αλλαγών σε μεταγενέστερο χρόνο.

Επιπρόσθετα, πρέπει να επισημανθεί πως εκτός των κομμάτων της αντιπολίτευσης στο συνασπισμό που τάσσεται ενάντια στη μεταρρύθμιση, το 1992, συμπεριλαμβάνεται, όπως αναφέρει ο Κυριόπουλος (2019,σ.64) και ένας μέρος των ιατρικών συνδικάτων¹³. Τα τελευταία αντιδρούσαν στη νέα ισορροπία που επιχειρούνταν ανάμεσα στο δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα και ήταν απέναντι σε παραμέτρους που αφορούσαν: τη διανομή της φροντίδας, την πτυχή της νοσοκομειακής και φαρμακευτικής περίθαλψης και την παράμετρο της επιλογής της μερικής ή της αποκλειστικής απασχόλησης (Κυριόπουλος,2019,σ.64). Καταληκτικά, επί της διελκυστίνδας που υπήρχε μεταξύ των συνασπισμών, εξ

13 Παρά της αντιδράσεις που σημειώθηκαν απέναντι στην κυβερνητική παρέμβαση στο υγειονομικό πεδίο η συνέντευξη 17 (Οδοντίατρος,2021) θεωρεί πως η εν λόγω παρέμβαση αποτέλεσε μια προσπάθεια να αμβλυνθεί η οικονομική παρέκκλιση της δεκαετίας του 1980.

αφορμής της κυβερνητικής παρέμβασης του 1992 στο υγειονομικό πεδίο (με τους εν λόγω συνασπισμούς να αποτυπώνονται στον πίνακα 4), θεωρούμε πρόδηλη την ένταξη της ΕΕ στον συνασπισμό υπέρ της μεταρρύθμισης και την υποστήριξη μέτρων που αποσκοπούν σε μια πιο ορθολογική οικονομική πορεία του συστήματος (υπενθυμίζουμε για μια ακόμα φορά την επιστολή Ντελόρ).

Πίνακας 4: Οι συνασπισμοί επί του υγειονομικού πεδίου εξ αφορμής της κυβερνητικής παρέμβασης του 1992

Συνασπισμός υπέρ της μεταρρύθμισης Κυβέρνηση ΝΔ, ΕΕ	Συνασπισμός ενάντια στη μεταρρύθμιση ΠΑΣΟΚ, Συνασπισμός, μέρος ιατρικών συνδικάτων
--	--

5.1.6: Βασικές αρχές του νόμου 2071/1992. Η παρέμβαση της κυβέρνησης της ΝΔ στο υγειονομικό πεδίο το 1992 μπορεί να ειπωθεί πως αντικατοπτρίζει (όπως και οι παρεμβάσεις στο συνταξιοδοτικό πεδίο) την προσπάθεια να επέλθει μια ευμενής πορεία στα δημόσια οικονομικά της χώρας και είναι σύστοιχη με τις απόψεις που θέτει ο πρόεδρος του κόμματος προ των εθνικών εκλογών του 1990. Βάσει των επισημάνσεων του Οικονόμου (2004, σσ.204-205) μπορούμε να επισημάνουμε τις κάτωθι πτυχές:

- Τα κέντρα υγείας θα υπάγονται στις νομαρχίες και θα χρηματοδοτούνται από αυτές.
- Απελευθερώνεται ο ιδιωτικός τομέας και σύστοιχα δίνεται η δυνατότητα για ίδρυση ιδιωτικών κλινικών.

- Αύξηση στο σκέλος των νοσηλείων.
- Θεσπίζεται εισιτήριο που αφορά τις επισκέψεις επί των εξωτερικών ιατρείων των νοσοκομείων.
- Εισάγεται ο θεσμός του μάνατζερ στη λειτουργία των νοσοκομείων.

5.2: Το πολιτικό πλαίσιο των εθνικών εκλογών του 1993 και η επιστροφή του ΠΑΣΟΚ στην κυβέρνηση της χώρας

Η πτώση της κυβέρνησης της ΝΔ το 1993 υπήρξε συνυφασμένη με την προκήρυξη εθνικών εκλογών τον Οκτώβριο του ίδιου έτους. Το πολιτικό πλαίσιο των εν λόγω εκλογών μπορεί να ειπωθεί πως είχε ως σημείο αναφοράς την προγενέστερη κυβερνητική θητεία του κόμματος που ηγείτο ο Κ. Μητσοτάκης. Υπό αυτή τη βάση φαίνεται πως ο προαναφερθείς επιθυμεί να αποστασιοποιηθεί από την οικονομική λογική που είχε υιοθετήσει η κυβέρνηση του, η πολιτική της οποίας υπενθυμίζουμε πως είχε βρεθεί αντιμέτωπη με εκτενείς αντιδράσεις, με το εν λόγω εκτενές πλαίσιο αντίδρασης να αποτυπώνεται και στο συνταξιοδοτικό και στο υγειονομικό πεδίο. Συνεπώς, είναι ενδεικτικό πως ο Κ. Μητσοτάκης, επί της προεκλογικής του ομιλίας στην Αθήνα, υπόσχεται λήξη της λιτότητας σε περίπτωση επανεκλογής της ΝΔ (“Απολογήθηκε λίγο πριν την ήττα”, 1993), με την προαναφερθείσα υπόσχεση να κρίνουμε πως αντανakλά μια οριοθετημένη επιρροή που ασκεί η Συνθήκη του Μάαστριχτ σε ότι αφορά την υποχρέωση της χώρας να ασκεί πολιτικές που θα διασφαλίζουν την οικονομική της ισορροπία, ενώ σύστοιχα αντικατοπτρίζει την καχεξία του συνασπισμού που τάσσεται υπέρ της μεταρρύθμισης στα πεδία της εγχώριας οικονομίας και σύστοιχα στα δύο πεδία που πραγματεύεται η παρούσα μελέτη.

Από τη δική του μεριά ο Α. Παπανδρέου ακολουθεί μια επαμφοτερίζουσα στρατηγική (η οποία δεν φαίνεται να διαφοροποιείται σε πολύ εκτενή βαθμό από τις ιδέες που πρότασε προ των εθνικών εκλογών του 1990). Υπό αυτό το πρίσμα, ο πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ ασκεί δριμεία κριτική στην οικονομική πολιτική της κυβέρνησης της ΝΔ και είναι χαρακτηριστικό πως θεωρεί ότι με υπαιτιότητα της κυβέρνησης της ΝΔ δέχθηκε καίριο πλήγμα το κοινωνικό κράτος και τα εισοδήματα των πολιτών, με την εν λόγω πολιτική να έχει δυσμενή αντίκτυπο στο ύψος των συντάξεων και στη λειτουργία του ΕΣΥ (“Ανατέλει μια νέα”, 1993).

Ωστόσο ο Α. Παπανδρέου δεν δίνει μονομερή έμφαση στη στηλίτευση της οικονομικής λιτότητας που εφήρμοσε η κυβέρνηση της ΝΔ. Συνεπώς προσπαθεί, παράλληλα, να επισημάνει τη μεταρρυθμιστική του μέριμνα, την οποία συνυφαίνει με την αναγκαιότητα της προώθησης παρεμβάσεων που θα προσδώσουν στο κράτος έναν αποκεντρωμένο και εκσυγχρονιστικό χαρακτήρα (“Ανατέλει μια νέα”,1993).

Το κόμμα του ΠΑΣΟΚ πέτυχε την επικράτηση στις εθνικές εκλογές του 1993 (“Εκλογικά αποτελέσματα”,χ.χ.), γεγονός που δημιούργησε έντονους κλυδωνισμούς στο κόμμα της ΝΔ. Υπό τον αντίκτυπο αυτών των κλυδωνισμών εκλέχθηκε (την 3η Νοεμβρίου 1993) νέος πρόεδρος του κόμματος ο Μ. Έβερτ, ο οποίος έσπευσε να επισημάνει τον ενστερνισμό του ριζοσπαστικού φιλελευθερισμού και να στηλιτεύσει τις νεοφιλελεύθερες πολιτικές της κυβέρνησης 1990-1993 (Alexakis,2020,p.262).

5.2.1: Τα επιχειρήματα υπέρ και κατά της παρέμβασης της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό το 1994. Η νέα κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ επί του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού σκέλους φαίνεται, βάσει της παρέμβασης του 1994, πως επιθυμεί να επισημάνει την κοινωνική της μέριμνα και σύστοιχα να καταδείξει τη διαφοροποίηση της από τα πεπραγμένα της κυβέρνησης της ΝΔ. Το εν λόγω πλαίσιο θεωρούμε πως καταδεικνύει την οριοθετημένη επιρροή που ασκεί η Συνθήκη του Μάαστριχτ στην πορεία της συνταξιοδοτικής μεταρρύθμισης στην Ελλάδα. Σύστοιχα επισημαίνει την ελλιπή ισχύ του συνασπισμού που τάσσεται υπέρ της προώθησης πολιτικών οικονομικής λιτότητας, με τη συζήτηση που λαμβάνει χώρα στη Βουλή (την 11η Ιουλίου 1994) να κρίνουμε πως έρχεται να επιβεβαιώσει την άποψη μας σχετικά με τον συσχετισμό ισχύος των επιμέρους συνασπισμών στο συνταξιοδοτικό πεδίο.

Στη βάση αυτή είναι χαρακτηριστικό πως ο εκπρόσωπος του ΠΑΣΟΚ, Διαμαντίδης (1994), επισημαίνει το χαμηλό επίπεδο συντάξεων που αποδίδει το

Δημόσιο σε έναν αρκετά σημαντικό αριθμό δικαιούχων, αναδεικνύοντας το αντίστοιχο πρόβλημα και σε άλλα ταμεία, όπως Ταμείο Συντάξεων Αυτοκινητιστών (ΤΣΑ), το Ταμείο Επαγγελματιών και Βιοτεχνών Ελλάδος (ΤΕΒΕ) και το ΙΚΑ. Από τη δικιά του μεριά ο εκπρόσωπος της ΝΔ, Γκόνης (1994), φαίνεται να πλειοδοτεί στην υιοθέτηση της επεκτατικής οικονομικής λογικής και είναι ενδεικτικό πως στέκεται στην άδικη αντιμετώπιση των συνταξιούχων του Δημοσίου σε σχέση με τους εργαζομένους που μισθοδοτούνται από το κράτος. Την επεκτατική οικονομική λογική ενστερνίζεται και ο εκπρόσωπος της Πολιτικής Άνοιξης (ΠΟΛΑΝ), Λεντάκης (1994), τονίζοντας πως οι προβλέψεις για τις χαμηλές συντάξεις είναι μη επαρκείς, ενώ επικριτικός απέναντι στο νομοσχέδιο της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ είναι ο εκπρόσωπος του ΚΚΕ, Σκυλάκος (1994), θεωρώντας πως μέσα από το περιεχόμενο του επεκτείνεται η λιτότητα στους συνταξιούχους που υπάγονται στο Δημόσιο.

5.2.2: Βασικές πτυχές του νόμου 2227/94. Μέσα από τον νόμο 2227/94 φαίνεται πως η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ προσπαθεί να προωθήσει μια πολιτική που έχει μια επεκτατική οικονομική χροιά και ως εκ τούτου υπάρχει μια εναρμόνιση με τα λεγόμενα του Α. Παπανδρέου προ των εθνικών εκλογών του 1993, με τον πρόεδρο του ΠΑΣΟΚ να επιτίθεται στην κυβέρνηση της ΝΔ για τη μείωση των συντάξεων. Ως εκ τούτου ως βασικές πτυχές, που αντικατοπτρίζουν την επεκτατική οικονομική λογική του εν λόγω νόμου, μπορούν να επισημανθούν:

- Πρόβλεψη για αυξήσεις στις συντάξεις και στα βοηθήματα που καταβάλλονται από το δημόσιο μέχρι του ακαθάριστου ποσού των 220.000 δρχ.
- Η ροή και το εύρος των αυξήσεων αποτυπώνεται μέσα από την απόδοση ενός 5% από την 1η Ιανουαρίου το 1994 και ενός 5% από την 1η Ιουλίου του

1994, επί των ποσών όπως είχαν διαμορφωθεί την 31η Δεκεμβρίου του 1993 και την 31η Ιουνίου 1994 αντίστοιχα.

5.2.3: Τα επιχειρήματα υπέρ και κατά της κυβερνητικής παρέμβασης του 1994 στο υγειονομικό πεδίο. Η παρέμβαση της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ στο υγειονομικό σκέλος φαίνεται να προσδοκά (όπως και στην περίπτωση του συνταξιοδοτικού επί της οποίας αναφερθήκαμε λίγο πριν) την επισήμανση της κοινωνικής μέριμνας του κόμματος. Συνεπώς και στη συγκεκριμένη περίπτωση αντικατοπτρίζεται μια οριοθετημένη επιρροή της Συνθήκης του Μάαστριχτ στην πορεία μεταρρύθμισης του συστήματος, η οποία είναι σύστοιχη με έναν αδύναμο συνασπισμό που είναι υπέρ της προώθησης πολιτικών που θα διασφαλίζουν την ευμενή οικονομική πορεία στο υγειονομικό πεδίο.

Υπό αυτό το πλαίσιο είναι χαρακτηριστικό πως ο υφυπουργός Φαρμάκης (1994), στην Επιτροπή Κοινωνικών Υποθέσεων, επισημαίνει την αναγκαιότητα εγκαθίδρυσης ενός ρωμαλέου δημόσιου τομέα παροχής υπηρεσιών και αντιδιαστέλλει αυτή την προοπτική, με την άναρχη ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα στο πεδίο της υγείας, η οποία θεωρούσε πως προωθήθηκε από την κυβέρνηση της ΝΔ.

Στον αντίποδα, ο εκπρόσωπος του κόμματος της αξιωματικής αντιπολίτευσης, Καραγκούνης (1994), φαίνεται να εμφανίζεται υπέρμαχος της προώθησης αλλαγών που θα λειτουργούν ως δικλείδα διασφάλισης της οικονομικής ισορροπίας του συστήματος. Συνεπώς στην τοποθέτηση του ο προαναφερθείς τονίζει την αναγκαιότητα άμβλυνσης του ρόλου του δημοσίου και αναδεικνύει τις αυξημένες δαπάνες για την πρόνοια στα ευρωπαϊκά κράτη και τον δυσμενή αντίκτυπο που αυτές ασκούν στους οικονομικούς προϋπολογισμούς.

Από την πλευρά του ο εκπρόσωπος της ΠΟΛΑΝ, Κακλαμάνης (1994), μπορεί να ειπωθεί πως υιοθετεί μια επαμφοτερίζουσα στάση, θεωρώντας πως η εκλογική επίδοση που είχε το ΠΑΣΟΚ στις εκλογές του 1993, του προσφέρει το δικαίωμα της

προώθησης μιας πολιτικής στο πεδίο της υγείας, η οποία θα είναι εναρμονισμένη στην πολιτική που αυτό πρεσβεύει.

Καταληκτικά, στην ομιλία του ο εκπρόσωπος του ΚΚΕ, Στριφτάρης (1994), παρουσιάζεται σκωπτικός απέναντι στην κυβερνητική πολιτική, θεωρώντας πως η κυβερνητική παρέμβαση ήταν αποσπασματική, δεν έδινε λύσεις στα προβλήματα που ταλάνιζαν το πεδίο της υγείας και επίσης δεν έβαζε φραγμό στην ιδιωτική κερδοσκοπία.

Έκτος των άνωθεν πτυχών ένα σημαντικό ορόσημο της εποχής, σε ότι αφορά τη διαδικασία της υγειονομικής μεταρρύθμισης αποτελεί η έκθεση της ειδικής επιτροπής εμπειρογνομόνων για τις ελληνικές υπηρεσίες υγείας (Abel-Smith et al., 1994). Επί αυτής επισημαίνονται παράμετροι, όπως: 1) το σκέλος των παθογενειών στη δημόσια υγεία, 2) το σκέλος των αντιδεοντολογικών συμπεριφορών, 3) το σκέλος της έλλειψης ικανοποίησης και της έλλειψης εμπιστοσύνης του κοινού, 4) το σκέλος των μεγάλων γεωγραφικών ανισοτήτων που σχετίζεται με την ποσότητα και την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών, 5) το σκέλος του υπερσυγκεντρωτισμού και της γραφειοκρατικής διοίκησης, 6) το σκέλος της έλλειψης κινήτρων στις δημόσιες υπηρεσίες, 7) το σκέλος της έλλειψης ιατρικών αρχείων ή ενός αποτελεσματικού συστήματος ιατρικής πληροφόρησης, 8) το σκέλος της έλλειψης οικονομικής αποδοτικότητας, 9) το σκέλος της ασύμμετρης σύνθεσης του πληθυσμού και 10) το σκέλος της έλλειψης εγγυήσεων ποιότητας. Πέρα από τις αποτυπώσεις των παθογενειών, που αφορούν τις προσφερόμενες υπηρεσίες υγείας, η έκθεση της επιτροπής προτείνει παρεμβάσεις προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι αντινομίες του συστήματος, με τις εν λόγω προτάσεις να μπορεί κάλλιστα να ειπωθεί πως εδράζονται στη λογική του Νέου Δημόσιου Μάνατζμεντ, τα προσδιοριστικά χαρακτηριστικά του οποίου επισημάναμε στο κεφάλαιο 3.

5.2.4: Βασικές πτυχές του νόμου 2194/1994. Βάσει του περιεχομένου του νόμου 2194/1994 μπορεί να ειπωθεί πως η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ επιθυμεί να επισημάνει την κοινωνική της μέριμνα (όπως συνέβη και στην περίπτωση του συνταξιοδοτικού). Υπό αυτή τη βάση, βασικός γνώμονας της άνωθεν παρέμβασης είναι να αποκατασταθεί ο κοινωνικός χαρακτήρας του ΕΣΥ, με την επαναφορά διατάξεων του ιδρυτικού του νόμου που αφορούσαν το εργασιακό καθεστώς των γιατρών (μέσα από την κατάργηση της δυνατότητας για μερική απασχόληση) και τα κέντρα υγείας, στα οποία αποδόθηκε και πάλι το καθεστώς των αποκεντρωμένων μονάδων των νοσοκομείων (Οικονόμου,2004,σ.205).

5.3: Απολογισμός κεφαλαίου υπό το θεωρητικό πρίσμα

Επί του χρονικού φάσματος που καλύπτει το πέμπτο κεφάλαιο της παρούσας μελέτης συμπεριλαμβάνεται ένα σημαντικό ορόσημο για το εγχώριο πολιτικό και οικονομικό γίνεσθαι, δηλαδή η υπογραφή της Συνθήκης του Μάαστριχτ από την Ελλάδα, που προσεγγίζεται υπό το πρίσμα της αντιδραστικής αλληλουχίας που έχουμε θεμελιώσει και από τη σύστοιχη υπόθεση εργασίας, δηλαδή ***πως εντός μιας αντιδραστικής αλληλουχίας εφόσον δεν υπάρξει ένα γεγονός που να λειτουργεί ως καταλύτης θεσμικής αλλαγής τότε υπάρχει θεσμική αδράνεια***, με την άνωθεν υπόθεση εργασίας να βρίσκει εν μέρει πεδίο επαλήθευσης.

Συνεπώς, στη βάση των όσων αναφέραμε προηγουμένως θεωρούμε πως τεκμαίρεται πως η επιρροή της Συνθήκης του Μάαστριχτ, επί της μεταρρύθμισης στο συνταξιοδοτικό και στο υγειονομικό πεδίο στην Ελλάδα, υπήρξε οριοθετημένη και ως εκ τούτου μη επαρκής για την προώθηση εκτενών αλλαγών που θα εξασφάλιζαν την ευμενή οικονομικής τους πορεία. Στο πλαίσιο αυτό η προαναφερθείσα συνθήκη φαίνεται να ασκεί μια προδρομική επιρροή στην επιχειρηματολογία του Κ. Μητσοτάκη προ των εθνικών εκλογών του 1990, και ως ένα βαθμό στις προτάξεις του ΠΑΣΟΚ. Η κυβέρνηση της ΝΔ υιοθετεί μια οικονομική πολιτική που εναρμονίζεται στα προτάγματα που είχε θέσει, σε προεκλογικό χρόνο, ο πρόεδρος της, μια εναρμόνιση που βρίσκει αντιστοίχιση και στην πολιτική επί του συνταξιοδοτικού και υγειονομικού πεδίου. Μολαταύτα, οι άνωθεν πολιτικές επιλογές συναντούν έντονες αντιδράσεις, παρά το γεγονός πως οι αλλαγές που προωθούνταν δεν είχαν πολύ μεγάλη ένταση, ενώ στη συνέχεια είναι ενδεικτικό πως ο πρόεδρος της ΝΔ, προ των εθνικών εκλογών του 1993, υπόσχεται λήξη της λιτότητας σε περίπτωση νέας κυβέρνησης του κόμματος του. Μια ακόμα απόδειξη της οριοθετημένης επιρροής που άσκησε η Συνθήκη του Μάαστριχτ, επί της μεταρρύθμισης του συνταξιοδοτικού και υγειονομικού σκέλους, τεκμαίρεται στη βάση των πολιτικών που άσκησε επί αυτών η νέα κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, οι οποίες θεωρούμε πως εδράζονταν στη λογική της ήπιας επέκτασης.

Η δεύτερη υπόθεση εργασίας της παρούσας μελέτης στοιχειοθετείται στη βάση της έννοιας της διακοπτόμενης ισορροπίας και στο πλαίσιο αυτής θεωρείται πως **οι εκτενείς θεσμικές αλλαγές είναι συνυφασμένες με περιόδους κρίσης και στις έτερες χρονικές περιόδους παρουσιάζεται μια σταθερή και προσαυξητική θεσμική πορεία**, με το περιεχόμενο του παρόντος κεφαλαίου να επιβεβαιώνει σε σημαντικό βαθμό την εν λόγω υπόθεση. Υπό αυτό το πρίσμα, η Συνθήκη του Μάαστριχτ λειτουργεί ως καταλύτης ανακίνησης της προβληματικής για τη μεταρρύθμιση στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος (χωρίς να είναι συνυφασμένη με περίοδο κρίσης), με τις αλλαγές που προωθούνται, στα προαναφερθέντα δύο πεδία πολιτικής (από την κυβέρνηση της ΝΔ) να εδράζονται στο προσαυξητικό φάσμα και ως εκ τούτου να μην χαρακτηρίζονται ως εκτενείς αλλαγές. Επίσης, όπως ήδη έχουμε αναφέρει, η νέα κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ υιοθέτησε μια ήπια επεκτατική λογική επί των άνωθεν πεδίων πολιτικής, θέλοντας προφανώς να διαφοροποιηθεί από τη λογική των αλλαγών που προώθησε ο βασικός πολιτικός του αντίπαλος (και ως εκ τούτου η εν λόγω πολιτική εμπίπτει στο φάσμα της αδράνειας/σταθερότητας).

Η τρίτη υπόθεση εργασίας μας εδράζεται στη βάση του πλαισίου των συνασπισμών υπεράσπισης. Βάσει της εν λόγω υπόθεσης, θεωρείται πως **όταν δεν υπάρχει ένας ευνοϊκός συσχετισμός ισχύος για τον συνασπισμό που τάσσεται υπέρ της μεταρρύθμισης τότε παρουσιάζεται θεσμική αδράνεια** και σε συνάρτηση με τα όσα αναφέραμε στο παρόν κεφάλαιο κρίνουμε πως αυτή η υπόθεση βρίσκει ένα σημαντικό πεδίο επαλήθευσης. Υπό αυτό το πρίσμα η Συνθήκη του Μάαστριχτ φαίνεται να λειτουργεί ενισχυτικά για τον συνασπισμό που τάσσεται υπέρ της μεταρρύθμισης στα πεδία της εγχώριας οικονομίας και σύστοιχα επί των δύο πολιτικών που πραγματεύεται η παρούσα μελέτη. Ωστόσο, στις προωθούμενες παρεμβάσεις από την κυβέρνηση της ΝΔ, στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος, αντιτάσσεται ένα ισχυρός συνασπισμός που βρίσκεται απέναντι στη μεταρρύθμιση επί των δύο πεδίων πολιτικής, παρά το γεγονός πως οι προωθούμενες παρεμβάσεις εδράζονται στο προσαυξητικό φάσμα, με τις εν λόγω

αντιδράσεις να λειτουργούν ως εμπόδιο στην προοπτική υιοθέτησης παρεμβάσεων μεγαλύτερης έντασης.

Η καταληκτική υπόθεση εργασίας της παρούσας μελέτης τεκμαίρεται στη βάση της έννοιας της πολιτικής ηγεσίας και επί αυτής έχουμε δώσει έμφαση στον τρόπο που προσδιορίζει ο Benonis (2009) το πολιτικό όραμα ενός ηγέτη. Υπό αυτή τη βάση έχουμε στοιχειοθετήσει ως υπόθεση εργασίας πως ***μια πολιτική ηγεσία που είναι σαφώς υπέρμαχη της θεσμικής αλλαγής αποτελεί καταλύτη για την προώθηση αυτής και σύστοιχα πως όταν μια πολιτική ηγεσία δεν είναι σαφώς υπέρμαχη της θεσμικής αλλαγής αποτελεί καταλύτη αδράνειας***, με την εν λόγω υπόθεση εργασίας να θεωρούμε πως βρίσκει σημείο επαλήθευσης βάσει των όσων αναφέραμε στο παρόν κεφάλαιο. Στο πλαίσιο αυτό είναι χαρακτηριστικό πως οι παρεμβάσεις της κυβέρνησης της ΝΔ στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο βρίσκονται σε συστοιχία με τις προτάξεις που θέτει ο Κ. Μητσοτάκης προ των εθνικών εκλογών του 1990, με τον προαναφερθέντα να θέτει με εύγλωττο τρόπο, προ των εθνικών εκλογών του 1990, την αναγκαιότητα εναρμόνισης της χώρας με τις οικονομικές επιταγές της ΕΕ. Στον αντίποδα ο Α. Παπανδρέου, προ των εθνικών εκλογών του 1993, ασκεί δριμεία κριτική στα κυβερνητικά πεπραγμένα της ΝΔ, με την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ να ενστερνίζεται παρεμβάσεις (στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος) που δεν ήταν συνυφασμένες με την προσπάθεια διασφάλισης μιας ευμενούς οικονομικής πορείας στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο.

Κεφάλαιο 6

Από την ενταξιακή πορεία στην ΟΝΕ στα πρόθυρα του οικονομικού τέλματος

Εισαγωγή

Το παρόν κεφάλαιο, όπως καταδεικνύεται από τον τίτλο του, καλύπτει ένα χρονικό φάσμα που ξεκινά από την ενταξιακή πορεία της χώρας στην ΟΝΕ και καταλήγει στη χρονική περίοδο επί της οποίας αρχίζει να γίνεται ευδιάκριτο το οξύ πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας. Επί του εν λόγω χρονικού φάσματος αποτυπώνονται αρκετά σημαντικές παρεμβάσεις στο υγειονομικό πεδίο (οι οποίες είναι εναρμονισμένες με την λογική που διέπει το Νέο Δημόσιο Μάνατζμεντ), οι οποίες ωστόσο δεν εμπίπτουν στο βεληνεκές των έντονων αλλαγών (και ορισμένες εξ αυτών συναντούν αντιδράσεις), ενώ στο συνταξιοδοτικό σκέλος επιλέγεται μια αδρανής στάση, η οποία είναι δηλωτική της ισχύος του συνασπισμού που τάσσεται ενάντια στη μεταρρύθμιση. Στο προαναφερθέν χρονικό πλαίσιο ο Κ. Σημίτης θέτει ως στόχο την προώθηση της διαδικασίας ένταξης της Ελλάδας στην ΟΝΕ, ωστόσο η μεταρρυθμιστική του πρόταση φαίνεται να υπαναχωρεί προ των εθνικών εκλογών του 2000. Στη συνέχεια ο Κ. Καραμανλής δύναται να ειπωθεί πως ακολουθεί μια επαμφοτερίζουσα στρατηγική (προ των εθνικών εκλογών του 2004), ενώ προ των εθνικών εκλογών του 2007 προτάσσει την ανάγκη της προώθησης αλλαγών στο οικονομικό γίγνεσθαι της χώρας.

6.1: Το πολιτικό πλαίσιο των εθνικών εκλογών του 1996 και η ενταξιακή πορεία της χώρας στην ΟΝΕ

Τον Α. Παπανδρέου διαδέχεται ο Κ. Σημίτης, ο οποίος υπενθυμίζουμε πως υπήρξε υπουργός Οικονομικών την περίοδο του σταθεροποιητικού προγράμματος 1985-1987, το οποίο υπήρξε συνυφασμένο με έντονες και πολυμερείς αντιδράσεις. Μολαταύτα, οι πολιτικές προτάξεις του νέου ηγέτη του ΠΑΣΟΚ δεν διαφοροποιούνται σε σχέση με το παρελθόν. Υπό αυτή τη βάση το προαναφερθέν κόμμα υπό την ηγεσία του Κ. Σημίτη φαίνεται να ενστερνίζεται με μεγαλύτερη σαφήνεια την εκσυγχρονιστική πολιτική και επίσης να αποδέχεται πτυχές όπως η σταθερότητα και η ανάπτυξη στο πεδίο της οικονομίας (Μαυρογένης, 2007).

Στον αντίποδα το κόμμα της ΝΔ φαίνεται να έχει περιπέσει στη δίνη της πολιτικής εσωστρέφειας. Υπενθυμίζουμε πως μετά την ανάληψη της προεδρίας του κόμματος ο Μ. Έβερτ έσπευσε να επισημάνει την υποστήριξη του στον ριζοσπαστικό φιλελευθερισμό και να ψέξει την οικονομική πολιτική που ασκήθηκε επί πρωθυπουργίας του Κ. Μητσοτάκη (Alexakis, 2020, p. 262). Από τη δική του πλευρά ο τελευταίος κρίνει αρνητικά τον νέο πρόεδρο του κόμματος, τον Ιούλιο του 1996, εξ αφορμής μιας παρουσίασης βιβλίου (Μπρατάκος, 2002, σ. 677), ενώ είναι ενδεικτικό πως στην πορεία προς τις εθνικές εκλογές την 22η Σεπτεμβρίου 1996, ο Μ. Έβερτ επέλεξε να μην διοργανώσει κεντρική προεκλογική ομιλία στην Αθήνα, φοβούμενος την ανάπτυξη αντιδεξιών αντανakλαστικών (Μπρατάκος, 2002, σ. 680).

Το κόμμα του ΠΑΣΟΚ πέτυχε μια νέα εκλογική νίκη (“Εκλογικά αποτελέσματα”, χ.χ.) και η νέα περίοδος υπήρξε συνυφασμένη με την εκπεφρασμένη πρόθεση του Σημίτη (2005) να προωθήσει την ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ, μια επιδίωξη που είναι συνυφασμένη με την αναγκαιότητα της προώθησης μεταρρυθμίσεων στο πεδίο της εγχώριας οικονομίας. Υπό αυτό το πλαίσιο θεωρούμε πως καταδεικνύεται ένας προδρομικός αντίκτυπος της ένταξης της Ελλάδας στη ζώνη του ευρώ στο πλαίσιο της αντιδραστικής αλληλουχίας που

έχουμε θεμελιώσει, με την προαναφερθείσα εξέλιξη να είναι θεωρητικά συνδεδεμένη με μια ισχυροποίηση του συνασπισμού που τάσσεται υπέρ των μεταρρυθμίσεων στα πεδία της εγχώριας οικονομίας (και σύστοιχα στα δύο πεδία πολιτικής που πραγματεύεται η παρούσα μελέτη).

Είναι χαρακτηριστικό πως ο Σημίτης (2005) αναδεικνύει ως μεγαλύτερο πρόβλημα (ως προς τα κριτήρια ένταξης) τον πληθωρισμό της χώρας, ο οποίος βρισκόταν σε υψηλά επίπεδα. Ως εκ τούτου, το 1999 αποφασίστηκε να υπάρξει μείωση του Φόρου Προστιθέμενης Αξίας (ΦΠΑ) σε υπηρεσίες που θεωρούνταν κρίσιμες (χαρακτηριστικό παράδειγμα τα τιμολόγια που αφορούν τη Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού (ΔΕΗ)), ενώ παρεμβάσεις υπήρξαν και σε ότι αφορά τον ειδικό φόρο που αφορούσε κατηγοριοποιημένα προϊόντα, με τη χώρα να επιτυγχάνει μια σημαντική μείωση στο πληθωριστικό σκέλος (Σημίτης, 2005, σσ. 178-181). Πέρα από τις προαναφερθείσες πτυχές η μεταρρυθμιστική μέριμνα του τότε πρωθυπουργού καταδεικνύεται και μέσα από την ασκούμενη πολιτική στο δημοσιονομικό πεδίο. Επί αυτού επιτεύχθηκε σημαντική αύξηση στο σκέλος των εσόδων (η οποία θεωρείται, από τον Σημίτη (2005), πρωτίστως ένα αποτέλεσμα των δράσεων έναντι της φοροδιαφυγής), ενώ συγκράτηση υπήρχε στο σκέλος των δαπανών. Ως προς την τελευταία πτυχή αξίζει να σημειωθεί πως συντελέστηκε μια συστατική αλλαγή, δηλαδή υπήρχε μια μείωση σε ότι αφορά τις καταναλωτικές δαπάνες και μια σύστοιχη αύξηση στις επενδυτικού χαρακτήρα δαπάνες (Σημίτης, 2005, σ. 183). Επίσης, η μεταρρυθμιστική διάσταση της οικονομικής πολιτικής της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ καθίσταται εύγλωττη και μέσα από την προώθηση των αποκρατικοποιήσεων. Είναι χαρακτηριστικό πως σε σύντομο χρονικό διάστημα τελέστηκε το εγχείρημα αποκρατικοποίησης του Οργανισμού Τηλεπικοινωνιών Ελλάδας (ΟΤΕ) μέσα από διάθεση μετοχών στο χρηματιστήριο, ενώ σημαντικές εξελίξεις υπήρχαν και στο χρηματοπιστωτικό πεδίο μέσα από την ιδιωτικοποίηση τραπεζών (Σημίτης, 2005, σσ. 218-219).

Εξ αφορμής των άνωθεν πολιτικών πτυχών θα επανέλθουμε στο θέμα των ιδεών πολιτικής που αφορούν τα κόμματα της σοσιαλδημοκρατία, δίνοντας

έμφαση στην επιχειρηματολογία του Γ. Μοσχονά, η οποία κρίνουμε πως βρίσκει αντιστοίχιση και στην περίπτωση του ΠΑΣΟΚ την τότε χρονική περίοδο. Επί της εν λόγω επιχειρηματολογίας επισημαίνεται ο αντίκτυπος που επιφέρει η παγκοσμιοποίηση και η ΕΕ στην πολιτική των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων, τα οποία πλέον επιζητούν τη μακροοικονομική ισορροπία (Moschonas,2002,pp.261-267), υιοθετώντας τον πυρήνα των νεοφιλελεύθερων πολιτικών (Moschonas,2009).

Στον αντίποδα η νέα εκλογική ήττα της ΝΔ έβρισκε το κόμμα σε εκτενή περιδίνηση και στις αρχές του 1997 εκλέχθηκε νέος πρόεδρος του κόμματος ο Κ. Καραμανλής (Pappas&Dinas,2006). Ο προαναφερθείς ήταν αρκετά νέος ηλικιακά και επίσης ήταν άπειρος πολιτικά, ωστόσο ήταν συνάμα άφθαρτος και άσκησε σκληρή αντιπολίτευση στην κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, με το κόμμα της ΝΔ να πετυχαίνει την εκλογική πρωτιά στις ευρωεκλογές του 1999, μετά από ένα εκτενές διάστημα εκλογικών αποτυχιών (Pappas&Dinas,2006).

6.1.1: Η έκθεση Σπράου που επισημαίνει τις παθογένειες του ασφαλιστικού συστήματος και ταραξεί τα νερά. Ένα σημαντικό ορόσημο όσον αφορά την πορεία της συνταξιοδοτικής μεταρρύθμισης υπήρξε η έκθεση της επιτροπής που είχε συστήσει με απόφαση του ο Κ. Σημίτης τον Οκτώβριο του 1996. Την προεδρία της εν λόγω επιτροπής είχε ο καθηγητής Γ. Σπράος, και σκοπός της ήταν η εξέταση της μακροπρόθεσμης οικονομικής πολιτικής και η αξιολόγηση της, με ειδική μνεία να πρέπει να γίνει στη δεύτερη έκθεση της, με τίτλο “Οικονομία και Συντάξεις-Συνεισφορά στον Κοινωνικό Διάλογο“, μιας και επί αυτής επισημαίνονται οι αντινομίες στο ασφαλιστικό πεδίο και δίνεται έμφαση στο συνταξιοδοτικό σκέλος (Επιτροπή για την εξέταση της μακροοικονομικής πολιτικής,1997).

Στο πλαίσιο αυτό, η έκθεση επισημαίνει τη βασική προβληματική παράμετρο λειτουργίας της κοινωνικής πολιτικής, δηλαδή τη διαρκώς γηράσκουσα

κοινωνία. Μια παράμετρος που έχει άμεσο αντίκτυπο και στο συνταξιοδοτικό πεδίο. Ως εκ τούτου, η αναμόρφωση του συστήματος συντάξεων κρίνεται ως επιτακτική συνθήκη, προκειμένου να διασφαλιστεί το κοινωνικό πλέγμα προστασίας, μιας και η συνταξιοδοτική κατάσταση θα διαμορφώνεται από έναν αυξανόμενο αριθμό συνταξιούχων, ενώ ο αριθμός των ατόμων που θα πληρώνουν εισφορές θα βαίνει μειούμενος. Βάσει αυτής της κρίσιμης διαπίστωσης, τίθενται επί τάπητος τρεις βασικές πολιτικές επιλογές: 1) είτε θα υπάρχει ενστερνισμός της αύξησης εισφορών ή εσόδων, 2) είτε θα μειωθεί η μέση σύνταξη, 3) είτε θα υπάρξει περιορισμός του αριθμού των δικαιούχων σύνταξης (Επιτροπή για την εξέταση της μακροοικονομικής πολιτικής,1997).

Πέρα από την επισήμανση των δημογραφικών παραμέτρων, του σύστοιχου αντίκτυπου στο συνταξιοδοτικό σύστημα και την ανάδειξη διαθέσιμων λύσεων για την επίλυση της δυσμενούς προοπτικής, η έκθεση της επιτροπής θέτει επί τάπητος την ανάγκη άμβλυνσης του κατακερματισμού των ασφαλιστικών ταμείων, η οποία συνδέεται με τη συσκότιση των προβλημάτων στο ασφαλιστικό/συνταξιοδοτικό πεδίο. Συνεπώς, θεωρείται πως οι κλαδικές διαφοροποιήσεις είναι επιβεβλημένο να επιβαρύνουν τους ίδιους τους ενδιαφερομένους και ο συνδυασμός των διανεμητικών συντάξεων με τις κεφαλαιοποιητικές συντάξεις (οι οποίες θα αποτελούν σύνθεση των αποδόσεων των αποταμιεύσεων και θα έχουν επαγγελματική βάση) προκρίνεται ως χρήσιμος (Επιτροπή για την εξέταση της μακροοικονομικής πολιτικής,1997).

Επιπρόσθετα στην προαναφερθείσα έκθεση, ο εξορθολογισμός της λειτουργίας των ασφαλιστικών ταμείων, συνδέεται με τη Γενική Κυβέρνηση. Προκειμένου, μάλιστα, να καταδειχθεί ο αντίκτυπος που έχουν οι δαπάνες των ασφαλιστικών ταμείων στη λειτουργία της, χρησιμοποιείται ένα εύγλωττο παράδειγμα. Επί αυτού, εξισώνεται ο αντίκτυπος που έχει η αποταμίευση ενός δυνητικού ποσού (γίνεται ενδεικτική αναφορά σε μια δρχ) στο Υπουργείο Αποκέντρωσης με την αποταμίευση του αντίστοιχου ποσού στο Ταμείο Μηχανικών Εργοληπτών Δημοσίων Έργων (ΤΣΜΕΔΕ). Όπως αντίστοιχη επιρροή έχει μια δραχμή

στο ΤΕΒΕ, με μια δραχμή που συμπεριλαμβάνεται στις εισπράξεις του ΦΠΑ (Επιτροπή για την εξέταση της μακροοικονομικής πολιτικής,1997).

Βάσει των άνωθεν πτυχών, που αφορούν την έκθεση της επιτροπής, την προεδρία της οποίας είχε ο Γ. Σπράος, θεωρούμε πως αναδεικνύεται η αναγκαιότητα της προώθησης εκτενών αλλαγών στο συνταξιοδοτικό σύστημα. Ωστόσο, παρά το οξύ πρόβλημα που διαφαίνεται, ο υπουργός Εθνικής Οικονομίας Γ. Παπαντωνίου διαβεβαιώνει πως δεν επρόκειτο να γίνουν εκτενείς παρεμβάσεις στο ασφαλιστικό μέχρι το 2000 (Γεωργάκης,1997), μια επιλογή που θεωρούμε πως είναι δηλωτική της ανησυχίας της τότε κυβέρνησης για τον πολιτικό αντίκτυπο που θα επέφεραν εκτενείς αλλαγές στο σύστημα και σύστοιχα καταδεικνύει την αδυναμία του συνασπισμού που είναι υπέρ της μεταρρύθμισης του συνταξιοδοτικού¹⁴.

6.1.2: Οι συνασπισμοί στο υγειονομικό πεδίο εξ αφορμής της κυβερνητικής παρέμβασης του 1997. Παρά τη μετάθεση της συνταξιοδοτικής μεταρρύθμισης για μεταγενέστερο χρόνο, η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, επί του υγειονομικού πεδίου, προώθησε μια παρέμβαση που ήταν εναρμονισμένη στα πολιτικά προτάγματα που είχε θέσει ο Κ. Σημίτης, με την εν λόγω προώθηση να θεωρούμε πως καταδεικνύει την επιρροή της Συνθήκης του Μάαστριχτ και την προδρομική επιρροή της ένταξης της Ελλάδας στη ζώνη του ευρώ. Ωστόσο και επί της συγκεκριμένης περίπτωσης αποτυπώνεται ένας ισχυρός συνασπισμός που

14 Την άποψη πως από την εποχή της έκθεσης Σπράου και σε μεταγενέστερο χρόνο η ασφαλιστική μεταρρύθμιση είχε αναχθεί στο πεδίο του ανέγγιχτου μας επισήμανε η συνέντευξη 1 (Ακαδημαϊκός,2018). Επίσης την άποψη πως το έργο της Επιτροπής Σπράου επλήγη επικοινωνιακά μας εξέφρασε η συνέντευξη 9 (Πρώην αξιωματούχος ΙΚΑ,2018). Καταληκτικά, τις αντιθέσεις που υπήρχαν απέναντι στο πόρισμα της Επιτροπής Σπράου αποδίδουν εύγλωττα οι Featherstone & Kazamias & Paradimitriou (2001), επισημαίνοντας τη στηλίτευση του εν λόγω πορίσματος από τη Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος (ΓΣΕΕ) και την Ανώτατη Διοίκηση Ενώσεων Δημοσίων Υπαλλήλων (ΑΔΕΔΥ), όπως επίσης την εναντίωση που υπήρχε (απέναντι στο προαναφερθέν πόρισμα) από τα κόμματα που τοποθετούνταν στα αριστερά του ΠΑΣΟΚ και την αποφυγή μιας επίσημης τοποθέτησης από πλευράς ΝΔ.

τάσσεται ενάντια στη μεταρρύθμιση (οι αντιτιθέμενοι συνασπισμοί επί της προκειμένης παρέμβασης αποτυπώνονται στον πίνακα 5).

Επί αυτής της βάσης στην τοποθέτηση του εκπροσώπου του ΠΑΣΟΚ, Σμυρλή-Λιακάτα (1997), στη συνεδρίαση στη Βουλή την 15η Ιουλίου 1997, γίνεται αναφορά στην πορεία των δαπανών υγείας και τη διογκωμένη τάση που αυτές ακολουθούν. Τα νούμερα που επικαλείται είναι χαρακτηριστικά, μιας και από το 5.1% του ΑΕΠ που ήταν οι δαπάνες υγείας το 1985, εκτιμάται πως ξεπερνούσαν τη δεδομένη χρονική περίοδο το 10%. Επίσης, ο προαναφερθείς εκπρόσωπος του ΠΑΣΟΚ φαίνεται να υιοθετεί τα προτάγματα του Νέου Δημόσιου Μάνατζμεντ. Συνεπώς, στο πλαίσιο του εν λόγω ενστερνισμού δίνεται έμφαση στον εποικοδομητικό ρόλο που θα επιτελέσουν οι σύγχρονοι μάνατζερς στη σαφή οριοθέτηση των νοσοκομειακών στόχων, μια οριοθέτηση που θα είναι συνυφασμένη με τους άξονες : 1) αποστολή, 2) στόχοι, 3) στρατηγική, 4) αποφάσεις. Επικουρικά, στον συνασπισμό που τάσσεται υπέρ της μεταρρύθμισης πρέπει να συμπεριλάβουμε και την ΕΕ, η οποία υποστηρίζει παρεμβάσεις που δύναται να έχουν θετικό αντίκτυπο στην εγχώρια οικονομία (με την εν λόγω οικονομική λογική να αποτυπώνεται στη Συνθήκη του Μάαστριχτ).

Στον αντίποδα ο εκπρόσωπος της ΝΔ, Αναστόπουλος (1997), είναι πολύ επικριτικός απέναντι στο κυβερνητικό νομοσχέδιο για την υγεία, αποτιμώντας το μάλιστα ως το χειρότερο νομοσχέδιο που είχε παρουσιαστεί ενώπιον του Ελληνικού Κοινοβουλίου. Επίσης, επί της τοποθέτησης του ο προαναφερθείς επισημαίνει την άνιση μισθολογική κατάσταση των γιατρών του ΕΣΥ σε σχέση με τους γιατρούς του ιδιωτικού τομέα με την πρόταση αυτή να είναι δηλωτική της υποστήριξης της επεκτατικής οικονομικής πολιτικής.

Από τη δική του μεριά ο εκπρόσωπος του ΚΚΕ, Τασούλας (1997), ψέγει την παρέμβαση της κυβέρνησης, θεωρώντας πως το νομοσχέδιο για την υγεία εναρμονίζεται με την πρόθεση για εγκαθίδρυση μιας πολιτικής λιτότητας σε συνολικό επίπεδο, ενώ ο εκπρόσωπος του Δημοκρατικού Κοινωνικού Κινήματος (ΔΗΚΚΙ), Δημαράς (1997), θεωρεί πως μέσα από τη συγκεκριμένη παρέμβαση

υπάρχει μια ευδιάκριτη επίθεση στο ΕΣΥ.

Καταληκτικά, ο εκπρόσωπος του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου, Μουσταφά (1997), στην τοποθέτηση του, μπορεί να ειπωθεί πως προσπαθεί να κρατήσει μια επαμφοτερίζουσα στάση. Ως εκ τούτου ο προαναφερθείς, αποδέχεται την αναγκαιότητα για βαθιές παρεμβάσεις στο πεδίο της υγείας. Παράλληλα, όμως, επισημαίνει την ανάγκη αυτές να είναι σύστοιχες με έναν συνολικότερο σχεδιασμό, θεωρώντας πως οι παρεμβάσεις που προβλέπονταν στο νομοσχέδιο ήταν πρόχειρες και είχαν μια αποσπασματική διάσταση, με τις άνωθεν πτυχές να κρίνουμε (όπως και στις περιπτώσεις προγενέστερων αμφίσημων στρατηγικών) πως λειτουργούν, ουσιαστικά, ως ενισχυτικές των στάσεων που τάσσονται ενάντια στη μεταρρύθμιση.

Πίνακας 5. Οι συνασπισμοί επί του υγειονομικού πεδίου εξ αφορμής της κυβερνητικής παρέμβασης του 1997

Συνασπισμός υπέρ της μεταρρύθμισης	Συνασπισμός ενάντια στη μεταρρύθμιση
Κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ, ΕΕ, μέρος επιστημόνων (χαρακτηριστική είναι η έκθεση της επιτροπής Abel-Smith)	ΝΔ, ΚΚΕ, ΔΗΚΚΙ, Συνασπισμός

6.1.3: Οι βασικές πτυχές του νόμου 2519/1997. Η παρέμβαση της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ στο υγειονομικό πεδίο το 1997 βρίσκεται σε συστοιχία με τα προτάγματα που είχε θέσει ο πολιτικός ηγέτης του κόμματος Κ. Σημίτης. Υπό αυτή τη βάση θεωρούμε πως ο τίτλος του νόμου 2519/1997 είναι

χαρακτηριστικός: “Ανάπτυξη και εκσυγχρονισμός του Εθνικού Συστήματος Υγείας, οργάνωση των υγειονομικών υπηρεσιών, ρυθμίσεις για το φάρμακο και άλλες διατάξεις” και ως βασικά προσδιοριστικά χαρακτηριστικά του εν λόγω νόμου μπορούν να επισημανθούν:

- Πρόβλεψη για εγκαθίδρυση ενός οργανωτικού πλαισίου σε ένα εκτενές εύρος θεματικών προκειμένου να επέλθει ένα πιο συντεταγμένο και ορθολογικό πλαίσιο λειτουργίας, με το εν λόγω πλαίσιο να μπορεί να ειπωθεί πως είναι εναρμονισμένο με τη λογική που διέπει το Νέο Δημόσιο Μάνατζμεντ.
- Στο προαναφερθέν πλαίσιο περιλαμβάνονται: τα δικαιώματα πολιτών στις υπηρεσίες υγείας, η οργάνωση και λειτουργία υπηρεσιών δημόσιας υγείας, η οργάνωση και ο συντονισμός παροχής υπηρεσιών υγείας, το κεφάλαιο που άπτεται της εποπτείας-διοίκησης-οργάνωσης και λειτουργίας των νοσοκομείων, η αναβάθμιση της πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας στην ύπαιθρο, η χρηματοδότηση και η οικονομική διαχείριση υπηρεσιών υγείας, το κεφάλαιο που αφορά την πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας, το κεφάλαιο που σχετίζεται με τους γιατρούς του ΕΣΥ και άλλους κλάδους επιστημόνων αυτού και καταληκτικά τα κεφάλαια που συνδέονται με ρυθμίσεις θεμάτων φαρμάκων και με θέματα του Εθνικού Οργανισμού Φαρμάκων (ΕΟΦ) και με διάφορες λοιπές διατάξεις.

6.2: Το πολιτικό πλαίσιο των εθνικών εκλογών του 2000 και τα ορόσημα της χρονικής περιόδου 2000-2004

Το πολιτικό πλαίσιο των εθνικών εκλογών του 2000 είχε ως σημεία αναφοράς τα πρόσωπα των Κ. Σημίτη και Κ. Καραμανλή, με τα προτάγματα που θέτουν οι προαναφερθέντες, ως προς το σκέλος της οικονομίας, να κρίνουμε πως αντικατοπτρίζουν (σε συνάρτηση με την αντιδραστική αλληλουχία που έχουμε θεμελιώσει) μια οριοθετημένη επιρροή της Συνθήκης του Μάαστριχτ και της ένταξης της Ελλάδας στη ζώνη του ευρώ, όσον αφορά την αναγκαιότητα της προώθησης της μεταρρύθμισης. Σύστοιχα αντανακλούν μια αδυναμία του συνασπισμού που τάσσεται υπέρ των μεταρρυθμίσεων στα επιμέρους πεδία της εγχώριας οικονομίας.

Υπό αυτή τη βάση, αποτιμώντας τη στρατηγική του Κ. Σημίτη, μπορεί να ειπωθεί πως διέπεται από μια αμφισημία. Στο πλαίσιο της εν λόγω στρατηγικής επισημαίνει τη βούληση του για την οικοδόμηση μιας ισχυρής Ελλάδας εντός του ευρωπαϊκού γίγνεσθαι. Παράλληλα, όμως, φαίνεται να έχει μια απολογητική διάθεση για την προγενέστερη κυβερνητική πολιτική του ΠΑΣΟΚ στην τετραετία που προηγήθηκε. Στη βάση αυτή, επισημαίνει πως την περίοδο της οικονομικής σύγκλισης (δηλαδή την περίοδο 1996-2000) θα ακολουθούσε το χρονικό διάστημα επί του οποίου θα επερχόταν η κοινωνική σύγκλιση, η οποία θα ήταν συνυφασμένη και με μια αύξηση στις κατώτατες συντάξεις (Παπαχρήστος & Τζανάκης, 2000).

Από τη μεριά του ο Κ. Καραμανλής φαίνεται να προσπαθεί να παρουσιάσει ένα μετριοπαθές προφίλ, το οποίο ενδεχομένως να εναρμονίζεται με μια προσπάθεια να παρακαμφθούν οι εντυπώσεις που είχε αφήσει η προγενέστερη κυβερνητική θητεία του κόμματος του, η οποία υπενθυμίζουμε πως υπήρξε συνυφασμένη με έντονες και πολυμερείς αντιδράσεις λόγω των οικονομικών πολιτικών της. Υπό αυτή τη βάση θεωρούμε πως είναι εύστοχη η ανάλυση του Παππά και του Ντίνα σχετικά με τη στρατηγική του Κ. Καραμανλή. Επί της εν λόγω ανάλυσης οι προαναφερθέντες επισημαίνουν πως υπό την ηγεσία του τότε

προέδρου της ΝΔ υιοθετείται μια στρατηγική που αποσκοπεί στον προσεταιρισμό των ψηφοφόρων του κέντρου και στο πλαίσιο αυτό προκρίνεται η ανάδειξη μιας ευρείας γκάμας θεμάτων, χωρίς ιδεολογικό πρόσημο, ενώ παράλληλα υπάρχει στηλίτευση των αντινομιών στα πεδία του κράτους και της οικονομίας (Pappas&Dinas,2006). Σε επίρρωση της τελευταίας πτυχής είναι ενδεικτικό πως ο Κ. Καραμανλής, σε προεκλογική του ομιλία, επισημαίνει την ανάγκη να ξεπεραστούν οι παλαιοκομματικές νοοτροπίες του παρελθόντος και εκφράζει την αποφασιστικότητα του να προωθήσει την αξιοκρατία στα πεδία της Δημόσιας Διοίκησης, του κράτους και της αγοράς (Πολίτης & Νταλιάνη,2000).

Πέρα από τις άνωθεν πτυχές που άπτονται των πολιτικών προταγμάτων των προέδρων των κομμάτων με τη μεγαλύτερη εκλογική επιρροή, το χρονικό φάσμα 2000-2004 υπήρξε συνυφασμένο με σημαντικές εξελίξεις για τη χώρα. Συνεπώς, επί αυτού του χρονικού φάσματος υπήρξε η ένταξη της χώρας στη ζώνη του ευρώ και επίσης υπήρξε η πρόκληση της έγκαιρης και επαρκούς προετοιμασίας ενόψει της τέλεσης των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα το καλοκαίρι του 2004, ο θετικός αντίκτυπος των οποίων στην εγχώρια οικονομία αποτυπώνεται σε έκθεση του Ιδρύματος Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE) (2015).

Επίσης, στα ορόσημα του χρονικού φάσματος 2000-2004 εντάσσεται και η θέσπιση της Ανοιχτής Μεθόδου Συντονισμού (ΑΜΣ), που μπορεί να ειπωθεί πως λειτουργεί ως “οδικός άξονας” των μεταρρυθμίσεων. Η ΑΜΣ απέκτησε υπόσταση στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισαβώνας την 24η Μαρτίου 2000 και ως σημαντικές πτυχές αυτής μπορούν να επισημανθούν (μεταξύ άλλων): η αποτύπωση συγκριτικής αξιολόγησης, η ανάδειξη βέλτιστων πρακτικών και η υιοθέτηση μιας πολύπλευρης παρακολούθησης (Radaelli,2003), ενώ πρέπει να επισημανθεί πως η προαναφερθείσα μέθοδος είναι συνυφασμένη και με το σκέλος της συνταξιοδοτικής και υγειονομικής πολιτικής. Επί της συσχέτισης της συνταξιοδοτικής πολιτικής με την ΑΜΣ δίνεται έμφαση στο σκέλος του αποτελέσματος και λαμβάνονται υπόψιν τρία κριτήρια, δηλαδή: 1) η επάρκεια του συστήματος, 2) η βιωσιμότητα, 3) η προσαρμοστικότητα (Τήνιος,2010,σσ.130-133;

de la Porte,2002). Επιπρόσθετα ο αντίκτυπος της συσχέτισης της ΑΜΣ με την υγειονομική πολιτική αναδεικνύεται στην ανάλυση της de la Rosa (2018), επί της οποίας γίνεται αναφορά σε ένα πλαίσιο πολιτικής επί του οποίου περιλαμβάνονται: η χρήση κοινών δεικτών, η αποτύπωση κοινών στόχων και ανάδειξη των αποτελεσματικών πρακτικών.

6.2.1: Το σχέδιο Γιαννίτση που έμεινε επί χάρτου. Το κόμμα του ΠΑΣΟΚ πέτυχε μια νέα εκλογική νίκη το 2000 με οριακή διαφορά έναντι της ΝΔ (“Εκλογικά αποτελέσματα”, χ.χ.), αλλά με αρκετά ισχυρή πλειοψηφία (158 βουλευτές). Ως εκ τούτου, είχε την ευκαιρία για μια τρίτη συνεχόμενη κυβερνητική θητεία, μέσα στην οποία θα μπορούσε να προωθήσει μεταρρυθμιστικές παρεμβάσεις που είχαν μετατεθεί και επί αυτών εντάσσεται (όπως αναφέραμε και προηγουμένως με αφορμή τη δήλωση του Γ. Παπαντωνίου) και η μεταρρύθμιση στο συνταξιοδοτικό. Σημείο αναφοράς για την πορεία του συνταξιοδοτικού συστήματος της χώρας αποτέλεσε το σχέδιο επί υπουργίας Τ. Γιαννίτση, το οποίο έμελλε να μην μετουσιωθεί σε κυβερνητική πολιτική, λόγω των αντιδράσεων που σημειώθηκαν απέναντι σε αυτό, με τις εν λόγω αντιδράσεις να θεωρούμε πως καταδεικνύουν (για μια ακόμα φορά): την οριοθετημένη επιρροή που έχει η Συνθήκη του Μάαστριχτ και η ένταξη της Ελλάδας στη ζώνη του ευρώ στην προώθηση μεταρρυθμιστικών παρεμβάσεων και την αδυναμία του συνασπισμού που τάσσεται υπέρ της μεταρρύθμισης.

Ο τότε υπουργός Εργασίας φαίνεται να είχε επίγνωση των σοβαρών προβλημάτων που χαρακτήριζαν τη λειτουργία του εγχώριου ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού συστήματος και υπό αυτή τη βάση αναδεικνύει την αποφασιστικότητα του για τη δημιουργία του κατάλληλου πεδίου, προκειμένου να δρομολογηθούν οι ενδεδειγμένες παρεμβάσεις επί αυτού (Γιαννίτσης,2007,σσ.134-135). Είναι χρήσιμο να επισημανθεί πως στις αντινομίες που εντόπιζε, ο

προαναφερθείς, σχετικά με το άνωθεν πεδίο πολιτικής, συμπεριλαμβανόταν η έλλειψη επαρκών ποσοτικών δεδομένων σχετικά με τη λειτουργία του (Γιαννίτσης,2007,σ.138), με την έμφαση στην ποσοτική παράμετρο να συνδέεται με τη λογική του Νέου Δημόσιου Μάνατζμεντ. Συνεπώς, λόγω της δεδομένης έλλειψης ποσοτικών δεδομένων σχετικά με τη λειτουργία του συνταξιοδοτικού συστήματος της χώρας, δρομολογήθηκε η διαδικασία εκπόνησης μιας αναλογιστικής μελέτης μετά από διεθνή διαγωνισμό (Γιαννίτσης,2007,σ.139).

Στο πλαίσιο αυτό, το 2001, εκδόθηκε από το αρμόδιο Υπουργείο, μια έκθεση/πρόταση αλλαγών (Συνοπτική Έκθεση-Πρόταση,2001) σχετικά με τη λειτουργία του ασφαλιστικού / συνταξιοδοτικού συστήματος της χώρας. Η εν λόγω έκθεση θέτει στον πυρήνα της μεταρρυθμιστικής συζήτησης τη συνεχή γήρανση του πληθυσμού, τους διαθέσιμους τρόπους με τους οποίους δύναται να επέλθουν αυξήσεις στο σκέλος των συντάξεων και την παράμετρο της πρόωρης συνταξιοδότησης. Επί αυτής της βάσης θεωρούμε πως θα πρέπει να δώσουμε έμφαση στην πτυχή που αφορά την πορεία γήρανσης του πληθυσμού, μιας και τυχόν απaráλλαχτη συνέχιση του συστήματος κρίνεται (βάσει της προαναφερθείσας έκθεσης) πως θα ήταν συνυφασμένη με πολύ μεγάλη αύξηση των ασφαλιστικών εισφορών και συνάμα της κρατικής χρηματοδότησης. Επίσης, σε ότι αφορά το θέμα της πρόωρης συνταξιοδότησης, αναδεικνύεται το όφελος που θα υπάρξει μέσα από τον περιορισμό των ατόμων που αποχωρούν πρόωρα από το εργασιακό πεδίο και ως εκ τούτου μέσα από την ουσιαστική εφαρμογή του ορίου των 65 ετών για την απονομή σύνταξης.

Σε συνάρτηση με τις επισημάνσεις των αντινομιών του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού συστήματος αναπτύσσονται οι προτάσεις του αρμόδιου υπουργείου σχετικά με τις ενδεδειγμένες παρεμβάσεις επί αυτού, με τις προτάσεις να εδράζονται σε τέσσερις βασικούς άξονες: 1) πρόταση για μεταβατική περίοδο άνω των 5 ετών, για να ισχύσουν τα χαμηλότερα όρια ηλικίας σε όσους δεν υπάγονται σε αυτά μέχρι τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο (με τις επιβεβλημένες εξαιρέσεις να λαμβάνονται υπόψιν), 2) θέσπιση ενιαίων κανόνων για τους νέους

και τους παλαιούς ασφαλισμένους, οι οποίοι θα αφορούν τον τρόπο υπολογισμού της σύνταξης καθώς και το ποσοστό αναπλήρωσης, 3) χορήγηση της ενισχυμένης κατώτατης σύνταξης για μισθωτούς, με γνώμονα τη στάθμιση κοινωνικών κριτηρίων, 4) αλλαγές που θα αφορούν τη δομή του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης.

Επίσης, είναι ενδεικτικό, σύμφωνα με τους υπολογισμούς της έκθεσης πως οι προτεινόμενες ρυθμίσεις θα μπορούσαν να αποτελέσουν έναν θώρακα ασφαλείας του ασφαλιστικού συστήματος, για ένα χρονικό διάστημα 20-25 ετών, και παράλληλα θα υπήρχε πολύ θετικός αντίκτυπος (υπολογίζεται 21 τρις δρχ) στην εξοικονόμηση του αναλογιστικού ελλείμματος του ασφαλιστικού συστήματος.

Μολαταύτα, οι άνωθεν προτάσεις συνάντησαν έντονες αντιδράσεις. Είναι ενδεικτικές οι αναφορές του Γιαννίτση (2007,σσ.145-159) για τις έντονες αντιρρήσεις από ηγετικά στελέχη της ΓΣΕΕ και της ΑΔΕΔΥ, αλλά και για τους προβληματισμούς που είχαν αναπτυχθεί στην Κυβερνητική Επιτροπή και στο Εκτελεστικό Γραφείο, σχετικά με τη συμβατότητα των προτεινόμενων παρεμβάσεων με τον ιδεολογικό πυρήνα του κυβερνώντος κόμματος. Οι ενδοκυβερνητικές τριβές, που είχαν αναπτυχθεί στη βάση του σχεδίου για τη μεταρρύθμιση του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού, μας επιβεβαιώνονται και στη συνέντευξη 2 (Πρώην υπουργός και πρώην αξιωματούχος ΕΕ,2018), επί της οποίας μας τονίζεται, παράλληλα, η βούληση που είχαν οι Σημίτης και Γιαννίτσης για την προώθηση των ενδεδειγμένων αλλαγών. Στη βάση της διεγκυστίνδας που είχε δημιουργηθεί, ανάμεσα στη βούληση που υπήρχε για την προώθηση των αλλαγών στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό και στις αντιδράσεις που σημειώθηκαν απέναντι σε αυτή την προοπτική, έπεσε στο τραπέζι, σύμφωνα με τον Γιαννίτση (2007,σσ.145-159), η πρόταση του νομοθετικού αιφνιδιασμού από μέρους της κυβέρνησης. Ωστόσο, η εν λόγω πρόταση απορρίφθηκε από τον προαναφερθέντα και τον Υφυπουργό Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης Ν. Φαρμάκη (Γιαννίτσης,2007,σσ.145-159). Η προαναφερθείσα απόρριψη από τους πολιτικούς προϊστάμενους του Υπουργείου Εργασίας, οδήγησε στην ανάθεση του εν λόγω

υπουργείου στον Δ. Ρέππα, μια αλλαγή που υπήρξε συνυφασμένη με μια νέα παρέμβαση στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό πεδίο της χώρας¹⁵.

6.2.2: Η επιχειρηματολογία υπέρ και κατά της κυβερνητικής παρέμβασης στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό το 2002. Όπως αναφέρθηκε στο άνωθεν πεδίο η παρουσία του Δ. Ρέππα στο Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης υπήρξε συνυφασμένη με μια παρέμβαση επί του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού συστήματος, το 2002, λίγο μόλις χρονικό διάστημα μετά την ανάδειξη των προτάσεων επί υπουργίας Τ. Γιαννίτση, οι οποίες αποτέλεσαν καταλύτη σημαντικών αντιδράσεων. Επίσης, στο πλαίσιο εξέτασης των εν λόγω προτάσεων αναδείξαμε τις αντιδράσεις που υπήρχαν στο εσωτερικό του κυβερνώντος κόμματος, οι οποίες μας επιβεβαιώθηκαν και στη συνέντευξη 10 (Πρώην αξιωματούχος Υπουργείου Εργασίας, 2019), ενώ στην ίδια συνέντευξη μας επισημάνθηκε πως η κυβερνητική παρέμβαση του 2002 αποτέλεσε μια εναρμόνιση στο πολιτικά εφικτό. Συνεπώς, επί της εν λόγω συνέντευξης δεν αποδίδονται μαξιμαλιστικές διαστάσεις στην παρέμβαση του 2002 και αυτή προσδιορίζεται ως ένα πρώτο βήμα παρεμβάσεων, το οποίο έπρεπε να ακολουθηθεί από επιπρόσθετα βήματα, προκειμένου να διασφαλιστεί η ευμενής λειτουργία του συστήματος.

Εκτός από τις άνωθεν πτυχές τα όσα αναφέρουμε στα πεδία που ακολουθούν, εξ αφορμής της εξέτασης της επιχειρηματολογίας που αναπτύχθηκε για το κυβερνητικό νομοσχέδιο, θεωρούμε πως αντικατοπτρίζουν τη δυναμική που είχε η ιδέα της επεκτατικής οικονομικής πολιτικής και σύστοιχα φανερώνει την αδυναμία του συνασπισμού που τάσσεται υπέρ της μεταρρύθμισης.

15 Βάσει της συνέντευξης 5 (Ακαδημαϊκός, 2018) θεωρείται πως μέσα από τις αντιδράσεις που υπήρξαν απέναντι στο σχέδιο Γιαννίτση υπήρξε αποφυγή της υιοθέτησης των περικοπών, στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό σύστημα, που ήρθαν με την υπαγωγή της χώρας στο μνημόνιο.

Υπό αυτή τη βάση στην τοποθέτηση του εκπροσώπου του ΠΑΣΟΚ, Σαλαγγιάννη (2002), στη Βουλή στη συνεδρίαση την 18η Ιουνίου 2002, συνυφαίνεται η θεματική του ασφαλιστικού με την πολιτική θέση και τις ιδέες κάθε κόμματος. Ως εκ τούτου η εν λόγω νομοθετική παρέμβαση θεωρείται (από τον προαναφερθέντα) πως ανταποκρίνεται στα αιτήματα των λαϊκών κινημάτων και έρχεται σε αντιδιαστολή με οπτικές που προωθούν τη βιωσιμότητα του ασφαλιστικού συστήματος στη βάση περικοπής παροχών και στη βάση αμφισβήτησης όρων που θεωρούνται θεμελιακής σημασίας.

Από την άλλη μεριά η ομιλία του εκπροσώπου της ΝΔ, Γιακουμάτου (2002), φαίνεται να κινείται σε μια επαμφοτερίζουσα λογική, δηλαδή ανάμεσα στη λογική της μεταρρύθμισης και της επέκτασης. Υπό αυτή τη βάση είναι ενδεικτικό πως το προαναφερθέν στέλεχος της ΝΔ ψέγει την κυβέρνηση, για την προώθηση μιας παρέμβασης που θεωρεί πως αποτελεί “μη λύση” του ασφαλιστικού προβλήματος. Ωστόσο, παράλληλα, ο προαναφερθείς κατακρίνει την κυβέρνηση για αθέτηση της υπόσχεσης της σχετικά με τις χαμηλές συντάξεις.

Επιπρόσθετα, βάσει της τοποθέτησης του εκπροσώπου του ΚΚΕ, Τζέκη (2002), καταδεικνύεται, με εύγλωττο τρόπο, η απόρριψη της λογικής της οικονομικής λιτότητας, με τον προαναφερθέντα να θεωρεί πως η παρέμβαση που πραγματοποιήθηκε στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό, επί της υπουργίας του Δ. Ρέππα, είχε αντιασφαλιστικό περιεχόμενο και κινούταν στο ίδιο μήκος κύματος με τις προτάσεις που είχε αναδείξει ο Τ. Γιαννίτης.

Καταληκτικά, το ίδιο σκεπτικό με τον εκπρόσωπο του ΚΚΕ φαίνεται να υιοθετεί ο εκπρόσωπος του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου, Αμπατζόγλου (2002), θεωρώντας (και αυτός από τη δική του μεριά) πως η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ ακολουθούσε μια οικονομική πολιτική λιτότητας και ότι η παρέμβαση στο ασφαλιστικό αποτελούσε τη βάση για πιο δυσμενείς παρεμβάσεις που θα έρθουν σε μεταγενέστερο χρόνο.

6.2.3: Οι βασικές αρχές του νόμου 3029/2002. Όπως έχει ήδη αναφερθεί το περιεχόμενο του νόμου 3029/2002 κινούνται σε διαφορετική λογική από τις προτάσεις που είχαν τεθεί επί υπουργίας Τ. Γιαννίτση και ως βασικές πτυχές αυτού μπορούν να επισημανθούν:

- Δημιουργία της Εθνικής Αναλογιστικής Αρχής, η οποία θα μπορούσε να λειτουργήσει ως ένα διαρκές σημείο αναφοράς στην πορεία του ασφαλιστικού.
- Πρόβλεψη για δημιουργία επαγγελματικών ταμείων, μια παράμετρος που μας επισημάνθηκε ως σημαντική στη συνέντευξη 3 (Αντιπρόεδρος ασφαλιστικού ταμείου,2018).
- Χρηματοδότηση των ασφαλιστικών ελλειμμάτων του ΙΚΑ μέσα από την κρατική χρηματοδότηση, μια παράμετρος που ο Γιαννίτσης (2007,σ.159), αναδεικνύει ως κρίσιμη διαφοροποιητική παράμετρο σε σχέση με το δικό του σχέδιο.
- Στο διάστημα μεταξύ 2008 και 2017 προβλεπόταν να μειωθεί το ποσοστό αναπλήρωσης των συντάξεων για τους ασφαλισμένους πριν την 1/1/1993 στο 70% από το 80% των συντάξιμων αποδοχών, ενώ θα υπήρχε αύξηση στους ασφαλισμένους μετά την προαναφερθείσα ημερομηνία από το 60% στο 70%. Συνεπώς, μετά την προσθήκη της επικουρικής σύνταξης, το συνολικό ύψος αυτής θα έφτανε στο 90% των συντάξιμων αποδοχών, έναντι 80% που προβλεπόταν στην πρόταση του πρώην υπουργού Εργασίας (Γιαννίτσης,2007,σ.160) .
- Αξιοσημείωτη διαφοροποίηση σε σχέση με το σχέδιο επί υπουργίας

Γιαννίτση και όσον αφορά τα απαιτούμενα χρόνια εργασίας, προκειμένου να υπάρχει η δυνατότητα συνταξιοδότησης, ανεξάρτητα από το ηλικιακό σκέλος. Και σε αυτήν την περίπτωση ο νόμος Ρέππα ήταν πιο ελαστικός, μιας και και από τα 40 χρόνια που προβλέπονταν από το απορριφθέν σχέδιο, μέσα από τον εν λόγω νόμο δινόταν η δυνατότητα συνταξιοδότησης στα 37 χρόνια εργασίας (Γιαννίτσης, 2007,σ.161).

- Ευμενής αντιμετώπιση των ασφαλισμένων (πριν το 1993) η οποία σχετίζεται με τον τρόπο υπολογισμού της σύνταξης τους, μιας και μέσα από τον νόμο του 2002, προκρίθηκε ο υπολογισμός στη βάση των 5 καλύτερων ετών από τα τελευταία 10 χρόνια στο εργασιακό γίνεσθαι, ενώ στον αντίποδα (δηλαδή στο σχέδιο του 2001), προβλεπόταν ο υπολογισμός στο πλαίσιο των καλύτερων 10 ετών της τελευταίας 15ετίας (Γιαννίτσης,2007,σ.161).
- Πρόβλεψη προκειμένου να ενταχθεί ο κλάδος σύνταξης οκτώ οργανισμών στο Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων- Ενιαίο Ταμείο Ασφάλισης Μισθωτών (ΙΚΑ-ΕΤΑΜ) και πρόβλεψη για ένταξη των επικουρικών ταμείων των τραπεζών στο επικουρικό του ΙΚΑ- ΕΤΑΜ, κάτι που συνιστά μια διαφοροποίηση, επί τα χείρω, για τους προαναφερθέντες ασφαλισμένους (Γιαννίτσης,2007,σσ.161-162).

6.2.4: Οι συνασπισμοί επί του υγειονομικού πεδίου εξ αφορμής της κυβερνητικής παρέμβασης του 2001. Η ανακίνηση της αναγκαιότητας για την προώθηση αλλαγών, από την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, αποτυπώνεται (εκτός από το ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό σκέλος που αναφερθήκαμε προηγουμένως) και στο υγειονομικό πεδίο, με την παρουσία του Α. Παπαδόπουλου στο αρμόδιο υπουργείο

να αποτελεί σημείο αναφοράς στη μεταρρυθμιστική πορεία του. Υπό αυτό το πρίσμα είναι χαρακτηριστική η συνέντευξη που είχε παραχωρήσει, την τότε χρονική περίοδο, ο προαναφερθείς επί της οποίας αναδεικνύει την πρόθεση του να μην προβεί σε συμβατικού χαρακτήρα ρυθμίσεις, αλλά σε μια μεταρρύθμιση του συστήματος που θα επιφέρει ένα πολύ εκτενή αντίκτυπο στο ΕΣΥ (Νταουντάκη,2000). Επί των λεγομένων του τότε υπουργού στην προαναφερθείσα συνέντευξη κρίνουμε πως πρέπει να δώσουμε έμφαση σε μια επισήμανση του που αφορά τη λειτουργία του άνωθεν συστήματος, την οποία αντιδιαστέλει με τη λειτουργία των ιδιωτών στο πεδίο της υγείας, με τον Α. Παπαδόπουλου να εκφράζει τη θέληση του να καταστήσει το ΕΣΥ ανταγωνιστικό ως προς το ιδιωτικό σύστημα.

Πρέπει να επισημανθεί πως τον Ιούλιο του 2000 το υπουργείο, του οποίου ηγείτο ο Α. Παπαδόπουλος, δημοσιοποίησε το σχέδιο που αφορούσε τη μεταρρύθμιση του ΕΣΥ, με το εν λόγω σχέδιο να αποσκοπεί στη βελτίωση του συστήματος, προκειμένου να μπορεί να ανταποκριθεί στις υφιστάμενες ανάγκες (Οικονόμου,2004,σ.207). Εντούτοις, ο προαναφερθείς τροποποίησε το αρχικό του σχέδιο λόγω των πολυμερών αντιδράσεων που υπήρξαν και η τελική παρέμβαση επί του συστήματος ήταν υποδεέστερη των αρχικώς σχεδιαζόμενων, με το πολυμερές πλαίσιο εναντίωσης που είχε δημιουργηθεί, ωστόσο, να συνεχίζει να διαγωνίζεται (Μόσιαλος&Allin, 2007,σσ.327-328).

Μολαταύτα, και παρά την οπισθοχώρηση από το αρχικό του σχέδιο, πρέπει να τονιστεί πως κοινή συνισταμένη της συνέντευξης 11 (Πρώην αξιωματούχος ΕΚΑΒ,2020), της συνέντευξης 12 (Ακαδημαϊκός,2021) και 14 (Ακαδημαϊκός,2021) αποτέλεσε η ευμενής αντιμετώπιση της παρουσίας του Α. Παπαδόπουλου στο Υπουργείο Υγείας, με την εν λόγω αποδοχή να θεωρούμε πως έρχεται να επιβεβαιώσει την αναγωγή του προαναφερθέντος σε σημείο αναφοράς επί της διαδικασίας μεταρρύθμισης του υγειονομικού πεδίου.

Σε μεταγενέστερο χρόνο, οι τοποθετήσεις στη Βουλή, επί της συζήτησης του κυβερνητικού νομοσχεδίου (την 22η Ιανουαρίου 2001), θεωρούμε πως

καταδεικνύουν μια σχετική αδυναμία του συνασπισμού που τάσσεται υπέρ της μεταρρύθμισης (με τη διελκυστίνδα μεταξύ των δύο αντιτιθέμενων συνασπισμών εξ αφορμής της παρέμβασης του 2001 στο υγειονομικό σκέλος να αποτυπώνεται στον πίνακα 6). Υπέρ αυτής τάσσεται στην ομιλία του ο εκπρόσωπος του ΠΑΣΟΚ, Σκουλάκης (2001), ο οποίος δίνει έμφαση στην προσπάθεια προώθησης μιας πιο ορθολογικής λειτουργίας του ΕΣΥ και αναδεικνύει την παράμετρο που αφορά τον τρόπο διοίκησης των νοσοκομείων, επισημαίνοντας τον ρόλο του εκάστοτε διοικητή/ μάνατζερ. Εκτός των άνωθεν πτυχών κρίνουμε πως πρέπει να δώσουμε έμφαση και σε μια ακόμα πτυχή της τοποθέτησης του προαναφερθέντος, επί της οποίας επισημαίνεται πως πολλές προβλέψεις του νόμου 2519/1997 (επί του οποίου είχαμε αναφερθεί σε προγενέστερο χρόνο εντός του παρόντος κεφαλαίου), παρέμειναν στη σφαίρα του ανεφάρμοστου, με την εν λόγω επισήμανση να φανερώνει τα εμπόδια που είχε να αντιμετωπίσει η μεταρρύθμιση στο υγειονομικό πεδίο.

Από την άλλη μεριά ο εκπρόσωπος της αξιωματικής αντιπολίτευσης, Γιαννόπουλος (2001), φαίνεται να υιοθετεί μια επαμφοτερίζουσα στάση σχετικά με την προοπτική μεταρρύθμισης στο υγειονομικό πεδίο. Συνεπώς, από τη μια αποδέχεται τη φιλοσοφία που αντιπροσωπεύει η ίδρυση των Περιφερειακών Συστημάτων Υγείας (ΠΕΣΥ), αλλά από την άλλη μεριά θεωρεί πολυδάπανο το καθεστώς λειτουργίας τους, παρά το γεγονός πως αναγνωρίζεται η αναγκαιότητα των αποκεντρωμένων υπηρεσιών υγείας. Ωστόσο, η πιο ενδιαφέρουσα παράμετρος στην τοποθέτηση του προαναφερθέντος εκπροσώπου της ΝΔ θεωρούμε πως έγκειται: 1) στην επισήμανση της χρηματοδότησης του ιδιωτικού τομέα από τον δημόσιο, 2) στην ανάδειξη της απαξίωσης του τελευταίου και 3) στην επίθεση που υφίσταται ο δημόσιος τομέας υγείας από τον ιδιωτικό, με τις προαναφερθείσες πτυχές να αποτυπώνουν τη σαφή υποστήριξη του δημόσιου τομέα υγείας στη διελκυστίνδα του με τον ιδιωτικό.

Επί της συζήτησης του κυβερνητικού νομοσχεδίου ο εκπρόσωπος του ΚΚΕ, Κοσιώνης (2001), τάσσεται (με πιο σαφή τρόπο σε σχέση με τον Α. Γιαννόπουλο)

ενάντια στην κυβερνητική παρέμβαση στο υγειονομικό πεδίο, θεωρώντας πως κινείται σε μια λογιστική βάση και επίσης επισημαίνει την πεποίθηση του κόμματος του για μη σύνδεση του πεδίου της υγείας με την επιχειρηματική δραστηριότητα.

Καταληκτικά, ο εκπρόσωπος του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου, Αμπατζόγλου (2001), στέκεται στην ανεξέλεγκτη λειτουργία, με την οποία θεωρεί πως λειτουργεί ο ιδιωτικός τομέας υγείας και επισημαίνει την κακή ποιότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών από τον δημόσιο τομέα, την οποία συσχετίζει με τις χαμηλές δημόσιες δαπάνες που προορίζονται προς το σύστημα.

Ωστόσο, πέρα από το πολυμερές πλαίσιο αντίδρασης που σημειώθηκε απέναντι στην παρέμβαση του Α. Παπαδόπουλου, πρέπει να επισημανθεί πως στο εν λόγω χρονικό διάστημα φαίνεται να καθίσταται πιο εύγλωττη μια “κουλτούρα καταγραφής”, από το μέρος των επιστημόνων με ειδίκευση στο σκέλος των πολιτικών υγείας, όπως μας ειπώθηκε από τη συνέντευξη 18 (Ακαδημαϊκός, 2021), με την εν λόγω εξέλιξη να είναι πρόδηλο πως εναρμονίζεται με τη μεταρρυθμιστική πρόθεση του τότε υπουργού Υγείας. Καταληκτικά, δεν πρέπει να παραγνωρίζουμε την υποστήριξη της ΕΕ σε παρεμβάσεις που προωθούν μια πιο ορθολογική λειτουργία στα επιμέρους πεδία που συνθέτουν την οικονομία (η οποία αποτυπώνεται βάσει της λογικής που διέπει τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, αλλά και μέσα από τη θέσπιση της ΑΜΣ).

Πίνακας 6. Οι συνασπισμοί επί του υγειονομικού πεδίου εξ αφορμής της κυβερνητικής παρέμβασης του 2001

Συνασπισμός υπέρ της μεταρρύθμισης	Συνασπισμός ενάντια στη μεταρρύθμιση
Κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ, ΕΕ, μέρος επιστημόνων με ειδίκευση στις πολιτικές υγείας.	ΝΔ, ΚΚΕ, Συνασπισμός, πολυμερές πλαίσιο εναντίωσης που έχει ως ένα βασικό σημείο

6.2.5: Οι βασικές πτυχές του νόμου 2889/2001. Βάσει του νόμου 2889/2001 μπορεί να ειπωθεί πως αντικατοπτρίζεται η βούληση για προώθηση σημαντικών αλλαγών στο υγειονομικό πεδίο. Ως σημαντικές πτυχές του προαναφερθέντος νόμου μπορούν να επισημανθούν:

- Πρόβλεψη για την ίδρυση των Περιφερειακών Συστημάτων Υγείας σε κάθε υγειονομική περιφέρεια. Από εκεί και πέρα, στο άρθρο 2 αποτυπώνονται παράμετροι που άπτονται των οργάνων διοίκησης των ΠΕΣΥ και στο άρθρο 3 υπάρχουν πτυχές που σχετίζονται με τη στελέχωση και την οργάνωση αυτών. Στο πλαίσιο αυτό, παρουσιάζει ενδιαφέρον πως για την κάλυψη των θέσεων του Προέδρου και του Αναπληρωτή Γενικού Διευθυντή για κάθε Περιφερειακό Σύστημα Υγείας, τίθενται κάποιες προδιαγραφές, οι οποίες είναι (σε σημαντικό βαθμό) συνυφασμένες με τις πτυχές του στρατηγικού σχεδιασμού και της οργάνωσης, παράμετροι που έχουν μια προφανή σύνδεση με τη λογική του Νέου Δημόσιου Μάνατζμεντ. Αντιστοίχως, και σε ότι αφορά την κάλυψη των θέσεων των Διοικητών των νοσοκομείων πρέπει να πληρούνται ορισμένες προδιαγραφές, με τις παραμέτρους του στρατηγικού σχεδιασμού και προγραμματισμού να αναδεικνύονται επίσης ως σημαντικές.
- Από την 1.1.2002 θα επιτρεπόταν στα νοσοκομεία του Εθνικού Συστήματος Υγείας και η απογευματινή λειτουργία των ιατρείων τους, η οποία θα άπτονταν περιστατικών στα σκέλη της διάγνωσης και της θεραπείας, μια ρύθμιση που κάλλιστα θα μπορούσε να ιδωθεί ως μια πράξη ανταγωνιστική απέναντι στη λειτουργία του ιδιωτικού τομέα υγείας.

- Μέσα από το άρθρο 11 του νόμου 2889/2001, υπήρχε αντίκτυπος και για τους πανεπιστημιακούς γιατρούς, μιας και όσοι εξ αυτών υπηρετούσαν ιατρικό έργο σε νοσοκομεία του Εθνικού Συστήματος Υγείας ή σε νοσοκομείο ενός Ανώτατου Εκπαιδευτικού Ιδρύματος, δεν είχαν δικαίωμα άσκησης της ιατρικής σε ιδιωτικό ιατρείο από την 1.1.2002.

6.3: Το πολιτικό πλαίσιο των εθνικών εκλογών του 2004 και τα ορόσημα της χρονικής περιόδου 2004-2007

Τον Μάρτιο του 2004 η χώρα οδηγείται σε μια νέα εκλογική αναμέτρηση, με το κόμμα του ΠΑΣΟΚ να έχει σημειώσει τρεις συνεχόμενες επικρατήσεις σε εθνικές εκλογές. Υπό αυτή τη βάση ο πρόεδρος της ΝΔ, Κ. Καραμανλής μπορεί να ειπωθεί πως επιλέγει να επιτεθεί στα κυβερνητικά πεπραγμένα της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ, χωρίς ωστόσο να αποτυπώνει σαφείς ιδέες πολιτικής για το οικονομικό πεδίο. Είναι χαρακτηριστικό πως στην ομιλία του στη Θεσσαλονίκη στηλιτεύει την κυβερνητική πολιτική του ΠΑΣΟΚ, εστιάζοντας σε ετερόκλητες (μεταξύ τους) πτυχές αναφερόμενος: 1) στο πολύ μεγάλο οικονομικό ύψος της εξυγίανσης της Ολυμπιακής, 2) στη μείωση της ανταγωνιστικότητας της χώρας, 3) στις εξελίξεις που είχαν συντελεστεί στο χρηματιστήριο, αλλά και 4) στο μεγάλο ποσοστό οικογενειών που διαβίωναν κάτω από το όριο της φτώχειας (Γαλιατσάτος,2004).

Εκτός των άνωθεν επισημάνσεων, στο συνταξιοδοτικό σκέλος πρόθεση της ΝΔ φαίνεται να είναι η αποφυγή εκτενών αλλαγών, με την εν λόγω επιλογή να κρίνουμε πιθανό πως συνδέεται με τις μεγάλες αντιδράσεις που είχαν σημειωθεί απέναντι στην οικονομική πολιτική της τελευταίας κυβερνητικής θητείας του κόμματος. Στο πλαίσιο αυτό είναι ενδεικτικό πως στο οικονομικό πρόγραμμα της Νέας Δημοκρατίας προβλεπόταν η σταδιακή αύξηση του ΕΚΑΣ από τα 140 ευρώ στα 230 ευρώ (“Παρουσίαση οικονομικού”,2004), ενώ από τη μεριά του ο Κ. Καραμανλής διαβεβαίωνε πως σε ενδεχόμενη κυβέρνηση του κόμματος του δεν θα προωθούνταν αυξήσεις στα όρια ηλικίας συνταξιοδότησης και μειώσεις στις συντάξεις (“Νέες διαβεβαιώσεις Καραμανλή”,2004). Συσχετίζοντας τις προαναφερθείσες πτυχές με το σχήμα αντιδραστικής αλληλουχίας που έχουμε θεμελιώσει θεωρούμε πως καταδεικνύεται (για μια ακόμα φορά) η οριοθετημένη επιρροή που έχει η Συνθήκη του Μάαστριχτ και η ένταξη της Ελλάδας στη ζώνη του ευρώ στην πορεία της συνταξιοδοτικής μεταρρύθμισης, με την εν λόγω οριοθετημένη επιρροή να είναι συνυφασμένη με έναν αδύναμο συνασπισμό που

τάσσεται υπέρ της μεταρρύθμισης στο προαναφερθέν πεδίο πολιτικής.

Επί του υγειονομικού πεδίου, το κόμμα της ΝΔ, φαίνεται πως προτάσσει μια πιο εύγλωττη πρόθεση για προώθηση αλλαγών σε σχέση με το συνταξιοδοτικό. Ωστόσο η εν λόγω πρόθεση δεν σηματοδοτεί μια προοπτική ανατροπών στο σύστημα, με την άποψη μας να θεωρούμε πως τεκμαίρεται από τη σχετική εγκράτεια που υιοθετεί το κόμμα της ΝΔ, προτάσσοντας την αναγκαιότητα του περιορισμού της σπατάλης και της προώθησης της διαφάνειας (“Ριζική αναθεώρηση του ΕΣΥ”,2004).

Στον αντίποδα, το κόμμα του ΠΑΣΟΚ φαίνεται να βρίσκεται σε μια φάση πολιτικής περιδίνησης. Η εν λόγω δυσμενής κατάσταση αποτέλεσε καταλύτη αλλαγής στην προεδρία του κόμματος (λίγο πριν διεξαχθούν οι εθνικές εκλογές του 2004) προκειμένου ο Γ. Παπανδρέου να είναι ο υποψήφιος πρωθυπουργός, με τον προαναφερθέντα, επί της πορείας προς τις εθνικές εκλογές του 2004, να μπορεί να ειπωθεί πως υιοθετεί μια επαμφοτερίζουσα στρατηγική, η οποία κινείται ανάμεσα στη μεταρρυθμιστική και επεκτατική οικονομική λογική. Υπό αυτό το πρίσμα ο προαναφερθείς επισημαίνει την αναγκαιότητα για την προώθηση εκτενών διαφοροποιήσεων που θα επιφέρουν μια καλύτερη ποιότητα ζωής, ενώ παράλληλα εμφανίζεται θιασώτης και της επεκτατικής οικονομικής λογικής, με την εν λόγω υποστήριξη να βρίσκει πεδίο αντιστοίχισης (και) στο συνταξιοδοτικό πεδίο, όπου υπάρχει η υπόσχεση για κατώτατη σύνταξη στο ΙΚΑ (συμπεριλαμβανομένου του ΕΚΑΣ) στα 700 ευρώ (“Είμαστε νικητές”,2004).

Σε ότι αφορά το πεδίο της υγειονομικής μεταρρύθμισης το πρόγραμμα του ΠΑΣΟΚ κάνει λόγο για επέκταση των νοσοκομειακών και μετανοσοκομειακών υποδομών, για ενίσχυση των μισθών των γιατρών που στελεχώνουν το ΕΣΥ και για προώθηση της μηχανοργάνωσης στα νοσοκομεία (“Οι έξι στόχοι”,2004).

Οι εθνικές εκλογές του 2004 υπήρξαν συνυφασμένες με την επιστροφή του κόμματος της ΝΔ στα κυβερνητικά ηνία της χώρας (“Εκλογικά αποτελέσματα”,χ.χ.), ενώ πρέπει να επισημανθεί πως ως προς το οικονομικό σκέλος η νέα κυβέρνηση επέλεξε να προβεί σε μια δημοσιονομική απογραφή, την οποία θεωρούσε

συνυφασμένη με την έναρξη μιας προσπάθειας εξυγίανσης της ελληνικής οικονομίας. Επίσης η κυβέρνηση της ΝΔ είχε ως στόχο την επίτευξη μιας ήπιας προσαρμογής της ελληνικής οικονομίας, η οποία, όμως, στην πράξη υπήρξε συνυφασμένη με την παράκαμψη κρίσιμων πεδίων πολιτικής και το έτος 2007 αποτυπώνεται μια δημοσιονομική απόκλιση (Καζάκος,2010,σσ.134-162).

6.3.1: Τα επιχειρήματα υπέρ και κατά της κυβερνητικής παρέμβασης στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό βάσει της κυβερνητικής παρέμβασης του 2005. Η θέληση της ΝΔ να μην προχωρήσει σε εκτενείς αλλαγές στο συνταξιοδοτικό σκέλος (επί της οποίας αναφερθήκαμε σε προγενέστερο χρόνο εντός του κεφαλαίου) αποτυπώνεται βάσει της κυβερνητικής παρέμβασης που αφορά τις συντάξεις στο Δημόσιο, επί της οποίας υιοθετείται μια επεκτατική οικονομική λογική. Υπό αυτή τη βάση και σε συσχέτιση με το σχήμα της αντιδραστικής αλληλουχίας που έχουμε θεμελιώσει, θεωρούμε πως αντανakλάται για μια ακόμα φορά η οριοθετημένη επιρροή της ένταξης της Ελλάδας στη ζώνη του ευρώ (αλλά και της Συνθήκης του Μάαστριχτ) σε ότι αφορά τη μεταρρύθμιση στο συνταξιοδοτικό σκέλος και σύστοιχα αντικατοπτρίζεται η αδυναμία του συνασπισμού που είναι υπέρ της μεταρρύθμισης στο προαναφερθέν πεδίο πολιτικής. Η συζήτηση στη Βουλή, στη συνεδρίαση την 5η Οκτωβρίου 2005, για το κυβερνητικό νομοσχέδιο είναι χαρακτηριστική της πρόκρισης της επεκτατικής οικονομικής λογικής.

Υπό αυτό το πλαίσιο ο εκπρόσωπος της ΝΔ, Μανώλης (2005), υπεραμύνεται των επεκτατικών οικονομικών πτυχών και των διορθωτικών διαστάσεων που θεωρεί πως εμπεριέχονται στην κυβερνητική παρέμβαση. Στον αντίποδα ο εκπρόσωπος του ΠΑΣΟΚ, Γεωργακόπουλος (2005), αναδεικνύει το θέμα της θέσπισης του Λογαριασμού Αλληλεγγύης Φορέων Κοινωνικής Ασφάλισης (ΛΑΦΚΑ), κατηγορώντας το κόμμα της ΝΔ για την προγενέστερη επιβολή του, ενώ επιτίθεται στην κυβέρνηση, θεωρώντας πως μέσα από την πολιτική της δεν υπάρχει ουσιαστική στήριξη για τα άτομα με χαμηλούς μισθούς και χαμηλές συντάξεις. Την

επεκτατική οικονομική λογική συμμερίζεται και η εκπρόσωπος του ΚΚΕ, Παντελάκη (2005), η οποία τάσσεται υπέρ των ενιαίων μισθών και συντάξεων για το δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα και επίσης υποστηρίζει την οριοθέτηση του κατώτατου βασικού μισθού για Υποχρεωτική Εκπαίδευση στα 1300 ευρώ (με ισχύ και για τον ιδιωτικό τομέα), ενώ το ύψος της κατώτατης σύνταξης προτείνει να οριοθετηθεί στα 1050 ευρώ. Καταληκτικά, στο ίδιο μήκος κύματος κινείται και η ομιλία του εκπροσώπου του Συνασπισμού, Κουβέλη (2005), που θεωρεί πως οι αυξήσεις που δίνονται από την κυβέρνηση δεν είναι επαρκείς.

6.3.2: Βασικές εκφάνσεις του νόμου 3408/2005. Το περιεχόμενο του νόμου 3408/2005 αντικατοπτρίζει, όπως προαναφέραμε, τη θέληση της ΝΔ να αποφύγει εκτενείς αλλαγές στο συνταξιοδοτικό σκέλος, με τον τίτλο του εν λόγω νόμου, δηλαδή “Αύξηση των Συντάξεων Δημοσίου και άλλες διατάξεις”, να καταδεικνύει την επεκτατική οικονομική χροιά του. Υπό αυτή τη βάση ως σημαντικές πτυχές αυτού μπορούν να επισημανθούν:

- Πρόβλεψη για αύξηση επιδόματος εξομάλυνσης.
- Πρόβλεψη για επιστροφή ποσών που παρακρατήθηκαν από 1/1/2001 έως 30/6/2004 και αφορούσαν την ειδική μηνιαία εισφορά υπέρ του δημοσίου.

6.3.3: Οι συνασπισμοί επί του υγειονομικού πεδίου στο πλαίσιο της πρώτης κυβερνητικής παρέμβασης του 2005. Η πολιτική της ΝΔ στο υγειονομικό πεδίο μπορεί να ειπωθεί πως αποτυπώνει τη θέληση της τότε κυβέρνησης να προωθήσει παρεμβάσεις ήπιου χαρακτήρα προκειμένου να επέλθει μια πιο ορθολογική λειτουργία του συστήματος, με την εν λόγω πολιτική να θεωρούμε πως

είναι σύστοιχη με την οριοθετημένη επιρροή που ασκεί η Συνθήκη του Μάαστριχτ και η ένταξη της Ελλάδας στη ζώνη του ευρώ επί της αντιδραστικής αλληλουχίας και επίσης σηματοδοτεί την αδυναμία του συνασπισμού υπέρ της μεταρρύθμισης να προωθήσει εκτενείς αλλαγές στο προαναφερθέν σύστημα πολιτικής.

Υπό αυτό το πρίσμα, είναι ενδεικτική η τοποθέτηση του εκπρόσωπου του κυβερνώντος κόμματος, Καραγκούνη (2005), εξ αφορμής της συζήτησης στη Βουλή (την 16η Μαρτίου 2005) για το κυβερνητικό νομοσχέδιο που αφορά αλλαγές στο υγειονομικό πεδίο. Επί της εν λόγω τοποθέτησης, ο προαναφερθείς δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη βούληση της κυβέρνησης να προωθήσει τη διαδικασία εκσυγχρονισμού στη λειτουργία του ΕΣΥ, η οποία κρίνεται πως θα επέλθει, σε σημαντικό βαθμό, και μέσα από τη συνεργασία του δημόσιου τομέα με τον ιδιωτικό τομέα στο πεδίο της υγείας. Ο Καραγκούνης, ωστόσο, τονίζει πως ο ιδιωτικός τομέας στο πλαίσιο της προαναφερθείσας συνεργασίας θα έχει συμπληρωματικό ρόλο. Μάλιστα, είναι χαρακτηριστική η προσπάθεια του εκπροσώπου της ΝΔ να αποφύγει την ταύτιση της κυβέρνησης με τον ιδιωτικό τομέα, αποφαινόμενος πως η σημαντική αύξηση των ιδιωτικών δαπανών για την υγεία αποτελούσε το απότοκο της αναποτελεσματικότητας των δημόσιων παροχών υγείας.

Στον αντίποδα της προαναφερθείσας τοποθέτησης κινήθηκε η ομιλία του εκπροσώπου της αξιωματικής αντιπολίτευσης, Αντωνακόπουλου (2005), ο οποίος επίσης δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στην ποιοτική παράμετρο των παρεχόμενων υπηρεσιών υγείας, οι οποίες κρίνει πως δεν ικανοποιούνται από τις προωθούμενες παρεμβάσεις της κυβέρνησης. Ο προαναφερθείς επισημαίνει τη μείωση του προϋπολογισμού του Υπουργείου Υγείας, εξέλιξη που θεωρεί πως επιφέρει αρνητικό αντίκτυπο στο πρόγραμμα δημοσίων επενδύσεων στο πεδίο της υγείας και κρίνει πως θα συντελέσει με δυσμενή τρόπο στην ποιοτική στάθμη των δημόσιων υπηρεσιών υγείας. Επίσης, ο εκπρόσωπος του ΠΑΣΟΚ προσπαθεί να συνδέσει τη ΝΔ με την πολιτική του οικονομικού νεοφιλελευθερισμού, κατηγορώντας την κυβέρνηση πως αποδίδει στην κερδοσκοπία τους πιο

ευαίσθητους τομείς της κοινωνικής αλληλεγγύης.

Την εναντίωση του απέναντι στην κυβερνητική πρωτοβουλία εκφράζει και ο εκπρόσωπος του ΚΚΕ, Κοσιώνης (2005), ο οποίος επισημαίνει την πεπατημένη που ακολουθείται βάσει της ολοένα και πιο εκτενούς εμπλοκής του ιδιωτικού τομέα στο πεδίο της υγείας, μια τάση που θεωρείται πως είναι συνυφασμένη με σημαντική επιβάρυνση για τις χαμηλότερες εισοδηματικές κατηγορίες. Στο ίδιο μήκος κύματος κινείται και η τοποθέτηση του εκπροσώπου του ΣΥΡΙΖΑ, Λεβέντη (2005), ο οποίος, επίσης, με τη σειρά του αναδεικνύει και στηλιτεύει την εκτενή ανάμειξη του ιδιωτικού τομέα στο υγειονομικό πεδίο, επισημαίνοντας τις σημαντικές ελλείψεις στη λειτουργία του δημόσιου συστήματος υγείας.

Επί του άνωθεν πλαισίου (με τους αντιτιθέμενους συνασπισμούς να αποτυπώνονται στον πίνακα 7) στον συνασπισμό υπέρ της μεταρρύθμισης πρέπει να προσθέσουμε και την ΕΕ, η οποία εγκαθιδρυμένα υποστηρίζει παρεμβάσεις που ενστερνίζονται τη λογική του Νέου Δημόσιου Μάνατζμεντ.

Πίνακας 7. Οι συνασπισμοί επί του υγειονομικού πεδίου εξ αφορμής της κυβερνητικής παρέμβασης του 2005

Συνασπισμός υπέρ της μεταρρύθμισης	Συνασπισμός ενάντια στη μεταρρύθμιση
Κυβέρνηση ΝΔ, ΕΕ, μέρος επιστημόνων με ειδίκευση στο σκέλος της πολιτικής υγείας (έχουμε ήδη επισημάνει σε προγενέστερο χρόνο την επισήμανση της συνέντευξης 18 περί “κουλτούρας καταγραφής”)	ΠΑΣΟΚ, ΚΚΕ, ΣΥΡΙΖΑ

6.3.4: Οι βασικές αρχές του νόμου 3329/2005. Η λογική της προώθησης ήπιων παρεμβάσεων προκείμενου να επέλθει μια πιο ορθολογική λειτουργία στο υγειονομικό πεδίο κρίνουμε πως αποτυπώνεται βάσει του περιεχομένου του 3329/2005. Επί του εν λόγω νόμου μπορούν να επισημανθούν ως σημαντικές πτυχές:

- Έμφαση στο σκέλος των προσόντων που πρέπει να έχει ο Διοικητής και οι Υποδιοικητές της εκάστοτε Υγειονομικής Περιφέρειας. Πέραν της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, θεωρείται επιβεβλημένο η εκάστοτε υποψηφιότητα να έχει αποδεδειγμένη αποτελεσματικότητα σε παραμέτρους οργάνωσης και διοίκησης, ενώ επίσης συνεκτιμώνται οι μεταπτυχιακές σπουδές και η εξειδίκευση στο πεδίο του στρατηγικού σχεδιασμού και προγραμματισμού.
- Πρόσδοση πολύ αυξημένων αρμοδιοτήτων στους Διοικητές των Υγειονομικών Περιφερειών, με τις υποχρεώσεις των προαναφερθέντων να εδράζονται στη λογική του Νέου Δημόσιου Μάνατζμεντ.
- Έμφαση στα ποιοτικά κριτήρια όσον αφορά τη στελέχωση των θέσεων των Διοικητών των νοσοκομείων και των Αναπληρωτών Διοικητών, με τις υποχρεώσεις των προαναφερθέντων να εδράζονται (επίσης) στη λογική του Νέου Δημόσιου Μάνατζμεντ.

6.3.5: Τα επιχειρήματα υπέρ και κατά της κυβερνητικής παρέμβασης επί της δεύτερης κυβερνητικής παρέμβασης του 2005 στο υγειονομικό πεδίο. Η λογική των ήπιων παρεμβάσεων, από την κυβέρνηση της ΝΔ, προκειμένου να

επέλθει μια πιο ορθολογική λειτουργία του υγειονομικού συστήματος αποτυπώνεται και στην έτερη παρέμβαση του 2005, η οποία αφορά τη δημόσια υγεία και φαίνεται πως αντιμετωπίζεται με μια σχετική πολιτική συγκατάβαση, λόγω (προφανώς) της γενικότερης παραδοχής που υπάρχει για τη σημασία της εν λόγω θεματικής.

Η επιχειρηματολογία που αναπτύσσεται στη Βουλή εξ αφορμής της συζήτησης του αντίστοιχου νομοσχεδίου (την 23η Ιουνίου 2005) θεωρούμε πως αντικατοπτρίζει ένα μικρότερο χάσμα μεταξύ των δύο πιο ισχυρών κομμάτων, σε σχέση με συζητήσεις που έχουμε εξετάσει στην παρούσα μελέτη και αφορούσαν προγενέστερα έτη.

Υπό αυτή τη βάση ο εκπρόσωπος της ΝΔ, Μελάς (2005), στην τοποθέτηση του δίνει έμφαση στη διάταξη που αφορά τη συνεργασία μεταξύ των νοσοκομείων του ΕΣΥ και των νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, με τη εν λόγω συνεργασία να συσχετίζεται με τη νοσηλεία ασθενών σε κλίνες μονάδων εντατικής θεραπείας και στη χορήγηση ειδικότητας.

Από την άλλη μεριά ο εκπρόσωπος του ΠΑΣΟΚ, Γρηγοράκος (2005), στην τοποθέτηση του φαίνεται να κρατά μια ήπια στάση απέναντι στην κυβερνητική παρέμβαση. Επί της εν λόγω τοποθέτησης δίνει έμφαση στην υποχρηματοδότηση της δημόσια υγείας, αλλά είναι χαρακτηριστικό πως αυτή την αναγάγει σε παγκόσμια κλίμακα και όχι αποκλειστικά σε εθνικό επίπεδο. Επίσης ο προαναφερθείς παρουσιάζεται να επικροτεί πτυχές της εν λόγω κυβερνητικής παρέμβασης, οι οποίες συμβάλλουν στη βελτίωση της δημόσιας υγείας και την εναρμονίζουν με τις σύγχρονες αντιλήψεις και έννοιες. Υπό αυτή τη βάση είναι χαρακτηριστικό πως ο Γρηγοράκος ενστερνίζεται την επιλογή της κατάρτισης ενός τετραετούς σχεδίου δράσης για τη δημόσια υγεία και υποστηρίζει την προοπτική της σύνταξης αναφοράς σε ετήσια βάση, η οποία θα αποτυπώνει την υγεία του πληθυσμού και την οποία θα καταρτίζουν οι αρμόδιοι φορείς.

Στον αντίποδα ο εκπρόσωπος του ΚΚΕ, Κοσιώνης (2005), επικρίνει την κυβερνητική παρέμβαση στο υγειονομικό πεδίο και τάσσεται υπέρ ενός

συστήματος υγείας το οποίο θα έχει δημόσιο χαρακτήρα και θα είναι αμιγώς κρατικό και επί του οποίου δεν θα υπάρχει εμπλοκή επιχειρηματικής δραστηριότητας. Καταληκτικά ο εκπρόσωπος του ΣΥΡΙΖΑ, Λεβέντης (2005), φαίνεται να κρατά μια ήπια στάση, αναγνωρίζοντας επιμέρους θετικές πτυχές της κυβερνητικής παρέμβασης, επισημαίνοντας, παράλληλα, και τις μεγάλες ανάγκες ως προς τη στελέχωση στις μονάδες εντατικής θεραπείας.

6.3.6: Η βασική λογική του νόμου 3370/2005. Η λογική των ήπιων παρεμβάσεων για την πιο ορθολογική λειτουργία του υγειονομικού συστήματος (για την οποία κάναμε λόγο και σε προγενέστερο χρόνο εντός του κεφαλαίου) αποτυπώνεται από το περιεχόμενο του νόμου 3370/2005. Επί αυτού μπορεί να επισημανθεί ο ενστερνισμός της χρήσης επιστημονικά τεκμηριωμένων παρεμβάσεων, οι οποίες θα συνδέονται με καθορισμένους στόχους τόσο σε βραχυπρόθεσμο όσο και σε μακροπρόθεσμο επίπεδο. Συνεπώς, και βάσει των προαναφερθέντων, η σύνδεση με τις λογικές του Νέου Δημόσιου Μάνατζμεντ μοιάζει εύγλωττη, δεδομένης της έμφασης που δίνεται στο σκέλος της τεκμηρίωσης των παρεμβάσεων, αλλά και στον καθορισμό των στόχων σε ένα εκτενές χρονικό πλαίσιο.

6.4: Η εκλογική αναμέτρηση του 2007, η νέα κυβέρνηση της ΝΔ και τα ορόσημα της περιόδου 2007-2009

Το καλοκαίρι του 2007 ο Κ. Καραμανλής επιζητά επικαιροποιημένη λαϊκή εντολή προκειμένου να υπάρξει έγκριση του προϋπολογισμού για το 2008 (“Η Ελλάδα στις κάλπες”, 2007), γεγονός που θεωρούμε πως καθιστά εύγλωττη την επίγνωση του για τα μεγάλα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας, με τη χώρα να οδηγείται, εν τέλει, σε εθνικές εκλογές τον Σεπτέμβριο του 2007.

Στο πλαίσιο αυτό, ο πρόεδρος της ΝΔ, σε προεκλογική του ομιλία στη Θεσσαλονίκη προτάσσει την αναγκαιότητα για σχηματισμό μιας σταθερής κυβέρνησης που θα έχει τη δυνατότητα προώθησης τολμηρών επιλογών, αποδεχόμενος, παράλληλα, τις αστοχίες της κυβέρνησης του (“Ομιλία Καραμανλή”, 2007).

Από τη μεριά του ο Γ. Παπανδρέου σε προεκλογική του ομιλία ψέγει τις πολιτικές της κυβέρνησης της ΝΔ και παρουσιάζει το κόμμα του ως φορέα της κοινωνικής δικαιοσύνης, με την εν λόγω πολιτική πρόταξη να αποτυπώνεται και στο σκέλος του ΕΣΥ, επί του οποίου ο πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ υπόσχεται μια αναβαθμισμένη λειτουργία (Παπαχρήστος, 2007).

Πέρα από τη χρησιμότητα των άνωθεν προταγμάτων που θέτει ο πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ στην προεκλογική του ομιλία, θεωρούμε σημαντικό να εστιάσουμε στο πρόγραμμα του κόμματος, του οποίου οι βασικές πτυχές κρίνουμε πως βρίσκονται σε συστοιχία με την πολιτική τάση που υιοθετούν τα κόμματα της νέας σοσιαλδημοκρατίας (στην οποία αναφερθήκαμε σε προγενέστερο χρόνο) και σύστοιχα αντανakλούν την επιρροή της Συνθήκης του Μάαστριχτ και της ένταξης της Ελλάδας στη ζώνη του ευρώ στη βάση του σχήματος της αντιδραστικής αλληλουχίας που έχουμε θεμελιώσει. Υπό αυτό το πρίσμα πρέπει να εστιάσουμε στην παράμετρο της ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας της εγχώριας οικονομίας, με τις δημόσιες (αλλά) και τις ιδιωτικές επενδύσεις να θεωρούνται εχέγγυο για την επίτευξη της (“ΠΑΣΟΚ: Το νέο πρόγραμμα”, 2007). Παράλληλα, ωστόσο, ψέγεται η

πρακτική των ιδιωτικοποιήσεων που γίνονται μόνο με εισπρακτικά κριτήρια και αφήνουν ένα ανεξέλεγκτο πεδίο κινήσεων στον εκάστοτε ιδιώτη (“ΠΑΣΟΚ:Το νέο πρόγραμμα”,2007), με την εν λόγω πρόταση να αποσκοπεί, προφανώς, στην προσπάθεια εγχάραξης μιας διαχωριστικής γραμμής από τη ΝΔ.

Εκτός από τις προαναφερθείσες πτυχές είναι προδήλως σημαντικό να επισημάνουμε τις αναφορές του εν λόγω προγράμματος στις δύο πολιτικές που πραγματεύεται η παρούσα μελέτη, με τις εν λόγω αναφορές να κρίνουμε πως βρίσκονται σε συστοιχία με το περιεχόμενο της παραπάνω παραγράφου. Υπό αυτό το πρίσμα πρέπει να τονίσουμε πως το ΠΑΣΟΚ δεσμεύεται για μεταρρύθμιση του κοινωνικού κράτους με ένα δημόσιο και καθολικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, το οποίο θα εγγυάται αξιοπρεπείς συντάξεις (“ΠΑΣΟΚ:Το νέο πρόγραμμα”,2007). Επίσης, τονίζεται πως ο αναδιανεμητικός, ο καθολικός και ο δημόσιος χαρακτήρας του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης αποτελούν αδιαπραγμάτευτες αρχές για το κόμμα (“ΠΑΣΟΚ:Το νέο πρόγραμμα”,2007). Μολαταύτα, παράλληλα, το προαναφερθέν πρόγραμμα δίνει έμφαση στην ίδρυση ισχυρών επαγγελματικών ταμείων, (“ΠΑΣΟΚ:Το νέο πρόγραμμα”,2007), μια προοπτική που προφανώς εκλαμβάνεται από το κόμμα ως οιονεί εργαλείο προάσπισης των συντάξεων σε μελλοντικό χρόνο.

Σε ότι αφορά το υγειονομικό πεδίο το κόμμα του ΠΑΣΟΚ στηλιτεύει τις πολιτικές της ΝΔ, κατηγορώντας την για εγκατάλειψη του ΕΣΥ και υπεραμύνεται του δημόσιου χαρακτήρα του συστήματος, αναδεικνύοντας, παράλληλα, την αύξηση των ιδιωτικών δαπανών υγείας. Ωστόσο, η παρουσία του ιδιωτικού τομέα στις υπηρεσίες υγείας φαίνεται πως δεν αμφισβητείται και υπό αυτό το πλαίσιο το ΠΑΣΟΚ υπόσχεται ένα νέο πλαίσιο συνύπαρξης και συνεργασίας δημόσιου και ιδιωτικού τομέα υγείας, ενώ είναι ενδεικτικό πως, σε ότι αφορά την παράμετρο που άπτεται της λειτουργίας των νοσοκομείων, υιοθετείται η λογική της απόδοσης αυτονομίας σε αυτά και της λειτουργίας τους βάσει των κανόνων της σύγχρονης διοίκησης.

Το κόμμα της ΝΔ πέτυχε μια νέα εκλογική επικράτηση στις εθνικές εκλογές

του 2007 (“Εκλογικά αποτελέσματα”,χ.χ.). Ωστόσο, επί του οικονομικού πεδίου άσκησε μια αντιφατική πολιτική, η οποία, από την μία, υπήρξε συνυφασμένη με την ανακοίνωση πρόσθετων φορολογικών μέτρων και με την εξαγγελία σχεδίων οικονομικής παρέμβασης και από την άλλη υπήρξε συνδεδεμένη με πρόσθετες δαπάνες (Καζάκος,2010,σσ.162-171). Ως εκ τούτου τον Ιούλιο του 2009 ο πρόεδρος του Eurogroup, J. C. Juncker, έκρουσε τον κώδωνα του κινδύνου για τη δημοσιονομική κατάσταση της χώρας (Καζάκος,2010,σσ.162-171), με την εν λόγω προειδοποίηση να αποτελεί προπομπό του οικονομικού τέλματος που θα αντιμετώπιζε η Ελλάδα. Ωστόσο, εκτός του προδιαγραφόμενου οικονομικού αδιεξόδου, πρέπει να επισημανθεί πως η τότε κυβέρνηση είχε να αντιμετωπίσει και μια οξεία κοινωνική ένταση. Είναι χαρακτηριστικό πως εξ αφορμής της δολοφονίας του μαθητή Α. Γρηγορόπουλου στα Εξάρχεια από αστυνομική ενέργεια, τον Δεκέμβριο του 2008, σημειώθηκαν ζημιές και βανδαλισμοί σε πάρα πολλά κτίρια, με την εν λόγω ένταση να μην περιορίζεται μόνο στην Αθήνα, αλλά να επεκτείνεται και σε άλλες πόλεις της χώρας (Gerodimos,2015).

6.4.1: Οι συνασπισμοί επί του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού στο πλαίσιο της κυβερνητικής παρέμβασης του 2008. Το έτος 2008 η κυβέρνηση της ΝΔ προχωρά σε παρέμβαση στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό σύστημα, με την λόγω παρέμβαση, ωστόσο, να θεωρούμε πως δεν βρίσκεται σε συστοιχία με την προεκλογική πρόταση του Κ. Καραμανλή περί αναγκαιότητας λήψης τολμηρών αποφάσεων, την οποία επισημάναμε προηγουμένως, γεγονός που έρχεται να καταδείξει για μια ακόμα φορά την οριοθετημένη επιρροή της Συνθήκης Μάαστριχτ και της ένταξης της Ελλάδας στη ζώνη του ευρώ επί της μεταρρύθμισης του προαναφερθέντος συστήματος και επίσης έρχεται να αναδείξει τη σύστοιχη αδυναμία του συνασπισμού υπέρ της μεταρρύθμισης. Η συζήτηση στη Βουλή, στη συνεδρίαση την 17η Μαρτίου 2008, εξ αφορμής του αντίστοιχου νομοσχεδίου καθιστά εύγλωττη τη διακριτή επιχειρηματολογία επί της προαναφερθείσας

παρέμβασης.

Υπό αυτή τη βάση στην τοποθέτηση του εκπροσώπου της ΝΔ, Μαρκόπουλου (2008), δίνεται έμφαση σε παραμέτρους της κυβερνητικής παρέμβασης, οι οποίες εναρμονίζονται με τη λογική του Νέου Δημόσιου Μάνατζμεντ. Στο πλαίσιο αυτό ο προαναφερθείς στέκεται ιδιαίτερα στον θετικό αντίκτυπο της λειτουργίας της Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης Κοινωνικής Ασφάλισης (ΗΔΙΚΑ), που υπήρξε καταλύτης για να προχωρήσει η μηχανοργάνωση του συστήματος, ενώ γίνεται μνεία για την καταχώρηση επενδυτών μάνατζερς για τα ταμεία.

Από την άλλη μεριά η εκπρόσωπος του ΠΑΣΟΚ, Χριστοφιλοπούλου (2008), μπορεί να ειπωθεί πως υιοθετεί μια επαμφοτερίζουσα στάση. Επί αυτής τάσσεται με σαφήνεια ενάντια στην κυβερνητική παρέμβαση, θεωρώντας πως μέσω αυτής σηματοδοτείται μια επιστροφή στην περίοδο 1990-1993 και κατηγορεί την κυβέρνηση Καραμανλή για πρόθεση μείωσης των κρατικών δαπανών για το ασφαλιστικό σύστημα. Παράλληλα, ωστόσο, η προαναφερθείσα φαίνεται πως έχει επίγνωση της αναγκαιότητας της λήψης μέτρων στο άνωθεν σύστημα, επισημαίνοντας την πρόθεση του ΠΑΣΟΚ να προωθήσει δομικές αλλαγές σε αυτό, εφόσον επέστρεφε στην κυβέρνηση της χώρας.

Επικουρικά, αντίθετος απέναντι στην εν λόγω κυβερνητική παρέμβαση παρουσιάζεται ο εκπρόσωπος του ΚΚΕ, Μαυρίκος (2008), εντάσσοντας την σε μια συνολική επιθετική στρατηγική, η οποία θεωρείται πως πλήττει τους εργαζομένους, ενώ επικριτικός είναι και ο εκπρόσωπος του ΣΥΡΙΖΑ, Λαφαζάνης (2008), ο οποίος θεωρεί πως μέσα από τις κυβερνητικές παρεμβάσεις υπάρχει δυσμενής αντίκτυπος στις συντάξεις.

Επιπρόσθετα και ο εκπρόσωπος του ΛΑΟΣ, Ροντούλης (2008), ψέγει την προαναφερθείσα παρέμβαση και στηλιτεύει την κυβέρνηση για πολιτική ανακολουθία σε ότι αφορά τις προωθούμενες αλλαγές στα ύψη των συντάξεων, στα όρια ηλικίας συνταξιοδότησης και στο σκέλος των εισφορών.

Εκτός από την αντίθεση που εκφράστηκε εντός Βουλής απέναντι στην

προαναφερθείσα κυβερνητική παρέμβαση βρίσκονται και συνδικαλιστικοί φορείς, όπως η ΓΣΕΕ και η ΑΔΕΔΥ, με την εν λόγω εναντίωση να είναι συνυφασμένη με απεργιακές κινητοποιήσεις (“Φουντώνει από σήμερα”,2008).

Καταληκτικά, μια διαφορετική οπτική ως προς τον τρόπο αντιμετώπισης της εν λόγω κυβερνητικής παρέμβασης, μπορεί να ειπωθεί πως υπήρχε στο επιστημονικό πεδίο. Υπό αυτό το πρίσμα ο Ματσαγγάνης (2011) θεωρεί άξια αναφοράς την προαναφερθείσα παρέμβαση, τονίζοντας, ωστόσο, την προστασία που τυγχάνουν οι ευνοημένες κατηγορίες ασφαλισμένων. Στον αντίποδα ο Γ. Ρωμανιάς, ως επιστημονικός συνεργάτης της ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, φαίνεται να δίνει έμφαση στο σκέλος του ελλείμματος των ασφαλιστικών ταμείων (“Κατατίθεται το ασφαλιστικό”,2008), προσπερνώντας, ουσιαστικά, τις αλλαγές που έφερνε η πολιτική της ΝΔ στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό.

Πέραν των άνωθεν πτυχών στους υποστηρικτές της μεταρρύθμισης πρέπει να συμπεριλάβουμε και την ΕΕ, η οποία είναι διαχρονικά υπέρμαχη παρεμβάσεων που διέπονται από τη λογική του Νέου Δημόσιου Μάνατζμεντ (με τους ευρισκόμενους σε αντίθεση μεταξύ τους συνασπισμούς να αποτυπώνονται στον πίνακα 8).

Πίνακας 8. Οι συνασπισμοί επί του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού πεδίου εξ αφορμής της κυβερνητικής παρέμβασης του 2008

Συνασπισμός υπέρ της μεταρρύθμισης	Συνασπισμός ενάντια στη μεταρρύθμιση
Κυβέρνηση ΝΔ, ΕΕ, μέρος επιστημόνων	ΠΑΣΟΚ, ΚΚΕ, ΣΥΡΙΖΑ, ΛΑΟΣ, συνδικαλιστικοί φορείς (όπως ΓΣΕΕ, ΑΔΕΔΥ), μέρος επιστημόνων

6.4.2: Οι σημαντικότερες αρχές του νόμου 3655/2008. Το περιεχόμενο του νόμου 3655/2008 μπορεί να ειπωθεί πως αντανακλά την πολιτική αμφιθυμία της κυβέρνησης της ΝΔ να προωθήσει εκτενείς αλλαγές στο ασφαλιστικό/συνταξιοδοτικό σύστημα, με τις διαφοροποιήσεις που προβλέπονται βάσει του εν λόγω νόμου να εδράζονται σε μια φορμαλιστική λογική. Υπό αυτή τη βάση δύναται να επισημανθεί πως ο νόμος 3655/2008 έχει ως βασική μέριμνα την ενοποίηση των ασφαλιστικών ταμείων και ως εκ τούτου τη μείωση του διοικητικού κόστους που θα προκύψει μέσω αυτής. Συμπληρωματικά, ωστόσο, πρέπει να επισημανθούν και ορισμένες δυσμενείς (για τους ασφαλισμένους πτυχές) οι οποίες αναδεικνύονται από τον Καλλιαντέρη (2018) και αφορούν τη σταδιακή αύξηση σε ότι αφορά τα όρια ηλικίας για συνταξιοδότηση για τα άτομα που έχουν συμπληρώσει 35 έτη εργασιακού βίου και την πρόβλεψη για αύξηση των ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης για τις μητέρες.

6.5: Απολογισμός κεφαλαίου υπό το θεωρητικό πρίσμα

Στο καταληκτικού μέρους του παρόντος κεφαλαίου θα προβούμε στην αποτίμηση των όσων αναφέραμε επί αυτού υπό το πρίσμα των τεσσάρων υποθέσεων εργασίας που έχουμε θεμελιώσει προκειμένου να εκπληρώσουμε τον βασικό μας επιστημονικό στόχο, δηλαδή την προώθηση της συζήτησης που αφορά την αιτιολόγηση της θεσμικής αδράνειας.

Υπό αυτή τη βάση υπενθυμίζουμε πως την πρώτη υπόθεση εργασίας την έχουμε θεμελιώσει στη βάση της αντιδραστικής αλληλουχίας και σε συνάρτηση με τη διεγκυστίνδα μεταξύ θεσμικής αδράνειας και θεσμικής αλλαγής. Ως εκ τούτου έχουμε θεωρήσει πως ***εντός μιας αντιδραστικής αλληλουχίας εφόσον δεν υπάρξει ένα γεγονός που να λειτουργεί ως καταλύτης αλλαγής τότε υπάρχει θεσμική αδράνεια***, με την προαναφερθείσα υπόθεση εργασίας να θεωρούμε, βάσει των ευρημάτων του παρόντος κεφαλαίου, πως βρίσκει σημαντικό πεδίο επαλήθευσης. Συνεπώς, βάσει των όσων αναφέρθηκαν στο παρόν κεφάλαιο, μπορεί να ειπωθεί πως η προοπτική της ένταξης της χώρας στην ΟΝΕ (η οποία βρίσκεται σε συνάρτηση με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ) είχε αντίκτυπο στην επιχειρηματολογία που προτάσσει ο Κ. Σημίτης προ των εθνικών εκλογών του 1996 (ως εκ τούτου τεκμαίρεται ένας προδρομικός αντίκτυπος του εν λόγω βήματος επί της αντιδραστικής αλληλουχίας που έχουμε θεμελιώσει). Ωστόσο, ο προαναφερθείς αντίκτυπος δεν υπήρξε επαρκής συνθήκη για την προώθηση της μεταρρύθμισης στο συνταξιοδοτικό σκέλος, μιας και η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ μεταθέτει τις εκτενείς αλλαγές για μεταγενέστερο χρόνο. Από την άλλη μεριά, στο υγειονομικό πεδίο, προωθείται το 1997 μια παρέμβαση που αποσκοπεί σε μια πιο ορθολογική λειτουργία του ΕΣΥ (χωρίς να εμπίπτει στο πεδίο των πολύ εκτενών αλλαγών), η οποία συναντά αντιδράσεις.

Στη συνέχεια η οριοθετημένη επιρροή που ασκεί η ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ στοιχειοθετείται βάσει της απόσυρσης του σχεδίου Γιαννίτση για το ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό (και την υιοθέτηση μιας ήπιας παρέμβασης επί

υπουργίας Δ. Ρέππα), καθώς και από την άμβλυνση του αρχικού σχεδίου του Α. Παπαδόπουλου σε ότι αφορά τις αλλαγές στο πεδίο της πολιτικής για την υγεία.

Η άνωθεν άποψη μας για τον αντίκτυπο της ένταξης της Ελλάδας στην ΟΝΕ τεκμαίρεται και επί των πολιτικών προτάξεων του Κ. Καραμανλή, προ των εθνικών εκλογών του 2004, μέσω των οποίων αντικατοπτρίζεται η βούληση του τότε προέδρου της ΝΔ για αποφυγή εντάσεων, εφάμιλλων της περιόδου 1990-1993, με την πολιτική που ασκείται στο συνταξιοδοτικό (ιδίως) και στο υγειονομικό πεδίο (όπου οι προωθούμενες αλλαγές δεν έχουν εκτενή ένταση) να βρίσκεται σε συστοιχία με την εν λόγω μέριμνα. Καταληκτικά η εν λόγω λογική, που θεωρούμε πως διέπει τον Κ. Καραμανλή, αποτυπώνεται και στην παρέμβαση της κυβέρνησης του στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό σκέλος το 2008, όπου οι προωθούμενες αλλαγές εδράζονται, κυρίως, σε μια φορμαλιστική βάση.

Η δεύτερη υπόθεση εργασίας της παρούσας μελέτης στοιχειοθετείται στη βάση της έννοιας της διακοπτόμενης ισορροπίας και στο πλαίσιο αυτής θεωρείται πως **οι εκτενείς θεσμικές αλλαγές είναι συνυφασμένες με περιόδους κρίσης και στις έτερες χρονικές περιόδου παρουσιάζεται μια σταθερή και προσαυξητική θεσμική πορεία**, με το περιεχόμενο του παρόντος κεφαλαίου να κρίνουμε πως επιβεβαιώνει σε σημαντικό βαθμό την εν λόγω υπόθεση. Υπό αυτό το πρίσμα, θεωρούμε πως η ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ (η οποία συμπεριλαμβάνεται στο χρονικό φάσμα που καλύπτει το παρόν κεφάλαιο) είναι συνυφασμένη με μια πολιτική αδράνειας στο συνταξιοδοτικό σκέλος (την οποία συσχετίζουμε με την παράμετρο της σταθερότητας που αποτυπώνεται στην άνωθεν υπόθεση εργασίας). Επίσης, επί του υγειονομικού πεδίου προωθούνται παρεμβάσεις που εντάσσονται στο προσαυξητικό φάσμα (1997, 2001, 2005) και επίσης έρχονται να επιβεβαιώσουν την εν λόγω υπόθεση εργασίας.

Η τρίτη υπόθεση εργασίας μας εδράζεται στη βάση του πλαισίου των συνασπισμών υπεράσπισης και επί αυτής έχουμε ως βασικό σημείο αναφοράς τη μελέτη των Kukkonen & Ylä-Anttila & Broadbent (2017) σχετικά με την αποτύπωση των επιμέρους συνασπισμών στο περιβαλλοντικό ζήτημα στις ΗΠΑ. Υπενθυμίζουμε

πως βάσει της εν λόγω υπόθεσης, θεωρείται πως **όταν δεν υπάρχει ένας ευνοϊκός συσχετισμός ισχύος για τον συνασπισμό που τάσσεται υπέρ της μεταρρύθμισης τότε παρουσιάζεται θεσμική αδράνεια** και σε συνάρτηση με τα όσα αναφέραμε στο παρόν κεφάλαιο κρίνουμε πως αυτή η υπόθεση βρίσκει ένα σημαντικό πεδίο επαλήθευσης. Υπό αυτό το πρίσμα η ενίσχυση του συνασπισμού που τάσσεται υπέρ της μεταρρύθμισης προκύπτει ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, όπως επισημάνθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, με την κυβέρνηση της ΝΔ να συναντά σημαντικές αντιδράσεις στις προωθούμενες αλλαγές στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο, παρά το γεγονός πως οι εν λόγω αλλαγές εντάσσονταν στο προσαυξητικό φάσμα. Υπό αυτή τη βάση το ορόσημο της ONE αποδεικνύεται πως δεν αποτέλεσε καταλύτη για την ισχυροποίηση του συνασπισμού που τάσσεται υπέρ της μεταρρύθμισης στο συνταξιοδοτικό. Αυτό το συμπέρασμα τεκμαίρεται από την απόφαση της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ να μεταθέσει την υιοθέτηση σημαντικών αλλαγών στο εν λόγω πεδίο πολιτικής για μεταγενέστερο χρόνο (και ενώ έχει προηγηθεί η έκθεση της επιτροπής Σπράου), αλλά και από την απόφαση της κυβέρνησης του προαναφερθέντος κόμματος να άρει το σχέδιο Γιαννίτση. Στον αντίποδα, επί του υγειονομικού σκέλους, προωθούνται αλλαγές που εντάσσονται στο προσαυξητικό φάσμα (1997,2001,2005) και ως εκ τούτου μπορεί να ειπωθεί πως ο συσχετισμός ισχύος, στο προαναφερθέν πεδίο πολιτικής, μεταξύ του συνασπισμού για τη μεταρρύθμιση και του συνασπισμού που τάσσεται ενάντια στη μεταρρύθμιση είναι λιγότερο δυσμενής για τον πρώτο σε σύγκριση με το συνταξιοδοτικό. Ωστόσο και επί του υγειονομικού πεδίου δεν πρέπει να παραγνωρίζεται η άμβλυνση της δυναμικής που είχε το σχέδιο του Α. Παπαδόπουλου λόγω των εκτενών αντιδράσεων που είχαν προκύψει απέναντι σε αυτό.

Η καταληκτική υπόθεση εργασίας της παρούσας μελέτης τεκμαίρεται στη βάση της έννοιας της πολιτικής ηγεσίας και επί αυτής έχουμε δώσει έμφαση στον τρόπο που προσδιορίζει ο Bennis (2009) το πολιτικό όραμα ενός ηγέτη. Υπό αυτή τη βάση έχουμε στοιχειοθετήσει ως υπόθεση εργασίας πως **μια πολιτική ηγεσία που**

είναι σαφώς υπέρμαχη της θεσμικής αλλαγής αποτελεί καταλύτη για την προώθηση αυτής και σύστοιχα πως όταν μια πολιτική ηγεσία δεν είναι σαφώς υπέρμαχη της θεσμικής αλλαγής αποτελεί καταλύτη αδράνειας, με την εν λόγω υπόθεση εργασίας να θεωρούμε πως βρίσκει σημείο επαλήθευσης. Υπό αυτό το πρίσμα οι παρεμβάσεις της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ στο υγειονομικό πεδίο το 1997 εναρμονίζονται με τις οικονομικές προτάξεις που θέτει ο Κ. Σημίτης προ των εθνικών εκλογών του 1996, με την κυβέρνηση του προαναφερθέντος, ωστόσο, να μεταθέτει τις σημαντικές αλλαγές, επί του συνταξιοδοτικού σκέλους, για μεταγενέστερο χρόνο. Επίσης σε λίγο μεταγενέστερο χρόνο ο προαναφερθείς, προ των εθνικών εκλογών του 2000, φαίνεται να αποσπάται από τα προτάγματα που έθετε το 1996, με την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ να ακολουθεί μια αδρανή στάση στο συνταξιοδοτικό σκέλος, ενώ στο υγειονομικό πεδίο η παρέμβαση επί υπουργίας Α. Παπαδόπουλου υπολείπεται των αρχικών φιλοδοξιών του προαναφερθέντος. Επικουρικά ο Κ. Καραμανλής ακολουθεί, προ των εθνικών εκλογών του 2004, μια επαμφοτερίζουσα στρατηγική, με την κυβέρνηση της ΝΔ να υιοθετεί μια πολιτική αδράνειας στο συνταξιοδοτικό, ενώ επί της υγειονομικής μεταρρύθμισης προωθεί παρεμβάσεις που είναι κυρίως παραμετρικού χαρακτήρα. Καταληκτικά, ο τότε πρόεδρος της ΝΔ επισημαίνει, προ των εθνικών εκλογών του 2007, την αναγκαιότητα για προώθηση μεταρρυθμίσεων. Μολαταύτα, η παρέμβαση του 2008 στο συνταξιοδοτικό ήταν κυρίως φορμαλιστικού χαρακτήρα.

Κεφάλαιο 7

Από την οικονομική κρίση στην κρίση της πανδημίας. Η πορεία της μεταρρύθμισης στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος στο χρονικό φάσμα 2009-2021

Εισαγωγή

Το παρόν κεφάλαιο εκτείνεται στο χρονικό φάσμα 2009-2021 και επί αυτού εντάσσονται τα δύο καταληκτικά βήματα που έχουμε θεμελιώσει στη βάση της αντιδραστικής αλληλουχίας. Υπό αυτό το πλαίσιο η υπαγωγή της χώρας στο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής αποτελεί καταλύτη για την προώθηση πιο εκτενών παρεμβάσεων (σε σχέση με το παρελθόν) στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο και σύστοιχα αποτελεί καταλύτη για την ενδυνάμωση του συνασπισμού που τάσσεται υπέρ της μεταρρύθμισης στα εν λόγω δύο πεδία πολιτικής. Μολαταύτα, απέναντι στις προαναφερθείσες πολιτικές βρίσκεται ένα εκτενές πλαίσιο αντίδρασης που συμβάλει (με τη σειρά του) στην αναδιαμόρφωση του πολιτικού σκηνικού της χώρας. Η υπογραφή του τρίτου μνημονίου από την κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ θεωρούμε πως καταδεικνύει την καταλυτική επιρροή που είχε η συμφωνία με τους δανειστές το 2010, με τη δεύτερη κυβέρνηση των δύο κομμάτων να προσπαθεί, στο πλαίσιο των μνημονιακών δεσμεύσεων της Ελλάδας, να βρει τρόπους επισήμανσης της κοινωνικής της μέριμνας. Στη συνέχεια, προ των εθνικών εκλογών του 2019, ο πρόεδρος της ΝΔ, Κ. Μητσοτάκης μπορεί να ειπωθεί πως θέτει ήπιες μεταρρυθμιστικές προτάξεις και η επικράτηση του κόμματος του δύναται να ιδωθεί ως εξέλιξη ενδυνάμωσης του συνασπισμού που τάσσεται υπέρ της μεταρρύθμισης. Ωστόσο, η πανδημική κρίση φαίνεται να αναρριπίζει την επεκτατική οικονομική λογική, με την εν λόγω δυναμική να αποτυπώνεται στην επιχειρηματολογία της ΝΔ και του ΣΥΡΙΖΑ σε ότι αφορά την επαρκή στελέχωση του ΕΣΥ.

7.1: Το πολιτικό πλαίσιο των εθνικών εκλογών του 2009 και η υπαγωγή της χώρας στο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής

Το ξέσπασμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης φαίνεται πως αποτέλεσε σημαντική παράμετρο για την ανάδειξη των αντινομιών της ελληνικής οικονομίας και επέτεινε τα αδιέξοδα της. Υπό αυτή τη βάση οδηγήθηκε η χώρα σε πρόωρες εθνικές εκλογές τον Οκτώβριο του 2009, με τον πρόεδρο της ΝΔ να υπεραμύνεται της αναγκαιότητας της λήψης μέτρων για τη σταθεροποίηση της εγχώριας οικονομίας και τον Γ. Παπανδρέου να ακολουθεί μια επαμφοτερίζουσα στρατηγική.

Συνεπώς, επί των προεκλογικών προταγμάτων του, ο Κ. Καραμανλής, σε ομιλία του στη Θεσσαλονίκη, φαίνεται να προσπαθεί να παρουσιάσει το κόμμα του και τη δική του υποψηφιότητα για το πρωθυπουργικό αξίωμα ως καταλύτες πολιτικής υπευθυνότητας και προβαίνει στην εξαγγελία μιας δέσμης προτάσεων, που κρίνει πως έρχεται στον αντίποδα των συγκεχυμένων και επεκτατικής οικονομικής χροιάς προτάσεων του ΠΑΣΟΚ και του Γ. Παπανδρέου (“Ομιλία Καραμανλή”, 2009).

Από τη δική του μεριά ο Γ. Παπανδρέου υιοθετεί μια επαμφοτερίζουσα στρατηγική με τις προτάξεις του να κρίνουμε πως αποσκοπούν να ισορροπήσουν μεταξύ της επεκτατικής και μεταρρυθμιστικής λογικής. Υπό αυτό το πλαίσιο, σε προεκλογική του ομιλία ο πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ επισημαίνει την άποψη πως το τέλμα της ελληνικής οικονομίας δεν επρόκειτο να αντιμετωπιστεί με το πάγωμα των μισθών και των συντάξεων. Ωστόσο από την άλλη μεριά απευθύνεται στους εκλογείς που αναζητούν μια κυβέρνηση που διέπεται από σοβαρότητα και διάθεση για νοικοκύρεμα (“Μήνυμα συστράτευσης”, 2009).

Το επαμφοτερίζον σκεπτικό που αποδώσαμε προηγουμένως στον πρόεδρο του ΠΑΣΟΚ θεωρούμε πως αποτυπώνεται και στις προγραμματικές προτάξεις του κόμματος επί των δύο πολιτικών που πραγματεύεται η παρούσα μελέτη. Ως εκ

τούτου εκδηλώνεται η πρόθεση για κατάργηση διατάξεων που ψηφίστηκαν επί των κυβερνήσεων της ΝΔ, οι οποίες προέβλεπαν αύξηση ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης και μείωση συντάξεων, ενώ ταυτόχρονα επισημαίνεται η βούληση για προώθηση ενοποιήσεων ασφαλιστικών ταμείων (“Πλαίσιο Κυβερνητικού προγράμματος”,2009), με την εν λόγω επισήμανση να αποσκοπεί, προφανώς, στην υπογράμμιση της μεταρρυθμιστικής μέριμνας του κόμματος.

Επίσης, στο σκέλος της υγειονομικής μεταρρύθμισης φαίνεται να προκρίνεται η προοπτική της συνέργειας του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα, με την εν λόγω πρόκριση να εναρμονίζεται με τα προτάγματα του Νέου Δημόσιου Μάνατζμεντ, στα οποία έχουμε αναφερθεί σε προγενέστερο χρόνο. Υπό αυτό το πλαίσιο είναι ενδεικτικό πως υπάρχει η βούληση για θέσπιση κοινών κανόνων στις υπηρεσίες υγείας στον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα της υγείας, οι οποίοι θα συνοδεύονται από μια αποτελεσματική εποπτεία, ενώ μεγάλη σημασία αποδίδεται στη διαδικασία της αξιολόγησης, που κρίνεται πως θα διευκολυνθεί μέσα από τη χρήση της πληροφορικής (“Πλαίσιο Κυβερνητικού προγράμματος”,2009). Εκτός των άνωθεν παραμέτρων, ωστόσο, επισημαίνεται και η πρόθεση για άσκηση πολιτικών επεκτατικής οικονομικής λογικής επί του υγειονομικού πεδίου. Συνεπώς διακηρύσσεται η βούληση για ενίσχυση του προσωπικού στο ΕΣΥ και η πρόθεση για αύξηση κατά 1% του ΑΕΠ της δημόσιας χρηματοδότησης στο σύστημα (“Πλαίσιο Κυβερνητικού προγράμματος”,2009).

Το κόμμα του ΠΑΣΟΚ επικράτησε στις εθνικές εκλογές του 2009 με μια ευρεία διαφορά από τη ΝΔ (“Εκλογικά αποτελέσματα”,χ.χ.) και επέστρεψε στην κυβέρνηση της χώρας. Ωστόσο, σε σύντομο χρονικό διάστημα η νέα κυβέρνηση κλήθηκε να αντιμετωπίσει τις οικονομικές πιέσεις που ασκούσαν στη χώρα, οι οποίες ήταν απόρροια της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης και των διαρθρωτικών αδυναμιών της. Είναι χαρακτηριστικό, βάσει των εκθέσεων της Eurostat, που επισημαίνονται από τους Τσακλόγλου κ.α. (2016,σ.20) πως το δημοσιονομικό έλλειμμα της χώρας το έτος 2009 ήταν στο 15,2% του ΑΕΠ, το πρωτογενές έλλειμμα για το ίδιο έτος ήταν στο 10,2 του ΑΕΠ, το χρέος της γενικής κυβέρνησης το 2010

ήταν στο 127% του ΑΕΠ (Τσακλόγλου κ.α,2016,σ.21) ενώ είναι ενδεικτικό πως το έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της χώρας οριοθετούνταν το έτος 2009 στο 10.9% του ΑΕΠ βάσει έκθεσης του ΔΝΤ (Τσακλόγλου κ.α,2016,σ.19)

Η προσπάθεια υιοθέτησης μιας ευέλικτης διαχείρισης της εν λόγω δυσμενούς κατάστασης υπήρξε ατελέσφορη και προ του φάσματος της άτακτης χρεοκοπίας της Ελλάδας συμφωνήθηκε η δημιουργία του μηχανισμού στήριξης. Τον προαναφερθέντα μηχανισμό θα συνέθεταν η ΕΕ, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) και το ΔΝΤ, με το πλαίσιο της δανειακής συμφωνίας να θέτει επί τάπητος την αναγκαιότητα της προώθησης σημαντικών μεταρρυθμίσεων (Ladi,2012;Ladi, 2014; Moory et al.,2021).

Στη βάση του περιεχομένου της πρώτης δανειακής σύμβασης είναι προδήλως σημαντικό για τη μελέτη μας να δώσουμε έμφαση στο σκέλος των βραχυπρόθεσμων στόχων που τίθενται στο πρόγραμμα και ειδικά στο μέρος που αφορά τη δημοσιονομική εξυγίανση, η οποία συνδέεται (μεταξύ άλλων) με την ανάγκη αναμόρφωσης του συνταξιοδοτικού συστήματος (European Commission,2010). Υπό αυτό το πλαίσιο η σημαντική περικοπή στους μισθούς και τις συντάξεις του δημοσίου θεωρείται, μαζί με άλλες οικονομικές παραμέτρους, ως επιβεβλημένη προοπτική.

Οι άνωθεν εξελίξεις υπήρξαν συνυφασμένες με ένα δυσμενές κλίμα εντός του κυβερνώντος κόμματος, με τον Παπακωνσταντίνου (2016,σ.17) να επισημαίνει την προσπάθεια πολλών εκ των υπουργών να καθυστερήσουν ή να αναβάλλουν τη λήψη μέτρων, γεγονός που θεωρούμε πως έρχεται να επιβεβαιώσει πως η ισχυροποίηση του συνασπισμού υπέρ των μεταρρυθμίσεων, στην οποία αναφερθήκαμε στην εισαγωγή του παρόντος κεφαλαίου, εδραζόταν κυρίως στη βάση της αιρεσιμότητας των μέτρων. Επίσης, πρέπει να επισημανθεί πως επικριτικός απέναντι στους χειρισμούς της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ και απέναντι στους δανειστές ήταν ο Α. Σαμαράς, ο οποίος απέρριπτε τις πολιτικές που είχαν συμφωνηθεί για την αντιμετώπιση του οικονομικού τέλματος της χώρας (“Ομιλία Σαμαρά στη ΔΕΘ”,2010).

7.1.1: Οι συνασπισμοί επί του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού σκέλους εξ αφορμής της παρέμβασης του 2010. Όπως αναφέραμε προηγουμένως το συμφωνηθέν (με τους δανειστές) πρόγραμμα για την εξυγίανση της ελληνικής οικονομίας έδινε βαρύτητα στο συνταξιοδοτικό σύστημα της χώρας, με την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ να προωθεί μια παρέμβαση που υιοθετούσε τη λογική της εκτενούς λιτότητας, η οποία δημιούργησε πολλές αντιδράσεις.

Υπό αυτό το πλαίσιο όπως μας ειπώθηκε στη συνέντευξη 4 (Πρώην αξιωματούχος Υπουργείου Εργασίας, 2018) η προώθηση αλλαγών ήταν στις προθέσεις της τότε κυβέρνησης, ωστόσο η ένταση των παρεμβάσεων υπήρξε απόρροια της πίεσης από το μέρος των δανειστών, γεγονός που θεωρούμε πως έρχεται να επιβεβαιώσει τη σημασία που αποδώσαμε προηγουμένως στην παράμετρο της αιρεσιμότητας των μέτρων.

Οι διακριτές οπτικές σε σχέση με τη συνταξιοδοτική μεταρρύθμιση αποτυπώνονται επί της συζήτησης στη Βουλή (την 6η Ιουλίου 2010), με το κυβερνών κόμμα να επιχειρηματολογεί υπέρ της μεταρρύθμισης και τα κόμματα της αντιπολίτευσης να επικρίνουν την κυβερνητική παρέμβαση. Ως εκ τούτου, ο εκπρόσωπος του ΠΑΣΟΚ, Ρόβλιας (2010), επικαλέστηκε λόγους δημοσίου συμφέροντος, οι οποίοι, στην προκειμένη περίπτωση, ήσαν συνυφασμένοι με τη βιωσιμότητα του ασφαλιστικού συστήματος και με τη δυνατότητα καταβολής των συντάξεων.

Στον αντίποδα πολύ επικριτικός είναι στην τοποθέτηση του ο εκπρόσωπος της ΝΔ, Μαρκόπουλος (2010), αποφαινόμενος πως η παρέμβαση της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό θα είχε πολύ δυσμενή αντίκτυπο στην κοινωνία. Έντονα επικριτικός είναι και ο εκπρόσωπος του ΣΥΡΙΖΑ, Λαφαζάνης (2010), κατηγορώντας την κυβέρνηση για ενστερνισμό μιας πραξικοπηματικής λογικής σε σχέση με τις εργασιακές σχέσεις και τα ασφαλιστικά δικαιώματα. Στο ίδιο μήκος κύματος κινείται και η τοποθέτηση του εκπροσώπου του ΚΚΕ, Παφίλη (2010), ο οποίος επίσης τονίζει τον πολύ δυσμενή αντίκτυπο της κυβερνητικής παρέμβασης στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό σκέλος, ενώ και ο πρόεδρος του

ΛΑΟΣ, Καρατζαφέρης (2010), στηλιτεύει με πολύ έντονο τρόπο την προαναφερθείσα κυβερνητική παρέμβαση.

Εκτός των κομμάτων της αντιπολίτευσης την αντίθεση τους απέναντι στις προωθούμενες αλλαγές στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό πεδίο εξέφρασαν και συνδικαλιστικοί φορείς. Στο πλαίσιο της εν λόγω αντίδρασης είναι χαρακτηριστική η ανακοίνωση της ΑΔΕΔΥ, εξ αφορμής της συμμετοχής της στην απεργιακή κινητοποίηση της 8ης Ιουλίου 2010 ενάντια στην ασφαλιστική μεταρρύθμιση:

Η κυβέρνηση με πρόσημα την κρίση επιμένει στην κατεδάφιση της κοινωνικής ασφάλισης και την ενίσχυση της ιδιωτικής. Αντί να επιστρέψει τα κλεμμένα αποθεματικά στα Ταμεία, οδηγεί τα Ταμεία σε διάλυση. Μειώνει τις συντάξεις και τις μετατρέπει σε προνοιακά επιδόματα, καταργεί τα Επικουρικά Ταμεία αφού αρνείται την ενίσχυσή τους, αυξάνει δραματικά τα χρόνια εργασίας και τα όρια ηλικίας. Οι επιλογές της για το Δημόσιο είναι περισσότερο επώδυνες εξαιτίας της κατάστασης των Ταμείων αφού εντάσσει τους νέους στο ΙΚΑ ("Και η ΑΔΕΔΥ στην απεργία", 2010).

Επίσης σε σχέση με την άνωθεν κυβερνητική παρέμβαση διακριτές οπτικές αποτυπώνονται και σε επιστημονικό επίπεδο με τον Ματσαγγάνη (2011, σ.59) να χαρακτηρίζει ως "σημαντικό βήμα" την εν λόγω μεταρρυθμιστική παρέμβαση, επισημαίνοντας, ωστόσο, πως ήταν επιτακτική ανάγκη να αρθεί ο πελατειακός κατακερματισμός του συστήματος¹⁶. Στον αντίποδα είναι χαρακτηριστική η άποψη

16 Πρέπει να επισημανθεί πως η προβληματική για την αδιέξοδη πορεία του ελληνικού ασφαλιστικού αποτυπώνεται ήδη μέσα από το Πόρισμα της Επιτροπής Ειδικών για το Ασφαλιστικό, το οποίο δημοσιεύτηκε το Μάρτιο του 2010. Στο εν λόγω πόρισμα επισημαίνονται οι κοινές συνισταμένες μεταξύ των μελών της επιτροπής σχετικά με τις παρεμβάσεις στο προαναφερθέν σύστημα και σε ότι αφορά το συνταξιοδοτικό σκέλος μπορεί να επισημανθεί η συμφωνία για: 1) επιτήρηση του συστήματος μέσω της εκπόνησης αναλογιστικών μελετών, 2) περιορισμό της εισφοροδιαφυγής, 3) θέσπιση ενός πάγιου τρόπου ρύθμισης σε ότι αφορά τις οφειλές προς τους ασφαλιστικούς οργανισμούς, 4) εύρεση πόρων που θα λειτουργούν ως διασφάλιση στη χρηματοδότηση του συστήματος, 5) καλύτερη δυνατή αξιοποίηση της περιουσίας που έχουν τα ασφαλιστικά ταμεία, 6) πιο εκλογικευμένη βάση σε ότι αφορά την απόδοση αναπηρικών συντάξεων, 7) νέα δομή σε ότι αφορά το συνταξιοδοτικό σύστημα, 8) διάκριση του κλάδου σύνταξης από τον κλάδο υγείας, 9) προώθηση των ενοποιήσεων των ασφαλιστικών ταμείων, 10) βελτίωση σε ότι

του Α. Μητρόπουλου, ο οποίος θεωρεί πως το μνημόνιο αποτέλεσε καταλύτη καταστροφής του συνταξιοδοτικού συστήματος της χώρας (“Αλ.Μητρόπουλος”,2013), ενώ ενάντια στις περικοπές που προωθούνται στο κοινωνικό-ασφαλιστικό πεδίο, βάσει μνημονίου, τάσσονται και οι Ρομπόλης&Μπέτσης (2016).

Καταληκτικά στους υπέρμαχους της μεταρρύθμισης εντάσσονται προδήλως οι δανειστές της χώρας (βάσει του προγράμματος οικονομικής προσαρμογής), με την ένταση των παρεμβάσεων στο συνταξιοδοτικό να υπενθυμίζουμε (βάσει της συνέντευξης 4) πως ήταν απόρροια της πίεσης από το μέρος τους (οι ευρισκόμενοι σε αντίθεση μεταξύ τους συνασπισμοί αποτυπώνονται στον πίνακα 9).

Πίνακας 9. Οι συνασπισμοί επί του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού πεδίου εξ αφορμής της πρώτης κυβερνητικής παρέμβασης του 2010

Συνασπισμός υπέρ της μεταρρύθμισης	Συνασπισμός ενάντια στη μεταρρύθμιση
Κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ (υπενθυμίζουμε ωστόσο την απροθυμία που φαίνεται να επιδεικνύουν πολλοί υπουργοί της κυβέρνησης στη λήψη μέτρων λιτότητας), ΕΕ, ΕΚΤ, ΔΝΤ, μέρος επιστημόνων	ΝΔ, ΣΥΡΙΖΑ, ΚΚΕ, ΛΑΟΣ, συνδικαλιστικοί φορείς (όπως ΑΔΕΔΥ), μέρος επιστημόνων

7.1.2: Σημαντικές θέσεις του νόμου 3863/2010. Το περιεχόμενο του νόμου 3863/2010 μπορεί να ειπωθεί πως είναι εναρμονισμένο με την αναγκαιότητα της προώθησης περικοπών στο ασφαλιστικό / συνταξιοδοτικό σύστημα, όπως υπαγορεύεται βάσει της μνημονιακής συμφωνίας. Ως σημαντικές πτυχές, βάσει

αφορά τη νομοθεσία που σχετίζεται με τη διαδοχική ασφάλιση (Πόρισμα Επιτροπής Ειδικών για το Ασφαλιστικό, 2010).

αποτύπωσης των προσδιοριστικών παραμέτρων του εν λόγω νόμου στον διαδικτυακό τόπο των Νέων (“Όλες οι ανατροπές”,2010), μπορούν να επισημανθούν τα κάτωθι:

- Καθιέρωση βασικής σύνταξης στα 360 ευρώ.
- Λήψη αναλογικού ποσοστού σύνταξης για ασφαλισμένους από 1.1.2011 και μεταγενέστερα.
- Από 1.1.2015 υπάρχει κατάργηση σε όλες τις ισχύουσες ρυθμίσεις που αφορούν τη συμμετοχή του κράτους στη χρηματοδότηση του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης και από την προαναφερθείσα ημερομηνία και μεταγενέστερα η υποχρέωση του περιορίζεται αποκλειστικά στο σκέλος της καταβολής της βασικής σύνταξης.
- Πρόβλεψη για δυνατότητα αναπροσαρμογής των συντάξεων σε συνάρτηση: με τον Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (ΔΚΤ), με το ΑΕΠ της χώρας και με τις οικονομικές δυνατότητες του εκάστοτε ασφαλιστικού ταμείου.
- Πρόβλεψη για εκπόνηση μελετών από την Εθνική Αναλογιστική Αρχή (ΕΑΑ), μέχρι το τέλος του 2011, σε ότι αφορά τις επικουρικές συντάξεις και πρόταση από το μέρος της για το ποσοστό αναπλήρωσης.

7.1.3: Οι συνασπισμοί επί του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού σκέλους εξ αφορμής της δεύτερης παρέμβασης του 2010. Μια ακόμα παρέμβαση της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ επί του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού σχετίζεται με το Δημόσιο, με το κόμμα του ΛΑΟΣ να υιοθετεί μια επιχειρηματολογία (επί της συνεδρίασης στη Βουλή την 14η Ιουλίου 2010) που τάσσεται υπέρ της

προαναφερθείσας παρέμβασης, ενώ τα έτερα κόμματα της αντιπολίτευσης επιχειρηματολογούν ενάντια σε αυτήν. Υπό αυτό το πλαίσιο ο εκπρόσωπος του ΠΑΣΟΚ, Μαργέλης (2010), επικαλείται τις προβληματικές πτυχές που συνθέτουν το σκηνικό της ελληνικής οικονομίας, δίνοντας έμφαση στο σκέλος του δημοσιονομικού ελλείμματος και του δημοσίου χρέους, ενώ, παράλληλα, τονίζει τον κίνδυνο που αφορά τη βιωσιμότητα του ασφαλιστικού συστήματος της χώρας. Επίσης (όπως προαναφέραμε), η ομιλία του εκπροσώπου του ΛΑΟΣ, Αϊβαλιώτη (2010), φαίνεται να ενστερνίζεται το πνεύμα που κινείται η προαναφερθείσα κυβερνητική παρέμβαση στο ασφαλιστικό, μιας και στηλιτεύει την πολιτική των άκρατων παροχών που θεωρεί πως υπήρξε στο παρελθόν και ακόμα επισημαίνει τον σημαντικό αριθμό υπαλλήλων στο πεδίο του δημοσίου.

Στον αντίποδα ο εκπρόσωπος της ΝΔ, Λέγκας (2010), υιοθετεί μια επιχειρηματολογία που αντιτάσσεται στην άνωθεν κυβερνητική παρέμβαση. Υπό αυτή τη βάση επισημαίνει τον βίαιο και σαρωτικό χαρακτήρα των προωθούμενων αλλαγών, οι οποίες έχουν αντίκτυπο και σε περιπτώσεις που χρήζουν ευαισθησίας και απορρίπτει την προοπτική αυστηροποίησης του ασφαλιστικού για το δημόσιο λόγω του ότι εδράζεται στη βάση μιας πολυμερούς κατάρρευσης της κοινωνικής ασφάλισης, η οποία συνυφάνεται με μια πορεία ύφεσης της ελληνικής οικονομίας.

Επίσης και η ομιλία του Παπαδημούλη (2010) εξ αφορμής του νομοσχεδίου της κυβέρνησης, είναι πολύ επικριτική και στοιχίζεται με τη γενική αντιμετώπιση του μνημονίου από το κόμμα του ΣΥΡΙΖΑ. Επί της εν λόγω ομιλίας, ο προαναφερθείς, ερμηνεύει το περιεχόμενο του νομοσχεδίου ως καταλύτη προώθησης του κεφαλαιοποιητικού συστήματος, το οποίο θα είναι επηρεασμένο από τον τρόπο λειτουργίας των ιδιωτικών εταιριών, ενώ το άνωθεν νομοσχέδιο συνυφάνεται με την προοπτική μικρότερου ύψους συντάξεων και με αύξηση στα όρια ηλικίας συνταξιοδότησης. Επικουρικά, απέναντι στο περιεχόμενο της παρέμβασης για το ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό τάσσεται ο εκπρόσωπος του ΚΚΕ, Καραθανασόπουλος (2010), ο οποίος συνδέει την εν λόγω κυβερνητική παρέμβαση

με την αντιλαϊκή πολιτική .

Καταληκτικά στους υποστηρικτές της μεταρρύθμισης εντάσσονται και οι δανειστές της χώρας, οι οποίοι, όπως επισημάναμε προηγουμένως, ασκούν πίεση για την προώθηση μέτρων λιτότητας στο συνταξιοδοτικό σκέλος (οι ευρισκόμενοι σε αντίθεση μεταξύ τους συνασπισμοί αποτυπώνονται στον πίνακα 10), ενώ την αντίθεση τους στο μνημόνιο και στις παρεμβάσεις στο συνταξιοδοτικό έχουν εκφράσει (όπως έχει επισημανθεί σε προγενέστερο χρόνο) οι συνδικαλιστικοί φορείς και μέρος επιστημόνων με ειδίκευση στο ασφαλιστικό/συνταξιοδοτικό.

Πίνακας 10: Οι συνασπισμοί επί του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού πεδίου εξ αφορμής της δεύτερης κυβερνητικής παρέμβασης του 2010

Συνασπισμός υπέρ της μεταρρύθμισης	Συνασπισμός ενάντια στη μεταρρύθμιση
Κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ (υπενθυμίζουμε και στην προκειμένη περίπτωση την απροθυμία που φαίνεται να επιδεικνύουν πολλοί υπουργοί της κυβέρνησης στη λήψη μέτρων λιτότητας), ΛΑΟΣ ΕΕ, ΕΚΤ, ΔΝΤ	ΝΔ, ΣΥΡΙΖΑ, ΚΚΕ, συνδικαλιστικοί φορείς, μέρος επιστημόνων

7.1.4: Οι βασικότερες θέσεις του νόμου 3865/2010. Όπως και το περιεχόμενο του νόμου 3863/2010 έτσι και το περιεχόμενο του νόμου 3865/2010 είναι εναρμονισμένο στην αναγκαιότητα προώθησης περικοπών στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό σύστημα. Βάσει του περιεχομένου του εξεταζόμενου νόμου μπορεί να επισημανθούν τα κάτωθι:

- Πρόβλεψη για το ασφαλιστικό καθεστώς όσων προσλαμβάνονται για πρώτη

φορά στο Δημόσιο από 1.1.2011 και μεταγενέστερα, οι οποίοι υπάγονται στον κλάδο της κύριας σύνταξης του ΙΚΑ-ΕΤΑΜ.

- Καθιέρωση από 1.1.2015 και μεταγενέστερα βασικής σύνταξης για τα άτομα που υπάγονται στο συνταξιοδοτικό καθεστώς του Δημοσίου.
- Το αναλογικό ποσό της σύνταξης υπολογίζεται στη βάση κάθε πλήρους έτους ασφάλισης. Όσο περισσότερα τα έτη ασφάλισης τόσο μεγαλύτερο το ποσοστό αναπλήρωσης.

7.1.5: Τα επιχειρήματα υπέρ και κατά της κυβερνητικής παρέμβασης επί του υγειονομικού πεδίου εξ αφορμής της προώθησης της ηλεκτρονικής συνταγογράφησης. Εκτός των άνωθεν παρεμβάσεων στο ασφαλιστικό/συνταξιοδοτικό πεδίο μια ακόμα παρέμβαση που αποσκοπεί στην πιο ορθολογική πορεία των δαπανών σχετίζεται με την προώθηση της ηλεκτρονικής συνταγογράφησης το 2010, η οποία φαίνεται να γίνεται πολιτικά πιο αποδεκτή σε σύγκριση με τις παρεμβάσεις στο συνταξιοδοτικό.

Πρέπει να τονίσουμε πως στη συνέντευξη 8 (Πρώην αξιωματούχος Γενικής Γραμματείας Κοινωνικών Ασφαλίσεων, 2018) μας επισημάνθηκε η απόφαση της πολιτικής ηγεσίας του ΠΑΣΟΚ, για την ανάληψη πρωτοβουλιών για τη συγκράτηση των δαπανών υγείας (στις οποίες συμπεριλαμβάνεται τόσο η φαρμακευτική δαπάνη όσο και δαπάνες που σχετίζονται με τα νοσοκομεία και την πρωτοβάθμια υγεία). Η εν λόγω απόφαση, σύμφωνα με την προαναφερθείσα συνέντευξη, προϋπήρχε της συμφωνίας με τους δανειστές και βάσει αυτής της επισημάνσης εικάζουμε πως μια παρέμβαση για τη συγκράτηση της φαρμακευτικής δαπάνης ενδεχομένως να ήταν στις προθέσεις του κυβερνώντος κόμματος, ανεξάρτητα από την υπαγωγή της χώρας στο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής.

Έκτος των άνωθεν πτυχών, βάσει της συζήτησης του νομοσχεδίου που

αφορούσε την ηλεκτρονική συνταγογράφηση (την 1η Νοεμβρίου 2010), θεωρούμε πως τεκμαίρεται η άποψη που εκφράσαμε προηγουμένως, περί μεγαλύτερης πολιτικής αποδοχής της εν λόγω κυβερνητικής παρέμβασης σε σχέση με το συνταξιοδοτικό σκέλος. Υπό αυτό το πλαίσιο ο εκπρόσωπος του κυβερνώντος κόμματος, Θεοδωρίδης (2010), αποδίδει ευθύνες στις προγενέστερες κυβερνήσεις της ΝΔ (επί της δεκαετίας του 2000) για τις παρεκκλίσεις στις δαπάνες υγείας (επί των οποίων εντάσσεται και η φαρμακευτική δαπάνη) και παρουσιάζει την κυβέρνηση του κόμματος του ως καταλύτη εξορθολογισμού του συστήματος. Επίσης, θετικά απέναντι στο νομοσχέδιο τάσσεται και η εκπρόσωπος του ΛΑΟΣ, Παπανδρέου- Παπαδάκη (2010), τονίζοντας πως επρόκειτο για μια παρέμβαση που έπρεπε να είχε πραγματοποιηθεί σε προγενέστερο χρόνο. Από τη μεριά του ο εκπρόσωπος της ΝΔ, Βαγιωνάς (2010), φαίνεται να προσπαθεί να υιοθετήσει μια στάση που να μην δείχνει εκτενή σύμπλευση με την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, χωρίς, ωστόσο, να αμφισβητείται η ουσία της εν λόγω κυβερνητικής παρέμβασης. Εκτός των άνωθεν τοποθετήσεων θετική στάση απέναντι στην κυβερνητική παρέμβαση υπήρχε και από μέρος επιστημόνων που επισήμαναν τη διόγκωση της φαρμακευτικής δαπάνης στη χώρα και σε αυτή την κατηγορία υπάγεται ο Η. Μόσιαλος (“Σκάνδαλο με τη φαρμακευτική δαπάνη”, 2010). Επίσης, είναι πρόδηλο πως και οι δανειστές της χώρας είναι υπέρμαχοι παρεμβάσεων που αποσκοπούν σε μια πιο ορθολογική πορεία των δαπανών.

Από την άλλη μεριά η ομιλία του Κριτσωτάκη (2010), μπορεί να ειπωθεί πως εντάσσεται σε μια συνολική προσπάθεια του ΣΥΡΙΖΑ να θέσει σε πρώτο πλάνο την εναντίωση του στη μνημονιακή συμφωνία. Συνεπώς, στο πλαίσιο της ομιλίας του ο προαναφερθείς ψέγει την ανάθεση των διαδικασιών που αφορούν τις προμήθειες των νοσοκομείων σε ιδιωτικές εταιρίες (και λίγο αργότερα κατακρίνει την τάση ιδιωτικοποίησης του συστήματος υγείας), οι οποίες θεωρεί πως λειτουργούν με πολύ ανασταλτικό τρόπο στο πεδίο που άπτεται της πολιτικής υγείας. Ωστόσο, ο Κριτσωτάκης απέναντι στην ουσία του νομοσχεδίου φαίνεται να κρατά μια πιο ήπια στάση. Είναι ενδεικτικό πως στη διάρκεια της τοποθέτησης του

κάνει λόγο για ένα μέτρο, το οποίο ήταν αναγκαίο εδώ και πολύ καιρό και η καθυστέρηση επί αυτού θεωρεί πως αποτέλεσε απόρροια διαπλοκής και συναλλαγής. Μολαταύτα, και προφανώς για να καταδείξει την αντιμνημονιακή στάση του κόμματος του, συσχετίζει την προώθηση του εν λόγω νομοσχεδίου με τη λογική που εκπορεύεται από το πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής και με τις περικοπές που συνυφαίνονται βάσει αυτού. Συνεπώς, υπό αυτή τη βάση στηλιτεύει τη συμφωνία των κομμάτων της ΝΔ και του ΛΑΟΣ με τη συγκεκριμένη νομοθετική πρωτοβουλία της κυβέρνησης, η οποία θεωρεί πως αντικατοπτρίζει μια συμφωνία επί του μνημονίου.

Καταληκτικά, αντίθετος στον προαναφερθέν νομοσχέδιο παρουσιάζεται ο εκπρόσωπος του ΚΚΕ, Παπακωνσταντίνου (2010), ο οποίος με τη σειρά του ψέγει τη στάση του κόμματος της ΝΔ (θεωρώντας πως συμπορεύεται με την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ στο μνημονιακό πλαίσιο) και κρίνει πως μέσα από τη συγκεκριμένη κυβερνητική παρέμβαση, απομειώνεται η κρατική και εργοδοτική δαπάνη για το φάρμακο και επιβαρύνονται οι ασθενείς.

Επίσης, εκτός από τις αντιρρήσεις που εκφράστηκαν στο πλαίσιο της συζήτησης του νομοσχεδίου που αφορούσε την ηλεκτρονική συνταγογράφηση στη Βουλή, φαίνεται πως και ένα μέρος της ιατρικής κοινότητας αντιδρούσε απέναντι στην προαναφερθείσα παρέμβαση (με τους ευρισκόμενους σε αντίθεση μεταξύ τους συνασπισμούς να αποτυπώνονται στον πίνακα 11). Επί αυτής της βάσης, είναι ενδεικτική η επισήμανση των εν λόγω αντιδράσεων από τη συνέντευξη 8 (Πρώην αξιωματούχος Γενικής Γραμματείας Κοινωνικών Ασφαλίσεων, 2018), αλλά και η επισήμανση των άνωθεν αντιδράσεων από τα λεγόμενα της συνέντευξης 18 (Ακαδημαϊκός, 2021).

Πίνακας 11. Οι συνασπισμοί επί του υγειονομικού πεδίου εξ αφορμής της κυβερνητικής παρέμβασης του 2010

Συνασπισμός υπέρ της μεταρρύθμισης	Συνασπισμός ενάντια στη μεταρρύθμιση
Κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ, ΝΔ, ΛΑΟΣ ΕΕ, ΕΚΤ, ΔΝΤ, μέρος επισημόνων	ΣΥΡΙΖΑ, ΚΚΕ, μέρος της ιατρικής κοινότητας

7.1.6: Βασικές θέσεις του νόμου 3892/2010. Βάσει του περιεχομένου του νόμου 3892/2010 είναι εύγλωττη η πρόθεση για την εγκαθίδρυση ενός πλαισίου που θα επιφέρει μεγαλύτερη διαφάνεια και μια πιο συντεταγμένη λειτουργία στο σκέλος της συνταγογράφησης και των παραπεμπτικών, όπως καταδεικνύεται και από τα κάτωθι:

- Αποσαφήνιση υποχρεώσεων των γιατρών, προκειμένου να προωθηθεί η μεγαλύτερη δυνατή διαφάνεια στο πεδίο των ιατρικών συνταγών και των παραπεμπτικών, με το ΗΔΙΚΑ να έχει κομβικό ρόλο.
- Μέσα από το ΗΔΙΚΑ θα υπάρχει η διαχείριση του Συστήματος Ηλεκτρονικής Συνταγογράφησης (ΣΗΣ), δηλαδή το σύστημα στο οποίο πρέπει να είναι εγγεγραμμένοι οι γιατροί και να ακολουθούν τις προβλεπόμενες διαδικασίες σχετικά με τις ιατρικές συνταγές και τα παραπεμπτικά ιατρικών εξετάσεων.
- Υποχρέωση εγγραφής στο ΣΗΣ, και των φαρμακοποιών, οι οποίοι συμβάλλονται είτε ατομικά είτε συλλογικά με τους Φορείς Κοινωνικής Ασφάλισης και οι οποίοι επίσης επιβάλλεται να ακολουθούν τις προβλεπόμενες διαδικασίες.

- υποχρέωση εγγραφής στο ΣΗΣ, έχουν και οι μονάδες παροχής υπηρεσιών υγείας (μέσα από τους εξουσιοδοτημένους εκπροσώπους τους) οι οποίες είναι υποχρεωμένες να ακολουθούν τις διαδικασίες που προβλέπονται.

7.1.7: Οι συνασπισμοί επί του υγειονομικού πεδίου εξ αφορμής της κυβερνητικής παρέμβασης του 2011. Μια έτερη σημαντική παρέμβαση στο υγειονομικό πεδίο αποτυπώνεται το 2011, η οποία, ωστόσο, δεν έχει το μέγεθος της αποδοχής που είχε η προώθηση της ηλεκτρονικής συνταγογράφησης. Υπό αυτό το πρίσμα στην ομιλία του στη Βουλή, στο πλαίσιο της συζήτησης του αντίστοιχου νομοσχεδίου (την 8η Φεβρουαρίου 2011), ο εκπρόσωπος του ΠΑΣΟΚ, Βαρδίκος (2011), επισημαίνει τις υψηλές δαπάνες που υπήρχαν στο σκέλος των προμηθειών, το ύψος των οποίων οριοθετούνταν στα 5 δις ευρώ. Επιπρόσθετα, ο προαναφερθείς δίνει έμφαση στην ίδρυση του Εθνικού Οργανισμού Παροχής Υπηρεσιών Υγείας (ΕΟΠΥΥ), ο οποίος με τη σειρά του θεωρείται πως θα έχει καταλυτικό ρόλο στον εξορθολογισμό των υπηρεσιών παροχών υγείας (Βαρδίκος, 2011). Επί αυτής της παραμέτρου είναι χαρακτηριστικό πως ο Βαρδίκος (2011) επικαλείται έκθεση του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ), η οποία καταδεικνύει πως οι εν λόγω δαπάνες έχουν παρεκκλίνει σε υψηλό βαθμό τα τελευταία χρόνια. Επίσης η εκπρόσωπος του ΛΑΟΣ, Παπανδρέου-Παπαδάκη (2011), παρά τις κατηγορίες που προσάπτει για την πολυπλοκότητα του νομοσχεδίου έχει μια ήπια αντιμετώπιση στη συγκεκριμένη κυβερνητική παρέμβαση, με την επικρότηση της δημιουργίας του ΕΟΠΥΥ να αποτελεί εύγλωττο παράδειγμα, ενώ είναι πρόδηλο πως στους υποστηρικτές της μεταρρύθμισης εντάσσονται και οι δανειστές της χώρας (οι συνασπισμοί εξ αφορμής της κυβερνητικής παρέμβασης του 2011 στο υγειονομικό σκέλος αποτυπώνονται στον

πίνακα 12).

Στον αντίποδα η τοποθέτηση του εκπροσώπου της ΝΔ, Βαγιωνά (2011) , κινείται σε υψηλούς αντιπολιτευτικούς τόνους. Υπό αυτή τη βάση ο προαναφερθείς επισημαίνει πως έχουν παραμεληθεί οι ανάγκες στον τομέα της υγείας της υπαίθρου και έχει δοθεί μια μονομερής έμφαση στα αστικά κέντρα, ενώ είναι χαρακτηριστικό πως στηλιτεύεται ο ρόλος που επιτελεί η τρόικα, η οποία θεωρείται πως αποτελεί τον ουσιαστικό νομοθέτη των μεταρρυθμιστικών παρεμβάσεων στη χώρα.

Από τη μεριά του ο εκπρόσωπος του ΣΥΡΙΖΑ, Κριτσιωτάκης (2011), μπορεί να ειπωθεί πως υιοθετεί μια ακόμα πιο επιθετική στάση απέναντι στην κυβέρνηση, βάζοντας στον πυρήνα της συζήτησης τη μνημονιακή συμφωνία της χώρας. Συνεπώς, επί αυτού του πλαισίου, αποτιμά ως αντιλαϊκά τα όσα συμβαίνουν στην Ελλάδα βάσει των μνημονιακών σχεδίων, θεωρώντας πως το περιεχόμενο του νομοσχεδίου λειτουργεί ως καταλύτης αποδιάρθρωσης του δημόσιου συστήματος υγείας και πρόνοιας. Επιπρόσθετα, πέρα από τη στηλίτευση της κατάστασης που θεωρείται πως είχε επιφέρει η συναφθείσα σύμβαση με τους δανειστές της χώρας, είναι χαρακτηριστική η έκφραση συμπαράστασης του εκπροσώπου του ΣΥΡΙΖΑ προς την προοπτική ενός ενιαίου και συντονισμένου αγώνα που θα διασφαλίζει τις ποιοτικές παραμέτρους και τις δωρεάν υπηρεσίες υγείας από το δημόσιο σύστημα.

Καταληκτικά, απέναντι στην εν λόγω κυβερνητική παρέμβαση τάσσεται ο εκπρόσωπος του ΚΚΕ, Χαραλάμπους (2011) , ο οποίος θεωρεί πως μέσα από την ασκούμενη κυβερνητική πολιτική η υγεία αντιμετωπίζεται σαν εμπόρευμα, γεγονός που βρίσκει ριζικά αντίθετο το κόμμα του, το οποίο είναι υπέρμαχο ενός συστήματος υγείας με αμιγώς δημόσιο χαρακτήρα που θα παρέχει δωρεάν υπηρεσίες.

Το πλαίσιο της συζήτησης που αφορούσε την προαναφερθείσα κυβερνητική παρέμβαση είναι πρόδηλο πως δεν περιχαρακώθηκε στο επίπεδο της Βουλής. Στη βάση αυτή το ρεπορτάζ της Φυντανίδου (2011) θεωρούμε πως αντανάκλα τη διακριτή επιχειρηματολογία σχετικά με την κυβερνητική παρέμβαση στο

υγειονομικό πεδίο. Συνεπώς, στο πλαίσιο του εν λόγω ρεπορτάζ υπάρχει η άποψη ενός γιατρού, ο οποίος θεωρεί πως μέσα από το νομοσχέδιο που προωθούσε η κυβέρνηση παραδιδόταν το σύστημα προμηθειών των νοσοκομείων προς όφελος των μεγάλων ιδιωτικών συμφερόντων (Φυντανίδου,2011). Ωστόσο, είναι χαρακτηριστικό πως ο προαναφερθείς δεν στέκεται μόνο στην παράμετρο της ιδιωτικοποίησης που θα επερχόταν στο σκέλος των προμηθειών, αλλά στηλιτεύει, παράλληλα, την προώθηση της ιδιωτικοποίησης και στην πρωτοβάθμια φροντίδα Υγείας, διακηρύσσοντας την πρόθεση του να συμμετέχει στην απεργιακή κινητοποίηση ενάντια στο κυβερνητικό νομοσχέδιο (Φυντανίδου,2011). Στον αντίποδα, στο πλαίσιο του εν λόγω ρεπορτάζ, υπάρχει η άποψη ενός άλλου γιατρού, βάσει της οποίας η κυβερνητική παρέμβαση αντιμετωπίζεται με πολύ ευμενή τρόπο και θεωρείται ως η τρίτη πιο σημαντική (παρέμβαση) στο σύστημα, τοποθετούμενη μετά την ίδρυση του ΕΣΥ και τις παρεμβάσεις του Α. Παπαδόπουλου (Φυντανίδου,2011).

Πέραν της προαναφερθείσας άποψης είναι σημαντικό να εστιάσουμε στα όσα μας ελέγχθησαν στη συνέντευξη 16 (Πρώην αξιωματούχος ΕΟΠΥΥ,2021), επί της οποίας μας επισημάνθηκε πως προ της δημιουργίας του ΕΟΠΥΥ υπήρχε ένας κατακερματισμός των ταμείων υγείας και παντελής έλλειψη μηχανοργάνωσης. Το εν λόγω πλαίσιο συνυφαίνεται με μια κατάσταση όπου το ένα ταμείο δεν γνώριζε για τις ενέργειες του άλλου, γεγονός που είχε πρόδηλο αντίκτυπο στο σκέλος των δαπανών. Εκτός της άνωθεν άποψης ο θετικός αντίκτυπος που επέφερε η δημιουργία του ΕΟΠΥΥ αντανάκλαται και στην επιχειρηματολογία του Σουλιώτη (2013,σ.110) ο οποίος αποφαινεται πως ο ΕΟΠΥΥ επιτέλεσε σωστικό ρόλο για τον Οργανισμό Περίθαλψης Ασφαλισμένων Δημοσίου (ΟΠΑΔ), του οποίου ο προαναφερθείς είχε διατελέσει πρόεδρος.

Πίνακας 12. Οι συνασπισμοί επί του υγειονομικού πεδίου εξ αφορμής της κυβερνητικής παρέμβασης του 2011

Συνασπισμός υπέρ της μεταρρύθμισης	Συνασπισμός ενάντια στη μεταρρύθμιση
Κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ, ΛΑΟΣ, ΕΕ,ΕΚΤ, ΔΝΤ, μέρος του ιατρικού κόσμου, μέρος επιστημόνων	ΝΔ, ΣΥΡΙΖΑ, ΚΚΕ, ιατρικά συνδικάτα

7.1.8: Βασικές θέσεις του νόμου 3918/2011. Βάσει του περιεχομένου του νόμου 3918/2011 καταδεικνύεται η μέριμνα για την προώθηση αλλαγών που θα συμβάλλουν στην πιο ορθολογική λειτουργία του υγειονομικού συστήματος. Ως βασικές πτυχές του εν λόγω νόμου μπορούν να επισημανθούν τα κάτωθι:

- Έμφαση στο σκέλος των προμηθειών και των υπηρεσιών και στην πιο ορθολογική πορεία των δαπανών επί αυτών.
- Υποχρέωση κατάρτισης προγράμματος από τους φορείς προς τις Υγειονομικές Περιφέρειες για το πρόγραμμα προμηθειών και υπηρεσιών για το επόμενο έτος.
- Εκπόνηση προγραμμάτων των φορέων βάσει πραγματικών και αιτιολογημένων αναγκών και βάσει του ετήσιου προϋπολογισμού για τις δαπάνες που έχουν εγκριθεί από το αρμόδιο Υπουργείο.
- Πρόβλεψη για ίδρυση συντονιστικής επιτροπής προμηθειών, η οποία

υπάγεται απευθείας στον Υπουργό Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, η οποία έχει ως στόχο την ενοποίηση διαγωνισμών προμηθειών προϊόντων και υπηρεσιών σε εθνικό επίπεδο ή ακόμα και σε μια ή περισσότερες Υγειονομικές Περιφέρειες, με απώτερο στόχο την επίτευξη της μέγιστης δυνατής οικονομίας κλίμακας.

- Πρόβλεψη για την ίδρυση του ΕΟΠΥΥ, στον οποίο είναι ενδεικτικό πως μεταφέρεται ένα εκτενές εύρος που αφορά τις υπηρεσίες, τις αρμοδιότητες και το προσωπικό από τον κλάδο Υγείας του ΙΚΑ-ΕΤΑΜ, καθώς και τους κλάδους Υγείας του ΟΓΑ, του Οργανισμού Ασφάλισης Ελευθέρων Επαγγελματιών (ΟΑΕΕ) και του ΟΠΑΔ, ενώ είναι ενδεικτικό πως στον ΕΟΠΥΥ εντάσσεται και η Υπηρεσία Δαπανών Υγείας Φορέων Κοινωνικής Ασφάλισης.

7.2: Ο σχηματισμός της κυβέρνησης συνεργασίας και οι διπλές εκλογές του 2012

Η υπαγωγή της χώρας στο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής και η προώθηση των αλλαγών που επέβαλλε το εν λόγω πρόγραμμα, υπήρξε μια κατάσταση συνυφασμένη με πολύ έντονες κοινωνικές αντιδράσεις (Simiti,2014;Georgiadou et al.,2019), μια παράμετρος που επέτεινε το πολιτικό τέλμα της τότε κυβέρνησης. Ως εκ τούτου, τη συνεπή προώθηση των αλλαγών που προέβλεπε το πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής διαδέχθηκε μια μεταρρυθμιστική κάμψη, ενώ η πορεία της ελληνικής οικονομίας προδιαγραφόταν δυσοίωνη. Στο πλαίσιο αυτό, τον Ιούλιο του 2011, υπήρξε μια συμφωνία για συμμετοχή των ιδιωτών στην περιστολή του ελληνικού χρέους και προκρίθηκε η λύση ενός προγράμματος ανταλλαγής ομολόγων που θα μείωνε το χρέος της χώρας κατά 21%(Χαφα,2013). Μολαταύτα,σε λίγο μεταγενέστερο χρόνο, η έκθεση του ΔΝΤ περιέγραφε με μελανά χρώματα την πορεία της ελληνικής οικονομίας και η εν λόγω προοπτική έθετε την αναγκαιότητα για μια πιο καίρια παρέμβαση στο σκέλος του ελληνικού χρέους σε σχέση με αυτή που είχε προκριθεί τον Ιούλιο του 2011 (Χαφα,2013).

Τα διαδραματιζόμενα στο εγχώριο γίνεσθαι υπήρξαν καταλύτες πυκνών πολιτικών εξελίξεων. Η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ είχε σημαντικές δυσκολίες στην προώθηση της νέας συμφωνίας, η οποία προέβλεπε την περικοπή του χρέους προς τους ιδιώτες πιστωτές κατά 50% (Private Sector Involvement) (Verney&Bosco,2013). Εν μέσω αυτής της κατάστασης ο πρωθυπουργός της χώρας, Γ. Παπανδρέου, πήρε την απόφαση να προχωρήσει στη διεξαγωγή δημοψηφίσματος, προκειμένου να αποφανθεί ο λαός για την αποδοχή της νέας συμφωνίας (Verney&Bosco, 2013). Αυτή η προοπτική πυροδότησε αντιδράσεις τόσο στο διεθνές όσο και στο εγχώριο επίπεδο, οι οποίες λειτούργησαν καταλυτικά στη δημιουργία κυβέρνησης συνεργασίας, ΠΑΣΟΚ, ΝΔ και ΛΑΟΣ, υπό την πρωθυπουργία του Λ. Παπαδήμου (Verney&Bosco,2013), με την εν λόγω κυβέρνηση να είναι χαρακτηριστικό πως συμφώνησε (τον Φεβρουάριο του 2012)

σε απομείωση του δημόσιου χρέους της Ελλάδας, η οποία αποτέλεσε τη μεγαλύτερη περικοπή χρέους της ιστορίας (Dreger,2012).

Η συμφωνία για την περιστολή του ελληνικού χρέους συνδέθηκε με ένα πρόγραμμα που υποχρέωνε τη χώρα να προωθήσει τις απαραίτητες μεταρρυθμίσεις. Υπό αυτό το πλαίσιο πρέπει να επισημανθεί πως στις βασικές παραμέτρους του προγράμματος συγκαταλέγεται η υποχρέωση της χώρας για την προώθηση δομικών δημοσιονομικών μεταρρυθμίσεων (European Commission,2012). Μολαταύτα, οι πολιτικές δυσκολίες που υπήρχαν ως προς την προώθηση των μεταρρυθμίσεων συνεχίζονταν. Επί των εν λόγω δυσκολιών είναι χαρακτηριστικό πως το κόμμα του ΛΑΟΣ είχε υποστεί αρνητικό αντίκτυπο στις δημοσκοπήσεις της περιόδου, με τον πρόεδρο του να παρουσιάζει τάσεις απόσχισης από την κυβέρνηση και το κόμμα να ενστερνίζεται μια αρνητική στάση σε σχέση με την απελευθέρωση του ωραρίου στα φαρμακεία και να αποχωρεί εν τέλει από την κυβέρνηση συνεργασίας μετά την ανακοίνωση της συμφωνίας του νέου μνημονίου συνεννόησης (Verney&Bosco,2013).

7.3: Η πορεία προς τις εθνικές εκλογές τον Μάιο και τον Ιούνιο του 2012

Η κυβέρνηση Παπαδήμου είχε συγκεκριμένο χρονικό ορίζοντα (βάσει της συμφωνίας των κομμάτων που τη συνέθεταν) και είχε ως στόχο την ολοκλήρωση της συμφωνίας για το PSI. Συνεπώς, οι εθνικές εκλογές δρομολογήθηκαν για τον Μάιο του 2012, με τη χώρα να βιώνει συνθήκες πρωτόγνωρες για τη σύγχρονη ιστορία της, όπως καταδείχθηκε και στα προγενέστερα πεδία του παρόντος κεφαλαίου¹⁷.

Στην πορεία προς τις εθνικές εκλογές του Μαΐου 2012 ο Α. Σαμαράς μπορεί να ειπωθεί πως ακολουθεί μια επαμφοτερίζουσα στάση και δίνει έμφαση στην ανάγκη περικοπής της σπατάλης στο Δημόσιο, αλλά παράλληλα δεσμεύεται για μη περικοπή μισθών και συντάξεων (Ραβανός,2012), γεγονός που θεωρούμε πως καταδεικνύει πως η υπαγωγή της Ελλάδας στο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής (ιδωμένη υπό το πρίσμα της αντιδραστικής αλληλουχίας) δεν επηρεάζει καταλυτικά την επιχειρηματολογία του Α. Σαμαρά.

Από τη δική του μεριά ο Α. Τσίπρας ακολουθεί μια επιθετική στάση απέναντι στις πολιτικές που ασκούνται στη χώρα βάσει του προγράμματος οικονομικής προσαρμογής. Συνεπώς, στο πλαίσιο προεκλογικής του ομιλίας ο προαναφερθείς επισημαίνει πως η εκλογική επικράτηση του ΣΥΡΙΖΑ θα είναι συνυφασμένη με την έξοδο της Τρόικας από τη χώρα μέσα από την καταγγελία της δανειακής σύμβασης και τη σύστοιχη ακύρωση του μνημονίου .

Επίσης είναι χαρακτηριστικό πως ο πρόεδρος του ΣΥΡΙΖΑ απέναντι στη λογική της οικονομικής λιτότητας, όπως αυτή εκπορεύεται από το πλαίσιο του μνημονίου, αντιπαραβάλλει πολιτικές που θα χαρακτηρίζονται από την παρουσία του κοινωνικού κράτους και των δημόσιων αγαθών, με τις εν λόγω πτυχές να θεωρείται πως θα συμβάλλουν στην εγκαθίδρυση: της αλληλεγγύης, της

17 Επίσης ένα γεγονός που επιβάρυνε, σύμφωνα με τον Βενιζέλο (2022,σ.265), την πολιτική θέση του ΠΑΣΟΚ ήταν η σύλληψη και η προφυλάκιση του ιστορικού στελέχους του Α. Τσοχατζόπουλου.

δημοκρατίας και της κοινωνικής δικαιοσύνης (“Ομιλία του επικεφαλής”,2012). Επί της ίδιας λογικής κινούνται και οι αναφορές του προέδρου του ΣΥΡΙΖΑ για το ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο, όπου γίνεται λόγος για την αναγκαιότητα απόδοσης μιας αξιοπρεπούς σύνταξης προς τους συνταξιούχους και τη δυνατότητα για όλους να έχουν πρόσβαση και περίθαλψη με αξιοπρεπή ποιότητα στα δημόσια νοσοκομεία της χώρας (“Ομιλία του επικεφαλής”,2012).

Από την άλλη μεριά το κόμμα του ΠΑΣΟΚ είχε περιέλθει σε μια πολιτική περιδίνηση, η οποία υπήρξε συνυφασμένη με την ανάληψη της προεδρίας του κόμματος από τον Ε. Βενιζέλο. Ο τελευταίος, βάσει προεκλογικής ομιλίας του, μπορεί να ειπωθεί πως είναι θιασώτης της προσπάθειας για διασφάλιση της ευρωπαϊκής πορείας της χώρας μέσα από την άσκηση των απαραίτητων οικονομικών πολιτικών (“Ομιλία Ευάγγελου Βενιζέλου”,2012).

Στις εθνικές εκλογές, τον Μάιο του 2012 σημειώθηκε μια ευρεία ανακατάταξη στο εγχώριο πολιτικό σκηνικό, με τη ΝΔ να πετυχαίνει την πρώτη θέση (με πολύ χαμηλότερα ποσοστά σε σχέση με τις εκλογές επιδόσεις του παρελθόντος), το κόμμα του ΣΥΡΙΖΑ να αναδεικνύεται αξιωματική αντιπολίτευση και το ΠΑΣΟΚ να βρίσκεται στην τρίτη θέση (“Εκλογικά αποτελέσματα”,χ.χ.). Είναι χαρακτηριστικό πως, στην εν λόγω εκλογική αναμέτρηση, το άθροισμα των ποσοστών της ΝΔ και του ΠΑΣΟΚ ήταν λιγότερο από 33%, ενώ την είσοδο τους στη Βουλή πέτυχαν συνολικά 7 κόμματα και περίπου ένα ποσοστό 20% των ψηφοφόρων είχε επιλέξει κόμματα που δεν κατάφεραν να πετύχουν την είσοδο τους στη Βουλή (Dinas& Rori,2013).

Η αδυναμία σχηματισμού κυβέρνησης οδήγησε στην προκήρυξη νέων εθνικών εκλογών, τον Ιούνιο του ίδιου έτους, με την πόλωση μεταξύ της ΝΔ και του ΣΥΡΙΖΑ να είναι εύγλωπτη. Υπό αυτό το πλαίσιο ο Α. Σαμαράς μπορεί να ειπωθεί πως επιθυμεί να παρουσιαστεί ως εγγυητής της παρουσίας της χώρας στη ζώνη του ευρώ και στο πλαίσιο αυτό ψέγει την πολιτική που προτάσσει ο Α. Τσίπρας ως υπέρμετρα ριψοκίνδυνη (“Ο κύριος Τσίπρας έχει μπλέξει την πολιτική”,2012). Στον αντίποδα ο πρόεδρος του ΣΥΡΙΖΑ συνδέει τη ΝΔ με τις πολιτικές που οδήγησαν στο

οικονομικό τέλμα της χώρας και επισημαίνει πως η οιονεί εκλογική επικράτηση του κόμματος του θα έβρισκε τη χώρα εκτός μνημονίου (“Ομιλία του προέδρου του ΣΥΡΙΖΑ/ΕΚΜ”,2012). Εν τέλει η ΝΔ είχε εκ νέου την εκλογική πρωτιά, με σημαντικά αυξημένα ποσοστά σε σχέση με την εκλογική αναμέτρηση προ μηνός, ενώ την ίδια πορεία είχαν και τα εκλογικά ποσοστά του ΣΥΡΙΖΑ που υπολειπόταν κατά τρεις μονάδες της ΝΔ (“Εκλογικά αποτελέσματα”, χ.χ.).

7.3.1: Η παρέμβαση της κυβέρνησης συνεργασίας (ΝΔ, ΠΑΣΟΚ, ΔΗΜΑΡ) στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο μέσα από τον πολυνόμο 4093/12. Η επόμενη των εκλογών του Ιουνίου του 2012 οδήγησε στον σχηματισμό κυβέρνησης συνεργασίας τριών κομμάτων (ΝΔ, ΠΑΣΟΚ, ΔΗΜΑΡ) και μια από τις πολύ σημαντικές παρεμβάσεις της τότε κυβέρνησης έγκειται στην προώθηση του πολυνόμου 4093/12, ο οποίος προέβλεπε πολύ εκτενείς περικοπές στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο, γεγονός που θεωρούμε πως καταδεικνύει τον αντίκτυπο της υπαγωγής της Ελλάδας στο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής (η οποία προσεγγίζεται υπό το πρίσμα της αντιδραστικής αλληλουχίας). Σύστοιχα οι επιμέρους συνασπισμοί που διαμορφώνονται εδράζονται, κυρίως, στη βάση της αντίθεσης μνημόνιο/αντιμνημόνιο.

Υπό την προαναφερθείσα βάση, στο πλαίσιο της αντίστοιχης συζήτησης στη Βουλή (την 7η Νοεμβρίου 2012), ο Γεωργιάδης (2012) είναι πρόδηλο πως επιθυμεί να καταδείξει την αναγκαιότητα των μέτρων που εμπεριέχονται στο εν λόγω νομοσχέδιο, μιας και θεωρεί πως μπορούν να οδηγήσουν στον δανειακό απεγκλωβισμό της χώρας. Επιπρόσθετα, ψέγει το κόμμα του ΣΥΡΙΖΑ για τον ενστερνισμό μιας πολιτικής που αποτελεί ένα κακέκτυπο της δεκαετίας του 1980, επικρίνοντας τα επεκτατικά προτάγματα της αξιωματικής αντιπολίτευσης (Γεωργιάδης,2012). Την εν λόγω αναγκαιότητα τονίζει και ο εκπρόσωπος του

ΠΑΣΟΚ, Μανιάτης (2012), επισημαίνοντας πως πρέπει να παρθούν πολύ δύσκολες αποφάσεις, οι οποίες θα καθορίσουν τη μεταγενέστερη πορεία της χώρας.

Στον αντίποδα ο Τσακαλώτος (2012), ως εκπρόσωπος του ΣΥΡΙΖΑ, κατηγορεί την κυβέρνηση για ενστερνισμό μιας νεοφιλελεύθερης πολιτικής, που βρίσκει τα πιο ακραία χαρακτηριστικά της στο περιεχόμενο του νομοσχεδίου που προωθούνταν στη Βουλή. Επίσης, αντίθετη απέναντι στον εν λόγω πολυνόμο είναι και η εκπρόσωπος του κόμματος των ΑΝΕΛ, Γιαταγάνα (2012), η οποία θεωρεί πως η κυβέρνηση επηρεάζεται σε πολύ εκτενή βαθμό από τη γερμανική κυβέρνηση, όπως πολύ επικριτικός είναι και ο εκπρόσωπος του ΚΚΕ, Παφίλης (2012), ενώ και ο εκπρόσωπος της Χρυσής Αυγής (ΧΑ), Παππάς (2012), θεωρεί πως τα μέτρα που προωθούνται βάσει του πολυνόμου εναρμονίζονται πλήρως στις κατευθύνσεις της γερμανικής κυβέρνησης. Καταληκτικά, είναι ενδεικτική η τοποθέτηση της εκπροσώπου της ΔΗΜΑΡ (που συμμετέχει στην κυβέρνηση συνεργασίας), Ξηροτύρη- Αικατερινάρη (2012), η οποία επισημαίνει πως η δημοσιονομική προσαρμογή είναι επιβεβλημένο να επιτευχθεί χωρίς να υπάρξει καθήλωση της ανάπτυξης και ανακοινώνει την απόφαση της ΔΗΜΑΡ να ψηφίσει “Παρών” στο νομοσχέδιο, ενισχύοντας ουσιαστικά τους πολέμιους της εν λόγω παρέμβασης.

Το περιεχόμενο του πολυνομοσχεδίου αποτέλεσε πεδίο έντονης αμφισβήτησης και από τους συνδικαλιστικούς φορείς και επί αυτής της πτυχής είναι χρήσιμο να επισημάνουμε το ψήφισμα της ΓΣΕΕ και της ΑΔΕΔΥ για το συλλαλητήριο ενόψει της 48ωρης απεργιακής κινητοποίησης την 6η και την 7η Νοεμβρίου 2012. Στο πλαίσιο του εν λόγω ψηφίσματος είναι ευδιάκριτη η αντίθεση τους απέναντι στις πολιτικές που ακολουθούνται βάσει των συμφωνιών με τους δανειστές και θεωρείται πως οι μισθοί, οι συντάξεις (κύριες και επικουρικές), τα όρια ηλικίας συνταξιοδότησης και άλλες παράμετροι που σχετίζονται με τους εργαζομένους και τους συνταξιούχους, είχαν μπει “στην μνημονιακή κλίνη του Προκρούστη”, προκειμένου με αυτόν τον τρόπο “να βρεθούν και πάλι χρήματα για τους τοκογλύφους δανειστές” (“Ψήφισμα συλλαλητηρίου”, 2012). Επίσης, στην εν λόγω απεργιακή κινητοποίηση

συμμετέχουν και οι γιατροί με το κάλεσμα που απευθύνει ο ΙΣΑ να είναι χαρακτηριστικό και να κάνει λόγο για “πλήρη κατάρρευση του Εθνικού Συστήματος Υγείας” και για “εξόντωση των γιατρών της χώρας” (“Ο ΙΣΑ συμμετέχει”, 2012).

Εκτός από τις προαναφερθείσες αντιδράσεις πρέπει να επισημανθεί πως απέναντι στις προωθούμενες, από το πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής, περικοπές υπήρχαν επικρίσεις και από επιστήμονες που είχαν ειδίκευση στο σκέλος της πολιτικής υγείας, οι οποίοι επισημαίνουν τον δυσμενή αντίκτυπο των εν λόγω περικοπών στο υγειονομικό πεδίο (Kondilis et al., 2013, pp.973-979). Καταληκτικά, όπως έχει επισημανθεί, απέναντι στις περικοπές που επιβάλλονται βάσει του προγράμματος οικονομικής προσαρμογής στο συνταξιοδοτικό σκέλος είναι εγκαθιδρυμένα αντίθετο ένα μέρος επιστημόνων που έχει εξειδικεύεται στο εν λόγω πεδίο.

Στον αντίποδα είναι πρόδηλο πως οι δανειστές της χώρας ήταν υπέρμαχοι της προώθησης μέτρων λιτότητας και ως εκ τούτου κατατάσσονται στον συνασπισμό που είναι υπέρ της μεταρρύθμισης (Πίνακας 13).

Πίνακας 13. Οι συνασπισμοί στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο εξ αφορμής του πολυνόμου του 2012

Συνασπισμός υπέρ της μεταρρύθμισης	Συνασπισμός ενάντια στη μεταρρύθμιση
ΝΔ, ΠΑΣΟΚ, ΕΕ, ΕΚΤ, ΔΝΤ	ΣΥΡΙΖΑ, ΑΝΕΛ, ΧΑ ΚΚΕ, ΔΗΜΑΡ, συνδικαλιστικοί φορείς (όπως ΓΣΕΕ, ΑΔΕΔΥ, ΙΣΑ), μέρος επιστημόνων

7.3.2: Βασικές αρχές του πολυνόμου 4093/2012 σε σχέση με το συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος. Ο νόμος 4093/2012 μπορεί κάλλιστα να ειπωθεί πως προωθεί παρεμβάσεις εκτενούς λιτότητας στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος και εναρμονίζεται με τη λογική του προγράμματος οικονομικής προσαρμογής. Επί του πλαισίου που σχετίζεται με τις αλλαγές στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό είναι χαρακτηριστική η εξαιρετικά επείγουσα εγκύκλιος που εξέδωσε το ΙΚΑ (2012), επί της οποίας αποτυπώνονται, με εύγλωττο τρόπο, οι σημαντικές περικοπές που προβλέπονταν στις μηνιαίες συντάξεις από 1/1/2013 (συγκεκριμενοποιώντας με αυτόν τον τρόπο το περιεχόμενο του νόμου 4093/2012). Η κλίμακα των επικείμενων μειώσεων αρχίζει από το πεδίο 1.000,01-1500,00 (όπου προβλεπόταν μείωση 5% στο σύνολο του ποσού) και καταλήγει σε μείωση 20% στο σύνολο του ποσού για την κλίμακα συντάξεων από 3000,01 και άνω, με τις άνωθεν αλλαγές να αφορούν όλες τις συντάξεις που καταβάλλονταν μεμονωμένες ή αθροιστικά, για οποιαδήποτε αιτία συνταξιοδότησης και από οποιοδήποτε φορέα κοινωνικής ασφάλισης, συμπεριλαμβανομένου και του Δημοσίου.

Επίσης, σε ότι αφορά τις περικοπές στους γιατρούς του ΕΣΥ, βάσει του πολυνόμου, είναι χαρακτηριστική η εγκύκλιος του αναπληρωτή Υπουργού Οικονομικών Χ. Σταϊκούρα, επί της οποίας αναφέρεται στην κατάργηση των δώρων στο δημόσιο και στην οποία αποσαφηνίζει το διαδικαστικό σκέλος των περικοπών στα ειδικά μισθολόγια του Δημοσίου και των ΔΕΚΟ. Στο πλαίσιο αυτό οι περικοπές που προβλέπονται για τους γιατρούς του ΕΣΥ είναι σημαντικές, δηλαδή μειώσεις από 20- 390 ευρώ το μήνα, οι οποίες αυξάνονται περαιτέρω αν συνυπολογιστούν οι περικοπές και στο σκέλος των εφημεριών (“Οριστικό τέλος στα δώρα”,2012)

7.3.3: Η παρέμβαση του 2014 στο υγειονομικό πεδίο. Μια ακόμα σημαντική παρέμβαση από την κυβέρνηση, με επικεφαλής κόμμα τη ΝΔ, έδινε έμφαση στο πεδίο της πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας και βάσει των

τοποθετήσεων που αναπτύχθηκαν, στο πλαίσιο της αντίστοιχης συζήτησης στη Βουλή (την 5η Φεβρουαρίου 2014), καθίστανται πρόδηλες οι διαφορετικές οπτικές που υπήρχαν σε σχέση με την πολιτική στο υγειονομικό πεδίο, οι οποίες όπως έχουμε ήδη επισημάνει κρίνουμε πως εδράζονται στη βάση της αντίθεσης μνημόνιο/ αντιμνημόνιο.

Υπό αυτό το πρίσμα, στην ομιλία του ο εκπρόσωπος της ΝΔ, Κωνσταντόπουλος (2014), αναφέρεται στην πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας και εστιάζει τόσο στο υψηλό της κόστος, όσο και στη χαμηλή αποδοτικότητα και αποτελεσματικότητα, με την οποία θεωρεί πως είναι συνυφασμένη. Σύστοιχα θεωρεί πως το περιεχόμενο της κυβερνητικής παρέμβασης θα συνέβαλλε στην πιο συντεταγμένη λειτουργία της πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας, της οποίας η ποιοτική στάθμη τοποθετείται, από τον προαναφερθέντα, σε υποδεέστερο επίπεδο σε σχέση με τη δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια φροντίδα υγείας (Κωνσταντόπουλος, 2014). Επίσης, υπέρ της εν λόγω παρέμβασης στο πεδίο του συστήματος υγείας τάσσεται και ο εκπρόσωπος του ΠΑΣΟΚ, Κωνσταντινόπουλος (2014), αποφαινόμενος για την ουσιαστική της υπόσταση.

Στον αντίποδα, ενάντια στο νομοσχέδιο της κυβέρνησης τάχθηκε ο εκπρόσωπος του ΣΥΡΙΖΑ, Ξανθός (2014), ο οποίος στην τοποθέτηση του αναδεικνύει την παράμετρο της υποβάθμισης του ΕΣΥ, λόγω των περικοπών που επέβαλλε η δανειακή συμφωνία της χώρας με τους πιστωτές της. Επίσης, απέναντι στην κυβερνητική παρέμβαση στο πεδίο του συστήματος υγείας τάσσεται ο εκπρόσωπος των ΑΝΕΛ, Μελάς (2014), σύμφωνα με τον οποίο αυτή θα οδηγήσει στην υποβάθμιση της πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας. Από τη μεριά του ο εκπρόσωπος της ΧΑ, Κουκούτσης (2014), ψέγει την επίμαχη κυβερνητική παρέμβαση προβαίνοντας σε εθνικιστικές προτάξεις, ενώ ο εκπρόσωπος του ΚΚΕ, Λαμπρούλης (2014), επικρίνει το νομοσχέδιο της κυβέρνησης και το προσδιορίζει ως μια παρέμβαση που έχει ως στόχο την ενίσχυση του καπιταλιστικού συστήματος. Επικουρικά, η εκπρόσωπος της ΔΗΜΑΡ (που έχει αποχωρήσει στο μεταξύ από την κυβέρνηση συνεργασίας), Μάρκου (2014), επισημαίνει πως για το

κόμμα της το σχέδιο για τις προωθούμενες αλλαγές στην πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας είναι ανεπαρκές και για αυτό τον λόγο το προαναφερθέν κόμμα θα είναι ενάντια στην εν λόγω κυβερνητική παρέμβαση.

Καταληκτικά απέναντι στην εν λόγω κυβερνητική παρέμβαση τάσσονται οι γιατροί του ΕΟΠΥΥ που αντιδρούν μέσω απεργιακών κινητοποιήσεων (“Νέα Παράταση”, 2014), ενώ προδήλως υπέρμαχοι της κυβερνητικής παρέμβασης είναι οι δανειστές της χώρας (οι ευρισκόμενοι σε αντίθεση μεταξύ τους συνασπισμοί εξ αφορμής της κυβερνητικής παρέμβασης του 2014 στο υγειονομικό σκέλος αποτυπώνονται στον πίνακα 14).

Επίσης, εκτός των άνωθεν παραμέτρων που αφορούν όσα ελέγχθηκαν στη Βουλή, εξ αφορμής της συζήτησης που αφορούσε την πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας, είναι σημαντικό να επισημάνουμε την άποψη της συνέντευξης 15 (Πρώην αξιωματούχος Υπουργείου Υγείας, 2021) για τις γενικότερες δυσκολίες που αντιμετώπιζε η τότε κυβέρνηση ως προς την προώθηση μεταρρυθμιστικών παρεμβάσεων στο υγειονομικό πεδίο. Επί της εν λόγω συνέντευξης δίνεται βαρύτητα στη συγκρότηση του προγράμματος Υγεία στην Πράξη (Health In Action), επί του οποίου, λόγω και της εμπλοκής της Task Force με επικεφαλής τον Χ. Ραιχενμπαχ, ενεπλάκησαν πολλοί τεχνοκράτες (Έλληνες και ξένοι). Ωστόσο, μας επισημάνθηκε πως η εν λόγω προσπάθεια επλήγη τόσο για πολιτικούς σκοπούς όσο και λόγω της ύπαρξης οργανωμένων συμφερόντων. Επίσης, μας τονίστηκε η απουσία μας φιλελεύθερης προσέγγισης στη λειτουργία του συστήματος Υγείας και ως ενδεικτικό παράδειγμα μας αναφέρθηκε το γεγονός πως ακόμα και οι μεγάλες ιδιωτικές κλινικές και όμιλοι έχουν μια κρατικοδίαιτη υπόσταση, μιας και χρηματοδοτούνται κατά πολύ μεγάλο βαθμό από τις δαπάνες του ΕΟΠΥΥ.

Πίνακας 14. Οι συνασπισμοί επί του υγειονομικού πεδίου εξ αφορμής της κυβερνητικής παρέμβασης του 2014

Συνασπισμός υπέρ της μεταρρύθμισης	Συνασπισμός ενάντια στη μεταρρύθμιση
Κυβέρνηση ΝΔ-ΠΑΣΟΚ, δανειστές της χώρας	ΣΥΡΙΖΑ, ΑΝΕΛ, ΧΑ, ΚΚΕ, ΔΗΜΑΡ, γιατροί του ΕΟΠΥΥ

7.3.4: Βασικές αρχές του νόμου 4238/2014. Βάσει των όσων αναφέρονται στο περιεχόμενο του νόμου 4238/2014 μπορεί να ειπωθεί πως καθίσταται εύγλωττη η πρόθεση για προώθηση της συντεταγμένης και ορθολογικής λειτουργίας της πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας. Ως σημαντικά προσδιοριστικά χαρακτηριστικά αυτού μπορούν να επισημανθούν τα κάτωθι:

- Σύσταση Πρωτοβάθμιου Εθνικού Δικτύου Υγείας (ΠΕΔΥ) εντός του ΕΣΥ.
- Για την ίδρυση και λειτουργία των νέων Κέντρων Υγείας και των Πολυδύναμων Κέντρων Υγείας απαιτείται έγκριση σκοπιμότητας από τον Υπουργό Υγείας, ενώ, συν τοις άλλοις, για την ίδρυση τους λαμβάνονται, σε σημαντικό βαθμό, υπόψιν κριτήρια γεωγραφικά, πληθυσμιακά και η παράμετρος της προσβασιμότητας.
- Καθιέρωση του θεσμού του προσωπικού γιατρού.
- Φάσμα ρυθμίσεων (οι οποίες ουσιαστικά αποτελούν προσθήκες στον νόμο 3329/2005) σε ότι αφορά την πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας στις Υγειονομικές Περιφέρειες, δηλαδή προβλέψεις για προώθηση του σχεδιασμού, της ανάπτυξης, της εποπτείας και της αξιολόγησης σε αυτό το

πεδίο.

- Αναφορά στην αξιολόγηση των Μονάδων Πρωτοβάθμιας Υπηρεσίας Υγείας, η οποία βασίζεται σε πρωτόκολλα και δελτία βέλτιστης πρακτικής, που με τη σειρά τους εμπερικλείουν κριτήρια ποιότητας, αποτελεσματικότητας, επίτευξης στόχων και ασφάλειας των παρεχόμενων υπηρεσιών.

7.4: Η πορεία προς τις εθνικές εκλογές τον Ιανουάριο του 2015 και η εκλογική νίκη του ΣΥΡΙΖΑ

Το χρονικό διάστημα της κυβέρνησης με επικεφαλής το κόμμα τη ΝΔ χαρακτηριζόταν από μεγάλες πολιτικές δυσκολίες, μια άποψη που θεωρούμε πως τεκμαίρεται (και) από τα όσα αναφέραμε σε προγενέστερο χρόνο εντός του παρόντος κεφαλαίου¹⁸. Υπό αυτή τη βάση οι κυβερνητικές παρεμβάσεις συναντούν ένα εκτενές πλαίσιο αντίδρασης, με το προαναφερθέν πλαίσιο να αντικατοπτρίζει την επιρροή που ασκεί στο σκέλος της προώθησης των μεταρρυθμίσεων η υπαγωγή της Ελλάδας στο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής και τον σύστοιχο αντίκτυπο που υπάρχει στους επιμέρους συνασπισμούς, όπου ο συνασπισμός υπέρ της μεταρρύθμισης ισχυροποιείται λόγω της αιρεσιμότητας των μέτρων, με το οποίο ήταν συνυφασμένο το πλαίσιο του μνημονίου, αλλά έχει απέναντι του έναν ισχυρό συνασπισμό που τάσσεται ενάντια στη μεταρρύθμιση.

Εκτός των άνωθεν πτυχών πρέπει να επισημανθεί η επίτευξη της εκλογικής πρωτιάς του ΣΥΡΙΖΑ στις ευρωεκλογές του 2014 (με ποσοστό 26.56%), με το κόμμα της ΝΔ να βρίσκεται στη δεύτερη θέση με ποσοστό 22.72% (Rori,2016). Ακολούθως, υπήρξε η διαφωνία της κυβέρνησης με τους δανειστές για το κλείσιμο της τελευταίας αξιολόγησης του προγράμματος και μετά την αδυναμία εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας από τη Βουλή η χώρα οδηγήθηκε σε εθνικές εκλογές (Rori,2016).

Υπό αυτή τη βάση, επί της ομιλίας του Α. Τσίπρα στην Αθήνα (“Αλέξης Τσίπρας στην Ομόνοια”,2015) επισημαίνεται η αποφασιστικότητα του για προώθηση μεταρρυθμίσεων με προοδευτικό πρόσημο, οι οποίες θα έχουν ως σημείο αναφοράς ένα ενισχυμένο κοινωνικό κράτος (“Αλέξης Τσίπρας στην

¹⁸ Ένα ακόμα χαρακτηριστικό παράδειγμα των δυσκολιών που είχε η τότε κυβέρνηση να διαχειριστεί αφορά την παύση λειτουργίας της Ελληνικής Ραδιοφωνίας Τηλεόρασης (ΕΡΤ). Η εν λόγω παύση λειτουργίας ήταν συνυφασμένη με τη δέσμευση της κυβέρνησης να προχωρήσει, μέχρι τα τέλη του Ιουνίου 2013, στην απόλυση 2000 υπαλλήλων και οδήγησε σε μια πολυμερή και έντονη αντίδραση, επί της οποίας συμπεριλαμβάνεται και η αντίδραση της ΔΗΜΑΡ που αποχώρησε εν τέλει από την κυβέρνηση συνεργασίας (Rori, 2016).

Ομόνοια”,2015), με τις προαναφερθείς πτυχές να κρίνουμε πως καταδεικνύουν μια πιο ήπιας έντασης στρατηγική του Α. Τσίπρα σε σχέση με τις εθνικές εκλογές του 2012.

Από τη δική του μεριά σε προεκλογική του ομιλία ο Α. Σαμαράς φαίνεται να επιθυμεί να σκιαγραφήσει μια θετική εικόνα για τα οικονομικά αποτελέσματα της κυβέρνησης του, ενώ αναδεικνύει ως πολύ σημαντικό κίνδυνο για τη χώρα την προοπτική μιας κυβέρνησης του κόμματος της αριστεράς (“Σαμαράς”,2015). Επίσης, επί της ομιλίας του ο Α. Σαμαράς επισημαίνει τους άξονες στους οποίους αποδίδει βαρύτητα το κόμμα της ΝΔ (επί αυτών περιλαμβάνονται και οι παράμετροι των επενδύσεων, της επιχειρηματικότητας και του ευέλικτου κράτους), η λογική των οποίων βρίσκεται σε αντιδιαστολή με τις πολιτικές προτάξεις του Α. Τσίπρα.

Το κόμμα του ΣΥΡΙΖΑ πέτυχε την εκλογική πρωτιά στις εθνικές εκλογές τον Ιανουάριο του 2015 (“Εκλογικά αποτελέσματα”,χ.χ.) και σχημάτισε κυβέρνηση συνεργασίας με το κόμμα των ΑΝΕΛ, με αυτή την εξέλιξη να φαίνεται, σε πρώτη ανάγνωση, πως ευνοούσε την προώθηση πιο επεκτατικών πολιτικών σε σχέση με τις πολιτικές που ακολουθήθηκαν μέχρι τη δεδομένη χρονική στιγμή από τις κυβερνήσεις που κλήθηκαν να εφαρμόσουν τα μνημονιακά συμφωνηθέντα.

Μολαταύτα, το πρώτο χρονικό διάστημα της νέας κυβέρνησης φαίνεται να χαρακτηρίζεται από μια διφυή δραστηριότητα του νέου πρωθυπουργού Α. Τσίπρα. Υπό αυτή τη βάση ο προαναφερθείς στρέφεται προς τους σοσιαλδημοκράτες της Ευρώπης και είχε συναντήσεις με πρόσωπα, όπως ο Φ. Ολάντ και ο Μ. Ρέντσι (Μπαλαμπανίδης,2019,σ.368), σε μια προσπάθεια που αποσκοπούσε, προφανώς, στη δημιουργία ενός κοινού μετώπου απέναντι στις πολιτικές λιτότητας. Από την άλλη μεριά, ωστόσο, αποδέχεται την αναγκαιότητα της προώθησης εκτενούς κλίμακας μεταρρυθμίσεων, έχοντας συναντήσεις με άτομα, όπως ο Ά. Γκουρία (γενικός γραμματέας του ΟΟΣΑ) και η καγκελάρια της Γερμανίας Α. Μέρκελ (Μπαλαμπανίδης,2019,σ.368), με τα προαναφερθέντα πρόσωπα να ενστερνίζονται διαχρονικά την άνωθεν αναγκαιότητα.

Επίσης, επί του πρώτου χρονικού διαστήματος της πρώτης κυβέρνησης των δύο κομμάτων, υπήρξε η προσπάθεια για προώθηση ήπιων παρεμβάσεων που θα τόνιζαν την κοινωνική μέριμνα της τότε κυβέρνησης. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η παροχή δωρεάν ηλεκτρικού ρεύματος σε νοικοκυριά που είχαν χάσει την πρόσβαση τους σε αυτό, επί του χρονικού διαστήματος της κρίσης (Moury et al., 2019,p.53), ενώ και οι παρεμβάσεις επί του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού και υγειονομικού πεδίου (στις οποίες θα αναφερθούμε παρακάτω) κρίνουμε πως εδράζονται στο πεδίο της ήπιας λογικής παρεμβάσεων. Ωστόσο, η ανοιχτή διαπραγμάτευση που υπήρχε με τους δανειστές έφτασε σε τέλμα τον Ιούνιο του 2015 και ο Α. Τσίπρας πήρε την απόφαση για προκήρυξη δημοψηφίσματος (Moury et al.,2021,pp.51-54), επί του οποίου θα αναφερθούμε σε λίγο μεταγενέστερο χρόνο.

7.4.1: Η συζήτηση στο πλαίσιο της κυβερνητικής παρέμβασης του 2015 στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό. Η λογική των ήπιων παρεμβάσεων και της εναντίωσης στις πολιτικές του μνημονίου, τίθεται στις προτάξεις των κομμάτων που συνέθεταν την τότε κυβέρνηση συνεργασίας. Ωστόσο πριν αναφερθούμε στην αναπτυχθείσα (εντός Βουλής) επιχειρηματολογία είναι σημαντικό να αναφερθούμε στα όσα μας επισημάνθηκαν στη συνέντευξη 7 (Πρώην αξιωματούχος Υπουργείου Εργασίας,2018), τα οποία μπορεί να ειπωθεί πως κινούνται μακριά από τη λογική που εδράζεται η συμφωνία με τους δανειστές το 2010, αλλά και εκτός της λογικής της Συνθήκης του Μάαστριχτ και των υποχρεώσεων που συνεπάγεται η ένταξη της χώρας στην ΟΝΕ (που αποτελούν τα δύο προγενέστερα βήματα επί της αντιδραστικής αλληλουχίας που έχουμε θεμελιώσει). Συνεπώς, επί της εν λόγω συνέντευξης μας εκφράστηκε η άποψη πως από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 και ύστερα, η διαδικασία της ασφαλιστικής/ συνταξιοδοτικής μεταρρύθμισης έχει ως κοινές συνισταμένες τις προσπάθειες: για μείωση συντάξεων, για αύξηση ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης και για αύξηση των ασφαλιστικών εισφορών των

215

εργαζομένων και των εργοδοτών. Ως εκ τούτου, βάσει της εν λόγω συνέντευξης ο όρος “αντιμεταρρύθμιση”, θεωρείται ως πιο δόκιμος για να περιγράψει την προαναφερθείσα διαδικασία.

Τα όσα αναφέρθηκαν στην άνωθεν παράγραφο θεωρούμε πως βρίσκονται σε συστοιχία με τις προτάξεις που έθετε η κυβέρνηση στη Βουλή, εξ αφορμής της συζήτησης νομοσχεδίου που σχετίζεται με το ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό πεδίο (την 29η Ιουνίου 2015), με την εν λόγω συζήτηση να πραγματοποιείται μετά την εξαγγελία του δημοψηφίσματος σχετικά με την πρόταση των δανειστών της χώρας, η οποία και επηρέασε το πλαίσιο που έλαβε χώρα η συζήτηση και το περιεχόμενο αυτής. Πρέπει να διευκρινιστεί πως στην προαναφερθείσα συζήτηση η όξυνση υπήρξε εκτενής και οδήγησε στην αποχώρηση της ΝΔ από αυτή.

Υπό αυτό το πλαίσιο ο Στρατούλης (2015) επισημαίνει την άποψη πως στόχος των δανειστών της χώρας ήταν να πληγεί σε πολύ εκτενή βαθμό η δημόσια κοινωνική ασφάλιση της, αναφέροντας, παράλληλα, πως η τότε κυβέρνηση δεν μπορούσε να κάνει αποδεκτές τις προτάσεις των προαναφερθέντων, οι οποίες ήταν συνυφασμένες με πολύ μεγάλη μείωση των συντάξεων. Από την άλλη μεριά οι τοποθετήσεις των Παναγιώταρου (2015), Θεοχάρη (2015), Κουτσούκου (2015) και Παφίλη (2015) σχετίζονται με το διαδικαστικό θέμα της συζήτησης που αφορά το δημοψήφισμα, με τον εκπρόσωπο των ΑΝΕΛ, Νικολόπουλο (2015), να επισημαίνει τις πιέσεις που υφίσταντο τα στελέχη των ΑΝΕΛ λόγω της διεξαγωγής του.

7.4.2: Οι βασικές αρχές του νόμου 4331/2015. Βάσει του περιεχομένου του νόμου 4331/2015 μπορεί να ειπωθεί πως αντικατοπτρίζεται η βούληση της τότε κυβέρνησης να επισημάνει την κοινωνική της μέριμνα, στη βάση των λεπτών ισορροπιών που υπήρχαν με τους δανειστές της χώρας. Ως σημαντικές πτυχές μπορούν να επισημανθούν τα κάτωθι:

- Ευμενής αντιμετώπιση των ατόμων με αναπηρία, η οποία είναι

συνυφασμένη με ρυθμίσεις που αφορούν παραμέτρους των αναπηρικών συντάξεων.

- Προσπάθεια αύξησης των εσόδων των ασφαλιστικών ταμείων (που θα έχει αποτέλεσμα και στο συνταξιοδοτικό σκέλος), η οποία θα έχει τον μικρότερο δυνατό αντίκτυπο στους ασφαλισμένους ή και θα λειτουργεί προς όφελος τους.

7.4.3: Η κυβερνητική οπτική για το υγειονομικό πεδίο. Επί του υγειονομικού πεδίου (όπως και στο συνταξιοδοτικό) η τότε κυβέρνηση δείχνει να προκρίνει τη λογική των ήπιων παρεμβάσεων, που θα επισημαίνουν την κοινωνική της μέριμνα. Επί αυτής της βάσης τα λεγόμενα μιας συνέντευξης που είχε παραχωρήσει ο Π. Κουρουμπλής στη δημοσιογράφο Ε. Φυντανίδου και στο “Βήμα” καταδεικνύουν πως ο προαναφερθείς φαίνεται να κινείται σε μια διφυή λογική, την οποία επισημάναμε, σε λίγο προγενέστερο χρόνο, εξ αφορμής της αποτύπωσης της στρατηγικής που είχε αναπτύξει ο Α. Τσίπρας στο πρώτο διάστημα της πρωθυπουργικής του θητείας. Υπό αυτό το πλαίσιο ο Π. Κουρουμπλής εντοπίζει τις αντινομίες, όσον αφορά το υγειονομικό πεδίο, στις παρεκκλίσεις δαπανών που υπήρχαν στα αναλώσιμα προϊόντα και στον τομέα των φαρμάκων, με τις καταναλώσεις στις εν λόγω δύο κατηγορίες, να παραπέμπουν σε μια χώρα της τάξης των 40 εκ. (Φυντανίδου,2015).

Ωστόσο πέρα από την επισήμανση των οικονομικών παρεκκλίσεων στο υγειονομικό σκέλος ο Π. Κουρουμπλής δίνει έμφαση και στην κοινωνική μέριμνα της κυβέρνησης, η οποία είναι συνυφασμένη με την προοπτική παροχής ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης σε όλους τους πολίτες που έχουν Αριθμό Μητρώου Κοινωνικής Ασφάλισης (ΑΜΚΑ) και μέσα από την εν λόγω παρέμβαση θεωρείται πως θα δινόταν κάλυψη στο πλήθος των ανασφάλιστων πολιτών, οι οποίοι βρίσκονταν σε αδυναμία κάλυψης λόγω της οικονομικής κρίσης που αντιμετώπιζε η χώρα (Φυντανίδου,2015). Επιπρόσθετα, ένα ακόμα ευμενές μέτρο,

για τα άτομα που θα απευθύνονταν στο ΕΣΥ, συνδέεται με την απόφαση για κατάργηση του εισιτηρίου των 5 ευρώ στα εξωτερικά ιατρεία των νοσοκομείων και του 1 ευρώ ανά συνταγή (Φυντανίδου,2015).

7.5: Το δημοψήφισμα τον Ιούλιο του 2015 και το νέο πρόγραμμα με τους δανειστές

Όπως αναφέραμε, σε λίγο προγενέστερο χρόνο, η διαπραγμάτευση με τους δανειστές της χώρας οδηγήθηκε σε τέλμα τον Ιούνιο του 2015 και ο Α. Τσίπρας πήρε την απόφαση για προκήρυξη δημοψηφίσματος (Moury et al.,2021,pp.51-54). Υπό αυτού του πλαισίου η επιχειρηματολογία που αναπτύσσουν οι πολιτικοί ηγέτες των δύο κομμάτων με τη μεγαλύτερη εκλογική επιρροή, μπορεί να ειπωθεί πως καταδεικνύει δύο διακριτές οπτικές σε σχέση με την αντιμετώπιση τόσο της υπαγωγής της Ελλάδας στο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής όσο και σε σχέση με τα δύο προγενέστερα βήμα που έχουμε θεμελιώσει στη βάση της αντιδραστικής αλληλουχίας (δηλαδή με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ και την ένταξη της Ελλάδας στη ζώνη του ευρώ). Παράλληλα, η εν λόγω διακριτή επιχειρηματολογία δύναται να ειπωθεί πως αποτελεί, σε σημαντικό βαθμό, τη βάση επί των οποίων εδράζονται οι απόψεις του συνασπισμού που είναι υπέρ της μεταρρύθμισης και οι απόψεις του συνασπισμού που τάσσεται ενάντια στη μεταρρύθμιση στα κρίσιμα πεδία της εγχώριας οικονομίας, επί των οποίων εντάσσεται το συνταξιοδοτικό και το υγειονομικό πεδίο.

Υπό αυτό το πρίσμα ο Α. Τσίπρας στην ομιλία του, λίγο πριν τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος, τάχθηκε ενάντια στην πρόταση των δανειστών, απορρίπτοντας τις πολιτικές λιτότητας που είχαν ακολουθηθεί στη χώρα (“Η ιστορική ομιλία”, 2015). Συνάμα, ο πρόεδρος του ΣΥΡΙΖΑ αποδοκιμάζει την τεχνοκρατική νοοτροπία της ΕΕ, η οποία, θεωρείται πως απείχε κατά πολύ από τις ιδρυτικές της αξίες και η οποία ανάγεται ως ο καταλύτης που επέφερε έναν πολύ μεγάλο αριθμό φτωχών και ανέργων στη χώρα (“Η ιστορική ομιλία”,2015).

Από τη δική του μεριά ο Α. Σαμαράς προσπαθεί να συνδέσει το ερώτημα του επικείμενου δημοψηφίσματος με την προοπτική της παρουσίας της χώρας στην ΕΕ, θεωρώντας πως μια ενδεχόμενη απόρριψη της πρότασης των δανειστών

θα αποτελούσε αποδοχή της πορείας εξόδου της Ελλάδας από τη ζώνη του ευρώ και την Ευρώπη (“Ομιλία του προέδρου”, 2015).

Πρέπει να σημειωθεί πως το δημοψήφισμα την 5η Ιουλίου του 2015 ήταν το πρώτο μετά την επιστροφή της χώρας στη δημοκρατία και το διάστημα της μιας εβδομάδας που κράτησε η καμπάνια υπήρξε συνυφασμένο με μεγάλη ένταση σχετικά με το ποιο θα ήταν το ενδεδειγμένο αποτέλεσμα. Υπό αυτή τη βάση οι υποστηρικτές της απόρριψης της πρότασης των δανειστών θεωρούσαν πως η επικράτηση του “Όχι” θα ενίσχυε τη διαπραγματευτική θέση της κυβέρνησης, ενώ στον αντίποδα οι υποστηρικτές της υπερψήφησης της πρότασης των δανειστών συσχέτιζαν το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος με την παραμονή της χώρας στη ζώνη του ευρώ και κατ’ επέκταση με την παρουσία της στην ΕΕ (Crespy&Ladi, 2019). Μολαταύτα, η εκτενής εναντίωση στην πρόταση των δανειστών (όπως αποτυπώθηκε από το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος) είχε αντίκτυπο στο εσωτερικό της κυβέρνησης με τον υπουργό Οικονομικών Γ. Βαρουφάκη να παραιτείται από τη θέση του και την κυβέρνηση να επιστρέφει στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων με τους προαναφερθέντες (Crespy&Ladi, 2019).

Στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων, όπως επισημαίνεται από τις Βαρβιτσιώτη & Δενδρινού (2019, σ.347), το πολιτικό κλίμα ήταν πολύ δυσμενές για την Ελλάδα. Υπό αυτό το δυσμενές πλαίσιο ο πρόεδρος της Γαλλίας Φ. Ολάντ και ο πρωθυπουργός της Ιταλίας Μ. Ρέντσι αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες γεφύρωσης του χάσματος μεταξύ του Έλληνα πρωθυπουργού και της Γερμανίδας Καγκελαρίου (Βαρβιτσιώτη & Δενδρινού, 2019, σσ.359-362), με τις διαπραγματεύσεις να καταλήγουν τελικά σε συμφωνία (Βαρβιτσιώτη & Δενδρινού, 2019, σ.365).

Το νέο δανειακό πρόγραμμα προέβλεπε σημαντικές παρεμβάσεις από την ελληνική κυβέρνηση και στα προαπαιτούμενα συμπεριλαμβανόταν, μεταξύ άλλων, και η μεταρρύθμιση στο σκέλος του συνταξιοδοτικού και άλλες πολιτικές που έρχονταν σε αντίθεση με τα προγενέστερα προτάγματα του ΣΥΡΙΖΑ, όπως ήταν η προώθηση ενός προγράμματος ιδιωτικοποιήσεων (Ελλάδα: τρίτο πρόγραμμα). Το νέο δανειακό πρόγραμμα της χώρας ήταν συνυφασμένο με τη

χορήγηση ενός πακέτου διάσωσης 86 δις ευρώ, το οποίο υπερψηφίστηκε (στα μέσα Αυγούστου) στη Βουλή από 222 βουλευτές και ενάντια σε αυτό τοποθετήθηκαν, σε κομματικό επίπεδο, το ΚΚΕ και η ΧΑ, ενώ αντίθετος ήταν και μειοψηφικός αριθμός της κοινοβουλευτικής ομάδας του ΣΥΡΙΖΑ (Rori,2016). Η εν λόγω αντίθεση δημιούργησε σχίσμα στο ΣΥΡΙΖΑ, με συνέπεια να μείνει η κυβέρνηση με 118 βουλευτές και λίγο αργότερα η χώρα να οδηγηθεί σε νέα εκλογική αναμέτρηση (Rori,2016).

7.6: Οι νέες εθνικές εκλογές τον Σεπτέμβριο του 2015

Επί του προαναφερθέντος πλαισίου δρομολογήθηκαν οι εθνικές εκλογές τον Σεπτέμβριο του 2015, και βάσει των πολιτικών προτάξεων που θέτει ο Α. Τσίπρας μπορεί να ειπωθεί πως η επιχειρηματολογία του δεν έχει ως βασικό σημείο αναφοράς την υπαγωγή της χώρας στο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής, αλλά σκιαγραφείται ένα πλαίσιο πολιτικής αντιπαράθεσης, επί του οποίου οι νέες πολιτικές δυνάμεις βρίσκονται απέναντι στις παλιές. Επί αυτού του νέου διαχωρισμού ο Α. Τσίπρας και το κόμμα του τοποθετούνται απέναντι στις παραδοσιακές πολιτικές δυνάμεις της χώρας (“Αλ. Τσίπρας στο Σύνταγμα”,2015). Επίσης, ο πρόεδρος του ΣΥΡΙΖΑ προβαίνει στην ανάδειξη μιας έτερης διαχωριστικής γραμμής, επί της οποίας οι προοδευτικές δυνάμεις (στις οποίες εντάσσει το κόμμα του) βρίσκονται σε αντιπαράθεση με τους συντηρητικούς κύκλους (επί των οποίων εντάσσεται το κόμμα της ΝΔ), με τον Α. Τσίπρα να προσπαθεί να παρουσιάσει την επόμενη ημέρα μιας ενδεχόμενης κυβέρνησης του, ως μια διαρκή μάχη με τους εν λόγω συντηρητικούς κύκλους στην Ευρώπη (“Αλ. Τσίπρας στο Σύνταγμα”,2015).

Από την άλλη μεριά οι προτάξεις του Β. Μεϊμαράκη, σε προεκλογική του ομιλία, μπορεί να ειπωθεί πως είναι λιγότερο αμφίσημες από τις προτάξεις του Α. Τσίπρα. Υπό αυτή τη βάση είναι ενδεικτικό πως ο προαναφερθείς, αναφερόμενος στο πρόγραμμα της ΝΔ θέτει (μεταξύ άλλων): 1) την αναγκαιότητα επανεκκίνησης της οικονομίας, 2) το στόχο για ένα πιο αποτελεσματικό κράτος που θα είναι συνυφασμένο με λιγότερους φόρους, 3) τη βούληση για κοινωνική συνοχή μέσω της προώθησης της απασχόλησης (Μπρατσιαάκου,2015), ενώ επίσης επισημαίνει πως το κόμμα του θα υλοποιήσει τη συμφωνία με τους δανειστές και ως εκ τούτου θα προωθήσει τις μεταρρυθμίσεις που απαιτούνται (“Μεϊμαράκης”,2015).

7.6.1: Οι συνασπισμοί στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό πεδίο το 2016. Η

νέα εκλογική διαδικασία ανέδειξε και αυτή τη φορά πρώτο κόμμα τον ΣΥΡΙΖΑ (“Εκλογικά αποτελέσματα”,χ.χ.), ο οποίος χρειάστηκε και αυτή τη φορά τη συνδρομή των ΑΝΕΛ για τον σχηματισμό κυβέρνησης, με τη νέα κυβέρνηση να πρέπει να υλοποιήσει τα συμφωνηθέντα με τους δανειστές.

Επί αυτού του πλαισίου θεωρούμε πως είναι χαρακτηριστική μια συνέντευξη τύπου που είχε δώσει ο Γ. Κατρούγκαλος και βάσει του περιεχομένου αυτής θεωρούμε πως αντικατοπτρίζεται η δυσκολία της τότε κυβέρνησης να εναρμονιστεί με το πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής.

Συνεπώς, επί της εν λόγω συνέντευξης ο υπουργός Εργασίας Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης αναφέρεται στη δυσκολία νομοθέτησης σε ένα πλαίσιο συμφωνίας με νεοφιλελεύθερες πτυχές και επισημαίνει πως η θέληση της κυβέρνησης είναι συνυφασμένη με: τη διατήρηση του δημόσιου χαρακτήρα του συστήματος, τη διατήρηση του αναδιανεμητικού του πρόσημου, την προσπάθεια για την προστασία των μικρότερων εισοδημάτων και την εγκαθίδρυση ενός πιο δίκαιου συστήματος (“Γ. Κατρούγκαλος”,2015)¹⁹.

Σε μεταγενέστερο χρόνο, στη Βουλή, αναπτύσσεται συζήτηση, εξ αφορμής του νομοσχεδίου της κυβέρνησης για το ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό (την 7η

¹⁹ Επίσης στο σημείο αυτό πρέπει να γίνει αναφορά στο πόρισμα της Επιτροπής του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης για το συνταξιοδοτικό το οποίο εκδόθηκε τον Οκτώβριο του 2015. Στο εν λόγω πόρισμα υπάρχει η παραδοχή της μη βιωσιμότητας του συνταξιοδοτικού συστήματος της χώρας και επίσης επισημαίνονται αποτελεσματικές πρακτικές που αφορούν παρεμβάσεις επί του συνταξιοδοτικού σε χώρες του εξωτερικού, οι οποίες λειτουργούν και ως κατευθυντήρια γραμμή για τις αλλαγές στο εγχώριο συνταξιοδοτικό. Σε ότι αφορά τις εν λόγω πρακτικές δίνεται έμφαση: 1) στην εισαγωγή ενός συστήματος επί του οποίου θα υπάρχουν καθορισμένες εισφορές, 2) στην προώθηση των συγχωνεύσεων, 3) στη δημιουργία αποθεματικών που θα είναι σε θέση να παρέχουν μελλοντική κάλυψη ανεξάρτητα από την όποια οικονομική και δημογραφική κατάσταση, 4) στα ποσοστά αναπλήρωσης και στη σημασία που έχει αν η εξέταση του ποσοστού αναπλήρωσης λαμβάνει χώρα πριν ή μετά την αφαίρεση του φόρου που αφορά το εισόδημα, 5) την εφαρμογή μιας εγγυημένης κοινωνικής σύνταξης, 6) τη μέριμνα για απόδοση παροχών σε ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες, 7) μεγαλύτερο ποσοστό αναπλήρωσης σε άτομα που καθυστερούν την έξοδο του από το εργασιακό γίνεσθαι, 8) τη διασφάλιση μιας συντεταγμένης μετάβασης από ένα παλαιό σε ένα νέο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης (Πόρισμα Επιτροπής του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης για την πρόταση ενός νέου ασφαλιστικού συστήματος, 2015).

Μαΐου 2016), βάσει του οποίου προβλέπονται εκτενείς περικοπές στο σύστημα. Η ειδοποιός διαφορά σε σχέση με τα προγενέστερα έτη έγκειται στο γεγονός της υπεράσπισης της μεταρρύθμισης από δύο κόμματα που τάσσονταν ενάντια στο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής και στη στηλίτευση της μεταρρύθμισης (μεταξύ άλλων) από κόμματα που είχαν συνδεθεί με το προαναφερθέν πρόγραμμα.

Υπό αυτό το πλαίσιο ο Κατρούγκαλος (2016) χαρακτηρίζει την κυβερνητική παρέμβαση ως αναγκαία για τον τόπο, στηλιτεύοντας την αναρχία του ισχύοντος συστήματος, με τον προαναφερθέντα να επιχειρηματολογεί για την προστασία των πιο αδύναμων και με την εν λόγω προστασία να είναι εφικτή, σύμφωνα με τον τότε υπουργό, μέσα από τη χορήγηση της εθνικής σύνταξης. Επίσης, θετικός απέναντι στην παρέμβαση που συντελείται στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό είναι και ο εκπρόσωπος του έτερου κόμματος της κυβέρνησης, Παπαχριστόπουλος (2016), ο οποίος επισημαίνει τον αντίκτυπο που επιφέρει η εν λόγω παρέμβαση στις υψηλές συντάξεις, εντάσσοντας αυτή τη μεταρρύθμιση στο πλαίσιο μιας βάσης αναδιανομής που επιχειρεί η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ, ενώ προδήλως υπέρ της μεταρρύθμισης είναι οι δανειστές της χώρας (οι ευρισκόμενοι σε αντίθεση μεταξύ τους συνασπισμοί εξ αφορμής της κυβερνητικής παρέμβασης του 2016 στο συνταξιοδοτικό αποτυπώνονται στον πίνακα 15).

Από τη μεριά του ο εκπρόσωπος της ΝΔ, Οικονόμου (2015), επισημαίνει πως λόγω της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ υπήρχε επιβάρυνση των συνταξιούχων με 2,5 δις ευρώ. Την αντίθεση του απέναντι στην εν λόγω κυβερνητική παρέμβαση εκφράζει και εκπρόσωπος της ΧΑ, Παναγιώταρος (2016), ο οποίος θεωρεί πως η μεταρρύθμιση στο ασφαλιστικό δρομολογείται βάσει των κατευθύνσεων των δανειστών και αποδίδει πρωτεύοντα ρόλο σε αυτή τη διαδικασία στο ΔΝΤ. Στο πλαίσιο των επικρίσεων της κυβερνητικής παρέμβασης εντάσσεται και η εκπρόσωπος της Δημοκρατικής Συμπαράταξης (ΔΗΣΥ), Χριστοφιλοπούλου (2016). Η προαναφερθείσα στέκεται ιδιαίτερα στη μεγάλη επιβάρυνση που θα υποστούν οι ελεύθεροι επαγγελματίες, αλλά και οι επιχειρήσεις από τις αλλαγές που προβλέπονται από την εν λόγω κυβερνητική παρέμβαση, ενώ την αντίθεση του

εκφράζει και ο εκπρόσωπος του ΚΚΕ, Κατσώτης (2016), ερμηνεύοντας το περιεχόμενο του νομοσχεδίου ως συνέχεια μιας αντιασφαλιστικής πορείας ετών. Επίσης, αρνητικά διακείμενος στην ασφαλιστική παρέμβαση είναι και ο εκπρόσωπος του Ποταμιού, Μπαργιωτάς (2016), ο οποίος αποδέχεται πως δεν υπάρχουν εύκολες λύσεις στην επίλυση του. Όμως ο προαναφερθείς ψέγει, παράλληλα, το υφιστάμενο πολιτικό σύστημα για την αποτυχία του ως προς το σκέλος της εγκαθίδρυσης μακροπρόθεσμων λύσεων και υπό αυτό το πρίσμα εκλαμβάνει την εν λόγω παρέμβαση ως μια απλή δημοσιονομική προσαρμογή (Μπαργιωτάς, 2016). Καταληκτικά, ο εκπρόσωπος της Ένωσης Κεντρώων (ΕΚ), Γεωργιάδης (2016), επί της ομιλίας του ψέγει την κυβέρνηση για την οικονομική επιβάρυνση που υφίσταται ο ιδιωτικός τομέας και τάσσεται ενάντια στις οριζόντιες περικοπές.

Εκτός από την επίκριση της προαναφερθείσας κυβερνητικής παρέμβασης εντός της Βουλής, την έντονη αντίθεση τους εξέφρασαν και συνδικαλιστικοί φορείς και στη βάση αυτή θεωρούμε πως είναι ενδεικτικό το δελτίο τύπου που εξέδωσε η ΑΔΕΔΥ (*“Να αποσυρθεί τώρα”*, 2016), όπου διατυπώνεται η άποψη πως το νομοσχέδιο που προωθούσε η κυβέρνηση *“σαρώνει ότι απέμεινε από την Κοινωνική Ασφάλιση”*. Επίσης, αρνητική στάση απέναντι στην άνωθεν κυβερνητική πολιτική υπήρχε και από μέρος του επιστημονικού κόσμου και υπό αυτό το πρίσμα είναι χαρακτηριστική η άποψη του Μητρόπουλου (2018) που συνδέει την εν λόγω πολιτική με τον ριζικό νεοφιλελευθερισμό.

Πίνακας 15. Οι συνασπισμοί επί του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού πεδίου εξ αφορμής της κυβερνητικής παρέμβασης του 2016

Συνασπισμός υπέρ της μεταρρύθμισης	Συνασπισμός ενάντια στη μεταρρύθμιση
ΣΥΡΙΖΑ, ΑΝΕΛ, δανειστές της χώρας	ΝΔ, ΧΑ, ΔΗΣΥ, ΚΚΕ, ΠΟΤΑΜΙ, ΕΚ συνδικαλιστικοί φορείς, μέρος επισημόνων

7.6.2: Βασικές αρχές του νόμου 4387/2016. Το περιεχόμενο του νόμου 4387/2016 μπορεί να ειπωθεί πως καταδεικνύει την επιρροή που ασκεί το πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής στη νέα κυβέρνηση συνεργασίας ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ, μιας και επί αυτού προβλέπονται παρεμβάσεις εκτενούς λιτότητας στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό σύστημα. Βάσει του ρεπορτάζ του Γεωργάκη (2023) μπορούν να επισημανθούν ως σημαντικά (μεταξύ άλλων) τα κάτωθι:

- Κατάργηση του ΕΚΑΣ που αφορά τους χαμηλοσυνταξιούχους.
- Σημαντική μείωση στο εφάπαξ που φτάνει ως το 23%.
- Μείωση που αφορά τις συντάξεις από το ύψος των 1300 μεικτών και άνω.
- Μείωση της κατώτατης σύνταξης και οριοθέτηση της στα 384 ευρώ (από τα 486 που ήταν).
- Παροχή της εθνικής σύνταξης στα 20 έτη (από τα 15 που ήταν).

- Σημαντική μείωση στις συντάξεις χηρείας (20%).

7.6.3: Η προσπάθεια μετατόπισης της πολιτικής ατζέντας. Η συμφωνία με τους δανειστές του Ιούλιο του 2015 οδήγησε στην αποδοχή πολιτικών από το μέρος των ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ, τις οποίες ως αντιπολίτευση στηλίτευαν με έντονο τρόπο. Επί αυτού του πλαισίου η τότε κυβέρνηση επιχείρησε μια πολιτική αντιστάθμιση η οποία αποτυπώθηκε μέσα από τη λήψη μέτρων, μέσα από την καθυστέρηση εφαρμογής συμφωνημένων μέτρων και μέσα από την απομείωση της δυναμικής άλλων (Moury et al., 2021, p.57), γεγονός που θεωρούμε πως καταδεικνύει τη δυσκολία της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ στο να εναρμονιστεί με την οικονομική λογική που διέπει τη συμφωνία με τους δανειστές.

Υπό αυτό το πρίσμα η αντικατάσταση του Γ. Κατρούγκαλου από την Ε. Αχτσιόγλου θα μπορούσε κάλλιστα να συναρτηθεί με την προσπάθεια χάραξης διαχωριστικών πολιτικών γραμμών από την τότε κυβέρνηση από το πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής, με τον τέως υπουργό να είναι πολιτικά ταυτισμένος με έναν πολιτικά κοστοβόρο νόμο. Από τις πρώτες ημέρες της θητείας της νέας υπουργού γίνεται σαφές πως γίνεται προσπάθεια για επιλογή πιο φιλολαϊκών εργατικών πολιτικών και η εν λόγω πολιτική αποτέλεσε σημείο τριβής με την Τρόικα (“Σύγκρουση Αχτσιόγλου-Θεσμών”, 2016).

7.6.3.1: Τα επιχειρήματα υπέρ και κατά της κυβερνητικής παρέμβασης στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό το 2018. Η προσπάθεια αντιστάθμισης των πολιτικών που επέβαλε η συμφωνία με τους δανειστές από την κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ υπήρξε συνυφασμένη και με την παρέμβαση στο ασφαλιστικό/

συνταξιοδοτικό, προκειμένου να ακυρωθούν περικοπές που προβλέπονταν να ισχύσουν από 1/1/2019 βάσει του νόμου Κατρούγκαλου. Υπό αυτή τη βάση, η επιχειρηματολογία που αναπτύσσεται στο πλαίσιο του κυβερνητικού νομοσχεδίου στη Βουλή (την 11η Δεκεμβρίου 2018) αντανakλά ένα ευρύ συνασπισμό που τάσσεται υπέρ μιας πιο επεκτατικής οικονομικής λογικής στο ασφαλιστικό/συνταξιοδοτικό.

Στην ομιλία του ο εκπρόσωπος του ΣΥΡΙΖΑ, Μεϊκόπουλος (2018), τονίζει πως η απόφαση για μη περικοπή των συντάξεων εντάσσεται σε μια εν γένει επεκτατική λογική που έχει ενστερνιστεί η κυβέρνηση και αποτελεί απόρροια ενός κεντρικού σχεδιασμού της .

Από τη δική του μεριά ο εκπρόσωπος της ΝΔ, Βλάχος (2018), θεωρεί πως το μέτρο της περικοπής των συντάξεων, (που μέσα από την εν λόγω παρέμβαση της κυβέρνησης ματαιωνόταν) ήταν ευθύς εξαρχής αχρείαστο. Επίσης, ο εκπρόσωπος της ΔΗΣΥ, Κουτσούκος (2018), τάσσεται και αυτός υπέρ της μη περικοπής των συντάξεων επισημαίνοντας την ταύτιση του κόμματος του με το περιεχόμενο του εν λόγω άρθρου. Το ίδιο πολιτικό σκεπτικό, απέναντι στο εν λόγω άρθρο, εκφράζει και ο εκπρόσωπος της ΧΑ, Αιβατίδης (2018), ενώ θετικά διακείμενος απέναντι στην άνωθεν παρέμβαση και γενικότερα σε ότι αφορά την κυβερνητική πολιτική είναι και ο εκπρόσωπος των ΑΝΕΛ, Παπαχριστόπουλος (2018). Επίσης, ο εκπρόσωπος του ΠΟΤΑΜΙΟΥ, Αμυράς (2018), υπενθυμίζει πως το κόμμα του δεν είχε υποστηρίξει τις περικοπές στις συντάξεις που είχε προωθήσει η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ και επικροτεί τους χαμηλούς τόνους που διατηρεί η κυβέρνηση των προαναφερθέντων κομμάτων επί του θέματος. Καταληκτικά, ο εκπρόσωπος της ΕΚ, Γεωργιάδης (2018), επί της ομιλίας του, επισημαίνει πως το κόμμα του είναι ενάντια στις περικοπές των συντάξεων και θεωρεί πως το νομοσχέδιο της κυβέρνησης “είναι στη σωστή κατεύθυνση”.

Στον αντίποδα ο εκπρόσωπος του ΚΚΕ, Κατσώτης (2018), τάσσεται ενάντια στην κυβερνητική παρέμβαση, θεωρώντας πως δεν καταργεί προγενέστερες

αντιασφαλιστικές παρεμβάσεις και αναδεικνύει την τροπολογία του κόμματος του ως ενδεδειγμένη παρέμβαση στο ασφαλιστικό σύστημα.

7.6.3.2: Οι βασικές αρχές του νόμου 4583/2018. Βάσει του παρεμβάσεων που επιχειρούνται από τον νόμο 4583/2018 μπορεί να ειπωθεί πως αντικατοπτρίζεται η προσπάθεια άμβλυνσης του μνημονιακού αντίκτυπου από την κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ, όπως έχουμε ήδη αναφέρει σε προγενέστερο χρόνο. Βάσει άρθρου που αφορούσε το περιεχόμενο του νομοσχεδίου που είχε καταθέσει η κυβέρνηση σε ότι αφορά το σκέλος της ακύρωσης των συντάξεων (“Κατατέθηκε στη Βουλή το νομοσχέδιο”, 2018) μπορούν να επισημανθούν τα κάτωθι:

- Κατάργηση ρυθμίσεων που αφορούσαν την περικοπή της προσωπικής διαφοράς στις κύριες συντάξεις που καταβάλλονταν όταν απέκτησε ισχύ ο νόμος Κατρούγκαλου, στο μέτρο που δεν υπερβαίνει το 18% βάσει του υπολογισμού του προαναφερθέντος νόμου.
- Κατάργηση της προβλεπόμενης περικοπής για την οικογενειακή παροχή (που αφορά τις συντάξεις του Δημοσίου) και του επιδόματος συζύγου (που αφορά τις συντάξεις του ιδιωτικού τομέα) που ισχύουν για όσους είχαν υπαχθεί σε προγενέστερες του νόμου 4387/2016 διατάξεις.
- Κατάργηση των περικοπών που αφορούν τις μειώσεις στις επικουρικές συντάξεις και αφορούσαν την προσωπική διαφορά στις επικουρικές συντάξεις που καταβάλλονταν όταν απέκτησε ισχύ ο νόμος 4387/2016, εφόσον δεν υπερέβαιναν το 18% βάσει του υπολογισμού του νόμου Κατρούγκαλου.
- Κατάργηση των περικοπών που προβλέπονταν για τους συνταξιούχους που είχαν καταθέσει αίτηση συνταξιοδότησης τα έτη 2016, 2017 και 2018.

7.6.3.3: Τα επιχειρήματα υπέρ και κατά της κυβερνητικής παρέμβασης εξ αφορμής πολυνομοσχεδίου του 2016 επί του οποίου συμπεριλαμβάνονται πτυχές της πολιτικής υγείας. Όπως επισημάναμε σε προγενέστερο χρόνο, εντός του παρόντος κεφαλαίου, η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ αναζητούσε τρόπους για να διαχωρίσει την πολιτική της παρουσία από τη μνημονιακή λογική και επί αυτής της προσπάθειας φαίνεται πως η πολιτική που άσκησε στο υγειονομικό πεδίο αποτέλεσε ένα σημείο αναφοράς. Υπό αυτό το πλαίσιο ο τότε υπουργός, Υγείας Α. Ξανθός, τονίζει τη δυνατότητα άσκησης πολιτικών, στο πεδίο της υγείας, στις οποίες θα ενυπάρχει η προάσπιση των πιο αδύναμων. Επίσης, αναφέρεται στην αύξηση των δαπανών κατά 150 εκ. ευρώ, επισημαίνοντας την πρόθεση της κυβέρνησης για ενίσχυση του συστήματος μέσα από την προώθηση μόνιμων προσλήψεων σε ανθρώπινο δυναμικό, με την διακηρυγμένη αναδιοργάνωση του συστήματος να προωθείται στη βάση της καθολικότητας των υπηρεσιών και της ισότητας στην παρεχόμενη, από το σύστημα, φροντίδα (“Ανδρέας Ξανθος: Μεταρρυθμιστική τομή”,2015).

Σε άλλη συνέντευξη του ο Α. Ξανθός κινείται στην ίδια λογική με τις προγενέστερες επισημάνσεις του, τονίζοντας τον κίνδυνο για ένα διαρκές μπλακ άουτ στο πεδίο της υγείας, εφόσον δεν πραγματοποιούνταν ενίσχυση του νοσοκομειακού προσωπικού, με τις ανάγκες να οριοθετούνται στις 25.000 προσθήκες νοσηλευτών και 6000 γιατρών (“Υπάρχει διαρκής κίνδυνος”, 2015) και με την πολιτική που ενστερνιζόταν η τότε ηγεσία του υπουργείου να επικροτείται από τη συνέντευξη 13 (Ιατρός, πρώην βουλευτής,2021).

Τα επεκτατικά προτάγματα που έθετε ο Α. Ξανθός για την πολιτική στο υγειονομικό σκέλος υιοθετεί και η εκπρόσωπος του ΣΥΡΙΖΑ, Τζούφη (2016), εξ αφορμής της συζήτησης στη Βουλή (την 19η Φεβρουαρίου 2016) σχετικά με το πολυμερές νομοσχέδιο της κυβέρνησης, το οποίο συμπεριλαμβάνει και θέματα του Υπουργείου Υγείας. Υπό αυτού του πλαισίου η προαναφερθείσα στέκεται ιδιαίτερα στη δρομολόγηση 3500 προσλήψεων στο χώρο της υγείας και αντιδιαστέλλει την εν λόγω προοπτική με την καχεξία των προγενέστερων ετών (Τζούφη,2016). Επίσης, η

άνωθεν εκπρόσωπος του ΣΥΡΙΖΑ επισημαίνει την αύξηση στα όρια προμηθειών των νοσοκομείων και την αύξηση της επιχορήγησης από τον τακτικό προϋπολογισμό, παραμέτρους που (επίσης) αντιπαραβάλλει με τα πεπραγμένα της προηγούμενης κυβέρνησης (Τζούφη,2016). Καταληκτικά, μια ακόμα σημαντική αναφορά της Τζούφη (2016), η οποία αντανακλά την κυβερνητική λογική για τις παρεμβάσεις στο υγειονομικό πεδίο, σχετίζεται με την υγειονομική κάλυψη των ανασφάλιστων και των ευπαθών ομάδων. Επί της συγκεκριμένης παραμέτρου, η Τζούφη (2016), στέκεται ιδιαίτερα στη νομοθετική ρύθμιση που εξασφαλίζει τη δυνατότητα, μέσω του ΑΜΚΑ, σε 2.5 εκ ανασφάλιστους πολίτες να έχουν πλήρη νοσηλευτική, φαρμακευτική και διαγνωστική κάλυψη και επισημαίνει τη συμπερίληψη των μεταναστών χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα στη ρύθμιση αυτή.

Στον αντίποδα της τοποθέτησης της εκπροσώπου του ΣΥΡΙΖΑ κινήθηκε η ομιλία του εκπροσώπου της ΝΔ, Οικονόμου (2016), μιας και επί αυτής θεωρείται πως το εν λόγω, πολυμερές, νομοσχέδιο αποτελούσε, κατ' ουσίαν, ένα επικοινωνιακό τέχνασμα στην προσπάθεια της κυβέρνησης να αντισταθμίσει τον δυσμενή αντίκτυπο από τις ακολουθούμενες πολιτικές της.

Από τη μεριά του ο εκπρόσωπος της ΧΑ, Αϊβατίδης (2016), τάσσεται ενάντια στην παροχή ιατροφαρμακευτικές περίθαλψης στους μετανάστες που δεν έχουν άδεια παραμονής στη χώρα. Στη συνέχεια η εκπρόσωπος της ΔΗΣΥ, Χριστοφιλοπούλου (2016), εμφανίζεται υπέρμαχος της άσκησης επεκτατικών οικονομικών πολιτικών στο πεδίο του συστήματος υγείας και τάσσεται υπέρ των προσλήψεων σε αυτό, αποδίδοντας κωλυσιεργία στην κυβέρνηση επί αυτής της παραμέτρου. Επικουρικά, ο εκπρόσωπος του ΚΚΕ, Δελλής (2016), θεωρεί πως η άσκηση ορισμένων επεκτατικών οικονομικών πολιτικών της κυβέρνησης αποσκοπεί σε μια προσπάθεια αντιστάθμισης των πολιτικών που εμπεριέχονται στο τρίτο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής. Υπέρμαχος της παροχής ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης στις ειδικές κατηγορίες (ξένους, μετανάστες, έγκυες) εμφανίζεται ο εκπρόσωπος του Ποταμίου, Μπαργιωτάς (2016). Ωστόσο εκφράζει τον προβληματισμό του για την ενδεχόμενη εύνοια που μπορεί να έχουν

(βάσει του περιεχομένου της κυβερνητικής παρέμβασης) τα άτομα που δεν έχουν φερεγγυότητα στη διαδικασία των πληρωμών (Μπαργιωτάς,2016). Επίσης, ο εκπρόσωπος των ΑΝΕΛ, Παπαχριστόπουλος (2016), τάσσεται υπέρ των κυβερνητικών παρεμβάσεων, ενώ στην ομιλία του ο εκπρόσωπος της ΕΚ, Γεωργιάδης (2016), επισημαίνει πως αναγνωρίζει θετικές πτυχές στις κυβερνητικές παρεμβάσεις, αλλά κάνει λόγο και για ισχνά μέτρα, επί των οποίων συμπεριλαμβάνει και την παροχή υγειονομικής περίθαλψης σε ευπαθείς ομάδες.

7.6.3.4: Σημαντικές πτυχές του πολυνόμου 4368/2016 για το υγειονομικό πεδίο. Βάσει του περιεχομένου του νόμου 4368/2016 θεωρούμε πως καταδεικνύεται η προσπάθεια της τότε κυβέρνησης να αμβλύνει τον αντίκτυπο του μνημονίου και η σύστοιχη προσπάθεια να καταδειχθεί η κοινωνική της μέριμνα. Ως σημαντικά σημεία, που αφορούν το υγειονομικό πεδίο, μπορούν να επισημανθούν τα κάτωθι:

- Παροχή υγειονομικής κάλυψης σε ανασφάλιστα άτομα και σε άτομα που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες (βάσει άρθρου 33).
- Μέτρα που έχουν ένα εκτενές εύρος και αποσκοπούν στη στήριξη του υγειονομικού προσωπικού του δημόσιου συστήματος υγείας (υποκεφάλαιο Ε2).

7.7: Η πορεία προς τις εκλογές του 2019

Οι ευρωεκλογές του 2019 σηματοδότησαν την εκλογική πρωτιά του κόμματος της ΝΔ με μια ευρεία διαφορά σε σχέση με τον ΣΥΡΙΖΑ και το εν λόγω εκλογικό αποτέλεσμα οδήγησε τον πρωθυπουργό Α. Τσίπρα στην προκήρυξη εθνικών εκλογών τον Ιούλιο του 2019 (“Τσίπρας:Προκήρυξη εκλογών”,2019). Ο πρόεδρος του ΣΥΡΙΖΑ θέτει, ευθύς εξαρχής, το διακύβευμα της επικείμενης εκλογικής αναμέτρησης. Δηλαδή είτε την επιλογή (από πλευράς εκλογικού σώματος) ενός σχεδίου προς όφελος των πολλών, το οποίο υποστηρίζει ο ΣΥΡΙΖΑ, είτε την επιστροφή στην εποχή της αυστηρής λιτότητας, στα πρότυπα που θέτει το ΔΝΤ (“Τσίπρας:Προκήρυξη εκλογών”,2019), με τις προαναφερθείσες προτάξεις να κρίνουμε πως αποσκοπούν στην προσπάθεια διαφοροποίησης από τη μνημονιακή λογική.

Υπό αυτό το πλαίσιο δρομολογήθηκε η πορεία προς τις εθνικές εκλογές τον Ιούλιο του 2019 με τον πρόεδρο της ΝΔ Κ. Μητσοτάκη να μπορεί να ειπωθεί πως υιοθετεί την λογική της ήπιας μεταρρυθμιστικής στρατηγικής. Επί αυτής, ο προαναφερθείς, προτάσσει την ανάγκη για ισχυρή ανάπτυξη, την οποία συνυφαίνει με τη μείωση των φόρων και των εισφορών και με την προσέλκυση επενδύσεων (“Κεντρική προεκλογική ομιλία”,2019). Εκτός των άνωθεν πτυχών είναι ενδεικτικό πως, αναφερόμενος στο υγειονομικό σκέλος, τονίζει την αναγκαιότητα για αποτύπωση μιας ποιοτικής στάθμης στην παροχή Δημόσιας Υγείας προς όλους, την οποία συνδέει με στοχευμένες προσλήψεις νοσηλευτικού και ιατρικού προσωπικού (“Κεντρική προεκλογική ομιλία”,2019).

Πέρα από τις πολιτικές προτάξεις που θέτει ο πρόεδρος της ΝΔ και το πρόγραμμα του κόμματος φαίνεται να εναρμονίζεται στην ήπια μεταρρυθμιστική λογική που αποδώσαμε στον Κ. Μητσοτάκη. Επί αυτού γίνεται αναφορά στην πρόθεση για μεταρρύθμιση του κράτους, προκειμένου να είναι μεν ισχυρό, αλλά ταυτόχρονα να είναι επιτελικό και να έχει μια ρυθμιστική λειτουργία. Παράλληλα, στο εν λόγω πρόγραμμα, φαίνεται να προκρίνεται μια λελογισμένη παρέμβαση στο

υγειονομικό πεδίο και αυτή είναι συνυφασμένη με την ενίσχυση των νοσοκομειακών μονάδων, αλλά και με τη βούληση για εισαγωγή επαγγελματικού management στα δημόσια νοσοκομεία (Τουμάσης,2019).

Στον αντίποδα η προεκλογική ομιλία του προέδρου του ΣΥΡΙΖΑ κινείται στο ίδιο μήκος κύματος με τα όσα ανέφερε ο Α.Τσίπρας την ημέρα της εξαγγελίας των εθνικών εκλογών. Επί αυτού του πλαισίου ο προαναφερθείς βάζει κατά των στελεχών του ΔΝΤ και των τεχνοκρατών της Τρόικας και καταλογίζει στα θετικά της κυβέρνησης του τη λήξη του προγράμματος, που ήταν συνυφασμένο με μια αυστηρή εποπτεία από τους δανειστές, ενώ σε ενδεχόμενη κυβέρνηση του κόμματος του υπόσχεται μια ανάπτυξη, που θα διέπεται από μια ισχυρή αλληλεγγύη και θα είναι συνυφασμένη με ένα ισχυρό κοινωνικό κράτος (“Αλ. Τσίπρας”,2019).

Το πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ ενόψει της εκλογικής αναμέτρησης του Ιουλίου μπορεί να ειπωθεί πως στοιχίζεται με τις προγενέστερες αναφορές του Α. Τσίπρα. Υπό αυτό το πρίσμα, σε ότι αφορά το ασφαλιστικό / συνταξιοδοτικό, προτάσσεται η υπόσχεση για αύξηση στην εθνική σύνταξη και ενίσχυση του εισοδήματος των συνταξιούχων. Αυτή η υπόσχεση έρχεται σε αντιπαράβολή με τις προθέσεις που αποδίδονται στη ΝΔ, οι οποίες θεωρείται πως είναι συνυφασμένες με την προώθηση ενός συστήματος της λογικής Πινοσσετ (“Το συνολικό πρόγραμμα”,2019). Επίσης, και επί της πολιτικής για το υγειονομικό πεδίο αναδεικνύεται η υπόσχεση για την υιοθέτηση μιας επεκτατικής πολιτικής. Επί αυτής της προοπτικής τίθενται οι άξονες: της ενδυνάμωσης του δημόσιου συστήματος υγείας, της πρόσληψης 10000 ατόμων (ιατροί, νοσηλευτές και λοιπό προσωπικό) για την πιο άρτια στελέχωση του συστήματος, της ανανέωσης σε υποδομές και εξοπλισμό στο ΕΣΥ και της αύξησης της δαπάνης στο σκέλος της Υγείας, ούτως ώστε να φτάσει το 6% του ΑΕΠ στο τέλος της τετραετίας (“Το συνολικό πρόγραμμα”,2019). Καταληκτικά, όπως συνέβη και στην περίπτωση του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού, το κόμμα του ΣΥΡΙΖΑ συνδέει την ενδεχόμενη παρουσία της ΝΔ στα κυβερνητικά ηνία της χώρας με δυσμενή μέτρα για το υγειονομικό σύστημα, με την οικονομική πολιτική στο εν λόγω

σύστημα να διέπεται από ένα καθεστώς λιτότητας, ακυρώνοντας στην πράξη την προοπτική προσλήψεων ιατρικού και νοσηλευτικού προσωπικού, ενώ παράλληλα, σε μια ενδεχόμενη εκλογική επικράτηση της ΝΔ προεξοφλείται η ιδιωτικοποίηση του ΕΣΥ (“Το συνολικό πρόγραμμα”, 2019).

Το κόμμα της ΝΔ επικράτησε στην εκλογική αναμέτρηση τον Ιούλιο του 2019, πετυχαίνοντας μια εκτενή διαφορά από τον ΣΥΡΙΖΑ (“Εκλογικά αποτελέσματα”, χ.χ.), η οποία ήταν μειωμένη μεν σε σχέση με το αποτέλεσμα στις ευρωεκλογές τον Μάιο του ίδιου έτους, ωστόσο έδωσε τη δυνατότητα στο κόμμα, στο οποίο ηγείτο ο Κ. Μητσοτάκης, να σχηματίσει μια μονοκομματική κυβέρνηση. Μολαταύτα, την πορεία της κυβέρνησης μέχρι το 2021, που αποτελεί το καταληκτικό μέρος του χρονικού φάσματος που καλύπτει η παρούσα μελέτη, επηρέασε η πανδημική κρίση που προέκυψε από την εμφάνιση του ιού covid-19.

7.7.1: Τα επιχειρήματα υπέρ και κατά της κυβερνητικής παρέμβασης στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό πεδίο το 2020. Στο πλαίσιο της θητείας η κυβέρνηση της ΝΔ προωθεί παρέμβαση στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό σύστημα, με το εν λόγω κόμμα να είχε εκφράσει τη στηλίτευση του απέναντι στον νόμο 4387/2016. Υπό αυτό το πρίσμα, τον Φεβρουάριο του 2020, ήλθε νομοσχέδιο (με τις επικείμενες αλλαγές στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό) για συζήτηση και ψήφιση στη Βουλή, με τα δύο πιο ισχυρά (όσον αφορά την εκλογική επιρροή) κόμματα να βρίσκονται σε αντιπαράθεση σχετικά με το ποιο εξ αυτών υιοθετεί με πιο μεγάλη ένταση την επεκτατική λογική για τη λειτουργία του προαναφερθέντος συστήματος.

Στο πλαίσιο αυτό είναι χαρακτηριστική η επιχειρηματολογία που ανέπτυξε ο Β. Οικονόμου ως εκπρόσωπος της κυβέρνησης. Ο προαναφερθείς επισημαίνει την άποψη πως μέσα την εν λόγω κυβερνητική παρέμβαση αντικαθίσταται ένας πολύ κακός νόμος επί του ασφαλιστικού, που συνδέεται με την προηγούμενη

κυβέρνηση και την υπουργία του Γ. Κατρούγκαλου (Οικονόμου,2020). Στον αντίποδα του τελευταίου ο Οικονόμου (2020) θεωρεί πως, μέσα από την εν λόγω μεταρρύθμιση, προωθείται η δικαιοσύνη και η κοινωνική διάσταση επί του συστήματος, η οποία θα είναι σε θέση να προσδώσει ένα αναπτυξιακό αποτύπωμα στο σκέλος της εγχώριας οικονομικής διαδικασίας.

Στον αντίποδα της ομιλίας του εκπροσώπου της ΝΔ κινείται η ομιλία της Αχτσιόγλου (2020), με την οποία επιθυμεί να καταδείξει πως οι προβλεπόμενες συνταξιοδοτικές δαπάνες για το έτος 2020 υπολείπονταν των αντίστοιχων δαπανών για το προηγούμενο έτος, ενώ η εκπρόσωπος του ΣΥΡΙΖΑ επισημαίνει τις αυξημένες δαπάνες σε αυτό το σκέλος για τα έτη 2018 και 2019, όταν δηλαδή στα κυβερνητικά ηνία της χώρας βρισκόταν η κυβέρνηση συνεργασίας του ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ. Επιπρόσθετα, η προαναφερθείσα κατηγορεί την κυβέρνηση για υιοθέτηση ενός νεοφιλελεύθερου σχεδίου, όπου οι κοινωνικές δαπάνες απομειώνονται ακόμα και όταν η χώρα σημειώνει θετική αναπτυξιακή τροχιά και θεωρεί πως μέσα από την παρέμβαση της κυβέρνησης της ΝΔ συντελείται μια ανάποδη αναδιανομή, μιας και με αυτή ζημιώνονται οι συνταξιούχοι που βρίσκονται στα μικρά και μεσαία κλιμάκια προς όφελος των συνταξιούχων που τοποθετούνται στα ανώτερα κλιμάκια (Αχτσιόγλου,2020).

Από τη μεριά του και ο εκπρόσωπος του Κινήματος Αλλαγής (ΚΙΝΑΛ), Μουλκιώτης (2020), φαίνεται να ενστερνίζεται μια επεκτατική λογική στη λειτουργία του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού. Ως εκ τούτου ο προαναφερθείς θεωρεί πως η παρούσα κυβερνητική παρέμβαση δεν ήταν σε θέση να διορθώσει τις μνημονιακές αδικίες που είχαν συντελεστεί στο σύστημα και στον αντίποδα της κυβερνητικής παρέμβασης προτάσσει τις θέσεις του κόμματος του (Μουλκιώτης,2020).

Υποστηρικτής μιας επεκτατικής οικονομικής λειτουργίας του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού είναι και ο εκπρόσωπος του ΚΚΕ, Καραθανασόπουλος (2020), ο οποίος ψέγει την κυβερνητική παρέμβαση στο σύστημα, θεωρώντας πως έχει αντιασφαλιστικά χαρακτηριστικά. Από τη μεριά του ο εκπρόσωπος της Ελληνικής

Λύσης, Βιλιάρδος (2020), επισημαίνει πως αποτελούσε θετική εξέλιξη η μη ακολούθηση των περικοπών που προβλέπονταν στο μεσοπρόθεσμο πρόγραμμα, ενώ καταληκτικά, υπέρ της επεκτατικής λογικής στο ασφαλιστικό τάσσεται και η εκπρόσωπος του ΜΕΡΑ25, Μ.Απατζίδη. Είναι ενδεικτικό πως η προαναφερθείσα (επίσης) στηλιτεύει την κυβερνητική παρέμβαση στο σύστημα, προσδιορίζοντας την ως συνέχεια της παρέμβασης που πραγματοποιήθηκε επί κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ την περίοδο της υπουργίας του Γ. Κατρούγκαλου (Απατζίδη,2020).

7.7.2: Οι βασικές εκφάνσεις του νόμου 4670/2020. Βάσει του περιεχομένου του νόμου 4670/2020 μπορεί να ειπωθεί πως επιχειρείται μια παρέμβαση πολιτικής ισορροπίας από την κυβέρνηση της ΝΔ. Στη βάση του άρθρου του Δημητρίου (2020) που αφορούσε το αντίστοιχο νομοσχέδιο μπορούν να επισημανθούν ως σημαντικές οι κάτωθι πτυχές:

- Αξιοσημείωτη αύξηση για τους ασφαλισμένους με πολλά συντάξιμα έτη, δηλαδή από 35 έτη και πάνω.
- Αποτύπωση λογιστικών και πραγματικών αυξήσεων βάσει νέου υπολογισμού των συντάξεων που ενέπιπταν στις ρυθμίσεις του νόμου Κατρούγκαλου.
- Άρση του πλαφόν που είχε οριστεί στα 1300 ευρώ για την κύρια και επικουρική σύνταξη, το οποίο είχε υπάρξει καταλύτης περικοπών στο σκέλος των επικουρικών το 2016.
- Μέριμνα για δημιουργία μηχανισμού που θα υποστηρίζει ένα μέρος των χαμηλοσυνταξιούχων.

- Πρόβλεψη για μια συνολική ψηφιοποίηση του συστήματος, η οποία θα εντάσσεται στο πλαίσιο μια συνολικότερης ψηφιοποίησης των παρεχόμενων υπηρεσιών.

7.7.3: Οι συνασπισμοί επί του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού εξ αφορμής της κυβερνητικής παρέμβασης του 2021. Εκτός από τον νόμο 4670/2020, μια ακόμα παρέμβαση στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό σκέλος αποτυπώθηκε το 2021, με την επιχειρηματολογία που αναπτύσσεται σχετικά με αυτή, στη Βουλή (την 1η Σεπτεμβρίου 2021), να καταδεικνύει τις διακριτές απόψεις που υπάρχουν σχετικά με τη μεταρρύθμιση στο άνωθεν σύστημα. Υπό αυτή τη βάση η τοποθέτηση του εκπροσώπου της ΝΔ, Μαντά (2021), τάσσεται υπέρ της κυβερνητικής παρέμβασης. Στην ομιλία του, ο προαναφερθείς, επισημαίνει το πρόβλημα της γήρανσης του πληθυσμού, το οποίο δημιουργεί δυσμενή αντίκτυπο σε ένα ακέραιο διανεμητικό σύστημα, που δεν είναι σε θέση να ανταπεξέλθει στις σύγχρονες συνθήκες. Ως εκ τούτου, θεωρείται ενδεδειγμένη επιλογή η σταδιακή μετατροπή της επικουρικής ασφάλισης σε κεφαλαιοποιητικό σύστημα.

Στον αντίποδα η εκπρόσωπος του ΣΥΡΙΖΑ, Ξενογιαννακοπούλου (2021), ψέγει την κυβερνητική παρέμβαση στο ασφαλιστικό, αποδίδοντας της νεοφιλελεύθερα χαρακτηριστικά, με την εν λόγω παρέμβαση να συνδέεται με την προώθηση των συμφερόντων των ιδιωτών στο πεδίο της επικουρικής ασφάλισης, λειτουργώντας ως προπομπός για αντίστοιχες παρεμβάσεις και στο πεδίο της κύριας ασφάλισης.

Ενάντια στο νομοσχέδιο της κυβέρνησης τάσσεται και ο εκπρόσωπος του ΚΙΝΑΛ, Μουλκιώτης (2021), ο οποίος κατηγορεί την κυβέρνηση της ΝΔ πως λειτουργεί εις βάρος του δημόσιου συστήματος ασφαλιστικής κάλυψης, προσπαθώντας να συνδέσει την πολιτική του κυβερνώντος κόμματος με την πολιτική που είχε ακολουθηθεί στη Χιλή επί ημερών Πινοσέτ. Επίσης, τη σφοδρή αντίθεση του απέναντι στην εν λόγω παρέμβαση στο ασφαλιστικό εκφράζει και ο εκπρόσωπος του ΚΚΕ, Κατσωτής (2021), ο οποίος επικρίνει τα πλήγματα που έχει

δεχθεί η επικουρική ασφάλιση τα πολλά τελευταία χρόνια, με τη νέα παρέμβαση της κυβέρνησης της ΝΔ να εντάσσεται, επίσης, σε μια αντιασφαλιστική λογική. Τη στηλίτευση της απέναντι στο νομοσχέδιο της κυβέρνησης της ΝΔ εκφράζει και η εκπρόσωπος της Ελληνικής Λύσης, Αθανασίου (2021), η οποία προσδίδει στην κεφαλαιοποιητική λογική, που επιχειρείται να προωθηθεί στο πεδίο της επικουρικής ασφάλισης, χαρακτηριστικά τζόγου, ενώ και η εκπρόσωπος του ΜΕΡΑ25, Απατζίδη (2021), επικρίνει την παρέμβαση στο πεδίο των επικουρικών συντάξεων, την οποία συνυφαίνει με τυχοδιωκτισμό και την αβεβαιότητα του τζογαρίσματος.

Πέραν τούτων αρνητική στάση απέναντι στην πρωτοβουλία της κυβέρνησης είχαν και συνδικαλιστικοί φορείς, με την ανακοίνωση της ΑΔΕΔΥ να είναι χαρακτηριστική (“Όχι στην ιδιωτικοποίηση”, 2021) και βάσει τούτων να καταδεικνύεται η πολυμερής αντίδραση στην εν λόγω κυβερνητική παρέμβαση.

Επίσης, και επί του επιστημονικού κόσμου φαίνεται να υπάρχουν διακριτές οπτικές σε σχέση με τη θέσπιση του κεφαλαιοποιητικού συστήματος στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό. Υπό αυτή τη βάση υπάρχει η άποψη που είναι υπέρ της θέσπισης του κεφαλαιοποιητικού συστήματος στο συνταξιοδοτικό, όπως αυτή του Νεκτάριου (2020) που προτείνει τη θέσπιση του εν λόγω συστήματος που θα συμπληρώνει τη λειτουργία του διανεμητικού συστήματος και θα αφορά τους νέους ασφαλισμένους, δηλαδή μετά το έτος 1992. Στον αντίποδα την αντίθεση τους απέναντι στην κυβερνητική παρέμβαση εκφράζουν οι Ρομπόλης & Μπέτσης (2021), οι οποίοι επισημαίνουν την άποψη πως μέσω αυτής δεν θα επέλθει όφελος για την ελληνική οικονομία. Καταληκτικά οι δανειστές της χώρας (με την Ελλάδα να είναι τυπικώς εκτός του ασφυκτικού πλαισίου του προγράμματος οικονομικής προσαρμογής) είναι διαχρονικά υπέρ παρεμβάσεων που αποσκοπούν στην επίτευξη μιας πιο ορθολογικής πορείας του συστήματος και ως εκ τούτου προδήλως κατατάσσονται στον συνασπισμό που είναι υπέρ της μεταρρύθμισης (Πίνακας 16).

Πίνακας 16. Οι συνασπισμοί επί του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού πεδίου εξ
αφορμής της κυβερνητικής παρέμβασης του 2021

Συνασπισμός υπέρ της μεταρρύθμισης	Συνασπισμός ενάντια στη μεταρρύθμιση
Κυβέρνηση ΝΔ, δανειστές της χώρας, μέρος επιστημόνων	ΣΥΡΙΖΑ, ΚΙΝΑΛ, ΚΚΕ, ΜΕΡΑ25, συνδικαλιστικοί φορείς, μέρος επιστημόνων

7.7.4: Βασικές πτυχές του νόμου 4826/2021. Βάσει του περιεχομένου του νόμου 4826/2021 μπορεί να ειπωθεί πως προωθείται, από την κυβέρνηση της ΝΔ, μια παρέμβαση που προσπαθεί να διασφαλίσει την οικονομική ισορροπία του συστήματος σε μεταγενέστερο χρόνο, χωρίς να έρχεται σε ευθεία σύγκρουση με τους νυν ασφαλισμένους. Ως σημαντικές πτυχές αυτού μπορούν να επισημανθούν οι κάτωθι:

- Ίδρυση του Ταμείου Επικουρικής Κεφαλαιοποιητικής Ασφάλισης (ΤΕΚΑ), το οποίο αποτελεί Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου.
- Απόδοση επικουρικής σύνταξης με τον κεφαλαιοποιητικό τρόπο για τα άτομα που εισέρχονται στο ασφαλιστικό πεδίο από 1/1/2022 και πρόβλεψη για προαιρετική ένταξη για κατηγορίες ασφαλισμένων προγενέστερων ετών.

7.8: Η πανδημία από τον covid-19 που αναδιατάσσει την πολιτική σε διεθνές και εγχώριο επίπεδο

Το ξέσπασμα της πανδημίας, που προήλθε από τον ιό covid-19, υπήρξε συνυφασμένο με μια έντονη υγειονομική κρίση (η οποία προσεγγίζεται ως καταληκτικό βήμα επί της αντιδραστικής αλληλουχίας που έχουμε θεμελιώσει). Το εν λόγω ξέσπασμα φαίνεται πως αναρριπίζει την ιδέα που είναι υπέρ της υιοθέτησης επεκτατικών οικονομικών επιλογών και ο Moschonas (2020) να κάνει λόγο για πιθανή αναδιάταξη της ισορροπίας μεταξύ των σοσιαλδημοκρατικών προτάξεων και των ιδεών που εδράζονται στον πυρήνα της νεοφιλελεύθερης πολιτικής. Επί αυτού του πλαισίου είναι χαρακτηριστικό πως η ελληνική κυβέρνηση, κατά τη διάρκεια της πρώτης φάσης της πανδημίας, υιοθετεί μια σειρά από μέτρα στήριξης προκειμένου να αντισταθμιστεί ο αντίκτυπος της στην εγχώρια οικονομία (Ladi et al.,2022), ενώ, λόγω της πανδημικής κρίσης, η πολιτική της αύξησης των δημοσίων δαπανών ακολουθήθηκε και σε επίπεδο μελών της ΕΕ (Ladi&Tsarouhas,2020).

Η προαναφερθείσα κρίση έχει παγκόσμιο βεληνεκές και έχει ένα πολυμερή αντίκτυπο, επί του οποίου συμπεριλαμβάνεται το οικονομικό σκέλος. Υπό αυτό το πλαίσιο (όπως αναφέρθηκε προηγουμένως) οι εθνικές κυβερνήσεις (όπως και η ελληνική κυβέρνηση) εφαρμόζουν επεκτατικά οικονομικά μέτρα, προκειμένου να αμβλυνθούν οι οικονομικές συνέπειες της πανδημίας, ενώ αυτονόητος είναι και ο αντίκτυπος που υφίστανται τα εθνικά συστήματα υγείας. Ως εκ τούτου, η διαχειριστική επάρκεια του ΕΣΥ αποτελεί ένα πεδίο έντονων συζητήσεων στην τρέχουσα πολιτική συγκυρία.

Συνεπώς οι άνωθεν εξελίξεις βρίσκουν αντίκτυπο και επί της επιχειρηματολογίας που υιοθετείται σχετικά με τη στελέχωση του ΕΣΥ. Υπό αυτό το πρίσμα, είναι ενδεικτική η συνέντευξη του Υπουργού Υγείας, Β. Κικίλια, επί της οποίας στέκεται στη σημαντική αύξηση που σημειώθηκε: 1) στον αριθμό των Μονάδων Εντατικής Θεραπείας (ΜΕΘ), 2) στη στελέχωση τους με το απαραίτητο

ιατρονοσηλευτικό προσωπικό και 3) στην προμήθεια του συστήματος με τον κατάλληλο εξοπλισμό, πτυχές που θεωρούνται παρακαταθήκες για τη λειτουργία του συστήματος, ενώ πρέπει να επισημανθεί η άποψη του Β. Κικίλια, πως η κυβέρνηση δεν λογάριασε το δημοσιονομικό κόστος και προχώρησε σε χιλιάδες προσλήψεις στα νοσοκομεία και τα κέντρα υγείας της χώρας (“Συνέντευξη Υπουργού”,2020).

Στον αντίποδα το κόμμα του ΣΥΡΙΖΑ στρέφεται ενάντια στην κυβέρνηση της ΝΔ, εξ αφορμής του δεύτερου κύματος της πανδημίας στη χώρα, αποδίδοντας τον αντίκτυπο αυτού στη μη επαρκή στελέχωση του ΕΣΥ, η οποία αποδίδεται από τον Α. Τσίπρα σε συνειδητή πολιτική επιλογή της κυβέρνησης (Αλμπάνης,2020). Υπό αυτό το πρίσμα, το κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης θεωρεί πως στόχος της ΝΔ στο πεδίο της υγείας είναι η προώθηση των ιδιωτικοποιήσεων (Αλμπάνης, 2020), με τις προαναφερθείσες πτυχές να θεωρούμε πως καταδεικνύουν την πρόκριση, από το μέρος της αξιωματικής αντιπολίτευσης, της υιοθέτησης επεκτατικών επιλογών για τη στελέχωση του ΕΣΥ.

Μια κρίσιμη εξέλιξη για την πορεία της Ελλάδας αποτέλεσε η δημιουργία του Ταμείου Ανάκαμψης, το οποίο δημιουργήθηκε προκειμένου να καταφέρουν οι ευρωπαϊκές χώρες να ανταπεξέλθουν στις δυσμενείς οικονομικές επιπτώσεις που επέφερε ο covid-19. Υπό αυτό το πρίσμα, η κυβέρνηση της ΝΔ χρησιμοποίησε ως βασικό αναπτυξιακό άξονα την έκθεση της Επιτροπής Πισσαρίδη, προκειμένου να εγκριθεί η εκταμίευση των συμφωνηθέντων ποσών.

Στο πλαίσιο του εν λόγω πορίσματος (Πισσαρίδης κ.α,2020), επισημαίνεται η συνέχιση των διαρθρωτικών προβλημάτων της ελληνικής οικονομίας, παρά τη βελτίωση που επήλθε σε προγενέστερο χρόνο, ενώ τονίζεται η μεγαλύτερη μείωση του προγράμματος δημοσίων επενδύσεων σε σχέση με τα λειτουργικά έξοδα του δημοσίου, όπου η συγκριτική μείωση θεωρείται πολύ μικρότερη. Επιπρόσθετα, ανάγεται ως ευκατάρκτη προοπτική η μείωση των συνταξιοδοτικών δαπανών επί του ΑΕΠ (και επί αυτής της πτυχής θεωρείται ενδεδειγμένη λύση η προώθηση του κεφαλαιοποιητικού συστήματος) σε αντίθεση με το υγειονομικό πεδίο όπου

κρίνεται ως απαραίτητη η ενίσχυση στο σκέλος των δαπανών του συστήματος από τον προϋπολογισμό.

Ως απάντηση στην έκθεση της Επιτροπής Πισσαρίδη μπορεί να ιδωθεί η πρόταση του ΣΥΡΙΖΑ για το ταμείο Ανάκαμψης, σύμφωνα με την οποία η κρίση της πανδημίας ανέδειξε τη χρησιμότητα του κοινωνικού κράτους και σύστοιχα ενίσχυσε τη δυναμική των προοδευτικών ιδεών (“Ελλάδα+”,2021).

7.9: Απολογισμός κεφαλαίου υπό το θεωρητικό πρίσμα

Στο καταληκτικό μέρος του παρόντος κεφαλαίου, θα προβούμε, όπως και στα προγενέστερα κεφάλαια, σε μια αποτίμηση των όσων αναφέραμε σε αυτό υπό το πρίσμα του θεωρητικού πλαισίου της μελέτης μας και των σύστοιχων υποθέσεων εργασίας. Υπενθυμίζουμε πως την πρώτη υπόθεση εργασίας τη θεμελιώσαμε βάσει της αντιδραστικής αλληλουχίας και σε συνάρτηση με τη διελκυστίνδα μεταξύ θεσμικής αδράνειας και θεσμικής αλλαγής θεωρείται πως ***εντός μιας αντιδραστικής αλληλουχίας εφόσον δεν υπάρξει ένα γεγονός που να λειτουργεί ως καταλύτης αλλαγής τότε υπάρχει θεσμική αδράνεια.***

Ως εκ τούτου, και βάσει των όσων αναφέρθηκαν εντός του παρόντος κεφαλαίου, θεωρούμε πως η άνωθεν υπόθεση εργασίας βρίσκει σημαντικό πεδίο επαλήθευσης. Συνεπώς, η υπαγωγή της Ελλάδας στο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής, επί της αντιδραστικής αλληλουχίας που έχουμε θεμελιώσει, κρίνουμε πως συνιστά ένα καταλυτικό γεγονός, που ισχυροποιεί την ιδέα υπέρ της μεταρρύθμισης (λόγω της αιρεσιμότητας των μέτρων) και συνέτεινε στην προώθηση αλλαγών εκτενούς λιτότητας (σε σχέση με την πορεία που είχε ακολουθηθεί μέχρι το προαναφερθέν χρονικό διάστημα) στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος. Σε επιβεβαίωση αυτής της άποψης μας είναι χαρακτηριστικό πως οι κυβερνητικές παρεμβάσεις, που αφορούν το συνταξιοδοτικό, βάσει των νόμων 3863/2010 3865/2010, και βάσει του πολυνόμου του 2012 (4093/2012) εδράζονται στη λογική της εκτενούς λιτότητας. Επίσης, στην ίδια οικονομική λογική εδράζεται και ο νόμος 4387/2016, επί της δεύτερης κυβέρνησης συνεργασίας ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ (ανεξάρτητα αν σε μεταγενέστερο χρόνο γίνεται προσπάθεια από την τότε κυβέρνηση να αμβλυνθεί ο αντίκτυπος του). Επίσης και οι παρεμβάσεις στο υγειονομικό σκέλος εδράζονται στη λογική της μείωσης των δαπανών και της πιο συντεταγμένης λειτουργίας του συστήματος, με χαρακτηριστικά παραδείγματα τους νόμους: 3892/2010, 3918/2011, 4093/2012 και 4238/2014. Ωστόσο πρέπει να επισημανθεί, παράλληλα, πως το υγειονομικό πεδίο αποτέλεσε ένα σημείο

αναφοράς της δεύτερης κυβέρνησης συνεργασίας ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ προκειμένου να αποτυπώσει, με λελογισμένο τρόπο, την κοινωνική της μέριμνα.

Σε μεταγενέστερο χρόνο η πανδημική κρίση (ιδωμένη υπό το πρίσμα της αντιδραστικής αλληλουχίας) φαίνεται πως αναρριπίζει την ιδέα που είναι υπέρ της επεκτατικής οικονομικής επιλογής. Υπό αυτή τη βάση η κυβέρνηση της ΝΔ λαμβάνει μέτρα για να αμβλυνθεί ο αντίκτυπος της εν λόγω κρίσης στην εγχώρια οικονομία και για τη θωράκιση του ΕΣΥ (με τα μέτρα στο υγειονομικό σκέλος να είναι ήπια) από τον αντίκτυπο των επιπτώσεων του covid-19 (χωρίς ωστόσο να υπάρχει αντίκτυπος στο συνταξιοδοτικό σκέλος), ενώ επίσης ο ΣΥΡΙΖΑ επισημαίνει την ενίσχυση της δυναμικής των προοδευτικών ιδεών λόγω της πανδημικής κρίσης.

Η δεύτερη υπόθεση εργασίας τεκμαίρεται στη βάση της έννοιας της διακοπτόμενης ισορροπίας, η οποία εμπίπτει στο αναλυτικό φάσμα του ιστορικού θεσμισμού. Βάσει αυτής θεωρείται πως **οι εκτενείς θεσμικές αλλαγές είναι συνυφασμένες με περιόδους κρίσης και στις έτερες χρονικές περιόδους παρουσιάζεται μια σταθερή και προσαυξητική θεσμική πορεία**. Συνεπώς, βάσει των όσων αναφέραμε στο παρόν κεφάλαιο κρίνουμε πως επιβεβαιώνεται, σε σημαντικό βαθμό, η προαναφερθείσα υπόθεση εργασίας, μιας και την περίοδο της αδράνειας και της προσαυξητικής παρέμβασης στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο διαδέχθηκε η υπαγωγή της χώρας στο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής, η οποία υπήρξε συνυφασμένη με εκτενείς αλλαγές στα άνωθεν δύο πεδία πολιτικής (σε σύγκριση με τα προγενέστερα έτη), με την κυβέρνηση συνεργασίας ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ να προσπαθεί να επισημάνει την κοινωνική της μέριμνα (ιδίως στο υγειονομικό πεδίο). Επίσης, σε μεταγενέστερο χρόνο η πανδημική κρίση φαίνεται, όπως προαναφέραμε και προηγουμένως βάσει της εξέτασης της ισχύος της υπόθεσης εργασίας που έχουμε θεμελιώσει στη βάση της αντιδραστικής αλληλουχίας, πως αναρριπίζει τη δυναμική της ιδέας που είναι υπέρ της επεκτατικής πολιτικής. Στο εν λόγω χρονικό διάστημα η κυβέρνηση της ΝΔ λαμβάνει μέτρα επεκτατικής λογικής προκειμένου να ανασχεθεί ο αντίκτυπος της πανδημίας στην εγχώρια οικονομία (αλλά και για τη θωράκιση του ΕΣΥ

προκειμένου να ανταπεξέλθει στην πίεση που ασκείτο από τις επιπλοκές του covid-19), με την εν λόγω πολιτική να βρίσκεται σε διαφορετική λογική από το πνεύμα της οικονομικής λιτότητας που είχε εγκαθιδρυθεί μέχρι τότε στη χώρα.

Η τρίτη υπόθεση εργασίας στοιχειοθετείται στη βάση του πλαισίου των συνασπισμών υπεράσπισης και βάσει αυτής θεωρείται πως **όταν δεν υπάρχει ένας ευνοϊκός συσχετισμός ισχύος για τον συνασπισμό που τάσσεται υπέρ της μεταρρύθμισης τότε παρουσιάζεται θεσμική αδράνεια**, με το περιεχόμενο του παρόντος κεφαλαίου να κρίνουμε πως επαληθεύει σε αρκετά εκτενή βαθμό την άνωθεν υπόθεση εργασίας. Συνεπώς, η ισχυροποίηση της ιδέας που είναι υπέρ της μεταρρύθμισης, λόγω της υπαγωγής της Ελλάδας στο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής, έχει ως σύστοιχο αντίκτυπο την ισχυροποίηση του συνασπισμού που είναι υπέρ της μεταρρύθμισης στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος, γεγονός που συνέβαλλε στην προώθηση μεταρρυθμίσεων που εδράζονταν στο πεδίο της εκτενούς λιτότητας. Μολαταύτα, όπως σημειώθηκε εντός του κεφαλαίου, απέναντι στην εν λόγω πολιτική υπήρχε και ένας ισχυρός συνασπισμός που τασσόταν ενάντια στη μεταρρύθμιση, με το εν λόγω πλαίσιο εναντίωσης να μπορεί να ειπωθεί πως συνέβαλλε στην εκτενή αναδιάταξη του εγχώριου πολιτικού σκηνικού και λειτούργησε ως φραγμός στην υιοθέτηση πιο δραστικών παρεμβάσεων. Καταληκτικά η ενδυνάμωση της ιδέας που είναι υπέρ της επεκτατικής οικονομικής λογικής (η οποία είναι σύστοιχη με την ισχυροποίηση του συνασπισμού που είναι ενάντια στη λιτότητα), που υπήρξε απόρροια της πανδημικής κρίσης, αποτυπώθηκε μέσα από την υιοθέτηση μέτρων στήριξης της οικονομίας από την ελληνική κυβέρνηση και μέσα από την προσπάθεια ενίσχυσης του ΕΣΥ, προκειμένου να ανταπεξέλθει στην πίεση που υφίσταντο από την έξαρση του covid-19, ενώ ο ΣΥΡΙΖΑ επισημαίνει την ενίσχυση των προοδευτικών ιδεών λόγω της πανδημικής κρίσης.

Η τέταρτη υπόθεση εργασίας της παρούσας μελέτης έχει θεμελιωθεί στη βάση της έννοιας της πολιτικής ηγεσίας και θεωρείται πως **μια πολιτική ηγεσία που είναι σαφώς υπέρμαχη της θεσμικής αλλαγής αποτελεί καταλύτη για την**

προώθηση αυτής και σύστοιχα πως όταν μια πολιτική ηγεσία δεν είναι σαφώς υπέρμαχη της θεσμικής αλλαγής αποτελεί καταλύτη αδράνειας. Ως εκ τούτου στη βάση όσων αναφέρθηκαν εντός του παρόντος κεφαλαίου θεωρούμε πως η εν λόγω υπόθεση εργασίας βρίσκει ένα μικρό πεδίο επαλήθευσης, μιας και οι πολιτικοί ηγέτες, προ των εκάστοτε εθνικών εκλογών, δεν είχαν στις προτάξεις τους τα μέτρα λιτότητας, με τα οποία υπήρξε συνυφασμένο το πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής, και σύστοιχα μπορεί να ειπωθεί πως η υιοθέτηση των παρεμβάσεων αυτής της λογικής (επί του συνταξιοδοτικού και υγειονομικού σκέλους) υπήρξε απόρροια της αιρεσιμότητας των μέτρων. Στη συνέχεια ο Κ. Μητσοτάκης, προ των εθνικών εκλογών του 2019, ενστερνίζεται μια ήπια μεταρρυθμιστική ατζέντα και η παρέμβαση της κυβέρνησης της ΝΔ στο συνταξιοδοτικό το 2021 μπορεί να ειπωθεί πως είναι εναρμονισμένη με την εν λόγω πρόταση.

Κεφάλαιο 8

Η ανάλυση των ευρημάτων της παρούσας μελέτης υπό το πρίσμα των τεσσάρων υποθέσεων εργασίας

Εισαγωγή

Έχοντας αναδείξει τις εμπειρικές παραμέτρους που σχετίζονται με τη διαδικασία της συνταξιοδοτικής μεταρρύθμισης και υγειονομικής μεταρρύθμισης στην Ελλάδα κατά το διάστημα 1974-2021, το παρόν κεφάλαιο αποσκοπεί στην ανάλυση των ευρημάτων της παρούσας μελέτης υπό το πρίσμα των τεσσάρων υποθέσεων εργασίας που έχουμε θεμελιώσει. Υπενθυμίζουμε πως οι εν λόγω υποθέσεις στοιχειοθετούνται στη βάση: 1) της αντιδραστικής αλληλουχίας (που αποτελεί εκδοχή της διαδοχικής εξάρτησης που συνδέεται με τη θεωρητική προσέγγιση του ιστορικού θεσμισμού), 2) της έννοιας της διακοπτόμενης ισορροπίας (που επίσης εντάσσεται στο αναλυτικό φάσμα του ιστορικού θεσμισμού), 3) του πλαισίου των συνασπισμών υπεράσπισης και 4) της έννοιας της πολιτικής ηγεσίας.

8.1: Η ανάλυση υπό το πρίσμα της αντιδραστικής αλληλουχίας

Υπό την άνωθεν εισαγωγική βάση υπενθυμίζουμε πως ένα βασικό εργαλείο του ιστορικού θεσμισμού, για την αιτιολόγηση της θεσμικής αδράνειας, είναι η έννοια της διαδοχικής εξάρτησης και ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα ως προς τον τρόπο προσδιορισμού αυτής εκπορεύεται από τον Pierson (2004) και τη σημασία που αυτός αποδίδει στο σκέλος της αυξάνουσας απόδοσης. Ως εύγλωττη υπόθεση εργασίας από την προαναφερθείσα αποτύπωση προκύπτει πως η θεσμική αδράνεια επέρχεται λόγω της αυξάνουσας απόδοσης που προσφέρει στα θεσμικά εμπλεκόμενα μέρη η αναπαραγωγή μιας θεσμικής διευθέτησης.

Παράλληλα, ωστόσο, στο θεωρητικό πλαίσιο της παρούσας μελέτης επισημάνουμε τη διακριτή μας οπτική σχετικά με τη χρήση της αυτοαναφορικής εκδοχής της διαδοχικής εξάρτησης και αναδείξαμε τη θέληση μας να υιοθετήσουμε μια συμπεριληπτική εκδοχή της εν λόγω έννοιας. Συνεπώς, και έχοντας επισημάνει την κρισιμότητα της επιχειρηματολογίας που τάσσεται υπέρ της συμπερίληψης του σκέλους των ιδεών στο αναλυτικό φάσμα του ιστορικού θεσμισμού, τονίσαμε την πεποίθησή μας πως η εν λόγω συμπεριληπτική εκδοχή είναι εφικτό να θεμελιωθεί στη βάση της λογικής που αναπτύσσεται η αντιδραστική αλληλουχία. Το έναυσμα για την επικέντρωσή μας στην εν λόγω εκδοχή της διαδοχικής εξάρτησης μας δόθηκε από την ανάδειξη της μελέτης των Isaac et al. (1994) από τον Mahoney (2000), με τους τρεις πρώτους να αναπτύσσουν μια αλληλουχία που επήλθε από τον θάνατο του M. L. King και η οποία εκτυλίσσεται ως εξής: **A-B-F-A-E-Z**.

Επί αυτού του πλαισίου θεωρείται πως το συμβάν το **A** (δηλαδή ο θάνατος του M. L. King) οδήγησε στο **B** (αποτυχία της καμπάνιας για τους φτωχούς), με το B να οδηγεί στο **Γ** (μαζικές καλοκαιρινές διαδηλώσεις), το **Γ** να οδηγεί στο **Δ** (μεγέθυνση του προνοιακού ακτιβισμού) το **Δ** στο **Ε** (αυξημένες αιτήσεις για το πρόγραμμα AFDC και δικαστικές αποφάσεις που κατέστησαν πιο φιλελεύθερα τα κριτήρια υπαγωγής σε αυτό) και το **Ε** στο **Ζ** (μεγάλο εύρος του προγράμματος AFDC). Την εν λόγω αλληλουχία τη συσχετίσαμε με ένα θέμα που έχει αποδειχθεί

πως διατρέχει διαχρονικά την κοινωνία των ΗΠΑ και αφορά την αντιμετώπιση που τυγχάνουν οι αφροαμερικάνοι, με την μια ιδέα, σχετικά με το εν λόγω θέμα, να τάσσεται υπέρ της ευμενούς αντιμετώπισης τους και την έτερη να βρίσκεται ενάντια της ευμενούς αντιμετώπισης τους. Υπό αυτό το πρίσμα ερμηνεύσαμε το συμβάν Γ (τις μαζικές καλοκαιρινές διαδηλώσεις) ως ένα καταλυτικό γεγονός που, επί της διελκυστίνδας των δύο άνωθεν ιδεών, οδήγησε σε μια ευμενή αντιμετώπιση των αφροαμερικανών βάσει των Δ+Ε+Ζ που ακολουθούν.

Στη βάση της άνωθεν συλλογιστικής και συσχετίζοντας την με τη διελκυστίνδα μεταξύ θεσμικής αδράνειας και θεσμικής αλλαγής στοιχειοθετήσαμε ως υπόθεση εργασίας πως **εντός μιας αντιδραστικής αλληλουχίας εφόσον δεν υπάρξει ένα γεγονός που να λειτουργεί ως καταλύτης αλλαγής τότε υπάρχει θεσμική αδράνεια**, με την εν λόγω υπόθεση εργασίας να θεωρούμε πως επιβεβαιώνεται σε σημαντικό βαθμό βάσει των ευρημάτων της μελέτης μας.

Ωστόσο είναι σημαντικό να υπενθυμίσουμε πως το ερμηνευτικό κλειδί για την παρούσα μελέτη είναι η παράμετρος των ιδεών, εξ ου και αποδώσαμε μεγάλη έμφαση στην επιχειρηματολογία που αφορά τη συμπερίληψη των ιδεών στο αναλυτικό φάσμα του ιστορικού θεσμισμού. Συνεπώς, υπό αυτό το πρίσμα ως επιμέρους βήματα της αντιδραστικής αλληλουχίας ορίσαμε 6 ορόσημα, που είχαν πρόδηλο αντίκτυπο στο πολιτικό και οικονομικό γίνεσθαι της Ελλάδας (με τον εν λόγω αντίκτυπο να συμπεριλαμβάνεται στην ανάλυση μας), τα οποία τα προσεγγίζουμε υπό το πρίσμα των ιδεών. Στη βάση αυτή αναγάγαμε ως **Βήμα Α** την αποκατάσταση της δημοκρατίας στη χώρα και ως έτερα σημαντικά βήματα προσδιορίσαμε: την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ το 1981 (**Βήμα Β**), τη Συνθήκη του Μάαστριχτ (**Βήμα Γ**), την ένταξη της Ελλάδας στη ζώνη του ευρώ (**Βήμα Δ**), την υπαγωγή της Ελλάδας στο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής το 2010 (**Βήμα Ε**) και την πανδημία από τον ιό covid-19 (**Βήμα Ζ**). Επίσης, είναι πρόδηλο πως η αποκατάσταση της δημοκρατίας στη χώρα εγκιβωτίζει ένα φορτίο ιδεών που έρχεται από το παρελθόν (όπως αντίστοιχα και ο θάνατος του Μ. L. King ήταν συναρτημένος με τη διελκυστίνδα ανάμεσα στην ιδέα που ήταν υπέρ των

250

αφροαμερικάνων και την ιδέα που είναι ενάντια σε αυτούς) και για αυτό τον λόγο το ιστορικό κεφάλαιο της μελέτης μας είναι σημαντικό για την ανάλυση μας.

Είναι σαφές, από την αποτύπωση των άνωθεν βημάτων, πως το σχήμα της αντιδραστικής αλληλουχίας που έχουμε ενστερνιστεί στη μελέτη μας εκτείνεται σε ένα ευρύ χρονικό φάσμα. Συνεπώς, μπορεί να ειπωθεί πως η αιτιότητα και η συνεκτικότητα των επιμέρους βημάτων θα ήταν μεγαλύτερη στην περίπτωση ενός σχήματος που θα κάλυπτε ένα μικρότερο χρονικό εύρος, όπως συμβαίνει με τη μελέτη των Isaac et al. (1994). Μολαταύτα, η εν λόγω επιλογή κρίνουμε πως δεν θα απέδιδε, με τον επιθυμητό για εμάς τρόπο, τη διελκυστίνδα ιδεών επί της οικονομικής πολιτικής, η οποία θεωρούμε πως αποδίδεται καλύτερα μέσα από το μακροεπίπεδο σχήμα αντιδραστικής αλληλουχίας που χρησιμοποιήσαμε. Επίσης, είναι ευδιάκριτο πως το **Βήμα Ζ** (που το συνυφαίνουμε με την πανδημία από τον ιό covid-19) δεν έχει πρωτογενή σχέση με τα προγενέστερα βήματα του συνεχούς. Ωστόσο υπενθυμίζουμε, για μια ακόμα φορά, τη σημαντικότητα που αποδίδουμε στην παράμετρο των ιδεών για την ανάλυση μας, αλλά και την υποστήριξη μας στη διασταλτική εκδοχή της διαδοχικής εξάρτησης που αποτυπώνεται από τον Sewell Jr (p.101), σύμφωνα με την οποία ότι συμβαίνει σε προγενέστερο χρόνο ασκεί επιρροή στα μεταγενέστερα συμβάντα. Υπό αυτό το αναλυτικό πρίσμα, θεωρούμε πως οι ιδέες που είναι συνυφασμένες με ένα επιμέρους βήμα του συνεχούς ασκούν τη δική τους επιρροή σε ότι αφορά τις ιδέες που είναι συνδεδεμένες με τα μεταγενέστερα βήματα (συνεπώς οι ιδέες οικονομικής πολιτικής των προγενέστερων βημάτων ασκούν επιρροή στις ιδέες οικονομικής πολιτικής που αφορούν την πανδημική κρίση) και βάσει αυτής της λογικής αναπτύξαμε το προαναφερθέν σχήμα της αντιδραστικής αλληλουχίας.

Όπως προκύπτει από την ανάλυση, υπό το πρίσμα της αντιδραστικής αλληλουχίας (η οποία αποτυπώνεται με περιεκτικό τρόπο στον πίνακα 17), το **Βήμα Α** υπήρξε συνυφασμένο με την υιοθέτηση της ιδέας που είναι υπέρ της πολιτικής οικονομικών παροχών (με την απαίτηση για μια πιο επεκτατική οικονομική πολιτική να είχε ήδη εκδηλωθεί από τη δεκαετία του 1960 και προ της στρατιωτικής

δικτατορίας). Η εν λόγω απόφαση θεωρούμε πως καθίσταται εύγλωττη μέσα από τα προτάγματα που θέτουν η ΝΔ (μέσα από την ιδρυτική της διακήρυξη) και (ιδίως) το ΠΑΣΟΚ προ των εθνικών εκλογών του 1974 και του 1977 και επίσης μέσα από την επεκτατική οικονομική πολιτική των πρώτων κυβερνήσεων της ΝΔ.

Η επεκτατική οικονομική λογική διαπερνά τις αρχές της δεκαετίας του 1980 (ως εκ τούτου συμπεριλαμβάνεται χρονικά η επίσημη ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ) και επί της εν λόγω απόφασης είναι εύγλωττη η εναρμόνιση που έχουν τα επεκτατικά οικονομικά προτάγματα που θέτει ο Α. Παπανδρέου, προ των εθνικών εκλογών του 1981, με τα κυβερνητικά πεπραγμένα του ΠΑΣΟΚ (1981-1985), με την προαναφερθείσα εναρμόνιση να αποτυπώνεται και στην πολιτική που ακολουθήθηκε στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος.

Η πρώτη ουσιαστική αμφισβήτηση της ιδέας που είναι υπέρ της πολιτικής οικονομικών παροχών επέρχεται μετά τις εθνικές εκλογές του 1985, όταν η οικονομία της χώρας αντιμετωπίζει τον κίνδυνο της κατάρρευσης και η τότε κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ υιοθετεί το σταθεροποιητικό πρόγραμμα. Ωστόσο το προαναφερθέν πρόγραμμα αναιρείται δύο χρόνια αργότερα, υπό το βάρος των αντιδράσεων που υπήρξαν απέναντι σε αυτό, και αυτή η αναίρεση αντανακλά την ελλειμματική ισχύ που έχει η ιδέα που είναι υπέρ της προώθησης αλλαγών με πρόσημο λιτότητας έναντι της ιδέας που τάσσεται υπέρ της πολιτικής οικονομικών παροχών.

Σε λίγο μεταγενέστερο χρόνο, δηλαδή στις αρχές της δεκαετίας του 1990 (με τη χώρα να προσπαθεί να εναρμονιστεί στις οικονομικές επιταγές της ΕΕ που αποτυπώνονται στη Συνθήκη του Μάαστριχτ), η ιδέα της αναγκαιότητας για προώθηση μεταρρυθμίσεων στο πεδίο της εγχώριας οικονομίας αναδεικνύεται κυρίως μέσα από τα προτάγματα του Κ. Μητσοτάκη προ των εθνικών εκλογών του 1990, ενώ η πολιτική που ασκείται από την κυβέρνηση του προαναφερθέντος εναρμονίζεται στα εν λόγω προτάγματα (συμπεριλαμβανομένης της πολιτικής στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος).

Ωστόσο η ενίσχυση της ιδέας που είναι υπέρ της προώθησης μεταρρυθμίσεων στο πεδίο της εγχώριας οικονομίας αποδεικνύεται εύθραυστη και βάσει των ευρημάτων μας το εν λόγω συμπέρασμα τεκμαίρεται λόγω : 1) της μη υπαγωγής των διαφοροποιήσεων που συντελέστηκαν στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος στο εκτενές φάσμα αλλαγών, 2) της επιχειρηματολογίας που υιοθετούν οι Κ. Μητσοτάκης και Α. Παπανδρέου προ των εθνικών εκλογών του 1993, που όπως αναδείξαμε στο αντίστοιχο κεφάλαιο, έχει ως κοινή συνισταμένη την απόρριψη της λιτότητας, 3) της πολιτικής που άσκησε η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ στο συνταξιοδοτικό πεδίο και υγειονομικό πεδίο (στο χρονικό διάστημα 1993-1996), η οποία αποσκοπούσε στην επισήμανση της κοινωνικής μέριμνας του κόμματος.

Η ιδέα της μεταρρύθμισης ενισχύεται εκ νέου μέσα από την παρουσία του Κ. Σημίτη στην ηγεσία του ΠΑΣΟΚ. Αυτή η εξέλιξη επιβεβαιώνεται μέσα από τις οικονομικές προτάξεις του προαναφερθέντος, προ των εθνικών εκλογών του 1996, με τη χώρα να βρίσκεται στην ενταξιακή πορεία προς την ΟΝΕ (που αποτελεί το Βήμα Δ στο σχήμα της αντιδραστικής αλληλουχίας που έχουμε θεμελιώσει). Ωστόσο η ενίσχυση της ιδέας που είναι υπέρ της μεταρρύθμισης δεν βρίσκει έμπρακτη αποτύπωση στο συνταξιοδοτικό σκέλος, ενώ στο υγειονομικό πεδίο η πιο σημαντική παρέμβαση προωθείται το 2001, μολαταύτα και αυτή υστερούσε από τις αρχικές προθέσεις του τότε αρμόδιου υπουργού. Σε μεταγενέστερο χρόνο (επί κυβερνήσεων ΝΔ στο διάστημα 2004-2009) η πολιτική της αδράνειας σε ότι αφορά τις αλλαγές στο συνταξιοδοτικό συνεχίζεται και μπορεί να ειπωθεί πως βρίσκεται σε συνάρτηση με την άμβλυνση της δυναμικής που είχε η ιδέα της προώθησης μεταρρυθμίσεων στο πεδίο της εγχώριας οικονομίας, ενώ οι αλλαγές στο υγειονομικό πεδίο είχαν περισσότερο παραμετρικό αντίκτυπο στην προσπάθεια μιας πιο ορθολογικής πορείας των δαπανών.

Μολαταύτα, η υπαγωγή της χώρας στο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής το 2010 (**Βήμα Ε**) λειτούργησε ως καταλύτης ενδυνάμωσης της ιδέας που είναι υπέρ της μεταρρύθμισης και η εν λόγω ενδυνάμωση υπήρξε σύστοιχη: 1)

με την προώθηση πολύ σημαντικών περικοπών στο συνταξιοδοτικό σκέλος και 2) με την υιοθέτηση παρεμβάσεων που είχαν ως στόχο τη μείωση των δημοσίων δαπανών (οι οποίες εντάσσονται στη γενικότερη προσπάθεια του οικονομικού εξορθολογισμού της χώρας) στο υγειονομικό πεδίο. Ωστόσο, βάσει των ευρημάτων μας, μπορεί να ειπωθεί πως το υγειονομικό σκέλος αποτέλεσε ένα γόνιμο πεδίο για την κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ, προκειμένου αυτή να υιοθετήσει μια πολιτική που (τηρουμένων των μνημονιακών δεσμεύσεων) θα επισήμανε την κοινωνική της μέριμνα και θα ήταν αποσπασμένη από μια αμιγώς οικονομοκεντρική προσέγγιση.

Την έξοδο της χώρας από το πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής ακολούθησε η επικράτηση της ΝΔ στις εθνικές εκλογές του 2019 (με τον Κ. Μητσοτάκη να προτάσσει μια ήπια μεταρρυθμιστική ατζέντα πριν τις εθνικές εκλογές του 2019). Η πανδημική κρίση (**Βήμα Ζ**) ωστόσο φαίνεται πως αποτελεί καταλύτη αναρρίπσης της επεκτατικής οικονομικής λογικής, μιας και η κυβέρνηση υιοθέτησε πολιτικές στήριξης, προκειμένου να ανασχεθεί ο πολυμερής αντίκτυπος της πανδημίας στην οικονομία, ενώ προέβη και σε ενέργειες στήριξης του ΕΣΥ. Η εν λόγω δυναμική φαίνεται να βρίσκει αντιστοίχηση και επί της επιχειρηματολογίας που προτάσσουν η ΝΔ και ο ΣΥΡΙΖΑ σχετικά με τα ενδεδειγμένα μέτρα ενίσχυσης του ΕΣΥ, ωστόσο η προαναφερθείσα αναδιάρθρωση (ως προς το σκέλος των ιδεών οικονομικής πολιτικής) δεν αποτυπώνεται στο συνταξιοδοτικό πεδίο, μέχρι το 2021 που αποτελεί το καταληκτικό μέρος του χρονικού φάσματος που καλύπτει η παρούσα μελέτη.

Πίνακας 17. Τα βήματα της αντιδραστικής αλληλουχίας και η διελκυστίνδα ιδεών οικονομικής πολιτικής

Τα βήματα της αντιδραστικής αλληλουχίας και σημαντικές πτυχές ως προς τη διελκυστίνδα ιδεών για την οικονομική πολιτική και για τις παρεμβάσεις στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο
Βήμα Α: Αποκατάσταση της δημοκρατίας στην Ελλάδα το 1974 <u>Σημαντικές πτυχές ως προς τη διελκυστίνδα ιδεών για την οικονομική πολιτική και για τις παρεμβάσεις στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο μεταξύ Βήματος Α και Βήματος Β:</u> Υιοθέτηση της ιδέας που είναι υπέρ της πολιτικής οικονομικών παροχών από τη ΝΔ (που αποτυπώνεται στην ιδρυτική διακήρυξη του κόμματος) και από το ΠΑΣΟΚ (βάσει της επιχειρηματολογίας του Α. Παπανδρέου προ των εθνικών εκλογών του 1974). Άσκηση πολιτικής οικονομικών παροχών από την κυβέρνηση της ΝΔ (1974-1977). Υιοθέτηση της ιδέας που είναι υπέρ της πολιτικής οικονομικών παροχών από τους Κ. Καραμανλή και Α. Παπανδρέου προ των εθνικών εκλογών του 1977. Άσκηση πολιτικής οικονομικών παροχών από την κυβέρνηση της ΝΔ (1977-1981). Βήμα Β: Επίσημη ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ το 1981 <u>Σημαντικές πτυχές ως προς τη διελκυστίνδα ιδεών για την οικονομική πολιτική και για τις παρεμβάσεις στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο μεταξύ Βήματος Β και Βήματος Γ:</u> Πρόκριση της πολιτικής οικονομικών παροχών από τον Α. Παπανδρέου, προ των εθνικών εκλογών του 1981, και υιοθέτηση μιας πιο εγκρατούς πολιτικής από τον Γ. Ράλλη στο ίδιο διάστημα. Άσκηση επεκτατικής οικονομικής πολιτικής από την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ με αντιστοίχιση στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος. Κατηγορίες του Α. Παπανδρέου προς τον Κ. Μητσοτάκη για αντιπροσώπευση της πολιτικής του νεοφιλελευθερισμού προ των εθνικών εκλογών του 1985. Υιοθέτηση του σταθεροποιητικού προγράμματος το 1985 λόγω της δυσμενούς κατάστασης της ελληνικής οικονομίας, πολυμερής αντίδραση απέναντι στο εν λόγω πρόγραμμα, επαμφοτερίζουσα στάση της ΝΔ. Επιστροφή στις πολιτικές οικονομικών παροχών από το 1987. Υιοθέτηση της ιδέας της μεταρρύθμισης από τους Κ. Μητσοτάκη και Α. Παπανδρέου, προ των εθνικών εκλογών του 1990, και διαφοροποίηση του τελευταίου από τις πολιτικές του νεοφιλελευθερισμού. Παρεμβάσεις της κυβέρνησης της ΝΔ (1990-1993) με στόχο την εξυγίανση της ελληνικής οικονομίας και την εναρμόνιση στις οικονομικές επιταγές της ΕΕ, με αντιστοίχιση της εν λόγω πολιτικής στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο. Βήμα Γ: Υπογραφή Συνθήκης του Μάαστριχτ, με έναρξη ισχύος της εν λόγω Συνθήκης από την 1η

Νοεμβρίου 1993

Σημαντικές πτυχές ως προς τη διελκυστίνδα ιδεών για την οικονομική πολιτική και για τις παρεμβάσεις στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο μεταξύ **Βήματος Γ** και **Βήματος Δ**:

Επίθεση του Α. Παπανδρέου στην κυβερνητική πολιτική της ΝΔ, προ των εθνικών εκλογών του 1993, και υπόσχεση του Κ. Μητσοτάκη για λήξη της λιτότητας σε περίπτωση εκλογικής επικράτησης της ΝΔ. Παρεμβάσεις με στόχο την επισήμανση της κοινωνικής μέριμνας της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ (1993-1996) σε συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο. Υιοθέτηση της ιδέας της μεταρρύθμισης στα πεδία της ελληνικής οικονομίας από τον Κ. Σημίτη προ των εθνικών εκλογών του 1996 και προώθηση μεταρρυθμίσεων στο πεδίο της οικονομίας από την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ. Παρέμβαση με στόχο τον εκσυγχρονισμό του συστήματος του ΕΣΥ, μετάθεση της μεταρρύθμισης στο συνταξιοδοτικό για μεταγενέστερο χρόνο. Υπόσχεση Κ. Σημίτη, προ των εθνικών εκλογών του 2000, για κοινωνική σύγκλιση με τις χώρες της ΕΕ σε περίπτωση εκλογικής επικράτησης του ΠΑΣΟΚ και στρατηγική πολιτικών ισορροπιών από τον Κ. Καραμανλή. Σημαντική παρέμβαση στο υγειονομικό πεδίο από τον Α. Παπαδόπουλου, η οποία υπολειπόταν, όμως του αρχικού του σχεδίου. Απόσυρση του φιλόδοξου σχεδίου Γιαννίτση για το ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό.

Βήμα Δ: Ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ

Σημαντικές πτυχές ως προς τη διελκυστίνδα ιδεών για την οικονομική πολιτική και για τις παρεμβάσεις στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο μεταξύ **Βήματος Δ** και **Βήματος Ε**:

Επαμφοτερίζουσα στρατηγική από τον Κ. Καραμανλή προ των εθνικών εκλογών του 2004. Πολιτική αδράνειας στο συνταξιοδοτικό σκέλος από την κυβέρνηση της ΝΔ και προώθηση αλλαγών που έχουν περισσότερο παραμετρική διάσταση στο υγειονομικό πεδίο. Προσπάθεια Κ. Καραμανλή να εμφανίσει, προ των εθνικών εκλογών του 2007, τον ίδιο και το κόμμα του, ως εγγυήτριες δυνάμεις για την αποφυγή οικονομικών ελλειμμάτων στη χώρα. Στηλίτευση της κυβερνητικής πολιτικής της ΝΔ από τον Γ. Παπανδρέου. Προώθηση μιας φορμαλιστικής παρέμβασης στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό, από την κυβέρνηση της ΝΔ, και διόγκωση των οικονομικών προβλημάτων της χώρας. Επαμφοτερίζουσα στρατηγική από τον Γ. Παπανδρέου προ των εθνικών εκλογών του 2009. Προσπάθεια Κ. Καραμανλή να εμφανιστεί ως θιασώτης μιας πιο υπεύθυνης πολιτικής ως προς το δημοσιονομικό σκέλος.

Βήμα Ε: Υπαγωγή της Ελλάδας στο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής (2010)

Σημαντικές πτυχές ως προς τη διελκυστίνδα ιδεών για την οικονομική πολιτική και για τις παρεμβάσεις στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο μεταξύ Βήματος Ε και Βήματος Ζ:

Υιοθέτηση μέτρων οικονομικής λιτότητας βάσει μνημονίου, με αντιστοίχιση στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο από την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ. Σχηματισμός κυβέρνησης συνεργασίας ΠΑΣΟΚ, ΝΔ, ΛΑΟΣ, υπό την πρωθυπουργία του Α. Παπαδήμου, λόγω των μεγάλων πολιτικών δυσκολιών της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ να εφαρμόσει τα μνημονιακά συμφωνηθέντα. Έμφαση στο σκέλος της ανταγωνιστικότητας της χώρας από τον Α. Σαμαρά προ των εθνικών εκλογών τον Μάιο του 2012, αλλά και διαβεβαίωση για μη περικοπή μισθών και συντάξεων. Στηλίτευση της ιδέας της οικονομικής λιτότητας από τον Α. Τσίπρα και υπόσχεση για λήξη μνημονίου σε περίπτωση εκλογικής επικράτησης του κόμματος του. Επισήμανση των κινδύνων που σηματοδοτούσε η εκλογική επικράτηση του ΣΥΡΙΖΑ από τον Α. Σαμαρά, προ των εθνικών εκλογών τον Ιούνιο του 2012 και υιοθέτηση των προτάξεων που είχε θέσει στις προηγούμενες εκλογές από τον Α. Τσίπρα. Κυβέρνηση συνεργασίας μεταξύ ΝΔ, ΠΑΣΟΚ, ΔΗΜΑΡ και προώθηση μέτρων οικονομικής λιτότητας με αντίκτυπο στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο. Μεγάλες πολιτικές δυσκολίες στην εφαρμογή των μνημονιακών συμφωνηθέντων που οδήγησαν στην αποχώρηση της ΔΗΜΑΡ από την κυβέρνηση συνεργασίας. Εκδήλωση της πρόθεσης για προώθηση μεταρρυθμίσεων με κοινωνικό πρόσημο από τον Α. Τσίπρα προ των εθνικών εκλογών του Ιανουαρίου 2015. Ανάδειξη των κινδύνων που εκπορεύονταν από μια ενδεχόμενη κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ από τον Α. Σαμαρά και απόδοση έμφασης στο σκέλος των επενδύσεων, της επιχειρηματικότητας και του ευέλικτου κοινωνικού κράτους. Κυβέρνηση συνεργασίας ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ και προσπάθεια επισήμανσης της κοινωνικής της μέριμνας. Αδιέξοδο στις διαπραγματεύσεις με τους δανειστές και διεξαγωγή δημοψηφίσματος. Απόρριψη της πρότασης των δανειστών στο δημοψήφισμα. Νέα μνημονιακή συμφωνία από την κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ και προκήρυξη νέων εθνικών εκλογών. Προσπάθεια ανάδειξης του κόμματος του ως προοδευτική δύναμη από τον Α. Τσίπρα προ των εθνικών εκλογών του Σεπτεμβρίου 2015. Υιοθέτηση μεταρρυθμιστικής ατζέντας από τον Β. Μεϊμαράκη. Νέα κυβέρνηση συνεργασίας ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ που καλείται να εφαρμόσει τα μνημονιακά συμφωνηθέντα και προσπαθεί να υιοθετήσει πολιτικά/οικονομικά αντισταθμίσματα στη μνημονιακή πολιτική. Προώθηση παρέμβασης εκτενούς λιτότητας στο

συνταξιοδοτικό (της οποίας ο αντίκτυπος γίνεται προσπάθεια να αμβλυνθεί σε μεταγενέστερο χρόνο). Προσπάθεια επισήμανσης της κοινωνικής μέριμνας της κυβέρνησης στο υγειονομικό πεδίο. Υιοθέτηση ήπιας μεταρρυθμιστικής ατζέντας από τον Κ. Μητσοτάκη προ των εθνικών εκλογών του 2019. Στηλίτευση της πολιτικής που εκπορευόταν από την Τρόικα από τον Α. Τσίπρα. Προώθηση παρέμβασης πολιτικής ισορροπίας στο συνταξιοδοτικό από την κυβέρνηση της ΝΔ.

Βήμα Ζ: Πανδημική κρίση από τον ιό covid-19 (2020)

Σημαντικές πτυχές ως προς τη διελκυστίνδα ιδεών για την οικονομική πολιτική και για τις παρεμβάσεις στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο, συνυφασμένες με το **Βήμα Ζ**:

Υιοθέτηση πολιτικών οικονομικής στήριξης για άμβλυνση του αντίκτυπου της πανδημικής κρίσης στο πεδίο της οικονομίας και παρεμβάσεις για ενίσχυση του ΕΣΥ. Αναζωπύρωση της συζήτησης για την επαρκή στελέχωση του ΕΣΥ. Σημαντική παρέμβαση στο συνταξιοδοτικό σκέλος μέσα από την προώθηση του κεφαλαιοποιητικού συστήματος στο σκέλος της επικουρικής ασφάλισης (που δεν επηρεάζεται από την αναρρίπηση της επεκτατικής οικονομικής ιδέας).

8.2: Η ανάλυση υπό το πρίσμα της διακοπτόμενης ισορροπίας

Η δεύτερη υπόθεση εργασίας μας έχει στοιχειοθετηθεί στη βάση της έννοιας της διακοπτόμενης ισορροπίας, η οποία χρησιμοποιείται στο αναλυτικό φάσμα του ιστορικού θεσμισμού. Υπενθυμίζουμε πως ένα βασικό προσδιοριστικό χαρακτηριστικό της εν λόγω έννοιας είναι η απόδοση μιας σταθερής και προσαυξητικής ροής στην πολιτική διαδικασία και η θεώρηση πως οι εκτενείς διαφοροποιήσεις (αλλαγές) σε σχέση με το παρελθόν εκπορεύονται από τις κρίσεις (True et al., 2007). Υπό αυτή τη βάση η δεύτερη υπόθεση εργασίας μας θεωρεί πως ***οι εκτενείς θεσμικές αλλαγές είναι συνυφασμένες με περιόδους κρίσης και στις έτερες χρονικές περιόδους παρουσιάζεται μια σταθερή και προσαυξητική θεσμική πορεία***. Υπό αυτό το πρίσμα θεωρούμε πως, βάσει των ευρημάτων μας, η άνωθεν υπόθεση εργασίας βρίσκει ένα σημαντικό πεδίο επαλήθευσης.

Όπως έχουμε ήδη επισημάνει η αποκατάσταση της δημοκρατίας στη χώρα υπήρξε συνυφασμένη με την υιοθέτηση της πολιτικής οικονομικών παροχών, η οποία βρίσκει αντιστοίχιση στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο μέσα από τις πολιτικές που ασκεί το ΠΑΣΟΚ (και ως εκ τούτου βρίσκονται στο αντίποδα των αλλαγών που διέπονται από τη λογική διασφάλισης μιας ευμενούς οικονομικής πορείας).

Η προοπτική της υπογραφής της συνθήκης του Μάαστριχτ ασκεί επιρροή στην οικονομική πολιτική της κυβέρνησης της ΝΔ (1990-1993), η οποία έχει αντίκτυπο στο συνταξιοδοτικό σκέλος και στο υγειονομικό πεδίο. Μολαταύτα, οι εν λόγω αλλαγές δεν εδράζονται στο εκτενές φάσμα και μπορεί να ειπωθεί πως έχουν μια προσαυξητική διάσταση. Μια ακόμα σημαντική παρέμβαση στο υγειονομικό σκέλος συντελείται και επί της υπουργίας του Α. Παπαδόπουλου (2001), ωστόσο υπολειπόταν του φιλόδοξου αρχικού σχεδίου του προαναφερθέντος (έχοντας επίσης μια προσαυξητική διάσταση), ενώ στο συνταξιοδοτικό πεδίο παρατηρείται μια πολιτική αδράνεια (την οποία νοούμαι ως θεσμική στάση σε συνάρτηση με την άνωθεν υπόθεση εργασίας) μέχρι την υπαγωγή της χώρας στο πρόγραμμα

οικονομικής προσαρμογής. Η εν λόγω εξέλιξη αποτελεί ένα καταλυτικό γεγονός και συμβάλει στην προώθηση πολιτικών έντονης λιτότητας, σε σχέση με τις πολιτικές που είχαν ακολουθηθεί στο παρελθόν, επιβεβαιώνοντας σε σημαντικό βαθμό την υπόθεση εργασίας μας, δηλαδή πως οι εκτενείς αλλαγές λαμβάνουν χώρα σε περιόδους κρίσης (υπενθυμίζουμε ωστόσο πως η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ προσπάθησε να αμβλύνει τον αντίκτυπο του ασφαλιστικού νόμου του 2016 μέσω μιας μεταγενέστερης παρέμβασης, ενώ στο υγειονομικό πεδίο υιοθέτησε μια πολιτική που είχε ως στόχο την επισήμανση της κοινωνικής της μέριμνας).

Καταληκτικά η πανδημική κρίση, λόγω του ιού covid-19, φαίνεται πως υπήρξε συνυφασμένη με την αναρρίπση της πολιτικής παροχών, προκειμένου να αμβλυνθεί ο αντίκτυπος της πανδημίας στην εγχώρια οικονομία. Μολαταύτα, η μετατόπιση (επί των ετών της πανδημίας) από τη λογική της οικονομικής λιτότητας (η οποία ήταν απόρροια των συμφωνιών με τους δανειστές) στην επεκτατική λογική δεν φαίνεται να επιφέρει πολύ εκτενή αντίκτυπο στο υγειονομικό πεδίο (όπου ωστόσο υπάρχουν παρεμβάσεις για ενδυνάμωση του ΕΣΥ προκειμένου να ανταπεξέλθει στην πίεση που ασκείτο λόγω της έξαρσης του covid-19), ενώ δεν επηρεάζει τη διαδικασία μεταρρύθμισης στο συνταξιοδοτικό μέχρι το 2021, που αποτελεί το καταληκτικό χρονικό σημείο που καλύπτει το αναλυτικό φάσμα της παρούσας μελέτης.

8.3: Η ανάλυση υπό το πρίσμα του πλαισίου των συνασπισμών υπεράσπισης

Επίσης μια θεωρητική προσέγγιση που μας βοηθά σημαντικά στην προώθηση του επιστημονικού μας στόχου (δηλαδή την προώθηση της επιστημονικής συζήτησης που αφορά την αιτιολόγηση της θεσμικής αδράνειας) είναι το πλαίσιο των συνασπισμών υπεράσπισης. Η προαναφερθείσα προσέγγιση κρίνουμε πως βρίσκεται σε μια γόνιμη σύζευξη με την αντιδραστική αλληλουχία και είναι σε θέση προσδώσει στην ανάλυση μας την επικέντρωση στους δρώντες επί της διαδικασίας της συνταξιοδοτικής και υγειονομικής μεταρρύθμισης.

Όπως έχουμε ήδη επισημάνει μια σημαντική πτυχή του πλαισίου των συνασπισμών υπεράσπισης έγκειται στη διαδικασία εκμάθησης πολιτικής, η οποία ο Sabatier (1988) θεωρεί πως εκτυλίσσεται στη βάση μιας εργαλειακής/οπορτουνιστικής λογικής και εξυπηρετεί την προώθηση των στόχων που έχουν θέσει οι επιμέρους συνασπισμοί. Η προαναφερθείσα θεώρηση κρίνουμε πως πρέπει να επισημανθεί μιας και ουσιαστικά είναι συνυφασμένη με ένα πλαίσιο πολιτικής που συμβάλλει στην αναπαραγωγή της αντιπαράθεσης μεταξύ των επιμέρους συνασπισμών επί μιας πολιτικής.

Επίσης, στην προσπάθεια μας να εμβαθύνουμε στις πτυχές του πλαισίου των συνασπισμών υπεράσπισης βρήκαμε πολύ χρήσιμη την ανάλυση των Kukkonen et al. (2017), επί της οποίας επισημαίνεται (μέσω της επίκλησης προγενέστερων μελετών) η απροθυμία που επιδεικνύουν οι κυβερνήσεις στις ΗΠΑ, σε ότι αφορά την προώθηση περιβαλλοντικών νόμων σε επίπεδο ομοσπονδίας (μια περιγραφή που υποδηλώνει έναν δυσμενή συσχετισμό ισχύος σε επίπεδο ομοσπονδίας για το συνασπισμό της μεταρρύθμισης), ενώ εκτός της άνωθεν παραμέτρου κρίνουμε πως είναι πολύ εύστοχος ο τρόπος που αποτυπώνουν οι Kukkonen et al. τους επιμέρους συνασπισμούς επί του περιβαλλοντικού ζητήματος στην εν λόγω χώρα. Συνεπώς, στην ανάλυση των προαναφερθέντων αναδεικνύεται ο διαχωρισμός μεταξύ του Συνασπισμού για την Οικονομία, του Συνασπισμού για το Περιβάλλον και του Επιστημονικού Συνασπισμού και επί αυτής της βάσης, όπως έχουμε ήδη αναφέρει,

κρίνουμε πως η επιχειρηματολογία του Επιστημονικού Συνασπισμού είναι ενισχυτική προς τον Συνασπισμό για το Περιβάλλον. Ως εκ τούτου επί του περιβαλλοντικού ζητήματος στις ΗΠΑ τον πρωταγωνιστικό ρόλο έχει ο συνασπισμός που τάσσεται υπέρ της μεταρρύθμισης και είναι υπέρ της προστασίας του περιβάλλοντος και στον αντίποδα βρίσκεται ο συνασπισμός που προτάσσει την οικονομική παράμετρο και βρίσκεται ενάντια στη μεταρρύθμιση. Στη βάση των άνωθεν παραμέτρων στοιχειοθετήσαμε την τρίτη υπόθεση εργασίας της παρούσας μελέτης, σύμφωνα με την οποία ***όταν ο συσχετισμός ισχύος επί μιας πολιτικής δεν ευνοεί τον συνασπισμό της μεταρρύθμισης τότε υπάρχει μεταρρυθμιστική αδράνεια***, με τα ευρήματα της ανάλυσης μας να κρίνουμε πως επιβεβαιώνουν σε σημαντικό βαθμό την προαναφερθείσα υπόθεση.

Αποτιμώντας τα ευρήματα της μελέτης μας (με τον πίνακα 18 και τον πίνακα 19 να αποτυπώνουν τις πιο σημαντικές παρεμβάσεις στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος και τους αντίστοιχους συνασπισμούς όταν προκύπτει ουσιαστικά το διακύβευμα μεταρρύθμιση/ μη μεταρρύθμιση) μπορεί να ειπωθεί πως το χρονικό διάστημα μεταξύ 1974 και 1985 είναι συνυφασμένο με μια επεκτατική οικονομική λογική, που βρίσκει αντιστοίχηση και επί του συνταξιοδοτικού σκέλους (επί της πρώτης κυβέρνησης ΠΑΣΟΚ) και αντανakλά έναν ευρύ συνασπισμό που είναι υπέρ της πολιτικής παροχών. Από την άλλη μεριά, επί του προαναφερθέντος χρονικού διαστήματος, φαίνεται να μην υπάρχει ομοθυμία ως προς τη λογική των παρεμβάσεων στο υγειονομικό πεδίο, μια άποψη που τεκμαίρεται από τη μη τελεσφόρηση του σχεδίου του Σ. Δοξιάδη και από τις διακριτές απόψεις που σημειώθηκαν στο θέμα της ίδρυσης του ΕΣΥ το 1983.

Από το 1990 ανακύπτει η αναγκαιότητα της προώθησης μεταρρυθμίσεων σε κρίσιμα πεδία της ελληνικής οικονομίας. Σύστοιχα, η εν λόγω αναγκαιότητα συνδέεται με το συνταξιοδοτικό και το υγειονομικό πεδίο, με αυτή την εξέλιξη να είναι συνυφασμένη με μια διακριτή επιχειρηματολογία που υιοθετείται από τους επιμέρους συνασπισμούς σχετικά με την προοπτική μεταρρύθμισης των δύο προαναφερθέντων πεδίων.

Βάσει των ευρημάτων μας κρίνουμε πως ο τρόπος που εκτυλίχθηκαν οι παρεμβάσεις στο συνταξιοδοτικό και στο υγειονομικό πεδίο επί της κυβέρνησης της ΝΔ (1990-1993) καθόρισαν, σε σημαντικό βαθμό, την πορεία της μεταρρύθμισης στα προαναφερθέντα πεδία μέχρι την υπαγωγή της χώρας στο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής. Ειδικά οι εξελίξεις επί της διαδικασίας μεταρρύθμισης στο συνταξιοδοτικό θεωρούμε πως είναι χαρακτηριστικές των δυσχερειών που υπήρχαν ως προς την προώθηση παρεμβάσεων που εδράζονταν στη λογική της λιτότητας. Υπενθυμίζουμε πως η τότε κυβέρνηση της ΝΔ προώθησε μέτρα προσαυξητικής έντασης, τα οποία ωστόσο δεν είχαν εκτενή χαρακτήρα. Παρά ταύτα, τα εν λόγω μέτρα συνάντησαν έντονες αντιδράσεις, οι οποίες εκδηλώθηκαν μέσα από την επιχειρηματολογία ενός ισχυρού συνασπισμού που βρισκόταν ενάντια στη μεταρρύθμιση και ο οποίος μπορεί να ειπωθεί πως λειτούργησε ανασταλτικά στην προώθηση πιο δραστικών παρεμβάσεων, με την τοποθέτηση του Σιούφα (2013) να επιβεβαιώνει την άποψη μας.

Το διακύβευμα της μεταρρύθμισης στο συνταξιοδοτικό επανέρχεται, με δυναμικό τρόπο, μετά το πόρισμα της Επιτροπής Σπράου, το οποίο πρότεινε σημαντικές αλλαγές. Ωστόσο, η τότε κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ (πιθανότατα και λόγω του προηγούμενου των εκτενών αντιδράσεων από τον συνασπισμό ενάντια στη μεταρρύθμιση επί κυβέρνησης ΝΔ) αποφάσισε να μεταθέσει τις σημαντικές αλλαγές για μεταγενέστερο χρόνο. Κατόπιν, η απόσυρση του φιλόδοξου σχεδίου Γιαννίτση (το οποίο υιοθετούσε τη λογική της οικονομικής λιτότητας στο σύστημα) κρίνουμε πως αντανάκλα την ελλιπή ισχύ του συνασπισμού που είναι υπέρ της μεταρρύθμισης και την προαναφερθείσα άποψη μας την ενισχύουν οι έντονες αντιδράσεις που σημειώθηκαν εντός του τότε κυβερνώντος κόμματος.

Ο συσχετισμός ισχύος μεταξύ των επιμέρους συνασπισμών, επί της συνταξιοδοτικής μεταρρύθμισης, διαφοροποιείται μετά την υπαγωγή της χώρας στο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής, με την αιρεσιμότητα των μέτρων να αποτελεί μια κρίσιμη παράμετρο που αναγκάζει τις κυβερνήσεις να προωθήσουν μέτρα εκτενούς λιτότητας, παρά τον σύστοιχο πολιτικό αντίκτυπο που υφίστανται.

Παρά ταύτα, η προσπάθεια της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ να αμβλύνει τον αντίκτυπο του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού νόμου του 2016 αντικατοπτρίζει την ισχύ που είχε ο συνασπισμός που τασσόταν ενάντια στη μεταρρύθμιση, ενώ και η πολιτική που ασκεί η ΝΔ, από το 2019 μέχρι το 2021, μπορεί να ειπωθεί πως λαμβάνει υπόψιν την προαναφερθείσα δυναμική, μιας και η σημαντική παρέμβαση του 2021 (κεφαλαιοποιητικό σύστημα στο σκέλος της επικουρικής ασφάλισης) αφορούσε βασικά τους νεοεισερχόμενους στο εργασιακό γίγνεσθαι.

Εκτός του συνταξιοδοτικού σκέλους και οι προσπάθειες μεταρρύθμισης στο υγειονομικό πεδίο βρίσκουν απέναντι έναν σθεναρό συνασπισμό. Επί της προαναφερθείσας άποψης είναι χαρακτηριστικές οι αντιδράσεις που σημειώθηκαν απέναντι σε παρεμβάσεις που είχαν ως στόχο μια πιο ευμενή οικονομική κατάσταση του συστήματος, όπως συνέβη επί κυβέρνησης ΝΔ (1990-1993), επί κυβέρνησης ΠΑΣΟΚ (1997) και σε μεταγενέστερο χρόνο επί υπουργίας Α. Παπαδόπουλου (με το ΠΑΣΟΚ να βρίσκεται στην κυβέρνηση της χώρας).

Η υπαγωγή της χώρας στο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής, αποτέλεσε και επί του συγκεκριμένου πολιτικού πεδίου, καταλύτη ισχυροποίησης του συνασπισμού που ήταν υπέρ της μεταρρύθμισης και επί των πρώτων χρόνων του εν λόγω προγράμματος προωθούνται εκτενείς αλλαγές που αποσκοπούν σε μια σημαντική συγκράτηση των δαπανών στο εν λόγω σύστημα. Μολαταύτα, όπως έχει ήδη αναφερθεί στο αντίστοιχο κεφάλαιο της μελέτης μας, η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ, επί του προαναφερθέντος πεδίου, προσπαθεί να αποσπαστεί από μια αμιγώς οικονομοκεντρική πολιτική, επιθυμώντας να επισημάνει την κοινωνική της μέριμνα, ενώ η πανδημική κρίση φαίνεται πως έρχεται να ενισχύσει τον συνασπισμό που τάσσεται υπέρ μιας πιο επεκτατικής οικονομικής πολιτικής στο υγειονομικό σύστημα. Η εν λόγω απόφαση θεωρούμε πως τεκμαίρεται, πρωτίστως, από την επιχειρηματολογία που υιοθετούν η ΝΔ και ο ΣΥΡΙΖΑ, με την κυβέρνηση της ΝΔ να προωθεί ήπια μέτρα ενίσχυσης του ΕΣΥ για να ανταπεξέλθει στην πανδημική πίεση και την πορεία της συνταξιοδοτικής μεταρρύθμισης να μην επηρεάζεται.

Πίνακας 18. Οι σημαντικές παρεμβάσεις στη διαδικασία μεταρρύθμισης στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό πεδίο και οι αντίστοιχοι συνασπισμοί

Οι πιο σημαντικές παρεμβάσεις στη διαδικασία της ασφαλιστικής/ συνταξιοδοτικής μεταρρύθμισης	Οι συνασπισμοί επί των πιο σημαντικών παρεμβάσεων στη διαδικασία της ασφαλιστικής/ συνταξιοδοτικής μεταρρύθμισης
1) Προώθηση παρεμβάσεων με πρόσημο λιτότητας από την κυβέρνηση της ΝΔ (1990-1993)	<u>Συνασπισμός υπέρ της μεταρρύθμισης:</u> Κυβέρνηση της ΝΔ (με επιφυλάξεις εντός του κυβερνώντος κόμματος) ΕΕ, ΔΝΤ, μέρος επιστημόνων με ειδίκευση στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό πεδίο <u>Συνασπισμός ενάντια στη μεταρρύθμιση:</u> ΠΑΣΟΚ, Συνασπισμός της Αριστεράς και της Προόδου, συνδικαλιστικές οργανώσεις, μέρος επιστημόνων με ειδίκευση στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό
2) Πολύ σημαντική μείωση του αριθμού των ασφαλιστικών ταμείων επί κυβέρνησης της ΝΔ (2008)	<u>Συνασπισμός υπέρ της μεταρρύθμισης:</u> Κυβέρνηση της ΝΔ, ΕΕ, επιστήμονες που βλέπουν με θετική οπτική την παρέμβαση του 2008 <u>Συνασπισμός ενάντια στη μεταρρύθμιση:</u> ΠΑΣΟΚ, ΚΚΕ, ΣΥΡΙΖΑ, ΛΑΟΣ συνδικαλιστικές οργανώσεις, μέρος επιστημόνων με ειδίκευση στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό

3) Παρεμβάσεις με πρόσημο εκτενούς λιτότητας από την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, με τη χώρα εντός του προγράμματος οικονομικής προσαρμογής	<u>Συνασπισμός υπέρ της μεταρρύθμισης:</u> Κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ (που υφίσταται κλυδωνισμούς), δανειστές της χώρας και μέρος επιστημόνων με ειδίκευση στο ασφαλιστικό συνταξιοδοτικό πεδίο <u>Συνασπισμός ενάντια στη μεταρρύθμιση:</u> ΝΔ, ΣΥΡΙΖΑ,ΛΑΟΣ (το οποίο ωστόσο υιοθετεί διαφορετική ρητορική σε ότι αφορά το ασφαλιστικό του Δημοσίου), συνδικαλιστικές οργανώσεις, μέρος επιστημόνων με ειδίκευση στο ασφαλιστικό/συνταξιοδοτικό πεδίο που αντιτάσσονται στις μνημονιακές πολιτικές
4) Εκτενείς περικοπές στις συντάξεις, βάσει πολυνόμου, επί κυβέρνησης συνεργασίας ΝΔ, ΠΑΣΟΚ, ΔΗΜΑΡ	<u>Συνασπισμός υπέρ της μεταρρύθμισης:</u> ΝΔ, ΠΑΣΟΚ, δανειστές της χώρας <u>Συνασπισμός ενάντια στη μεταρρύθμιση:</u> ΣΥΡΙΖΑ,ΑΝΕΛ,ΧΑ,ΚΚΕ,συνδικαλιστικές οργανώσεις, με το κόμμα της ΔΗΜΑΡ να ψηφίζει “παρών”, μέρος επιστημόνων με ειδίκευση στο ασφαλιστικό/συνταξιοδοτικό
5) Εκτενείς περικοπές στις συντάξεις επί κυβέρνησης συνεργασίας ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ (2016)	<u>Συνασπισμός υπέρ της μεταρρύθμισης:</u> ΣΥΡΙΖΑ, ΑΝΕΛ, δανειστές της χώρας <u>Συνασπισμός ενάντια στη μεταρρύθμιση:</u> ΝΔ, ΧΑ, ΔΗΣΥ, ΚΚΕ, ΠΟΤΑΜΙ, ΕΚ συνδικαλιστικές οργανώσεις, μέρος επιστημόνων με ειδίκευση στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό
6) Εισαγωγή κεφαλαιοποιητικού συστήματος στο σκέλος των επικουρικών συντάξεων από την κυβέρνηση της ΝΔ (2021)	<u>Συνασπισμός υπέρ της μεταρρύθμισης:</u> ΝΔ, δανειστές της χώρας, μέρος επιστημόνων με ειδίκευση στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό <u>Συνασπισμός ενάντια στη μεταρρύθμιση:</u> ΣΥΡΙΖΑ, ΚΙΝΑΛ, Ελληνική Λύση, ΜέΡΑ25, συνδικαλιστικές οργανώσεις, μέρος επιστημόνων με ειδίκευση στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό

Πίνακας 19. Οι σημαντικές παρεμβάσεις στη διαδικασία της υγειονομικής μεταρρύθμισης και οι αντίστοιχοι συνασπισμοί

Οι πιο σημαντικές παρεμβάσεις στη διαδικασία της υγειονομικής μεταρρύθμισης	Οι συνασπισμοί επί των πιο σημαντικών παρεμβάσεων στη διαδικασία της υγειονομικής μεταρρύθμισης
1) Ίδρυση ΕΣΥ (1983)	<u>Συνασπισμός υπέρ της κυβερνητικής πολιτικής:</u> ΠΑΣΟΚ, ΚΚΕ <u>Συνασπισμός ενάντια στην κυβερνητική πολιτική:</u> ΝΔ, ιατρικοί σύλλογοι
2) Παρέμβαση της κυβέρνησης της ΝΔ (1990-1993) με στόχο τον εκσυγχρονισμό του συστήματος υγείας	<u>Συνασπισμός υπέρ της μεταρρύθμισης:</u> ΝΔ, ΕΕ <u>Συνασπισμός ενάντια στη μεταρρύθμιση:</u> ΠΑΣΟΚ, Συνασπισμός της Αριστεράς και της Προόδου, ιατρικά συνδικάτα
3) Νέα παρέμβαση με στόχο τον εκσυγχρονισμό του συστήματος υγείας από την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ (1997)	<u>Συνασπισμός υπέρ της μεταρρύθμισης:</u> ΠΑΣΟΚ, ΕΕ, μέρος επιστημόνων με ειδίκευση στις πολιτικές υγείας (έχει προηγηθεί η έκθεση της επιτροπής Abel-Smith το 1994 που επισημαίνει τις αντινομίες του συστήματος) <u>Συνασπισμός ενάντια στη μεταρρύθμιση:</u> ΝΔ,ΚΚΕ, Συνασπισμός της Αριστεράς και της Προόδου, ΔΗΚΚΙ
4) Νέα παρέμβαση που αποσκοπεί στον εκσυγχρονισμό του ΕΣΥ, επί κυβέρνησης ΠΑΣΟΚ και επί υπουργίας Α. Παπαδόπουλου (2001)	<u>Συνασπισμός υπέρ της μεταρρύθμισης:</u> ΠΑΣΟΚ, ΕΕ, μέρος επιστημόνων <u>Συνασπισμός ενάντια στη μεταρρύθμιση:</u> ΝΔ, ΚΚΕ, Συνασπισμός της Αριστεράς και της Προόδου, σημαντικό μέρος της ιατρικής κοινότητας

5) Προώθηση της ηλεκτρονικής συνταγογράφησης από την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, με τη χώρα εντός του μνημονιακού πλαισίου (2010)	<u>Συνασπισμός υπέρ της μεταρρύθμισης:</u> ΠΑΣΟΚ, ΝΔ, ΛΑΟΣ, τα μέλη της τρόικας <u>Συνασπισμός ενάντια στη μεταρρύθμιση:</u> ΣΥΡΙΖΑ, ΚΚΕ, μέρος των ιατρικών συλλόγων
6) Σημαντική παρέμβαση από την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ με στόχο την πιο ορθολογική πορεία των δαπανών με τη χώρα εντός του μνημονιακού πλαισίου (2011).	<u>Συνασπισμός υπέρ της μεταρρύθμισης:</u> ΠΑΣΟΚ, ΛΑΟΣ (που επικροτεί τη σύσταση του ΕΟΠΥΥ), δανειστές της χώρας, μέρος επιστημόνων με ειδίκευση στις πολιτικές υγείας, μέρος ιατρών <u>Συνασπισμός ενάντια στη μεταρρύθμιση:</u> ΝΔ, ΚΚΕ, ΣΥΡΙΖΑ, μέρος των ιατρών
7) Εκτενείς περικοπές στους μισθούς των γιατρών του ΕΣΥ (2012)	<u>Συνασπισμός υπέρ της μεταρρύθμισης:</u> ΝΔ, ΠΑΣΟΚ , δανειστές της χώρας <u>Συνασπισμός ενάντια στη μεταρρύθμιση:</u> ΣΥΡΙΖΑ,ΑΝΕΛ,ΧΑ,ΚΚΕ,το κόμμα της ΔΗΜΑΡ ψηφίζει “παρών”, ιατρικοί σύλλογοι, μέρος επιστημόνων με ειδίκευση στις πολιτικές υγείας,
8) Παρέμβαση στο πεδίο της πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας το 2014	<u>Συνασπισμός υπέρ της μεταρρύθμισης:</u> ΝΔ, ΠΑΣΟΚ , δανειστές της χώρας <u>Συνασπισμός ενάντια στη μεταρρύθμιση:</u> ΣΥΡΙΖΑ,ΑΝΕΛ,ΧΑ,ΚΚΕ,ΔΗΜΑΡ, γιατροί του ΕΟΠΥΥ

8.4: Η ανάλυση υπό το πρίσμα της έννοιας της πολιτικής ηγεσίας

Η καταληκτική υπόθεση εργασίας θεμελιώνεται στη βάση της έννοιας της πολιτικής ηγεσίας. Η απόφαση μας να αποδώσουμε μια αυτοτελή αναλυτική αποτύπωση στην προαναφερθείσα έννοια τεκμαίρεται από την πολύ μεγάλη σημασία που έχει η παράμετρος της ηγεσίας στη σύγχρονη πολιτική και σύστοιχα από την έμφαση που δίδεται σε αυτήν από τη σύγχρονη πολιτική ανάλυση. Επίσης, όπως έχουμε ήδη επισημάνει σε προγενέστερο χρόνο, κρίνουμε πως είναι σημαντική η επικέντρωση στο σκέλος του πολιτικού οράματος ενός ηγέτη, με το εν λόγω προσδιοριστικό χαρακτηριστικό να ερμηνεύεται από τον Bennis (2009,pp.33-34) ως η ύπαρξη μιας σαφούς πολιτικής κατευθυντήριας γραμμής από το μέρος του. Υπό αυτή τη βάση θεμελιώσαμε ως υπόθεση εργασίας πως ***μια πολιτική ηγεσία που είναι σαφώς υπέρμαχη της θεσμικής αλλαγής αποτελεί καταλύτη για την προώθηση αυτής και σύστοιχα πως όταν μια πολιτική ηγεσία δεν είναι σαφώς υπέρμαχη της θεσμικής αλλαγής αποτελεί καταλύτη αδράνειας***. Ως εκ τούτου, η εν λόγω υπόθεση εργασίας, βάσει των ευρημάτων της μελέτης μας κρίνουμε πως βρίσκει ένα σημαντικό πεδίο επαλήθευσης (με τον πίνακα 20 να αποτυπώνει με περιεκτικό τρόπο τα πολιτικά προτάγματα των πολιτικών ηγετών, προ των εθνικών εκλογών και τον βαθμό που εναρμονίζεται σε αυτά η πολιτική των κυβερνήσεων τους στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο).

Υπό αυτό το πρίσμα είναι χαρακτηριστικό πως ο Α. Παπανδρέου θέτει με σαφήνεια τα επεκτατικά οικονομικά προτάγματα και η πολιτική που ασκεί η κυβέρνηση του στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος εναρμονίζεται στα εν λόγω προτάγματα, τα οποία ωστόσο βρίσκονται στον αντίποδα της λογικής που διέπει το Νέο Δημόσιο Μάνατζμεντ (στη βάση της οποίας προσδιορίζουμε στην παρούσα μελέτη τον όρο “αλλαγή”). Σε μεταγενέστερο χρόνο (και όταν τίθεται το διακύβευμα της μεταρρύθμισης στα κρίσιμα πεδία της εγχώριας οικονομίας) ο Κ. Μητσοτάκης θέτει με σαφήνεια την αναγκαιότητα της προώθησης αλλαγών στην οικονομία της χώρας και οι πολιτικές που ακολουθεί η κυβέρνηση του στο

συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο βρίσκονται σε συστοιχία με την εν λόγω πρόταση. Από την άλλη μεριά ο Κ. Σημίτης, προ των εθνικών εκλογών του 1996, επισημαίνει την αναγκαιότητα της προώθησης μεταρρυθμίσεων σε κρίσιμα πεδία της εγχώριας οικονομίας, με την κυβέρνηση του να προωθεί επί του υγειονομικού πεδίου μια παρέμβαση που εναρμονίζεται με την προαναφερθείσα πρόταση. Ωστόσο, επί του συνταξιοδοτικού σκέλους επιλέγεται η μετάθεση της μεταρρύθμισης για μεταγενέστερο χρόνο. Στις έτερες περιπτώσεις, οι πολιτικοί ηγέτες προ των εθνικών εκλογών, δεν φαίνεται να θέτουν με σαφήνεια την αναγκαιότητα της προώθησης μεταρρυθμίσεων (με τον Κ. Μητσοτάκη να πρέπει να επισημανθεί πως ενστερνίζεται μια ήπια μεταρρυθμιστική πρόταση προ των εθνικών εκλογών του 2019) και οι μετέπειτα πολιτικές που ασκούν οι κυβερνήσεις τους εναρμονίζονται με την προαναφερθείσα επαμφοτερίζουσα λογική (ακόμα και η περίπτωση της υγειονομικής μεταρρύθμισης του 2001 φαίνεται πως ήταν υποδεέστερη των προθέσεων του τότε αρμόδιου υπουργού). Επίσης και επί της υπαγωγής της χώρας στο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής, οι πολιτικοί ηγέτες, προ των εκάστοτε εθνικών εκλογών, δεν φαίνεται να αναδεικνύουν με σαφήνεια την αναγκαιότητα της μεταρρύθμισης και ως εκ τούτου οι προκύπτουσες αλλαγές, επί των δύο πολιτικών που πραγματεύεται η παρούσα μελέτη, υπήρξαν απόρροια της αιρεσιμότητας των μέτρων.

Πίνακας 20. Τα πολιτικά προτάγματα των πολιτικών ηγετών προ των εκάστοτε εθνικών εκλογών και οι παρεμβάσεις των κυβερνήσεων τους σε ασφαλιστικό/συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο

Τα πολιτικά προτάγματα των πολιτικών ηγετών προ των εθνικών εκλογών	Οι παρεμβάσεις σε ασφαλιστικό/συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο	Αποτίμηση της εναρμόνισης των οικονομικών προταγμάτων των πολιτικών ηγετών (προ των εθνικών εκλογών) και των παρεμβάσεων σε συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο
1) Έμφαση Κ. Καραμανλή	1) Υιοθέτηση	1) Μη σύνδεση των πολιτικών προταγμάτων

στο πολιτειακό σκέλος προ των εθνικών εκλογών του 1974 (με την έμφαση στις προοδευτικές πολιτικές να δίνεται στην ιδρυτική διακήρυξη της ΝΔ)	επεκτατικής οικονομικής πολιτικής, η οποία δεν είναι συνυφασμένη με αξιοσημείωτες παρεμβάσεις στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος	του Κ. Καραμανλή με την πολιτική στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος
2) Επισήμανση, από τον Κ. Καραμανλή, της άσκησης μιας επεκτατικής οικονομικής πολιτικής από την κυβέρνηση του (στο πλαίσιο των εθνικών εκλογών του 1977)	2) Μη αξιοσημείωτες παρεμβάσεις στο συνταξιοδοτικό. Αμφιθυμία ως προς την παρέμβαση στο υγειονομικό πεδίο βάσει του σχεδίου Σ. Δοξιάδη και ματαίωση αυτού	2) Μη εναρμόνιση της πρόταξης της πολιτικής οικονομικών παροχών με την πολιτική στο σκέλος των συντάξεων και στο υγειονομικό πεδίο (εν τέλει ματαίωση του σχεδίου Σ. Δοξιάδη)
3) Πρόταση της αναγκαιότητας άσκησης επεκτατικών οικονομικών πολιτικών από τον Α. Παπανδρέου προ των εθνικών εκλογών του 1981	3) Άσκηση επεκτατικής οικονομικής πολιτικής σε συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο	3) Εναρμόνιση των πολιτικών προταγμάτων που θέτει ο Α. Παπανδρέου προ των εθνικών εκλογών του 1981 με τις πολιτικές που ασκεί η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ το διάστημα 1981-1985
4) Έμφαση, από τον Α. Παπανδρέου, προ των εθνικών εκλογών του 1985, στους κινδύνους που συνεπαγόταν μια ενδεχόμενη εκλογική νίκη της ΝΔ υπό την ηγεσία του Κ. Μητσοτάκη	4) Υιοθέτηση μέτρων λιτότητας από την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ βάσει σταθεροποιητικού προγράμματος, που δεν ασκεί πρωτογενή αντίκτυπο σε συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο. Κατόπιν επιστροφή στη λογική της πολιτικής	4) Μη εναρμόνιση των οικονομικών προταγμάτων που θέτει ο Α. Παπανδρέου, προ των εθνικών εκλογών του 1985, με την οικονομική πολιτική της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ στο διάστημα 1985-1989

	οικονομικών παροχών	
5) Έμφαση, από τον Κ. Μητσοτάκη, προ των εθνικών εκλογών του 1990, στην αναγκαιότητα εναρμόνισης της χώρας στις επιταγές της ΕΕ και στην αναγκαιότητα λήψης μέτρων για την εξυγίανση της εγχώριας οικονομίας	5) Παρεμβάσεις με πρόσημο λιτότητας στο συνταξιοδοτικό σκέλος και παρέμβαση με στόχο μια πιο ορθολογική πορεία των δαπανών στο υγειονομικό πεδίο	5) Εναρμόνιση οικονομικών προταγμάτων που θέτει ο Κ. Μητσοτάκης, προ των εθνικών εκλογών του 1990, και των πολιτικών που ασκεί η κυβέρνηση της ΝΔ (1990-1993) στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος
6) Επίθεση Α. Παπανδρέου, προ των εθνικών εκλογών του 1993, στα πεπραγμένα της κυβέρνησης της ΝΔ	6) Παρεμβάσεις με στόχο την επισήμανση της κοινωνικής της μέριμνας από την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ σε συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο	6) Εναρμόνιση των οικονομικών προταγμάτων που θέτει ο Α. Παπανδρέου προ των εθνικών εκλογών του 1993 με τις παρεμβάσεις στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος (με την εν λόγω εναρμόνιση να τεκμαίρεται βάσει της εναντίωσης στις κυβερνητικές πολιτικές που άσκησε η ΝΔ)
7) Πρόταση, από τον Κ. Σημίτη προ των εθνικών εκλογών του 1996, της αναγκαιότητας προώθησης μεταρρυθμίσεων με στόχο την ένταξη της χώρας στην ΟΝΕ	7) Μετάθεση της μεταρρύθμισης στο συνταξιοδοτικό σε μεταγενέστερο χρόνο (παρά το γεγονός πως το πόρισμα της Επιτροπής Σπράου επισήμανε τις αντινομίες του συστήματος) και προώθηση παρέμβασης με στόχο την πιο ορθολογική λειτουργία του υγειονομικού συστήματος	7) Εναρμόνιση των οικονομικών προταγμάτων που θέτει ο Κ. Σημίτης, προ των εθνικών εκλογών του 1996, με τη λογική που κινείται η παρέμβαση της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ (1996-2000) στο υγειονομικό σκέλος και μη εναρμόνιση ως προς το συνταξιοδοτικό σκέλος

8) Επισήμανση, από τον Κ. Σημίτη προ των εθνικών εκλογών του 2000, πως σε ενδεχόμενη κυβερνητική επικράτηση του ΠΑΣΟΚ θα επερχόταν κοινωνική σύγκλιση με τις χώρες της ΕΕ	8) Απόσυρση του φιλόδοξου σχεδίου του Τ. Γιαννίτση για το ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό. Προώθηση μιας σημαντικής παρέμβασης στο υγειονομικό πεδίο που υπολειπόταν ωστόσο του αρχικού σχεδίου του Α. Παπαδόπουλου	8) Εναρμόνιση της πολιτικής που ασκεί η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ στο συνταξιοδοτικό με την οικονομική αμφισημία του Κ. Σημίτη και απομείωση της δυναμικής του αρχικού σχεδίου για το υγειονομικό πεδίο (που μπορεί να ερμηνευτεί υπό το πρίσμα της εν λόγω αμφισημίας)
9) Επαμφοτερίζουσα στρατηγική από τον Κ. Καραμανλή προ των εθνικών εκλογών του 2004	9) Πολιτική αδράνειας από την κυβέρνηση της ΝΔ (2004-2007) στο συνταξιοδοτικό σκέλος. Παραμετρικές παρεμβάσεις με στόχο την πιο ορθολογική λειτουργία του υγειονομικού συστήματος	9) Εναρμόνιση της πολιτικής που ασκεί η κυβέρνηση της ΝΔ στο συνταξιοδοτικό με την επαμφοτερίζουσα λογική του Κ. Καραμανλή και σύνδεση παρεμβάσεων στο υγειονομικό πεδίο με την εν λόγω λογική
10) Πρόταση, από τον Κ. Καραμανλή, προ των εθνικών εκλογών του 2007, της αναγκαιότητας της προώθησης μεταρρυθμίσεων στο πεδίο οικονομίας	10) Παρέμβαση στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό σκέλος από την κυβέρνηση της ΝΔ (2007-2009) που είχε κυρίως φορμαλιστικό χαρακτήρα	10) Μη εναρμόνιση των οικονομικών προταγμάτων που θέτει ο Κ. Καραμανλής με την πολιτική που ασκεί η κυβέρνηση της ΝΔ (2007-2009) στο συνταξιοδοτικό
11) Προσπάθεια του Γ. Παπανδρέου, προ των εθνικών εκλογών του 2009, να ισορροπήσει ανάμεσα στην επεκτατική οικονομική λογική και στη	11) Υπαγωγή της χώρας στο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής. Παρεμβάσεις	11) Μη εναρμόνιση των οικονομικών προταγμάτων που θέτει ο Γ. Παπανδρέου, προ των εθνικών εκλογών του 2009, με τις παρεμβάσεις που ασκεί η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ βάσει του προγράμματος οικονομικής προσαρμογής, με εύγλωττη αντίθεση μεταξύ

λογική της μεταρρύθμισης	εκτενούς λιτότητας στο συνταξιοδοτικό και παρεμβάσεις με στόχο τον εξορθολογισμό των δαπανών στο υγειονομικό πεδίο	προεκλογικών προταγμάτων και κυβερνητικών πεπραγμένων στο συνταξιοδοτικό σκέλος
12) Διαβεβαίωση για μη περικοπή σε μισθούς και συντάξεις από τον Α. Σαμαρά.	12) Προώθηση πολιτικής λιτότητας (με τη χώρα εντός του μνημονιακού πλαισίου) στο συνταξιοδοτικό και στο υγειονομικό πεδίο	13) Μη εναρμόνιση οικονομικών προταγμάτων που θέτει ο Α. Σαμαράς, προ των εθνικών εκλογών του 2012, και της πολιτικής που ασκείται από την κυβέρνηση συνεργασίας, της οποίας ηγείτο, σε συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο
13) Υπόσχεση του Α. Τσίπρα, προ των εθνικών εκλογών του Ιανουαρίου 2015, για παύση των πολιτικών του μνημονίου σε περίπτωση εκλογικής επικράτησης του ΣΥΡΙΖΑ.	13) Προσπάθεια επισήμανσης της κοινωνικής μέριμνας της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ στο ασφαλιστικό/συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο	Εναρμόνιση, στο μέτρο που επιτρέπει η προσπάθεια αποφυγής μιας ολικής ρήξης με τους δανειστές, της οικονομικής πολιτικής που προτάσσει ο Α. Τσίπρας (προ των εθνικών εκλογών του Ιανουαρίου 2015) με την πολιτική που προτάσσει η πρώτη κυβέρνηση συνεργασίας ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ (με αντιστοίχηση στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό πεδίο)
14) Προσπάθεια ανάδειξης από τον Α. Τσίπρα, προ των εθνικών εκλογών του Σεπτεμβρίου 2015, του ΣΥΡΙΖΑ ως φορέα της πολιτικής προόδου στη χώρα	14) Παρέμβαση εκτενούς λιτότητας στο ασφαλιστικό/συνταξιοδοτικό σκέλος (της οποίας ο αντίκτυπος γίνεται προσπάθεια να αντισταθμιστεί σε μεταγενέστερο χρόνο) και προσπάθεια επισήμανσης της κοινωνικής	Μη εναρμόνιση των οικονομικών παραμέτρων που προτάσσει ο Α. Τσίπρας, προ των εθνικών εκλογών του Σεπτεμβρίου 2015, με την πολιτική που ασκεί η δεύτερη κυβέρνηση συνεργασίας ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ στο συνταξιοδοτικό σκέλος και άσκηση πολιτικής στο υγειονομικό πεδίο με στόχο την εναρμόνιση με τα πολιτικά προτάγματα της κυβέρνησης

	μέριμνας της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ στο υγειονομικό πεδίο	
15) Πρόταση μιας ήπιας μεταρρυθμιστικής ατζέντας από τον Κ. Μητσοτάκη, προ των εθνικών εκλογών του 2019	15) Παρέμβαση πολιτικής ισορροπίας στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό και εν συνεχεία εισαγωγή του κεφαλαιοποιητικού ύ συστήματος στο σκέλος της επικουρικής ασφάλισης. Προσπάθεια ενίσχυσης του ΕΣΥ προκειμένου να ανταπεξέλθει στην υφιστάμενη πίεση λόγω του covid-19	Εναρμόνιση της ήπιας μεταρρυθμιστικής ατζέντας που θέτει ο Κ. Μητσοτάκης, προ των εθνικών εκλογών του 2019, με την παρέμβαση που αφορά την εισαγωγή του κεφαλαιοποιητικού συστήματος στο πεδίο της επικουρικής ασφάλισης

8.5: Αποτιμώντας τον αντίκτυπο των θεωρητικών πτυχών στην ανάλυση

Το παρόν πεδίο μπορεί να ειπωθεί πως λειτουργεί ως ένας απολογισμός του αναλογικού αντίκτυπου που έχουν οι θεωρητικές πτυχές της μελέτης μας στη διαδικασία της ανάλυσης. Υπό αυτό το πρίσμα, θεωρούμε πως βάσει των προγενέστερων κεφαλαίων και βάσει του παρόντος κεφαλαίου τεκμαίρεται πως η αντιδραστική αλληλουχία έχει τον μεγαλύτερο συντελεστή βαρύτητας επί της προαναφερθείσας διαδικασίας, αποτελώντας, ουσιαστικά, τον αναλυτικό θώρακα επί του οποίου στοιχειοθετείται η ανάλυση των έτερων θεωρητικών πτυχών της παρούσας μελέτης.

Ως εκ τούτου, μέσα από την υιοθέτηση της αντιδραστικής αλληλουχίας (και τη σύστοιχη διάκριση μεταξύ επιμέρους βημάτων και ενδιάμεσων μερών) αποδίδεται η ευρεία αποτύπωση του πολιτικού και οικονομικού γίνεσθαι της χώρας, εντός της οποίας εκτυλίσσεται η διαδικασία μεταρρύθμισης στο συνταξιοδοτικό και στο υγειονομικό πεδίο. Συνεπώς, βάσει της αντιδραστικής αλληλουχίας θεωρούμε πως προλογίζεται η ανάλυση υπό το πρίσμα της διακοπτόμενης ισορροπίας και υπό το πρίσμα της έννοιας της πολιτικής ηγεσίας. Παράλληλα, μεγάλη χρησιμότητα στην προώθηση του επιστημονικού στόχου της παρούσας μελέτης έχει η προσέγγιση του πλαισίου των συνασπισμών υπεράσπισης, μιας και καθιστά πιο ευκρινή την παράμετρο της δράσης επί των δύο πολιτικών που πραγματευόμαστε, ευρισκόμενη σε γόνιμη σύζευξη με την αντιδραστική αλληλουχία και το αναλυτικό εύρος που αυτή προσδίδει στην ανάλυση μας.

Αποτιμώντας περαιτέρω το θεωρητικό πλαίσιο της μελέτης μας μπορεί να ειπωθεί πως ο ιστορικός θεσμισμός, μέσα από τη συμπερίληψη των ιδεών και μέσα από την υιοθέτηση ενός διασταλτικού σχήματος αντιδραστικής αλληλουχίας, είναι σε θέση να αποδώσει μια ικανοποιητική και διεισδυτική (και συνάμα μη ντετερμινιστική) ερμηνεία στο πλαίσιο της εξέτασης της διεκυστίνδας μεταξύ θεσμικής αδράνειας και θεσμικής αλλαγής στη βάση μιας ανάλυσης που καλύπτει

ένα εκτενές χρονικό φάσμα. Ωστόσο, το εν λόγω εκτενές φάσμα είναι προδήλως συνυφασμένο με μια αφαιρετική λογική και με μια σχηματική διάσταση, με τις εν λόγω παραμέτρους να έχουν αντίκτυπο και στην ανάλυση υπό το πρίσμα του πλαισίου των συνασπισμών υπεράσπισης.

Επίσης πρέπει να επισημανθεί ο εποικοδομητικός αντίκτυπος που επιφέρει η επικέντρωση μιας ανάλυσης στην παράμετρο της πολιτικής ηγεσίας και στην εναρμόνιση που έχει η εν λόγω ανάλυση με τον ιστορικό θεσμισμό και με το πλαίσιο των συνασπισμών υπεράσπισης στο πλαίσιο της εξέτασης της διεγκυστίνδας μεταξύ θεσμικής αδράνειας και θεσμικής αλλαγής. Μολαταύτα και επί της προκειμένης περίπτωσης μπορεί να επισημανθεί η παράμετρος της αφαιρετικής λογικής και της σχηματικής διάστασης στις περιπτώσεις που η ανάλυση μιας μελέτης καλύπτει ένα εκτενές χρονικό φάσμα.

Καταληκτικά, η χρήση της έννοιας της διακοπτόμενης ισορροπίας (η οποία εμπίπτει στο αναλυτικό φάσμα του ιστορικού θεσμισμού) κρίνουμε πως εναρμονίζεται με μια ανάλυση που καλύπτει ένα εκτενές χρονικό φάσμα, μιας και μπορεί να καταστήσει εύγλωττο τον διαχωρισμό ανάμεσα στην περίοδο κρίσης και στην περίοδο μη κρίσης (με τον προαναφερθέντα διαχωρισμό να απαιτεί ένα ευρύ χρονικό πλαίσιο προκειμένου να αποτυπωθεί) και υπό αυτό το πρίσμα να εξεταστεί η διεγκυστίνδα μεταξύ θεσμικής αδράνειας και θεσμικής αλλαγής.

Κεφάλαιο 9

Συμπεράσματα

Το παρόν κεφάλαιο αποτελεί το καταληκτικό μέρος της παρούσας μελέτης και επί αυτού θα επισημανθεί το βασικό θεωρητικό συμπέρασμα που προκύπτει από αυτή και επίσης θα αποτυπωθούν τα αντλούμενα, από τη μελέτη μας, εμπειρικά συμπεράσματα.

Υπό αυτή τη βάση το βασικό θεωρητικό συμπέρασμα της μελέτης μας τεκμαίρεται, σε σημαντικό βαθμό, από την αναλυτική ισχύ του ιστορικού θεσμισμού μέσα από τη συμπερίληψη των ιδεών στο αναλυτικό του φάσμα και μέσα από την υιοθέτηση ενός διασταλτικού σχήματος αντιδραστικής αλληλουχίας, ενώ σημαντική συνεισφορά στην ανάλυση μας έχει η προσέγγιση του πλαισίου συνασπισμών υπεράσπισης. Συνεπώς, βάσει της ανάλυσης μας καταδεικνύεται πως η ισχύς της επεκτατικής οικονομικής ιδέας είναι συνυφασμένη με ένα ισχυρό συνασπισμό που βρίσκεται απέναντι σε παρεμβάσεις που δεν είναι εναρμονισμένες με την εν λόγω οικονομική ιδέα. Ο εν λόγω συνασπισμός λειτουργεί ως καταλύτης άμβλυνσης της έντασης των αλλαγών στις αρχές της δεκαετίας του 1990 (με την ΕΕ να πιέζει την Ελλάδα για εναρμόνιση στις οικονομικές της επιταγές), αλλά και ως ισχυρή αντίρροπη δύναμη στις πολιτικές που προβλέπονταν μετά την υπαγωγή της Ελλάδας στο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής, με τη στάση των πολιτικών ηγεσιών να είναι σημαντική στη δυναμική της επεκτατικής οικονομικής ιδέας.

Σε ότι αφορά το σκέλος των εμπειρικών συμπερασμάτων, που αντλούνται από την παρούσα μελέτη, μπορεί να ειπωθεί πως οι πολιτικές και οικονομικές πτυχές που συνέθεταν το ελληνικό γίνεσθαι σε παρελθοντικό χρόνο άσκησαν επιρροή στον τρόπο που διαμορφώθηκε (σε μεταγενέστερο χρόνο) η εγχώρια πολιτική σκηνή (επί της οποίας είναι εύγλωττη η δυναμική της επεκτατικής

οικονομικής ιδέας όπως σημειώσαμε) και σύστοιχη επιρροή υπήρξε στις παρεμβάσεις επί των δύο πολιτικών που πραγματευόμαστε.

Επίσης, ένα έτερο εμπειρικό συμπέρασμα έγκειται στο γεγονός πως για την προώθηση της μεταρρύθμισης στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος στην Ελλάδα, ήταν σημαντική η εξωγενής επιρροή που είχε η εν λόγω χώρα. Υπό αυτό το πρίσμα, η ανάγκη εναρμόνισης στις οικονομικές επιταγές της ΕΕ, στις αρχές της δεκαετίας του 1990, λειτουργεί ως καταλύτης ανακίνησης της προβληματικής για τη μεταρρύθμιση στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος. Επιπρόσθετα, η εξωγενής επιρροή είναι ακόμα πιο εύγλωττη μετά την υπαγωγή της χώρας στο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής, με την εν λόγω υπαγωγή να είναι συνυφασμένη με αλλαγές που επεδίωκαν, με πιο έντονο τρόπο (σε σύγκριση με το παρελθόν), μια ευμενή οικονομική πορεία στα δύο πολιτικά πεδία που πραγματεύεται η παρούσα μελέτη.

Το καταληκτικό εμπειρικό συμπέρασμα της παρούσας μελέτης τεκμαίρεται σε μια συγκριτική λογική. Συνεπώς, βάσει των ευρημάτων μας κρίνουμε πως η προώθηση της μεταρρύθμισης υπήρξε πιο δύσκολη στην περίπτωση του συνταξιοδοτικού σε σχέση με το υγειονομικό επίπεδο. Υπό αυτό το πρίσμα, οι ουσιαστικές αλλαγές επί του συνταξιοδοτικού, από το 1990 και σε μεταγενέστερο χρόνο, θεωρούνται συνυφασμένες με τη λογική της οικονομικής λιτότητας, γεγονός που καταδεικνύεται: 1) στην περίπτωση των παρεμβάσεων στο προαναφερθέν πεδίο από την κυβέρνηση της ΝΔ (1990-1993), 2) στο πόρισμα της Επιτροπής Σπράου, 3) στο σχέδιο Γιαννίτση, 4) στις πολιτικές που ασκήθηκαν στο συνταξιοδοτικό μετά την υπαγωγή της χώρας στο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής. Στον αντίποδα αρκετές παρεμβάσεις επί του υγειονομικού σκέλους μπορεί να ειπωθεί πως υιοθετούν πτυχές της λογικής που διέπει το Νέο Δημόσιο Μάνατζμεντ, χωρίς ωστόσο να είναι συνυφασμένες με την αναγκαιότητα της προώθησης μέτρων λιτότητας και ως εκ τούτου προσδιορίζονται περισσότερο μέσα από τη λογική της καλύτερης κατανομής των δαπανών και της καλύτερης λειτουργίας του υγειονομικού πεδίου.

9.1:Τα όρια της παρούσας μελέτης και οι επιστημονικές προτροπές για μεταγενέστερες μελέτες

Το τρέχον πεδίο αποτελεί την κατακλείδα της παρούσας μελέτης και επί αυτού θα επισημάνουμε τα επιστημονικά όρια αυτής και σύστοιχα θα προτείνουμε τις επιστημονικές κατευθύνσεις που μπορούν να ακολουθήσουν μεταγενέστερες έρευνες που θα εδράζονται στο πεδίο της ανάλυσης δημόσιας πολιτικής.

Υπό αυτή τη βάση, όπως έχει επισημανθεί στο μεθοδολογικό κεφάλαιο, η μελέτη μας εντάσσεται στο πεδίο της ποιοτικής έρευνας, με την εν λόγω επιλογή να είναι πρόδηλη λόγω του εκτενούς χρονικού φάσματος που καλύπτεται (1974-2021), αλλά και λόγω της πολυμέρειας που διέπει το συνταξιοδοτικό και υγειονομικό γίνεσθαι. Ως εκ τούτου η μελέτη μας αποστερείται των πλεονεκτημάτων που συνυφάνεται η υιοθέτηση ποσοτικών μεθοδολογικών εργαλείων και υιοθετεί ένα πιο σχηματικό πλαίσιο ανάλυσης.

Εκτός της άνωθεν παραμέτρου μια ακόμα πτυχή της παρούσας μελέτης, που ενδεχομένως να μπορεί να επισημανθεί, αφορά την έκταση του κεφαλαίου που έχει μια ιστορική διάσταση και του οποίου η έκταση είναι μικρή σε σχέση με το εκτενές χρονικό φάσμα που καλύπτει. Ωστόσο, κρίνουμε πως μέσα από την τελική εκδοχή του εν λόγω κεφαλαίου εκπληρώνεται ο στόχος μας, δηλαδή να επισημάνουμε τις αιτιώδεις δυνάμεις που εκπορεύονται από το παρελθόν της χώρας και ασκούν επιρροή στο μεταγενέστερο γίνεσθαι αυτής και σύστοιχα επηρεάζουν τη διαδικασία μεταρρύθμισης στο συνταξιοδοτικό και υγειονομικό σκέλος. Παράλληλα αναλογιστήκαμε πως η απόδοση μιας πιο εκτενούς μορφής στο προαναφερθέν κεφάλαιο θα ενδυνάμωνε περαιτέρω την ιστορική διάσταση της μελέτης μας, με τη εν λόγω ιστοριογραφική κατεύθυνση να ήταν προφανώς χρήσιμη για μια ιστορική μελέτη.

Μια ακόμα παράμετρος που κρίνουμε πως πρέπει να τονιστεί αφορά την πρόσβαση μας στο επιστημονικό υλικό. Στο πλαίσιο αυτής της επισήμανσης, δεν

πρέπει να παραγνωρίζουμε πως σε μια έρευνα που καλύπτει ένα εκτενές χρονικό φάσμα, η πρόσβαση σε τεκμήρια, πρόσωπα και επιστημονικό υλικό είναι σαφώς πιο εύκολη, όσον αφορά τα τεκταινόμενα των πιο πρόσφατων ετών, γεγονός που αντικατοπτρίζεται, με εύγλωττο τρόπο, στο σκέλος των προσωπικών συνεντεύξεων που έχουμε πραγματοποιήσει.

Καταληκτικά, μια έτερη πτυχή που χρήζει επισημάνσης αφορά την απόφαση μας να επικεντρωθούμε στη μελέτη της διαδικασίας της ελληνικής συνταξιοδοτικής και υγειονομικής μεταρρύθμισης. Συνεπώς, βάσει της εν λόγω επιλογής (δηλαδή στην επικέντρωση σε μια μόνο χώρα) κρίνουμε πως προσδίδεται μεν στην έρευνα μας αναλυτικό βάθος, ωστόσο, παράλληλα, αποστερείται των πλεονεκτημάτων που επιφέρει η σύγκριση μεταξύ δύο ή και περισσότερων χωρών.

Οι άνωθεν επισημάνσεις που αφορούν την επιστημονική οριοθέτηση της παρούσας μελέτης κρίνουμε πως προλογίζουν τις κατευθύνσεις που μπορούν να ακολουθήσουν οι μεταγενέστερες μελέτες, οι οποίες θα εντάσσονται στο πεδίο της ανάλυσης της δημόσιας πολιτικής. Υπό αυτή τη βάση, οι ερευνητές που θα θελήσουν να απαντήσουν ένα ερευνητικό ερώτημα που εδράζεται σε μια ποσοτική λογική θα πρέπει να χρησιμοποιήσουν τα εργαλεία που προσφέρει η ποσοτική έρευνα, ωστόσο ελοχεύει ο κίνδυνος μια τέτοια μονομερής επιλογή να μην επιφέρει τη διεισδυτική γνώση που συνυφαίνεται η χρήση της ποιοτικής έρευνας (επί της οποίας αναφερθήκαμε στο μεθοδολογικό κεφάλαιο).

Επίσης, η απόδοση μιας συγκριτικής διάστασης σε μια μεταγενέστερη μελέτη είναι πρόδηλο πως μπορεί να στοιχειοθετηθεί βάσει της σύγκρισης της εξέλιξης μιας πολιτικής (ή και περισσότερων πολιτικών) μεταξύ δύο ή και περισσότερων χωρών. Μολαταύτα, η προκύπτουσα συγκριτική τεκμηρίωση είναι πιθανόν να αποστερείται του αναλυτικού βάθους που συνεπάγεται η επικέντρωση της ανάλυσης σε μια μόνο χώρα και αυτή η παράμετρος πρέπει να ληφθεί υπόψιν σε ενδεχόμενες μελλοντικές μελέτες.

Πηγές-Βιβλιογραφία

Πηγές

A: Αρχεία

Πρακτικά Βουλής των Ελλήνων

Αϊβαλιώτης, Κ. (2010). Πρακτικά Βουλής. ΙΓ Περίοδος. Σύνοδος Α. Συνεδρίαση ΡΞΕ, 14 Ιουλίου

Αϊβατίδης, Ι. (2016). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΟΣΤ, 19 Φεβρουαρίου

Αϊβατίδης, Ι. (2018). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΜΑ, 11 Δεκεμβρίου

Αθανασίου, Μ. (2021). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΡΠΑ, 1 Σεπτεμβρίου

Αμπατζόγλου, Γ. (2001). Πρακτικά Βουλής. Ζ Αναθεωρητική Βουλή. Ι Περίοδος. Σύνοδος Α. Συνεδρίαση Γ, 22 Ιανουαρίου

Αμπατζόγλου, Γ. (2002). Πρακτικά Βουλής. Ι Περίοδος, Σύνοδος Β. Συνεδρίαση ΡΝΕ, 18 Ιουνίου

Αμυράς, Γ. (2018). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΜΑ, 11 Δεκεμβρίου

Αναστόπουλος, Ν. (1997). Πρακτικά Βουλής. Θ Περίοδος. Σύνοδος Α. Τμήμα διακοπής εργασιών Βουλής. Συνεδρίαση Θ, 15 Ιουλίου

Ανδρουλάκης, Δ. (1992). Πρακτικά Βουλής. Ζ Περίοδος. Σύνοδος Β. Συνεδρίαση ΡΛΕ, 26 Μαΐου

Αντωνακόπουλος, Π. (2005). Πρακτικά Βουλής. ΙΑ Περίοδος. Σύνοδος Α. Συνεδρίαση ΡΛΓ, 16 Μαρτίου

Απατζίδη, Μ. (2020). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΡΣΤ, 25 Φεβρουαρίου

Απατζίδη, Μ. (2021). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΡΠΑ, 1 Σεπτεμβρίου

- Αχτσιόγλου, Ε. (2020). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΡΣΤ, 25 Φεβρουαρίου
- Βαγιωνάς, Γ. (2010). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΙΖ, 1 Νοεμβρίου
- Βαγιωνάς, Γ. (2011). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΟΓ, 8 Φεβρουαρίου
- Βαρδίκος, Π. (2011). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΟΓ, 8 Φεβρουαρίου
- Βερυβάκης, Ε. (1990). Πρακτικά Βουλής. Ζ Περίοδος. Σύνοδος Α. Τμήμα διακοπής εργασιών Βουλής θέρους 1990. Συνεδρίαση ΚΕ, 24 Σεπτεμβρίου
- Βιλιάρδος, Β. (2020). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΡΣΤ, 25 Φεβρουαρίου
- Βλάχος, Γ. (2018). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΜΑ, 11 Δεκεμβρίου
- Γεωργακόπουλος, Δ. (2005). Πρακτικά Βουλής. ΙΑ Περίοδος. Σύνοδος Β. Συνεδρίαση Γ, 5 Οκτωβρίου
- Γεωργαλιός, Κ. (1992), Πρακτικά Βουλής. Ζ Περίοδος. Σύνοδος Β. Τμήμα διακοπής εργασιών Βουλής θέρους 1992. Συνεδρίαση ΙΗ, 8 Σεπτεμβρίου
- Γεωργιάδης, Α. (2012). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΞΕ, 7 Νοεμβρίου
- Γεωργιάδης, Μ. (2016). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΟΣΤ, 19 Φεβρουαρίου
- Γεωργιάδης, Μ. (2016). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΡΚ, 7 Μαΐου
- Γεωργιάδης, Μ. (2018). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΜΑ, 11 Δεκεμβρίου
- Γιακουμάτος, Γ. (2002). Πρακτικά Βουλής. Ι Περίοδος, Σύνοδος Β. Συνεδρίαση ΡΝΕ, 18 Ιουνίου
- Γιαννόπουλος, Α. (2001). Πρακτικά Βουλής. Ζ Αναθεωρητική Βουλή. Ι Περίοδος. Σύνοδος Α. Συνεδρίαση Γ, 22 Ιανουαρίου
- Γιαταγάννα, Χ.Μ. (2012). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΞΕ, 7 Νοεμβρίου
- Γκόνης, Α. (1994). Πρακτικά Βουλής. Η Περίοδος. Συνεδρίαση ΡΛΣΤ, 11 Ιουλίου

Γρηγοράκος, Λ. (2005). Πρακτικά Βουλής. ΙΑ Περίοδος. Σύνοδος Α. Συνεδρίαση ΡΠΘ, 23 Ιουνίου

Δαμανάκη, Μ. (1990). Πρακτικά Βουλής. Ζ΄ Περίοδος. Σύνοδος Α΄. Τμήμα διακοπής εργασιών Βουλής θέρους 1990. Συνεδρίαση ΚΕ, 24 Σεπτεμβρίου

Δελλής, Ι. (2016). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΟΣΤ, 19 Φεβρουαρίου

Δημαράς, Γ. (1997). Πρακτικά Βουλής. Θ Περίοδος. Σύνοδος Α. Τμήμα διακοπής εργασιών Βουλής. Συνεδρίαση Θ, 15 Ιουλίου

Διαμαντίδης, Ι. (1994). Πρακτικά Βουλής. Η Περίοδος. Συνεδρίαση ΡΛΣΤ, 11 Ιουλίου

Θεοδωρίδης, Η. (2010). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΙΖ, 1 Νοεμβρίου

Θεοχάρης, Χ. (2015). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΞΣΤ, 29 Ιουνίου

Κακλαμάνης, Α. (1992). Πρακτικά Βουλής. Ζ Περίοδος. Σύνοδος Β. Συνεδρίαση ΡΛΕ, 26 Μαΐου

Κακλαμάνης, Ν. (1994). Επιτροπή Κοινωνικών Υποθέσεων. Περίοδος Η. Σύνοδος Α, 26-27-28 Ιανουαρίου 1994

Κωνσταντόπουλος, Γ. (2014). Πρακτικά Βουλής, Συνεδρίαση ΠΑ, 5 Φεβρουαρίου

Κωνσταντινόπουλος, Ο. (2014). Πρακτικά Βουλής, Συνεδρίαση ΠΑ, 5 Φεβρουαρίου

Καραγκούνης, Α. (1994). Επιτροπή Κοινωνικών Υποθέσεων 26-27-28 Ιανουαρίου 1994

Καραγκούνης Α. (2005). Πρακτικά Βουλής. ΙΑ Περίοδος, Σύνοδος Α. Συνεδρίαση ΡΛΓ. 16 Μαρτίου

Καραθανασόπουλος, Ν. (2010). Πρακτικά Βουλής. ΙΓ Περίοδος. Σύνοδος Α. Συνεδρίαση ΡΞΕ, 14 Ιουλίου

Καραθανασόπουλος, Ν. (2020). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΡΣΤ, 25 Φεβρουαρίου

Καρατζαφέρης, Γ. (2010). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΡΝΗ, 6 Ιουλίου

Κατρούγκαλος, Γ. (2016). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΡΚ, 7 Μαΐου

Κατσώτης, Χ. (2016). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΡΚ, 7 Μαΐου

Κατσώτης, Χ. (2018). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΜΑ, 11 Δεκεμβρίου

Κατσώτης, Χ. (2021). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΡΠΑ, 1 Σεπτεμβρίου

Κοσιώνης, Π. (2001). Πρακτικά Βουλής. Ζ Αναθεωρητική Βουλή. Ι Περίοδος. Σύνοδος Α. Συνεδρίαση Γ, 22 Ιανουαρίου

Κοσιώνης, Π. (2005). Πρακτικά Βουλής. ΙΑ Περίοδος. Σύνοδος Α. Συνεδρίαση ΡΛΓ, 16 Μαρτίου

Κοσιώνης, Π. (2005). Πρακτικά Βουλής. ΙΑ Περίοδος. Σύνοδος Α. Συνεδρίαση ΡΠΘ, 23 Ιουνίου

Κουβέλης, Φ. (2005). Πρακτικά Βουλής. ΙΑ Περίοδος. Σύνοδος Β. Συνεδρίαση Γ, 5 Οκτωβρίου

Κουκούτσης, Δ. (2014). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΠΑ, 5 Φεβρουαρίου

Κουτσούκος, Γ. (2015). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΞΣΤ, 29 Ιουνίου

Κουτσούκος, Γ. (2018). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΜΑ, 11 Δεκεμβρίου

Κριτσιωτάκης, Μ. (2010). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΙΖ, 1 Νοεμβρίου

Κριτσιωτάκης, Μ. (2011). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΟΓ, 8 Φεβρουαρίου

Κωνσταντινόπουλος, Ο. (2014). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΠΑ, 5 Φεβρουαρίου

Κωνσταντόπουλος, Γ. (2014). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΠΑ, 5 Φεβρουαρίου

Λαμπρούλης, Γ. (2014). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΠΑ, 5 Φεβρουαρίου

Λαφαζάνης, Π. (2008). Πρακτικά Βουλής. Η Αναθεωρητική Βουλή. Συνεδρίαση ΡΕ, 17 Μαρτίου

Λαφαζάνης, Π. (2010). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΡΝΗ, 6 Ιουλίου

Λεβέντης, Α. (2005). Πρακτικά Βουλής. ΙΑ Περίοδος. Σύνοδος Α. Συνεδρίαση ΡΛΓ, 16 Μαρτίου

Λεβέντης, Α. (2005). Πρακτικά Βουλής. ΙΑ Περίοδος. Σύνοδος Α. Συνεδρίαση ΡΠΘ, 23 Ιουνίου

Λέγκας, Ν. (2010). Πρακτικά Βουλής. Πρακτικά Βουλής. ΙΓ Περίοδος. Σύνοδος Α. Συνεδρίαση ΡΞΕ, 14 Ιουλίου

Λεντάκης, Α. (1994). Πρακτικά Βουλής. Η Περίοδος. Συνεδρίαση ΡΛΣΤ, 11 Ιουλίου

Μανιάτης, Γ. (2012). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΞΕ, 7 Νοεμβρίου

Μαντάς, Π. (2021). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΡΠΑ, 1 Σεπτεμβρίου

Μανώλης, Ι. (2005). Πρακτικά Βουλής. ΙΑ Περίοδος. Σύνοδος Β. Συνεδρίαση Γ, 5 Οκτωβρίου

Μαργέλης, Σ. (2010). Πρακτικά Βουλής. ΙΓ Περίοδος. Σύνοδος Α. Συνεδρίαση ΡΞΕ, 14 Ιουλίου

Μαρκόπουλος, Κ. (2008). Πρακτικά Βουλής. Η Αναθεωρητική Βουλή. Συνεδρίαση ΡΕ, 17 Μαρτίου

Μαρκόπουλος, Κ. (2010). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΡΝΗ, 6 Ιουλίου

Μάρκου, Α. (2014). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΠΑ, 5 Φεβρουαρίου

Μαυρίκος, Γ. (2008), Πρακτικά Βουλής, Η Αναθεωρητική Βουλή, Συνεδρίαση ΡΕ, 17 Μαρτίου

Μεϊκόπουλος Α. (2018). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΜΑ, 11 Δεκεμβρίου

Μελάς, Π. (2005). Πρακτικά Βουλής. ΙΑ Περίοδος. Σύνοδος Α. Συνεδρίαση ΡΠΘ, 23 Ιουνίου

Μελάς, Π. (2014). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΠΑ, 5 Φεβρουαρίου

Μουλκιώτης, Γ. (2020). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΡΣΤ, 25 Φεβρουαρίου

Μουλκιώτης, Γ. (2021). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΡΠΑ, 1 Σεπτεμβρίου

Μουσταφά, Μ. (1997). Πρακτικά Βουλής. Θ Περίοδος. Σύνοδος Α. Τμήμα διακοπής εργασιών Βουλής. Συνεδρίαση Θ, 15 Ιουλίου

Μπαργιώτας, Κ. (2016). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΟΣΤ, 19 Φεβρουαρίου

Μπαργιώτας, Κ. (2016). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΡΚ, 7 Μαΐου

Νικολόπουλος, Ν. (2015). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΞΣΤ, 29 Ιουνίου

Ξενογιαννακοπούλου, Μ. (2021). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΡΠΑ, 1 Σεπτεμβρίου

Ξηροτύρη- Αικατερινάρη, Α. (2012). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΞΕ, 7 Νοεμβρίου

Οικονόμου, Β. (2016). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΡΚ, 7 Μαΐου

Οικονόμου, Β. (2016). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΟΣΤ, 19 Φεβρουαρίου

Οικονόμου, Β. (2020). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΡΣΤ, 25 Φεβρουαρίου

Πάγκαλος, Θ. (1992). Πρακτικά Βουλής. Ζ Περίοδος. Σύνοδος Β. Τμήμα διακοπής εργασιών Βουλής Θέρους 1992. Συνεδρίαση ΙΘ, 9 Σεπτεμβρίου

Παναγιώταρος, Η. (2015). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΞΣΤ, 29 Ιουνίου

Παναγιώταρος, Η. (2016). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΡΚ, 7 Μαΐου

Παντελάκη, Ε. (2005). Πρακτικά Βουλής. ΙΑ Περίοδος. Σύνοδος Β. Συνεδρίαση Γ, 5 Οκτωβρίου

Παπαδημούλης, Δ. (2010). Πρακτικά Βουλής. ΙΓ Περίοδος. Σύνοδος Α. Συνεδρίαση ΡΞΕ, 14 Ιουλίου

Παπακωνσταντίνου, Ν. (2010). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΙΖ, 1 Νοεμβρίου

Παπανδρέου- Παπαδάκη, Ο. (2010). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΙΖ, 1 Νοεμβρίου

Παπανδρέου- Παπαδάκη, Ο. (2011). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΟΓ, 8 Φεβρουαρίου

Παπαχριστόπουλος, Α. (2016). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΟΣΤ, 19 Φεβρουαρίου

- Παπαχριστόπουλος, Α. (2016). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΡΚ, 7 Μαΐου
- Παπαχριστόπουλος, Α. (2018). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΜΑ, 11 Δεκεμβρίου
- Παππάς, Χ. (2012). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΞΕ, 7 Νοεμβρίου
- Παφίλης, Θ. (1992). Πρακτικά Βουλής. Ζ Περίοδος. Σύνοδος Β. Τμήμα διακοπής εργασιών Βουλής θέρους 1992. Συνεδρίαση ΙΗ, 8 Σεπτεμβρίου
- Παφίλης, Θ. (2010). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΡΝΗ, 6 Ιουλίου
- Παφίλης, Θ. (2012). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΞΕ, 7 Νοεμβρίου
- Παφίλης, Θ. (2015). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΞΣΤ, 29 Ιουνίου
- Ρόβλιας Κ. (2010). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΡΝΗ, 6 Ιουλίου
- Ροντούλης, Α. (2008). Πρακτικά Βουλής. Η Αναθεωρητική Βουλή. Συνεδρίαση ΡΕ, 17 Μαρτίου
- Σαλαγγιάννης, Ν. (2002). Πρακτικά Βουλής. Ι Περίοδος. Σύνοδος Β. Συνεδρίαση ΡΝΕ, 18 Ιουνίου
- Σιούφας, Δ. (1990). Πρακτικά Βουλής. Ζ Περίοδος. Σύνοδος Α. Τμήμα Διακοπής Εργασιών Βουλής θέρους 1990. Συνεδρίαση ΚΕ, 24 Σεπτεμβρίου
- Σκουλάκης, Ε. (2001). Πρακτικά Βουλής. Ζ Αναθεωρητική Βουλή. Ι Περίοδος. Σύνοδος Α. Συνεδρίαση Γ, 22 Ιανουαρίου
- Σκυλάκος, Α. (1994). Πρακτικά Βουλής. Η Περίοδος. Συνεδρίαση ΡΛΣΤ, 11 Ιουλίου
- Σμυρλής- Λιακάτας, Χ. (1997). Πρακτικά Βουλής. Θ Περίοδος. Σύνοδος Α. Τμήμα διακοπής εργασιών Βουλής. Συνεδρίαση Θ, 15 Ιουλίου
- Σούρλας, Γ. (1992). Πρακτικά Βουλής. Ζ Περίοδος. Σύνοδος Β. Συνεδρίαση ΡΛΕ, 26 Μαΐου
- Στρατούλης, Δ. (2015). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΞΣΤ, 29 Ιουνίου

Στριφτάρης, Σ. (1994). Επιτροπή Κοινωνικών Υποθέσεων. Περίοδος Η. Σύνοδος Α, 26-27-28 Ιανουαρίου 1994

Σωτηρόπουλος, Β. (1990). Πρακτικά Βουλής. Ζ Περίοδος. Σύνοδος Α. Τμήμα διακοπής εργασιών Βουλής θέρους 1990. Συνεδρίαση ΚΕ, 24 Σεπτεμβρίου

Τασούλας, Α. (1997). Πρακτικά Βουλής. Θ Περίοδος. Σύνοδος Α. Τμήμα διακοπής εργασιών Βουλής. Συνεδρίαση Θ, 15 Ιουλίου

Τζέκης, Α. (2002). Πρακτικά Βουλής. Ι Περίοδος. Σύνοδος Β. Συνεδρίαση ΡΝΕ, 18 Ιουνίου

Τζούφη, Μ. (2016). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΟΣΤ, 19 Φεβρουαρίου

Τσακαλώτος, Ε. (2012). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΞΕ, 7 Νοεμβρίου

Φαρμάκης, Ν. (1994). Επιτροπή Κοινωνικών Υποθέσεων. Περίοδος Η. Σύνοδος Α, 26-27-28 Ιανουαρίου 1994

Χαραλάμπους, Χ. (2011). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΟΓ, 8 Φεβρουαρίου

Χριστοφιλοπούλου, Ε. (2008). Πρακτικά Βουλής. Η Αναθεωρητική Βουλή. Συνεδρίαση ΡΕ, 17 Μαρτίου

Χριστοφιλοπούλου, Ε. (2016). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΟΣΤ, 19 Φεβρουαρίου

Χριστοφιλοπούλου, Ε. (2016). Πρακτικά Βουλής. Συνεδρίαση ΡΚ, 7 Μαΐου

Ψηφιακό ιστορικό αρχείο ΔΟΛ

Ανατέλει μια νέα μέρα για την Ελλάδα. (1993, Οκτώβριος 8). Τα Νέα, σσ.20-21

Απολογήθηκε λίγο πριν την ήττα. (1993, Οκτώβριος 9). Τα Νέα, σσ.10-11

Αύριο κρίνεται η δημοκρατία. (1985, Ιούνιος 1). Το Βήμα, σ.4

Γαλιατσάτος, Π. (2004, Μάρτιος 1). Κεντρώος δια της... σιωπής. Τα Νέα, σ.12

Γεωργάκης, Η. (1997, Οκτώβριος 14). Δεν πρόκειται να ληφθούν μέτρα έως το 2000. Τα Νέα, σ.51

Επανάληψη γνωστών υποσχέσεων. (1985, Μάιος 31). Το Βήμα, σ. 4/ πολιτικά

Έχετε να διαλέξετε ανάμεσα στην αναγέννηση και στον μαρασμό (1981, Οκτώβριος 16). Το Βήμα σ.7

Η ομιλία του κ. Μητσοτάκη στην Ομόνοια. (1985, Οκτώβριος 23). Τα Νέα, σσ.12-13

Μητσοτάκης: Δοκιμάστε με. (1989, Ιούνιος 16). Τα Νέα, σ.1

Μίλησε για χρεοκοπία, υποσχέθηκε αυξήσεις. (1989, Νοέμβριος 3). Τα Νέα, σ.8

Ναι στη μεγάλη δημοκρατική αλλαγή είπε ολόκληρη η Αθήνα. (1981, Οκτώβριος 16). Το Βήμα, σ.1

Νέο <<όχι>> στο Ασφαλιστικό. (1992, Σεπτέμβριος 16). Τα Νέα, σ.18

Ο <<δεκάλογος>> του κ. Ράλλη και η ομιλία στο Σύνταγμα. (1981, Οκτώβριος 17). Το Βήμα, σ.3

Ο Λόγος του Α. Παπανδρέου στη Θεσσαλονίκη. (1974, Νοέμβριος 3). Το Βήμα της Κυριακής, σ.12

Ο χθεσινός λόγος του κ. Καραμανλή. (1974, Νοέμβριος 7), Το Βήμα. σ3

Παπαχρήστος, Γ. & Τζανάκης, Σ. (2000, Απρίλιος 8-9). Συγκέντρωση νίκης. Τα Νέα Σαββατοκύριακο, σ.19

Παπαχρήστος, Γ. (2007, Σεπτέμβριος 14). Γιώργος: ΠΑΣΟΚ ή δεξιά το σύνθημα της Κυριακής. Τα Νέα, σσ.8-9

Πίεση με κύμα απεργιών. (1985, Οκτώβριος 18). Τα Νέα, σ.1

Πολίτης, Γ. & Νταλιάνη, Μ. (2000, Απρίλιος 7).Υποσχέσεις και συναίσθημα. Τα Νέα, σ.18

Πρόταση από Ανδρέα σε Συνασπισμό. (1989, Νοέμβριος 2). Τα Νέα, σ.1

Τελική επίθεση. (1989, Ιούνιος 16). Τα Νέα, σ.1

Τέλος στη λιτότητα. (1987, Νοέμβριος 30). Τα Νέα, σσ.8-9

Τζαννετάκος, Β. (1990, Απρίλιος 7). Καταστροφολογία Μητσοτάκη. Τα Νέα, σσ.2-3

Τζαννετάκος, Β. (1990, Ιούνιος 30).Φρένο στο ασφαλιστικό με <<άνωθεν>> παρέμβαση. Τα Νέα. σσ.8,9

Τζαννετάκος, Β. (1990, Σεπτέμβριος 17). Οι εργαζόμενοι απαντούν με απεργία. Τα Νέα, σσ.2-3

Την ίδια πολιτική με βελτιώσεις υπόσχεται να εφαρμόσει η Ν.Δ. (1977, Νοέμβριος 19). Το Βήμα, σ.9

Τι τόνισε χτες ο πρωθυπουργός στην Κ.Ο του ΠΑΣΟΚ. (1985, Οκτώβριος 8). Τα Νέα, σ.2

Το ΠΑ.ΣΟ.Κ υπόσχεται μια νέα εθνικά υπερήφανη κοινωνικά δίκαιη πορεία. (1977, Νοέμβριος 18). Το Βήμα, σ.6

Το ποτάμι της αλλαγής δεν γυρίζει πίσω. (1985, Ιούνιος 1). Το Βήμα, σ.3

Φάτσης, Γ. (1990, Μάρτιος 12), Τώρα μεταρρύθμιση παντού. Τα Νέα, σσ. 10-11

Φάτσης, Γ. (1990, Μάρτιος 30), Εθνική συναίνεση για μεταρρυθμίσεις. Τα Νέα, σσ. 8-9

Φυντανίδου, Ε. (2011, Φεβρουάριος 6), Ελάτε στην κατάληψη για... συνταγή. Το Βήμα, σ. Α 43

Β' : Νόμοι

Νόμοι για συνταξιοδοτικό πεδίο

Νόμος 1902/1990, “Ρύθμιση συνταξιοδοτικών και άλλων συναφών θεμάτων”.

Νόμος 2084/1992, “Αναμόρφωση της κοινωνικής ασφάλισης και άλλες διατάξεις”.

Νόμος 2227/1994, “Αύξηση των συντάξεων του Δημοσίου και άλλες διατάξεις”.

Νόμος 3029/2002, “Μεταρρύθμιση Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλισης”.

Νόμος 3408/2005, “Αύξηση συντάξεων Δημοσίου και άλλες διατάξεις”.

Νόμος 3655/2008, “Διοικητική και οργανωτική μεταρρύθμιση του Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλισης και λοιπές ασφαλιστικές διατάξεις”.

Νόμος 3863/2010, “Νέο Ασφαλιστικό Σύστημα και συναφείς διατάξεις, ρυθμίσεις στις εργασιακές σχέσεις”.

Νόμος 3865/2010, “Μεταρρύθμιση συνταξιοδοτικού συστήματος του Δημοσίου και συναφείς διατάξεις”.

Νόμος 4093/2012, “Έγκριση Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016- Επείγοντα Μέτρα Εφαρμογής του ν. 4046/2012 και του Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016”.

Νόμος 4331/2015, “Μέτρα για την ανακούφιση των ανθρώπων με αναπηρία (ΑμεΑ), την απλοποίηση της λειτουργίας των Κέντρων Πιστοποίησης Αναπηρίας (ΚΕ.Π.Α), την καταπολέμηση της εισφοροδιαφυγής και συναφή ασφαλιστικά ζητήματα και άλλες διατάξεις”.

Νόμος 4387/2016, “Ένιαίο Σύστημα Κοινωνικής Ασφάλειας- Μεταρρύθμιση ασφαλιστικού-συνταξιοδοτικού συστήματος- Ρυθμίσεις φορολογίας εισοδήματος και τυχερών παιγνίων και άλλες διατάξεις”.

Νόμος 4583/2018, “Κατάργηση των διατάξεων περί μείωσης των συντάξεων, ενσωμάτωση στην Ελληνική Νομοθεσία της Οδηγίας 2016/97/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ης Ιανουαρίου 2016 σχετικά με τη διανομή ασφαλιστικών προϊόντων και άλλες διατάξεις”.

Νόμος 4670/2020, “Ασφαλιστική μεταρρύθμιση και ψηφιακός μετασχηματισμός Εθνικού Φορέα Κοινωνικής Ασφάλισης (e-Ε.Φ.Κ.Α.) και άλλες διατάξεις”.

Νόμος 4826/2021, “Ασφαλιστική μεταρρύθμιση για τη Νέα Γενιά: εισαγωγή κεφαλαιοποιητικού συστήματος προκαθορισμένων εισφορών στην επικουρική ασφάλιση, ίδρυση οργάνωση και λειτουργία Ταμείου Επικουρικής Κεφαλαιοποιητικής Ασφάλισης και άλλες επείγουσες ρυθμίσεις”.

Νόμοι για υγειονομικό πεδίο

Νόμος 1397/1983, “Εθνικό Σύστημα Υγείας”.

Νόμος 2071/1992, “Εκσυγχρονισμός και Οργάνωση Συστήματος Υγείας”.

Νόμος 2194/1994, “Αποκατάσταση του Εθνικού Συστήματος Υγείας και άλλες διατάξεις”.

Νόμος 2519/1997, “Ανάπτυξη και εκσυγχρονισμός του Εθνικού Συστήματος Υγείας, οργάνωση των υγειονομικών υπηρεσιών, ρυθμίσεις για το φάρμακο και άλλες διατάξεις”.

Νόμος 2889/2001, “Βελτίωση και εκσυγχρονισμός του Εθνικού Συστήματος Υγείας και άλλες διατάξεις”.

Νόμος 3329/2005, “Εθνικό Σύστημα Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και λοιπές διατάξεις”.

Νόμος 3370/2005, “Οργάνωση και λειτουργία των υπηρεσιών δημόσιας υγείας και λοιπές διατάξεις”.

Νόμος 3892/2010, “Ηλεκτρονική καταχώριση και εκτέλεση ιατρικών συνταγών και παραπεμπτικών ιατρικών εξετάσεων”.

Νόμος 3918/2011, “Διορθωτικές αλλαγές στο σύστημα υγείας και άλλες διατάξεις”.

Νόμος 4093/2012, “Έγκριση Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016- Επείγοντα Μέτρα Εφαρμογής του ν. 4046/2012 και του Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016”.

Νόμος 4238/2014, “Πρωτοβάθμιο Εθνικό Δίκτυο Υγείας (Π.Ε.Δ.Υ.), αλλαγή σκοπού Ε.Ο.Π.Υ.Υ. και λοιπές διατάξεις”.

Νόμος 4368/2016, “Μέτρα για την επιτάχυνση του κυβερνητικού έργου και άλλες διατάξεις”.

Γ' : Διαδικτυακές πηγές

Αλ. Μητρόπουλος: Το Μνημόνιο οδηγεί σε “κράχ” τα ασφαλιστικά ταμεία. (2013, Νοέμβριος 14). Capital. <https://www.capital.gr/oikonomia/1908045/al-mitropoulos-to-mnimonio-odigei-se-krax-ta-asfalistika-tameia/>

Αλ. Τσίπρας: Θα νικήσουμε γιατί τώρα αποφασίζουμε για τη ζωή μας. (2019, Ιούλιος 6). Syriza. <https://www.syriza.gr/article/id/82086/Al.-Tsipras:-Tha-nikhsoyme-giati-twra-apofasizoyme-gia-th-zwh-mas.html>

Αλ. Τσίπρας στο Σύνταγμα: Ο πόθος του λαού μας για τη ζωή, το δίκιο και την αξιοπρέπεια δεν θα γίνει παρένθεση. (2015, Σεπτέμβριος 18). Left. <https://left.gr/news/omilia-toy-al-tsipra-sto-syntagma-tin-paraskeyi-189-stis-1930>

Αλέξης Τσίπρας στην Ομόνοια: Ζητάμε καθαρή εντολή για να αλλάξουμε την Ελλάδα. (2015, Ιανουάριος 22). Tovima. <https://www.tovima.gr/2015/01/22/politics/alexis-tsipras-stin-omonoia-zitame-kathari-entoli-gia-na-allaksoyme-tin-ellada>

Αλμπάνης, Γ. (2020, Νοέμβριος 24). Κορωνοϊός: Ο ΣΥΡΙΖΑ κάνει <<σημαία>> του την ενίσχυση του ΕΣΥ. Cnn. <https://www.cnn.gr/politiki/story/244156/koronoios-o-syriza-kanei-simaia-toy-tin-enisxysi-toy-esy>

Ανδρέας Ξανθός: Μεταρρυθμιστική τομή στην πρωτοβάθμια Υγεία, πέρα από τη λογική της αγοράς στη λογική της φροντίδας. (2015, Οκτώβριος 7). Left. <https://left.gr/news/andreas-xanthos-metarrythmistiki-tomi-stin-protovathmia-ygeia-pera-apo-ti-logiki-tis-agoras-sti>

Γεωργάκης, Η. (2023, Μάιος 23). Κατρούγκαλος-Συντάξεις: Στα 800 ευρώ οι υψηλές συντάξεις μετά το 2028. Ot. <https://www.ot.gr/2023/05/23/forologia/ergasiaka-asfalistika/katrougkalos-syntakseis-sta-800-eyro-oi-ypsiles-syntakseis-meta-to-2028/>

Γ. Κατρούγκαλος:<< Ενιαίοι κανόνες αναπλήρωσης, ενιαίοι κανόνες εισφορών, ενιαίοι κανόνες για τον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα>>. (2015, Οκτώβριος 16).

Taxheaven. <https://www.taxheaven.gr/news/25761/g-katroygkalos-eniaioi-kanones-anaplhwrwshs-eniaioi-kanones-eisforwn-eniaioi-kanones-gia-to-dhmosio-kai-ton-idiwtiko-tomea?output=printer>

Δημητρίου, Χ. (2020, Ιανουάριος 27). Άρθρο στο asfalistiko.gr. Σε διαβούλευση οι αλλαγές στο ασφαλιστικό. Meatnews. <https://meatnews.gr/se-diavoulefsi-oi-allages-sto-asfalistiko/>

Εγκύκλιος Ι.Κ.Α αρ. 81/14.2012 Κοινοποίηση διατάξεων της υποπαραγράφου ΙΑ.5. του αρθ. 1 του Ν. 4093/2012 σχετικά με τη μείωση των συντάξεων από 01/01/2013. Taxheaven. <https://www.taxheaven.gr/circulars/15204/egkyklios-i-k-a-ar-81-14-12-2012>

Είμαστε νικητές, είπε ο Γιώργος Παπανδρέου στο Πεδίον του Άρεως. (2004, Μάρτιος 6). In.gr. <https://www.in.gr/2004/03/05/greece/eimaste-nikites-eipe-o-giorgos-papandreoy-milwntas-sto-pedion-toy-arews/>

Εκλογικά Αποτελέσματα. Hellenicparliament. <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Ekloges/Eklogika-apotelesmata-New/>

Ελλάδα+: Η εναλλακτική πρόταση του ΣΥΡΙΖΑ Προοδευτική Συμμαχία για Ισχυρή Οικονομία και Δίκαιη Κοινωνία. (2021, Μάιος 17). Syriza. <https://www.syriza.gr/article/id/109418/Ellada+-:-H-enallaktikh-protash-toy-SYRIZA-Proodeytikh-Symmachia-gia-Ischyrh-Oikonomia-kai-Dikaih-Koinwnia.html#>

Ελλάδα: τρίτο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής. Europa.
<https://www.consilium.europa.eu/el/policies/financial-assistance-eurozone-members/greece-programme>

Η Ελλάδα στις κάλπες: 16 Σεπτεμβρίου 2007-Αναμέτρηση με φόντο τα πύρινα μέτωπα. (2023, Μάιος 18). Kathimerini.
<https://www.kathimerini.gr/istoria/562412191/i-ellada-stis-kalpes-16-septemvrioy-2007-anametrisi-me-fonto-ta-pyrina-metopa/>

Η ιστορική ομιλία του Αλ. Τσίπρα στο Σύνταγμα: Θέλει αρετή και τόλμη η ελευθερία- Θα τα καταφέρουμε. (2015, Ιούλιος 3). Left. <https://left.gr/news/al-tsipras-sto-syntagma-thelei-areti-kai-tolmi-i-eleytheria>

Ιδρυτική διακήρυξη. 4 Οκτωβρίου 1974. Nd. <https://nd.gr/idrytiki-diakiryxi>

Και η ΑΔΕΔΥ στην απεργία της 8ης Ιουλίου για ασφαλιστικό και εργασιακό. (2010, Ιούλιος 2). Tanea. <https://www.tanea.gr/2010/07/02/greece/kai-i-adedy-stin-apergia-tis-8is-ioylioy-gia-asfalistiko-kai-ergasiako/amp>

Καλλιαντέρης, Χ. (2018, Απρίλιος 1). Ρυθμίσεις του πρόσφατου ασφαλιστικού νόμου 3655/2008. Epkodi. <https://www.epkodi.gr/arthra-pinakas/156-rythmisis-tou-prosfatou-asfalistikou-nomou-365508>

Κατατέθηκε στη Βουλή το νομοσχέδιο για τη μη περικοπή των συντάξεων. (2018, Δεκέμβριος 4). Cnn. <https://www.cnn.gr/politiki/story/156987/katatethike-sti-voyli-to-nomosxedio-gia-ti-mi-perikopi-syntaxon>

Κατατίθεται το ασφαλιστικό. (2008, Μάρτιος 6). Skai.
<https://www.skai.gr/news/finance/katatithetai-to-asfalistiko>

Κεντρική προεκλογική ομιλία του Προέδρου της Ν.Δ. κ. Κυριάκου Μητσοτάκη στο Θησείο. (2019, Ιούλιος 4). Nd. <https://nd.gr/kentriki-proeklogiki-omilia-toy-proedroy-tis-nd-k-kyriakoy-mitsotaki-sto-thiseio>

Μαλούχος, Γ. (2011, Οκτώβριος 19). Ένας προφητικός λόγος: Ανδρέας, Γερμανία, Ελλάδα και κοινό νόμισμα. Tovima.
<https://www.tovima.gr/2011/10/19/politics/enas-profitikos-logos-andreas-germania-ellada-kai-koino-nomisma>

Μεϊμαράκης: Το πείραμα ΣΥΡΙΖΑ τελειώνει την Κυριακή. (2015, Σεπτέμβριος 17). Tovima. <https://www.tovima.gr/2015/09/17/politics/meimarakis-to-peirama-syriza-teleiwnei-tin-kyriaki/>

Μήνυμα συστράτευσης για να <<γυρίσει σελίδα η χώρα>> απηύθυνε ο Γ. Παπανδρέου. (2009, Οκτώβριος 1). In.gr.
<https://www.in.gr/2009/10/01/greece/minyma-systrateysis-gia-na-gyrisei-selida-i-xwra-apythyne-o-g-papandreoy/amp/>

Μητρόπουλος, Α. (2018, Απρίλιος 1). Ν.4387/2016 (<<Νόμος Κατρούγκαλου>>): Μεταρρύθμιση ή νεοφιλελεύθερη αντι-μεταρρύθμιση;. Epkodi.
<https://epkodi.gr/arthra-pinakas/363-n-4387-2016-nomos-katroygkalou-metarrythmisi-i-neofileleytheri-anti-metarrythmisi>

Μπρατσιάκου, Ι. (2015, Σεπτέμβριος 17). Μειψιμάκης από την Ομόνοια: Ας αφήσουν αυτά που ξέρουν για τη λίστα Λαγκάρντ, διότι υπάρχει λίστα Τσίπρα. News247. <https://www.news247.gr/ekloges/meimarakis-apo-tin-omonoia-as-afisoy-n-ayta-poy-xeroyn-gia-ti-lista-lagkarnt-dioti-yparchei-i-lista-tsipra.6373950.html>

Να αποσυρθεί τώρα το νομοσχέδιο για το ασφαλιστικό και τη φορολογική λεηλασία. (2016, Μάιος 5). Adedy. <https://adedy.gr/apergia67852016/>

Νέα Παράταση στην απεργία γιατρών του ΕΟΠΥΥ. (2014, Ιανουάριος 22). News247. <https://www.news247.gr/ygeia/mexri-tis-7-fevrouariou-i-apergia-ton-giatron-tou-eopii/>

Νέες διαβεβαιώσεις Καραμανλή για το ασφαλιστικό και επίθεση στο πρόγραμμα του ΠΑΣΟΚ. (2004, Φεβρουάριος 7). In.gr. <https://www.in.gr/2004/02/06/greece/nees-diabebaiwseis-karamanli-gia-to-asfalistiko-kai-epithesi-sto-programma-toy-pasok>

Νεκτάριος, Μ. (2020, Οκτώβριος 3). Οι προϋποθέσεις ενός αξιόπιστου σχεδίου για το ασφαλιστικό. Ekyklos. <https://ekyklos.gr/sb/756-miltiadis-nektarios-oi-proypotheseis-enos-aksiopistou-sxediou-gia-to-asfalistiko-elladameta.html>

Νταουτάκη, Ν. (2000, Ιούλιος 31). ΑΛΕΚΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ. Τέλος σε πελατειακές σχέσεις και υπόγειες διαδρομές. Tanea. <https://www.tanea.gr/2000/07/31/greece/alekos-papadopoulos-telos-se-pelateiakes-sxeseis-kai-ypogeies-diadromes/>

Οι έξι στόχοι του ΠΑΣΟΚ για την τετραετία 2004-2008. (2004, Φεβρουάριος 7). In.gr.
<https://www.in.gr/2004/02/07/greece/oi-eksi-stoxoi-toy-pasok-gia-tin-tetraetia-2004-2008/>

Ο ΙΣΑ συμμετέχει και στηρίζει την 48ωρη απεργία της ΓΣΕΕ και της ΑΔΕΔΥ της 6 και 7 Νοεμβρίου 2012. (2012, Νοέμβριος 5). Isathens.
<https://www.isathens.gr/news/arxeio-drasewn-isa/1834-o-isa-simmetexei-stirizei-apergiaki-koinitopoihsi-6-7-noembriou.html>

Ο κ. Τσίπρας έχει μπλέξει την πολιτική με τον τζόγο λέει ο Αντώνης Σαμαράς. (2012, Ιούνιος 2). In.gr. <https://www.in.gr/2012/06/02/greece/o-k-tsipras-exei-mpleksei-tin-politiki-me-ton-tzogo-leei-o-antwnis-samaras/>

Όλες οι ανατροπές που φέρνει ο ασφαλιστικός νόμος. (2010, Ιούλιος 22). Tanea.
<https://www.tanea.gr/2010/07/22/greece/oles-oi-anatropes-poy-fernei-o-asfalistikos-nomos/>

Ομιλία Ευάγγελου Βενιζέλου, Προέδρου του ΠΑΣΟΚ, στην Πλατεία Συντάγματος στην Αθήνα. (2012, Μάιος 4). Evenizelos.
<https://www.evenizelos.gr/speeches/politicalspeeches/168-politicalspeeches2012/3381-syntagma.html>

Ομιλία Καραμανλή στη Θεσσαλονίκη. (2007, Σεπτέμβριος 13). Skai.
<https://www.skai.gr/news/politics/omilia-karamanli-sti-thessaloniki-1>

Ομιλία Καραμανλή στη Θεσσαλονίκη. (2009, Σεπτέμβριος 30). Skai.
<https://www.skai.gr/news/politics/omilia-karamanli-sti-thessaloniki>

Ομιλία Σαμαρά στη ΔΕΘ: Τα 7 ψέματα του ΠΑΣΟΚ και η πρόταση της ΝΔ. (2010, Σεπτέμβριος 18). Myota. <https://www.myota.gr/2010/09/18/omilia-samara-sti-deth3a-ta-7-psemata-toy-pasok-kai-i-protasi-tis-nd/>

Ομιλία του επικεφαλής του συνδυασμού ΣΥΡΙΖΑ Ενωτικό Κοινωνικό Μέτωπο Αλ. Τσίπρα στην κεντρική προεκλογική συγκέντρωση του ΣΥΡΙΖΑ/ΕΚΜ στην Αθήνα (Πλ. Ομονοίας). (2012, Μάιος 3). Syn. <http://www.syn.gr/gr/keimeno.php?id=27003>

Ομιλία του Προέδρου της Νέας Δημοκρατίας κ. Αντώνη Σαμαρά στη Βουλή για την πρόταση δημοψηφίσματος. (2015, Ιούνιος 28). Nd. <https://nd.gr/nea/omilia-toy-proedroy-tis-neas-dimokratias-k-antoni-samara-sti-voyli-gia-tin-protasi>

Ομιλία του προέδρου του ΣΥΡΙΖΑ/ΕΚΜ Αλέξη Τσίπρα στην κεντρική προεκλογική συγκέντρωση στην Αθήνα. (2012, Ιούνιος 14). Syriza. <https://www.syriza.gr/article/id/46466/OMILIA-TOY-PROEDROY-TOY-SYRIZA-EKM-ALEKSH-TSIPRA-STHN-KENTRIKH-PROEKLOGIKH-SYGKENTRWSH--STHN--ATHHNA.html>

Οριστικό τέλος στα δώρα, επιδόματα και βασικούς μισθούς στο δημόσιο. (2012, Νοέμβριος 22). Newpost. <https://newpost.gr/eidiseis/oristiko-telos-sta-dora-epidomata-kai-vasikous-misthous-sto-dimosio/>

Όχι στην ιδιωτικοποίηση της επικουρικής ασφάλισης και τη διάλυση του ασφαλιστικού. (2021, Σεπτέμβριος 1). Adedy. <https://adedy.gr/apsk-oxi-stin-idiotikopoiisi-tis-epikourikis-asfalisis-01092021/>

Παρουσίαση Οικονομικού Προγράμματος της ΝΔ. (2004, Φεβρουάριος 4). Skai. <https://www.skai.gr/news/politics/parousiasi-oikonomikou-programmatos-tis-nd>

Πασοκ: Το νέο πρόγραμμα. (2007, Μάρτιος 2). Tanea.
<https://www.tanea.gr/2007/03/02/greece/pasok-to-neo-programma/>

Πέτρουλας Π., & Ρομπόλης Σ. & Ρουπακιώτης Χρ. (1992). Πόρισμα για την αναμόρφωση των κοινωνικών ασφαλίσεων. Epkodi.
<http://epkodi.gr/images/istoriko-arheio/2-5PORISMA.pdf>

Πλαίσιο Κυβερνητικού Προγράμματος Συνοπτική Παρουσίαση Οκτώβριος 2009. Papanotas.
https://papanotas.files.wordpress.com/2009/10/to_programma_mas.pdf

Πόρισμα Επιτροπής Ειδικών για το Ασφαλιστικό. Κατευθυντήριες αρχές και προτάσεις για την αναμόρφωση του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης. Μάρτιος 2010. Epkodi. https://www.epkodi.gr/images/istoriko-arheio/4-11porisma_epitropis_sofon_2010.pdf

Πόρισμα Επιτροπής του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης για την πρόταση ενός νέου ασφαλιστικού συστήματος (ΥΑ 37564/ Δ9. 10327/ 21.8.2015). Προς ένα νέο κοινωνικό συμβόλαιο για τις συντάξεις. Οκτώβριος 2015. Epkodi. https://www.epkodi.gr/images/istoriko-arheio/5-1porisma_epitropis_sofon_2015.pdf

Ραβανός, Α. (2012, Απρίλιος 22). Το οικονομικό πρόγραμμα της Ν.Δ. από τον Αντ. Σαμαρά στο Ζάππειο. Tovima. <https://www.tovima.gr/2012/04/22/afieromata/to-oikonomiko-programma-tis-n-d-apo-ton-ant-samara-sto-zappeio/>

Ριζική αναθεώρηση του ΕΣΥ προβλέπει το πρόγραμμα της Νέας Δημοκρατίας για την υγεία. (2004, Ιανουάριος 14). In.gr. <https://www.in.gr/2004/01/14/greece/riziki-anathewrisi-toy-esy-problepei-to-programma-tis-neas-dimokratias-gia-tin-ygeia>

Ρομπόλης, Σ, Μπέτσης, Β. (2021, Ιανουάριος 21). Πως οι αλλαγές στην επικουρική ασφάλιση υπονομεύουν την ανάπτυξη. Euro2day. <https://www.euro2day.gr/specials/opinions/article/2061209/pos-oi-allages-sthn-epikoyrikh-asfalish-yponomeyoy.html>

Σαμαράς: Δεν θα αφήσουμε να συμβεί το <<ατύχημα Τσίπρα>>. (2015, Ιανουάριος 23). Euro2day. <https://www.euro2day.gr/news/economy/article/1296835/samaras-den-tha-afhsoyme-na-symvei-to-atyhhma.html>

Σκάνδαλο με τη φαρμακευτική δαπάνη. (2010, Ιανουάριος 22). Tovima. <https://www.tovima.gr/2010/01/22/society/skandalo-me-ti-farmakeytiki-dapani/>

Στεργίου, Δ. (2017, Αύγουστος 17). Ήταν υπαρκτή και σοβαρή η απειλή εξόδου μας από την ΕΟΚ. Europeanbusiness. <https://www.europeanbusiness.gr/page.asp?pid=3269>

Σύγκρουση Αχτσιόγλου-Θεσμών για τις ομαδικές απολύσεις. (2016, Νοέμβριος 15). Cnn. <https://www.cnn.gr/oikonomia/story/54674/sygkroysi-axtsiogloy-thesmon-gia-tis-omadikes-apolyseis>

Συνέντευξη Υπουργού Υγείας Βασίλη Κικίλια στην εφημερίδα Ελεύθερος Τύπος της Κυριακής και τη δημοσιογράφο Μαρία Νίκη Γεωργαντά. (2020, Ιανουάριος 19). Moh.gov. <https://www.moh.gov.gr/articles/ministry/grafeio-typou/press-releases/6624-synenteyksh-yπουργoy-ygeias-basilh-kikilia-sthn-efhmerida-eleytheros-typos-ths-kyriakhs-kai-th-dhmosiografo-maria-nikh-gewrganta>

Συνοπτική έκθεση-πρόταση Του Υπουργείου Εργασίας & Κοινωνικών Ασφαλίσεων για τη μεταρρύθμιση του ασφαλιστικού συστήματος. Epkodi. http://www.epkodi.gr/wp-content/uploads/2016/03/synoptiki_ekthesi.pdf

Το Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής για την Ελλάδα. Occasional Papers 61. June 2010. Europa. https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/occasional_paper/2010/pdf/ocp61_el.pdf

Το συνολικό πρόγραμμα τετραετίας του ΣΥΡΙΖΑ- Προοδευτική Συμμαχία. (2019, Ιούνιος 10). Syriza. <https://www.syriza.gr/article/id/81591/To-synoliko-programma-tetraetias-toy-SYRIZA---Proodeytikh-Symmachia.html>

Τουμάσης, Π. (2019, Ιούνιος 21). <<Ισχυρή Ανάπτυξη-Αυτοδύναμη Ελλάδα>>: Αυτό είναι το κυβερνητικό σχέδιο της ΝΔ. Huffingtonpost. https://www.huffingtonpost.gr/entry/aeto-einai-to-proyramma-diakeverneses-tes-nd_gr_5d0cad79e4b0aa375f4ae8be

Τσίπρας: Προκήρυξη εκλογών μετά τον β' γύρο των αυτοδιοικητικών. (2019, Μάιος 27). Tovima. <https://www.tovima.gr/2019/05/27/politics/tsipras-anakoinose-prokiryksi-eklogon-meta-ton-v-gyro-ton-aytodikoikitikon/>

Υπάρχει διαρκής κίνδυνος για μπλακ άουτ στην υγεία παραδέχεται ο αρμόδιος υπουργός. (2015, Νοέμβριος 1). Huffingtonpost. https://www.huffingtonpost.gr/2015/11/01/story_n_8444082.html

Φουντώνει από σήμερα το απεργιακό κύμα. (2008, Νοέμβριος 25). Tovima. <https://www.tovima.gr/2008/11/25/politics/foyntwnei-apo-simera-to-apergiako-kyma/>

Φυντανίδου Ε. (2015, Φεβρουάριος 14). Παναγιώτης Κουρουμπλής: <<Το Δημόσιο δεν θα καλύπτει τη νοσηλεία σε ιδιωτικές κλινικές >>. Tovima. <https://www.tovima.gr/2015/02/14/society/panagiwtis-koyroympilis-to-dimosio-den-tha-kalypte-ti-nosileia-se-idiwtikes-klinikes>

Ψήφισμα συλλαλητηρίου 48ωρης Γενικής Απεργίας 6 και 7 Νοεμβρίου 2012. (2012, Νοέμβριος 8). Adedy. <https://adedy.gr/08112012/>

Δ': Συνεντεύξεις

Συνέντευξη 1: Ακαδημαϊκός. Ημερομηνία συνέντευξης: 12/1/2018, Αθήνα

Συνέντευξη 2: Πρώην υπουργός και πρώην αξιωματούχος ΕΕ. Ημερομηνία συνέντευξης: 24/1/2018, Αθήνα

Συνέντευξη 3: Αντιπρόεδρος επαγγελματικού ταμείου. Ημερομηνία συνέντευξης: 8/2/ 2018, Αθήνα

Συνέντευξη 4: Πρώην αξιωματούχος Υπουργείου Εργασίας. Ημερομηνία συνέντευξης: 11/9/2018, Αθήνα

Συνέντευξη 5: Ακαδημαϊκός . Ημερομηνία συνέντευξης: 9/10/2018, Αθήνα

Συνέντευξη 6: Πρώην αξιωματούχος ΟΓΑ. Ημερομηνία συνέντευξης: 25/10/2018, Αθήνα

Συνέντευξη 7: Πρώην αξιωματούχος Υπουργείου Εργασίας. Ημερομηνία συνέντευξης: 5/11/2018, Αθήνα

Συνέντευξη 8: Πρώην αξιωματούχος Γενικής Γραμματείας Κοινωνικών Ασφαλίσεων. Ημερομηνία συνέντευξης: 12/12/2018, Αθήνα

Συνέντευξη 9: Πρώην αξιωματούχος ΙΚΑ. Ημερομηνία συνέντευξης: 19/12/2018, Αθήνα

Συνέντευξη 10: Πρώην αξιωματούχος Υπουργείου Εργασίας. Ημερομηνία συνέντευξης: 11/3/2019, Αθήνα

Συνέντευξη 11: Πρώην αξιωματούχος ΕΚΑΒ. Ημερομηνία συνέντευξης : 16/2/2020, Αθήνα

Συνέντευξη 12: Ακαδημαϊκός. Συνέντευξη μέσω της πλατφόρμας zoom. Ημερομηνία συνέντευξης: 15/1/2021

Συνέντευξη 13: Πρώην βουλευτής, γιατρός. Συνέντευξη μέσω τηλεφώνου.
Ημερομηνία συνέντευξης: 2/2/2021

Συνέντευξη 14: Ακαδημαϊκός. Συνέντευξη μέσω της πλατφόρμας zoom. Ημερομηνία
συνέντευξης: 26/2/2021

Συνέντευξη 15: Πρώην αξιωματούχος Υπουργείου Υγείας. Συνέντευξη μέσω της
πλατφόρμας zoom. Ημερομηνία συνέντευξης: 4/3/2021

Συνέντευξη 16: Πρώην αξιωματούχος ΕΟΠΥΥ. Συνέντευξη μέσω της πλατφόρμας
zoom. Ημερομηνία συνέντευξης: 11/3/2021

Συνέντευξη 17: Οδοντίατρος. Συνέντευξη μέσω της πλατφόρμας zoom. Ημερομηνία
συνέντευξης: 5/4/2021

Συνέντευξη 18: Ακαδημαϊκός. Συνέντευξη μέσω της πλατφόρμας zoom. Ημερομηνία
συνέντευξης: 24/6/2021

Ελληνόγλωσση

Ανδρέου, Γ. (2018). Η νεοθεσμική προσέγγιση της πολιτικής. Κριτική.

Αυγερινός, Π. (2013). Η αλλαγή τελείωσε νωρίς. Τρεις ιστορίες από την πολιτική μου ζωή. Βιβλιοπωλείον της Εστίας Ι.Δ Κολλάρου και ΣΙΑΣ Α.Ε.

Βαρβιτσιώτη, Ε. & Δενδρινού, Β. (2019). Η τελευταία μπλόφα. Το παρασκήνιο του 2015. Οι συγκρούσεις. Το Plan B. Παπαδόπουλος.

Βενιζέλος, Ε. (2022). Εκδοχές Πολέμου 2009-2022. Μια συζήτηση με τον Γιώργο Κουβαρά για το παρασκήνιο της οικονομικής κρίσης και όσα ακολούθησαν. Πατάκης.

Βούλγαρης, Γ. (2019). Ελλάδα: Μια χώρα παραδόξως νεωτερική. Πόλις.

Βούλγαρης, Γ. (2005). Η Ελλάδα της μεταπολίτευσης, 1974-1990. Σταθερή δημοκρατία σημαδεμένη από τη μεταπολεμική ιστορία. Θεμέλιο.

Βούλγαρης, Γ. (2011). Η μοιραία πενταετία. Η πολιτική της αδράνειας 2004-2009 (δεύτερη έκδοση). Πόλις.

Bryman, A. (2017). Μέθοδοι Κοινωνικής Έρευνας (επιμ. Αϊδίνης, Α. & μτφρ. Σακελλαρίου, Π.). Gutenberg (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2016).

Γιαννίτσης, Τ. (2007). Το ασφαλιστικό (ως ορφανό πολιτικής) και μια διέξοδος. Πόλις.

Γιαννίτσης Τ. (2016). Το ασφαλιστικό και η κρίση. Πόλις.

Γκαργκάνας, Ν. & Θωμόπουλος, Τ., & Σημίτης, Κ. & Σπράος, Γ. (1989). Η πολιτική της οικονομικής σταθεροποίησης. Γνώση.

Δερτιλής, Γ.Β. (2015). Ιστορία του Ελληνικού Κράτους 1830-1920 (9η έκδοση). Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

Διαμαντούρος, Ν. (2000). Πολιτισμικός δυισμός και πολιτική αλλαγή στην Ελλάδα της μεταπολίτευσης. Πλαίσιο ερμηνείας. Αλεξάνδρεια.

Επιτροπή για την εξέταση της μακροοικονομικής πολιτικής (1997). Οικονομία και Συντάξεις. ΜΙΕΤ.

Θεοδώρου, Μ. & Σαρρής, Μ. & Σούλης, Σ. (2001). Συστήματα Υγείας. Παπαζήσης.

Featherstone, Κ. (επιμ.) (2007). Πολιτική στην Ελλάδα. Η πρόκληση του εκσυγχρονισμού (μτφρ. Νιάρχος Γ.). Οκτώ (το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2006).

Featherstone, Κ. & Παπαδημητρίου, Δ. (2010). Τα όρια του εξευρωπαϊσμού. Δημόσια Πολιτική και μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα (μτφρ. Μπαμιατζόγλου, Ξ.). Οκτώ (το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2010).

Ιορδάνογλου, Χ. (2020). Η ελληνική οικονομία μετά το 1950. Τόμος Α. Περίοδος 1950-1973. Ανάπτυξη, νομισματική σταθερότητα και κρατικός παρεμβατισμός. Τράπεζα της Ελλάδος. Κέντρο Πολιτισμού, Έρευνας και Τεκμηρίωσης.

Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE) (2011). Δαπάνες υγείας και πολιτικές υγείας στην Ελλάδα την περίοδο του μνημονίου.

Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE) (2015). Το αποτύπωμα της διοργάνωσης των Ολυμπιακών Αγώνων στην Ελλάδα.

Καζάκος, Π. (2010). Ανάμεσα σε κράτος και αγορά. Οικονομία και οικονομική πολιτική στη μεταπολεμική Ελλάδα 1944-2000 (ένατη έκδοση). Πατάκης.

Καζάκος, Π. (2010). Από τον ατελή εκσυγχρονισμό στην κρίση. Μεταρρυθμίσεις, χρέη και αδράνειες στην Ελλάδα (1993-2010). Πατάκης.

Κουρέα-Κρεμαστινού, Τ. (2010). Δημόσια Υγεία. Θεωρία · Πράξη · Πολιτικές (Β' Έκδοση). Τεχνόγραμμα.

Κυριόπουλος, Γ. (2019). Η περιπέτεια της μεταρρύθμισης στην υγεία και την ιατρική περίθαλψη. Ο Γιάννης Κυριόπουλος και ο Τάσος Τέλογλου συζητούν για το Εθνικό Σύστημα Υγείας. Παπαζήσης.

Κυριόπουλος, Γ. (2008). Οι πολιτικές υγείας και ασφάλισης στην Ελλάδα υπό το πρίσμα των διεθνών εξελίξεων στην περίοδο του Μεσοπολέμου σε Κυριόπουλος, Γ. (επιμ.), Δημόσια Υγεία και Κοινωνική Πολιτική: Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η εποχή του (σσ.47-66). Παπαζήσης.

Κωστής, Κ. (2013). Τα κακομαθημένα παιδιά της Ιστορίας. Η διαμόρφωση του νεοελληνικού κράτους 18ος-21ος αιώνας. Πόλις.

Λαδή, Σ. και Νταλάκου, Β. (2016). Ανάλυση Δημόσιας Πολιτικής. Παπαζήσης.

Ματσαγγάνης, Μ. (2011). Η κοινωνική πολιτική σε δύσκολους καιρούς. Οικονομική κρίση, δημοσιονομική λιτότητα και κοινωνική προστασία. Κριτική.

Μαυρογένης, Γ. (2007). Τα προεκλογικά συνθήματα στην περίοδο της Γ' Ελληνικής Δημοκρατίας, Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, 30, 75-104. <https://doi.org/10.12681/hpsa.14428>.

Μόσιαλος, Η. & Allin, S. (2007). Ομάδες Συμφερόντων Και η Μεταρρύθμιση Του Συστήματος Υγείας Στην Ελλάδα σε Featherstone Κ. (επιμ.) Πολιτική στην Ελλάδα. Η πρόκληση του Εκσυγχρονισμού (σσ.301-355). Οκτώ.

Μπαλαμπανίδης, Γ. (2019). Το πρόσωπο του Ιανού: Ο ΣΥΡΙΖΑ Ανάμεσα στον Εθνικοανεξαρτησιακό Τακτικισμό και τον Ευρωσκεπτικιστικό Πραγματισμό σε Μπαλαμπανίδης, Γ. (επιμ.) ΣΥΡΙΖΑ. Ένα Κόμμα εν Κινήσει. Από τη Διαμαρτυρία στη Διακυβέρνηση (σσ.354-375). Θεμέλιο.

Μπρατάκος, Α. (2002). Η ιστορία της Νέας Δημοκρατίας. Λιβάνης.

Παγουλάτος, Γ. (1999). Ιδέες, θεσμοί και συμφέροντα στη δημόσια διοίκηση: η περίπτωση της Ευρωπαϊκής πολιτικής, Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, 13, 45-82. <https://doi.org/10.12681/hpsa.15138>

Παπακωνσταντίνου, Γ. (2016). Game over. Η αλήθεια για την κρίση. Παπαδόπουλος.

Παπαχελάς, Α. (2019). Ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης με τα δικά του λόγια (Δεύτερος Τόμος, 1974-2016). Παπαδόπουλος.

Πελαγίδης, Θ. (επιμ.) (2005). Η εμπλοκή των μεταρρυθμίσεων στην Ελλάδα. Παπαζήσης.

Προβόπουλος, Γ. (1987). Κοινωνική Ασφάλιση. Μακροοικονομικές όψεις του χρηματοδοτικού προβλήματος. IOBE.

Ρομπόλης, Σ. & Μπέτσης, Β. (2016). Η οδύσσεια του ασφαλιστικού. Αποδιάρθρωση. Σύγκρουση των Γενεών και Μία Λύση. Λιβάνης.

Σακελλαρόπουλος, Θ. (2000). Σε North, D., Δομή και μεταβολές στην οικονομική ιστορία (σσ. 15-26) (επιμ. Μινόγλου, Θ. & μτφρ. Αλεξιάδη, Α.) Κριτική (το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1981).

Σιούφας, Δ. (2013). Η Ασφαλιστική Μεταρρύθμιση Της Περιόδου 1990-1993.

Σίσσουρας, Α. (2012). Τα Μετέωρα Βήματα του ΕΣΥ. Τριάντα Χρόνια Εθνικού Συστήματος Υγείας: Ανάλυση της Υλοποίησης και Μαθήματα Πολιτικής Υγείας. Καστανιώτης.

Σουλιώτης, Κ. (2013). Η Δημόσια Ασφάλιση Υγείας στην Ελλάδα. Από το αδιανόητο στο αυτονόητο. Παπαζήσης.

Σπανού, Κ. (2021). Ποιες μεταρρυθμίσεις; Κυβερνώντας υπό εξωτερική πίεση. Πατάκης.

Σωτηρόπουλος, Δ. (2007). Κράτος και Μεταρρύθμιση στη σύγχρονη Νότια Ευρώπη. Ποταμός.

Τήνιος, Π. (2010). Ασφαλιστικό. Μια μέθοδος ανάγνωσης. Κριτική.

Τσακατίκα, Μ. (2004). Η αχίλλειος πτέρνα των νεο-θεσμικών προσεγγίσεων: πως αλλάζουν οι πολιτικοί θεσμοί. *Επιστήμη και Κοινωνία*, 13/2004, 135-166.
<https://doi.org/10.12681/sas.580>

Τσακλόγλου, Π. & Οικονομίδης, Γ. & Παγουλάτος, Γ. & Τριαντόπουλος, Χ. & Φιλιππόπουλος, Α (2016). Ένα αναπτυξιακό πρότυπο για την Ελληνική οικονομία και η μετάβαση σε αυτό. Διανέοσις, Οργανισμός Έρευνας και Ανάλυσης

Τσαλίκης, Γ. (2008). Η θεμελίωση της κοινωνικής ασφάλισης στην Ελλάδα (1834-1934). Παπαζήσης.

Φιλαλήθης, Α. (2021). Ορόσημα στην εξέλιξη της πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας, *Αρχαία Ελληνικής Ιατρικής*, 38 (5), 675-682

Ξενόγλωσση

Abel-Smith, B. & Calltorp, J. & Dixon, M. & Dunning, Ad. & Evans R. & Holland W. & Jarman B. & Mossialos E. (1994). Report on Greek Health Services, discussion paper. Pharmetrica S.A.

Alexakis, M. (2020). The Conservatives. In Featherstone K. & Dimitri A. Sotiropoulos D. (ed.). *The Oxford Handbook of Modern Greek Politics* (pp.256-268). Oxford University Press.

Alogoskoufis, G. (2021). Greece Before and After the Euro: Macroeconomics, Politics and the Quest for Reforms. Working Paper.

Arthur, B. (1990). Positive feedback in the economy. *Scientific American*, 262 (2), 92-99.

Begg, I. & Mushovel, F. & Niblett, R. (2015). *The Welfare State in Europe. Visions for reform*, Research Paper, Chatham House. The Royal Institute of International Affairs.

Bennett, A. & Checkel, J. (2014). Process tracing: from philosophical roots to best practices. In Bennett, A. & Checkel, J. (ed.). *Process tracing in the social sciences: from metaphor to analytic tool* (pp.3-38). Cambridge University Press.

Bennis, W. (2009). *On becoming a leader*. Basic Books.

Bell, S. (2002). Institutionalism. In Summers J. (ed.). *Government, politics, power and policy in Australia* (pp.363-380). Pearson education Australia.

Bell, S. (2012). Where are the institutions? The limits of Vivien Schmidt's constructivism. *British Journal of Political Science*, 42(3), 714-719.

Bhaskar, R. (2008). *A realist theory of science*. Verso.

Blyth, M. (2001). The transformation of Swedish model. *Economic ideas, distributional conflict and institutional change*. *World Politics* 54 (1) , 1-26.
<https://doi.org/10.1353/wp.2001.0020>

Blyth, M., Helgadottir, O., Kring, W. (2016). Ideas and historical institutionalism. In Fioretos, O. & Falleti, T. & Sheingate, A. (ed.). *The Oxford handbook of historical institutionalism* (pp.142-162). Oxford University Press.

Boncianni, D. & Oh, J. (2020). Monetary policy inertia and the paradox of flexibility. Bank of England. Staff working paper No.888.

Cappocia, G. & Kelemen, D. (2007). The study of critical junctures: theory, narrative and counterfactuals in historical institutionalism. *World Politics*, 59 (3), 341-369. <https://doi.org/10.1017/S0043887100020852>

Cappocia, G. (2015). Critical juncture and institutional change. In Mahoney, J. & Thelen, K. (ed.). *Advances in comparative historical analysis* (pp.147-179). Cambridge University Press.

Carpenter, M. (2003). On the edge: The fate of progressive modernization in Greek health policy. *International Political Science Review*, 24 (2), 257-272. <https://doi.org/10.1177/0192512103024002006>

Cerny, P. (2008). Embedding Neoliberalism: The Evolution of a Hegemonic Paradigm. *The Journal of International Trade and Diplomacy*, 2 (1), 1-46.

Collier, A. (1994). *Critical realism: An introduction to Roy Bhaskar philosophy*. Verso.

Collier, D. (2011). Understanding process tracing. *Political science and politics*, 44 (4). 823-830.

Crespy, A. & Ladi, S. (2019). In the name of the people? Popular sovereignty and the 2015 Greek referendum. *Journal of European Integration*, 41(7), 871-885. <https://doi.org/10.1080/07036337.2019.1665661>

Danermark, B. & Ekstrom, M. & Karlsson, J.C. (2002).Explaining society. Critical realism in the social sciences. Routledge.

De la Porte, C. (2002).How relevant is the pension reform OMC to the reform of pension systems in EU Member States. In Degryse, C.& Pochet, P. (ed.). Social developments in the European Union 2002. European Trade Union Institute/ Observatoire Social European/ The Nation Institute For Working Life and Swedish Trade Unions in Cooperation

De la Rosa, S. (2018).The OMC processes in the health care field: What does coordination really mean?. European Papers, 3 (1), 215-234.

Dinas, E. & Rori, L. (2013).The 2012 greek parliamentary elections: Fear and loathing in the polls. West European Politics, 36 (1), 270-282.
<https://doi.org/10.1080/01402382.2013.742762>

Dreger, J. (2012).Why Is Sovereign Debt Restructuring a Challenge? The Case of Greece. Research paper. Bruges European Economic Policy Briefings.

Epley Sanders, J. (2015).Weber's Theory of Charismatic Leadership: The Case of Muslim Leaders in Contemporary Indonesian Politics. International Journal of Humanities and Social Science, 5 (7), 7-17.

Farell, H. & Finnemore, M. (2016).Global institutions without a global state. In Fioretos, O. & Falleti, T.& Sheingate, A. (ed.). The Oxford handbook of historical institutionalism (pp.572-589). Oxford University Press.

Farell, H. & Newman, A. (2010). Making global markets: Historical institutionalism in international policy economy. *Review of international political economy*, 17 (4), 609-638. <https://doi.org/10.1080/09692291003723672>

Featherstone, K. & Kazamias, G. & Papadimitriou, D (2001). The limits of external empowerment: EMU, technocracy and reform of Greek pension system, 1996-98. *Political Studies*, 49 (3), 462-480. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.00321>

Ferrera, M. (1996). The southern model of welfare in social Europe. *Journal of European social policy*, 1(6), 17-37.

Fletcher, A. (2017). Applying critical realism in qualitative research: methodology meets method. *International journal of social research methodology*, 20 (2), 181-194. <https://doi.org/10.1080/13645579.2016.1144401>

Fleetwood, S. (2014). Bhaskar and critical realism. In Adler, P. & Gay, P. & Morgan, C. & Reed, M. (ed.). *The Oxford Handbook of Sociology, Social Theory and Organization Studies: Contemporary currents* (pp.182-219). Oxford University Press.

Georgiadou, V. & Kafe, A. & Nezi, S. & Pieridis, C. (2019). Plebiscitarian spirit in the square. Key characteristics of the Greek indignants. *International journal of politics, culture and society*, 32 (1), 43-59. <https://doi.org/10.1007/s10767-017-9272-8>

Gerodimos, R. (2015). The Ideology of Far Left Populism in Greece: Blame, Victimhood and Revenge in the Discourse of Greek Anarchists. *Political Studies*, 63 (3), 608-625. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.12079>

Gruening, G. (2001). Origin and the theoretical basis of New Public Management. *International Public Management Journal*, 4 (1), 1-25.
[https://doi.org/10.1016/S1096-7494\(01\)00041-1](https://doi.org/10.1016/S1096-7494(01)00041-1)

Ikenberry, J. (1994).History' s Heavy Hand, paper prepared for a conference on New Perspective on Institutions, University of Maryland.
https://scholar.princeton.edu/sites/default/files/HistorysHeavyHand_0.pdf

Kalavrezou, N. & Jin, H. (2021).Healthcare reform in Greece: Progress and reform priorities. IMF working paper, WP/21/189.
<https://doi.org/10.5089/9781513588834.001>

Kant, I. (1999).Critique of pure reason (The Cambridge edition of the works of Immanuel Kant). Cambridge University Press.

Kingdon, J.W (1995).Agendas, Alternatives and Public Policies. The University of Michigan.

Kondilis, E. & Giannakopoulos, S. & Gavana, M. & Ierodiakonou, I. & Waitzkin, H. & Benos, A.(2013).Economic Crisis, Restrictive Policies, and the Population's Health and Health Care: The Greek Case. *American Journal of Public Health*, 103 (6), 973-979.

Krasner, S. (1984).Approaches to the state: alternatice conceptions and historical dynamics. *Comparative politics*, 16 (2), 223-246.

Kukkonen, A. & Yla- Anttila, T. & Broadbent, J. (2017).Advocacy coalitions, beliefs and climate change policy in the United States. *Public administration* , 95 (3), 713-729. <https://doi.org/10.1111/padm.12321>

Hall, P. & Taylor, C.R. (1996).Political science and the three new institutionalism. Political studies, 44 (5) 936-957. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.1996.tb00343.x>

Ladi,S.(2005).Globalization, policy transfer and policy research institute. Edward Elgar Publishing.

Ladi, S. (2005).The role of experts in the reform process in Greece. West European Politics, 28 (2),279-296. <https://doi.org/10.1080/01402380500059751>

Ladi, S. (2012).The eurozone crisis and austerity politics: A trigger for administrative reform in Greece?. GreeSe paper No.57. Hellenic Observatory Papers on Greece and Southeast Europe. The London School of Economics and Political Science.

Ladi, S. (2014).Austerity Politics and Administrative Reforms: The Eurozone Crisis and its Impact upon Greek Public Administration. Comparative European Politics, 12, 184-208. <https://doi.org/10.1057/cep.2012.46>

Ladi, S. & Tsarouhas, D. (2020).EU economic governance and Covid-19: policy learning and windows of opportunity. Journal of European Integration, 42(8), 1041-1056. <https://doi.org/10.1080/07036337.2020.1852231>

Ladi, S. & Angelou, A. & Panagiotatou, D. (2022).Regaining Trust: Evidence- Informed Policymaking during the First Phase of the Covid-19 Crisis in Greece. South European Society and Politics, 27 (4), 551-576. <https://doi.org/10.1080/13608746.2021.1983932>

Leontitsis, V. (2009).Decentralisation reforms in Greece (1981-2008): Exploring inertia and change, Doctoral thesis. The University of Sheffield.

Levi, M. (1990).A logic of institutional change. In Cook, K.S & Levi, M. (ed.). The limits of rationality (pp.402-418). The University of Chicago Press.

Isaac, L.& Street, D.& Knapp, S. (1994).Analyzing historical contingency with formal methods. The case of relief explosion and 1968. Sociological methods and research, 23 (1), 114-141. <https://doi.org/10.1177/0049124194023001005>

Jones, M. & Jenkins Smith, H. (2009).Trans-Subsystem Dynamics: Policy Topography, Mass Opinion and Policy Change. Policy Studies Journal, 37 (1), 37-58. <https://doi.org/10.1111/j.1541-0072.2008.00294.x>

Mahoney, J. (2000).Path dependence in historical sociology. Theory and Society, 29, 507-548. <https://doi.org/10.1023/A:1007113830879>

Mahoney, J. & Thelen, K. (2010).A theory of gradual change. In Mahoney J. & Thelen K (ed.). (2010). Explaining Institutional change. Ambiguity, agency and power (pp.1-37). Cambridge University Press.

Malkoutzis, N. (2011).The Greek crisis and the politics of uncertainly. Friedrich Ebert Stiftung.

Moe, T. (1984).The New Economics of Orgaznization. American Journal of Political Science, 28 (4), 739-777. <https://doi.org/10.2307/2110997>

Monroe, L. Jr (2008). More than a dreamer: remembering Dr. Martin Luther King. Jr. *Indiana Law Review* , 41 (3), 523-536.

Moschonas, G. (2002). *In the name of social democracy. The great transformation: 1945 to the present.* Verso

Moschonas, G. (2009). Reformism in a conservative system: the European Union and social democratic identity. In Callaghan, J.. & Fishman, N. & Jackson, B., Mcivor, M., (ed.). *In search of social democracy* (pp.168-192). Manchester University Press.

Moschonas, G. (2020). *Paradigm shifts in the light of the past: the 1929 crash, the great recession of 2008 and the COVID-19 crisis.* OpenDemocracy.

OECD (2017). *Pensions at a glance 2017.* OECD and G20 indicators.

Orru, M. & Woolsey Biggart, N. & Hamilton, G. (1991). Organizational isomorphism in East Asia. In DiMaggio, P. & Powell, W. (ed.). *The New Institutionalism in Organizational Analysis* (pp.361-389). University of Chicago Press.

Pan, W. & Hosli, M. & Lantmeeters, M. (2023). Historical institutionalism and policy coordination: origins of European semester. *Evolutionary and institutional economics review*, 20, 141-167. <https://doi.org/10.1007/s40844-023-00253-z>

Pappas, T. & Dinas, E. (2006). From opposition to power: Greek Conservatism Reinvented. *South European Society and Politics*, 11 (3-4), 477-495. <https://doi.org/10.1080/13608740600856520>

Pierson, P. (2004). *Politics in Time. History, institutions and social analysis.* Princeton University Press

Pierson, P. (2001). Post-industrial pressures on the mature states. In Pierson P. (ed.).
The New Politics of Welfare State (pp.80-104). Oxford University Press.

Queiros, A., & Faria, D., & Almeida, F. (2017). Strengths and Limitations of
Qualitative and Quantitative Research Method. European Journal Education
Studies, 3 (9), 369-387.

Radaelli, C. (2003). The Open Method of Coordination: A new governance
architecture for the European Union?. Swedish Institute for European Policy Studies.

Ridder, H.G. (2017). The theory contribution of case study research designs. Business
Research, 10, 281-305. <https://doi.org/10.1007/s40685-017-0045-z>

Rori, L. (2016). The 2015 greek parliamentary elections: from great expectations to
no expectations. West European Politics, 39 (6), 1323-1343.
<https://doi.org/10.1080/01402382.2016.1171577>

Rosenschöld, J.M a, & Rozema, J. G, & Frye-Levine, L. (2014). Institutional inertia
and climate change: a review of the new institutionalist literature. Wiley
interdisciplinary reviews: Climate Change, 5(5), 639-648.
<https://doi.org/10.1002/wcc.292>

Sabatier, P. (1988). An advocacy coalition framework of policy change and the role of
policy-oriented learning therein. Policy Sciences, 21, 129-168.
<https://doi.org/10.1007/BF00136406>

Schmidt, V. (2008).Bringing ideas and discourse back into the explanation of change in varieties of capitalism and welfare state. Centre for Global Political Economy at the University of Sussex, Working Paper NO.2, May 2008

Schmidt, V.(2012).Discursive institutionalism: scope, dynamics and philosophical underpinnings. In Fischer, F. & Gottweis, H. (ed.). The argumentative turn revisited. Public policy as communicative practice (pp.85-113). Duke University Press.

Sewell, JR. W. (2005).Logics of history. Social theory and social transformation. The University of Chicago Press.

Shepsle, K. (2008).Rational choice institutionalism. In Binder,S. & Rhodes, R.A.W & Rockman, B. (ed.). The Oxford Handbook of political institutions (pp.23-38). Oxford University Press.

Simiti, M. (2014).Rage and protest: The case of the Greek indignant movement, GreeSE Paper NO.82. Hellenic Observatory Papers on Greece and Southeast Europe.

Sousa, F. (2010).Metatheories in research: Positivism, postmodernism and critical realism. Advances in business marketing and purchasing culture, business to business relationships and interfirm networks.

Streeck, W. & Thelen, K. (2005). Introduction: Institutional Change in Advanced Political Economies. In Streeck, W. & Thelen, K. (ed.).Beyond continuity: institutional change in advanced political economies (pp.3-39). Oxford University Press.

Tansey, O. (2007). Process tracing and elite interviewing: a case of non probability sampling. *Political science and politics*, 40 (4), 765-772.

Thelen, K. & Steinmo, S. (1992). Historical institutionalism in comparative politics. In Steinmo, S. & Thelen, K. & Longstreth, F (ed.). *Structuring politics. Historical institutionalism in comparative analysis* (pp.1-32). Cambridge university press.

Thelen, K. (1999). Historical institutionalism in comparative politics. *Annual Review of Political Science*, 2, 369-404. <https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.2.1.369>

The second Economic adjustment programme for Greece (2012). *Occasional Papers* 94.

Trantidis, A. & Tsagkroni, V. (2017). Clientelism and corruption: Institutional adaption of state capture strategies in view of resource scarcity in Greece. *The British Journal of Politics and International Relations*, 19 (2), 263-281. <https://doi.org/10.1177/1369148117700658>

True, J. & Jones, B. & Baumgartner, F. (2007). Punctuated Equilibrium Theory. Explaining Stability and Change in Public Policymaking. In Sabatier, P. (ed.) *Theories of the Policy Process*, 2nd edition (pp.155-187). Westview Press.

van der Heijden, J. & Kuhlmann, J. (2017). Studying Incremental Institutional Change: A Systematic and Critical Meta-Review of the Literature from 2005 to 2015. *Policy Studies Journal*, 45 (3), 535-554. <https://doi.org/10.1111/psj.12191>

Verney, S. & Bosco, A. (2013). Living parallel lives: Italy and Greece in an age of austerity. *South European Society and Politics*, 18 (4), 397-426. <https://doi.org/10.1080/13608746.2014.883192>

Xafa, M. (2013). Life after Dept. The Greek PSI and its Aftermath. *World Economics*, 14 (1), 87-100.

Weingast, B. & Marshall, W. (1988). The industrial Organization of Congress. *Journal of Political Economy*, 96 (1), 132-163. <http://dx.doi.org/10.1086/261528>

Zachariadis, M. & Scott, S. & Barrett, M. (2010). Exploring critical realism as the theoretical foundation of mixed-method research: Evidence from the economics of IS Innovations. Working Paper Series. Cambridge Judge Business School of Cambridge.

Παραρτήματα

Παράρτημα Α1. Ερωτηματολόγιο για συνεντεύξεις που αφορούσαν τη μεταρρύθμιση του ασφαλιστικού/ συνταξιοδοτικού πεδίου (οι συνεντεύξεις που αφορούν το ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό σκέλος αποτυπώνονται στο κεφάλαιο 5, στο κεφάλαιο 6 και στο κεφάλαιο 7).

- 1) Ποιος υπήρξε ο ρόλος σας κατά την ασφαλιστική μεταρρύθμιση ;
- 2) Πόσο εύκολη ήταν η κατάργηση προγενέστερων διατάξεων του ελληνικού ασφαλιστικού συστήματος ;
- 3) Θεωρείτε πως το ενδεχόμενο πολιτικό κόστος για την εκάστοτε κυβέρνηση επηρέασε καταλυτικά την πορεία της ασφαλιστικής μεταρρύθμισης ;
- 4) Θεωρείτε πως ο τρόπος διαβούλευσης επί της ελληνικής ασφαλιστικής μεταρρύθμισης υπήρξε σημαντικός για την πορεία της ;
- 5) Θεωρείτε πως η ΕΕ επηρέασε καταλυτικά την πορεία της ελληνικής ασφαλιστικής μεταρρύθμισης ;
- 6) Θεωρείτε πως υπήρξαν επαρκείς οι νομοθετικές παρεμβάσεις επί του ελληνικού ασφαλιστικού συστήματος τη δεκαετία του 1990 και τη δεκαετία του 2000 ;
- 7) Ποία θεωρείτε πως υπήρξαν τα ορόσημα στην πορεία της ελληνικής ασφαλιστικής μεταρρύθμισης ;
- 8) Θεωρείτε πως η ένταξη της Ελλάδας στον μηχανισμό στήριξης επηρέασε καταλυτικά τη λειτουργία του ασφαλιστικού συστήματος ;
- 9) Επιθυμείτε να προσθέσετε κάτι που δεν αναφέρθηκε προηγουμένως στη συζήτηση;

Παράρτημα Α2. Ερωτηματολόγιο για συνεντεύξεις που αφορούσαν τη μεταρρύθμιση του υγειονομικού πεδίου (οι συνεντεύξεις που αφορούν το υγειονομικό σκέλος αποτυπώνονται στο κεφάλαιο 4, στο κεφάλαιο 5, στο κεφάλαιο 6 και στο κεφάλαιο 7).

- 1) Ποιος υπήρξε ο ρόλος σας στο ελληνικό σύστημα υγείας ;
- 2) Πόσο εύκολη θεωρείτε πως υπήρξε η προώθηση αλλαγών στο ελληνικό σύστημα υγείας και για ποιο λόγο;
- 3) Θεωρείτε πως οι εμπλεκόμενοι δρώντες στην πολιτική της υγείας επηρέασαν την πορεία του συστήματος μέσα από την προάσπιση του διακριτού τους συμφέροντος και για ποιο λόγο εκφράζετε τη συγκεκριμένη άποψη;
- 4) Θεωρείτε πως η ΕΕ επηρέασε καίρια την πορεία του ελληνικού συστήματος υγείας και αν ναι με ποιο τρόπο ;
- 5) Πως θα σχολιάζατε την πορεία του ελληνικού συστήματος υγείας στις δεκαετίες του 1990 και του 2000;
- 6) Ποια θεωρείτε πως υπήρξαν τα ορόσημα στην πορεία του ελληνικού συστήματος υγείας και για ποιο λόγο ;
- 7) Θεωρείτε πως η ένταξη της Ελλάδας στον μηχανισμό στήριξης (μνημόνιο) επηρέασε σε σημαντικό βαθμό τη λειτουργία του συστήματος υγείας και αν ναι με ποιο τρόπο ;
- 8) Επιθυμείτε να προσθέσετε κάτι που δεν αναφέρθηκε προηγουμένως ως καταληκτική τοποθέτηση;

Παράρτημα Β. Γλωσσάριο όρων ²⁰

(Ελληνική- Αγγλική)

αναλυτικές αφηγήσεις: analytical narratives

αντιδραστική αλληλουχία: reactive sequence

αυξάνουσα απόδοση: increasing return

αυτοαναφορική αλληλουχία: self reinforce sequence

βαθμιαία αλλαγή: gradual change

βελτιστοποίηση εγκατάστασης: optimization set up

διαδοχική εξάρτηση: path dependence

διακοπτόμενη ισορροπία: punctuated equilibrium

εκτοπισμός: displacement

εξάντληση: exhaustion

θεσμική αντίφαση: institutional contradiction

θεσμισμός του λόγου: discursive institutionalism

θεωρίες μεγάλης έκρηξης: big bang theories

ιζηματοποίηση: sedimentation

ισομορφισμός: isomorphism

ιστορικός θεσμισμός: historical institutionalism

κοινωνιολογικός θεσμισμός: sociological institutionalism

²⁰ Ένα πλήρες γλωσσάριο για τους όρους που σχετίζονται με την ανάλυση δημόσιας πολιτικής συμπεριλαμβάνεται στο βιβλίο των Λαδή & Νταλάκου (2016: 259-272). Επίσης, όροι που σχετίζονται με τις πτυχές του νεοθεσμισμού αποτυπώνονται στο βιβλίο του Ανδρέου (2018).

κρίσιμη διασταύρωση: critical juncture

μετατροπή: conversion

ολίσθηση: drift

ορθολογικός θεσμισμός: rational choice institutionalism

πλαίσιο συνασπισμών υπεράσπισης: advocacy coalitions framework

στρωματοποίηση: layering

φόρμα παιχνιδιού: game form

χωρική αντιπροσώπευση: spatial representation